

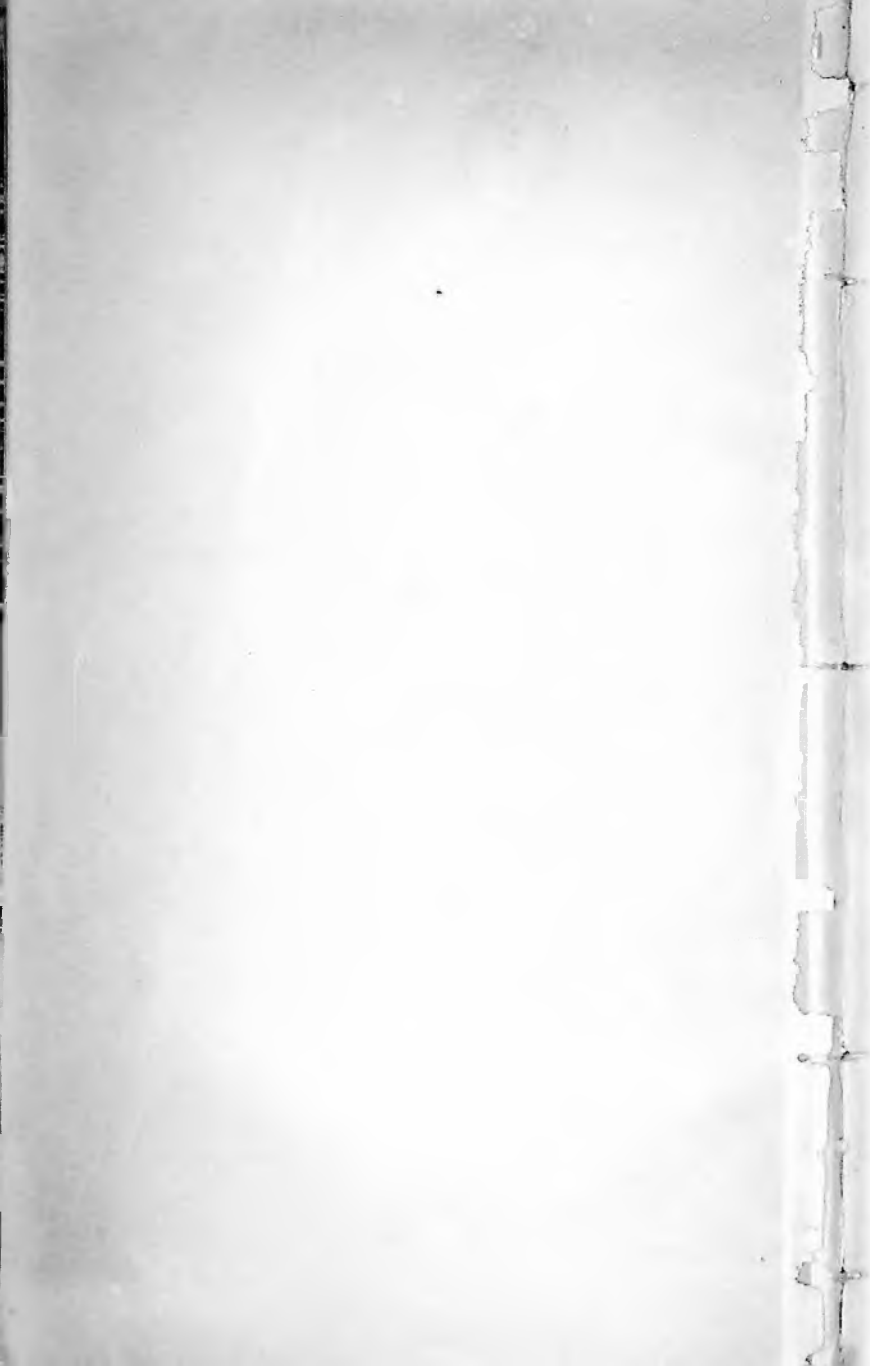

DE OPKOMST VAN HET NEDERLANDSCH GEZAG

IS

OOST-INDIE.

DE OPKOMST
VAN HET
NEDERLANDSCH GEZAG
IN
OOST-INDIE,
(1595—1610.)

VERZAMELING VAN ONUITGEGEVEN STUKKEN UIT HET OUD-KOLONIAAL
ARCHIEF.

UITGEGEVEN EN BEWERKT

DOOR

JHR. MR. J. K. J. DE JONGE.

DERDE DEEL.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.

|
MDCCLXV.

AMSTERDAM,
FREDERIK MULLER.

AFGESCHRIJVEN

VOORREDE.

Dit derde deel, het laatste van de eerste volgrees van stukken uit het oud-koloniaal Archief, bevat de oorkonden, welke betrekking hebben tot hetgeen sedert de oprigting der Algemeene Geotroijeerde Oost-Indische Compagnie in Indie is verrigt, tot aan de instelling van het Gouverneur-Generaalschap. Het eindigt met de mededeeling van eenige weinige, doch hoogstbelangrijke stukken over den toestand, waarin de Compagnie en het Nederlandsch gezag in Indie, op het einde van dat tijdperk, geoordeeld werden zich te bevinden. Dat oordeel, uitgesproken door den bekenden Lemaire en door andere tegenstanders van de Compagnie, was, zoo als men uit de stukken vernemen zal, niet zacht. Met dezen terugblik op den algemeenen stand der zaken, wordt dit werk over de opkomst van het Nederlandsch gezag in Indie gesloten. Indien mij de gelegenheid gelaten wordt tot voortzetting van mijnen arbeid, zou ik thans moeten overgaan tot de geschiedenis der ontwikkeling en uitbreiding van het Nederlandsch gezag in de afzonderlijke gewesten van Indie, en zou ik, volgens het plan door mij in de voorrede van het eerste deel ontwikkeld, meer bepaaldelijk de geschiedenis van het Nederlandsch gezag in den Archipel der Molukken moeten behandelen. Er bestaan echter redenen, die aanleiding kunnen

geven, om van de beraamde volgorde eenigermate af te wijken en het meer verkieslijk maken, thans in de eerste plaats die oorkonden te bewerken en uit te geven, welke betrekking hebben tot de geschiedenis van de uitbreiding en vestiging van het Nederlandsch gezag op het eiland Java. Onder alle de gewesten van Indie, is er welligt geen, dat zoo zeer de aandacht wekt; doch geen tevens waarvan door de oudere geschiedschrijvers minder volledig de geschiedenis is behandeld, terwijl de Molukken, tot zelfs in bijzonderheden, door hen zijn beschreven. Zonder mij in de toekomst nog te willen binden, verdient het niettemin, naar het mij voorkomt, overweging, of het niet nuttig zou zijn, de belangrijke stukken, welke het oud-koloniaal Archief over Java bevat, in de eerste plaats het licht te doen zien.

Ik moet nu nog, bij de uitgave van dit laatste deel, met een enkel woord terugkomen op hetgeen door mij in het tweede deel van dit werk, in het zesde hoofdstuk is gezegd, omtrent den regtstoestand der bevolking in de Hindoe-Maatschappij, ten opzichte van grond-eigendom en bezit en de merkwaardige verstoringsen, welke deze en andere toestanden ondervonden, toen de leer van Mahomet de gewesten van Indie binnendrong.

Hoewel ik uitdrukkelijk daarbij verklaarde, dat ik over het vraagstuk van grondeigendom en landbezit in geen andere, dan geschiedkundige beschouwingen wenschte te treden, omdat ik niet verlangde het tuighuis binnen te gaan, waaruit de wapenen worden gehaald, met welke men strijdt over het regeringsbeleid in Indie, hebben sommigen niettemin, naar aanleiding mijner korte mededeelingen, mij in het geding gesleept. Onder dezen behoort ook de schrijver van zeker boekje, geschreven in bepaalde rigting, « Over grondeigendom en heeredienstpligtigheid op Java. » Die schrijver leidde mij met deze woorden in het debat: « de leer dat

» de souverain eigenaar is, zegt de heer de Jonge, is strijdig
 » zoowel met de voorschriften der Hindoe- als der Mahomedaan-
 » sche wetboeken; want, — dit is het raisonnement — men
 » vindt in die wetboeken vele sporen van privaateigendom, »
 en dan volgt achter het laatste woord een groot uitroepings-
 teeken (!). De beteekenis van dit leesteeken te raden, wordt aan
 den bescheiden lezer overgelaten; men mag vermoeden, dat het
 zoo ietwat gelijk naar hetgeen de Engelschen een « sneer »
 noemen. Nu kan ik mij ligtelijk begrijpen, dat een politicus,
 die bezig is met zijn tin te gieten, of ook zelfs als hij bezig is
 met zijn koffij te zetten, knorrig wordt wanneer hij in die
 bezigheid gestoord wordt, door lastige feiten en langvergeten
 wetsbepalingen; maar, en dit is *nu mijn* raisonnement, dit geeft
 hem nog geen regt, om met de verkregen uitkomsten van een
 naauwgezet en geheel onpartijdig geschiedkundig onderzoek den
 draak te steken. « Ne sutor ultra crepidam. » Hetgeen ik heb
 medegedeeld was dit: (en het is, zooals ik nog geloof, juist,)
 uit de bepalingen der Hindoe-wetboeken, door mij ten overvloede
 aangehaald, blijkt, dat de regten van den vorst zich in de Hindoe-
 maatschappij wel verre uitstrekten; doch ten opzichte van den
 grond toch niet verder, dan tot het heffen eener ruime belasting
 op, of van een aandeel van, de vruchten en inkomsten; terwijl
 het bestaan van privaateigendom, dat is, in casu, privaat-
 eigendom van land, onroerend goed, uit meer dan één wettelijk
 voorschrift wordt bewezen, o. a. uit Boek IX, schlokan 49, 52
 en Boek VIII, s. 239; en ik zou er hier nu nog durven bij-
 voegen, dat, bij naauwlettend onderzoek, men vermoedelijk op
 West-Java nog vele sporen zal ontdekken, waaruit mag worden
 opgemaakt, dat aldaar diergelijke bepalingen hebben gegolden
 of zelfs in de overlevering van den inlander nog voortleven.

Indien ik nu op mijne beurt aan den schrijver «over grondeigendom en heeredienstpligtigheid op Java» de kritiek over zijne geschiedkundige mededeelingen wilde doen gevoelen, dan zou hij zich daaraan nog al hebben bloot gegeven, wanneer hij ter beoordeeling van den regtstoestand der Mahomedaansche bevolking op Java, den regtstoestand der bevolking in Turkeye aanvoert, of als hij het rijk van Mataram in 1576 laat verwoesten en dien ten gevolge den Islam laat zegevieren op Java!

Een ander schrijver is Mr. L. A. P. F. Buyn; deze begeeft zich niet op historisch terrein. Terwijl een man als Wilhelm von Humboldt, als resultaat zijner studien over het Hindoeïsme, verklaarde te gevoelen, dat Java en geheel die groote eilandenzee, diep met Indie te zamen bangt, heeft Mr. Buyn voor de nasporingen op dat gebied slechts een medelijdend glimlachje over. «Terwijl sommigen,» zegt Mr. Buyn in eene brochure over grondeigendom op Java, «ter oplossing van het vraagstuk »meenen te moeten opklimmen met behulp van het sanskriet »tot het nevelachtig tijdvak der Hindoe-oudheid en vlijtig de »veden lezen en de Manava-Dharma-Sastra ontcijferen, met of »zonder behulp van goede of slechte vertalingen, zoeken anderen,» enz. Onmiddellijk daarop volgt eene beleefde verwijzing naar mijnen arbeid.

Tegen deze zinsnede heb ik niets aan te voeren, dan alleen de opmerking, dat *ik* nimmer aanspraak heb gemaakt op het helpen oplossen van *het* vraagstuk. Dien steen der wijzen hielp ik tot dusverre niet zoeken; ik leverde slechts, voor zooverre mijne zwakke krachten dat vermogten, eene schets van de Indische maatschappij, waarin de Nederlanders in 1596 voor het eerst binnentraden.

Heeft welligt Mr. Buyn, door den toon, waarin hij, in zijne

korte brochure, gewaagt van de beoefenaars van Indische oudheidkunde en geschiedenis, willen te kennen geven, dat hij dezen als ongelukkige verouderde suffers beschouwt, die zich nog maar steeds met lang versleten speelgoed vermaken, hij mag zich alsdan tegenwoordig vleijen met het uitzigt op een groot succes, zoo al niet in Attika, dan toch in Boeotie.

Ik besluit met nogmaals mijnen opregten dank te betuigen aan allen, die mij tot hiertoe in mijnen arbeid hulp en medewerking zoo welwillend hebben verleend.

's GRAVENHAGE, 6 November 1865.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

I N H O U D.

<p>ACHTSTE HOOFDSTUK. De verrigtingen der Nederlanders in Oost-Indie, sedert de oprigting van de Algemeene Geotroijeerde Oost-Indische Compagnie, tot aan de instelling van het Gouverneur-Generaalschap. 1602—1610 . . . . .</p> <p>§ 1. De sloopstogt onder bevel van den Admiraal Wybrand van Warwyck en den vice-admiraal Sebald de Weert. — 1602. . . . .</p> <p>§ 2. De sloopstogt onder bevel van den Admiraal Steven van der Hagen. — December, 1603 . . . . .</p> <p>§ 3. De sloopstogt onder bevel van den Admiraal Cornelis Matelief.— Mei, 1605 . . . . .</p> <p>§ 4. De sloopstogt onder bevel van den Admiraal Paulus van Cacreden. — 20 April, 1606 . . . . .</p> <p>§ 5. De sloopstogt onder bevel van den Admiraal Pieter Willemsz. Verhooff. — December, 1607 . . . . .</p> <p>NEGENSE HOOFDSTUK. Het twaalfjarig bestand, de Oost-Indische Compagnie en de koloniale oppositie; toestand van het Nederlandsch gezag in Oost-Indie omstreeks 1610. Instelling van het Gouverneur-Generaalschap en van den Raad van Indie . . . . .</p> <p>ONUITGEGEVEN STUKKEN EN BIJLAGEN.</p> <p style="padding-left: 40px;">De sloopstogt onder bevel van den admiraal Wybrand van Warwyck en den vice-admiraal Sebald de Weert. — 1602. . . . .</p> <p style="padding-left: 40px;">Stukken betrekkelijk den sloopstogt onder bevel van den admiraal Steven van der Hagen. — 1603 . . . . .</p> <p>I. Instructie voor den admiraal Steven van der Hagen . . . . .</p> <p style="padding-left: 40px;">A. Extract uit eene Memorie voor den admiraal Steven van der Hagen, enz. . . . .</p> <p style="padding-left: 40px;">B. Informatie van diversche landen en eylanden gelegen naer Oost-Indien om aldaer bequaemlick te handelen ende wat coopmanschap daer valt en daer best getrocken is . . . . .</p>	<p>Blz. 1</p> <p>3</p> <p>26</p> <p>46</p> <p>63</p> <p>68</p> <p>109</p> <p>145</p> <p>145</p> <p>146</p> <p>147</p> <p>149</p>
--	--

II.	Uittreksels uit het dagboek gehouden door Hendrick Jansz. Craen, aan boord van het schip Gelderland, gezeild op den 18 Dec. 1603 uit Texel, enz.	Blz. 164
III.	Contract tusschen den admiraal Steven van der Hagen en den Samoryn of Keyzer van Malabar op den 11 ⁿ Novber 1604.	204
IV.	Extract uit de ordonnantie en instructie voor de cooplieden, assistenten, enz. die van wege de Generale Comp. tot Bantam zullen blyven, vastgesteld, Decber 1603.	206
V.	Accoort van Capitan, oock de Hoofden van Hitoe ende den admirael Steven van der Hagen. Febr. 1605	208
VI.	Contract gesloten tusschen den admiraal Steven van der Hagen en de overheden van de eilanden van Banda c. a.	210
VII.	Privilegie of Firman aan de Comp. verleend in Aug. 1606 door den Koning van Golconda.	213
	Stukken betrekkelijk den sloopstogt onder bevel van den admiraal Cornelis Matelief.	213
VIII.	Contract met Djohor. 17 Mei 1606.	214
IX.	Tweede Contract met Djohor. 23 Septber 1606	217
X.	Brief van Lucas Jansen, c. s., dd. 15 Febr. 1608, waarin beschreven worden de verrigtingen van den admiraal C. Matelief in de straat van Malakka.	218
XI.	Contract met den Koning van Atsjin, gesloten op den 17 ^{den} Januarij 1607 door den vice-admiraal Olivier van de Vivere.	223
XII.	Contract met den Koning van Ternate. 26 Mei 1607	226
XIII.	Uittreksels uit brieven, geschreven door den gouverneur van Malayo, Gerrit Gerritsz. van der Buys en den scheepsbevelhebber Jan Rossingeyn, over den toestand der Nederlanders op Ternate. 1608	228
XIV.	Advies van den admir. Matelief aan den admiraal van Caerden. 4 Jan. 1608	232
XV.	Coppe van een brief by den admirael Matelief tot Bantam gelaeten aen den eerstcomenden admirael uyt het vaderlandt. 28 Jan. 1608	240
XVI.	Uittreksel uit eene algemeene Missive van den opperkoopman te Bantam, Jacques l'Hermite, aan de Bewindhebers te Amsterdam, 28 Januarij 1608	245
	b) Gelijk uittreksel uit een brief van denzelfden, dd. 24 Julij 1608	250
	c) Gelijk uittreksel uit een brief, dd. Novber 1608	251
	Stukken betrekkelijk den sloopstogt onder bevel van den admiraal van Caerden	255

XVII.	Brieven van den admir. van Caerden aan de Vergadering der XVII. Januarij 1608 — Aug. 1608.	Blz. 255
XVIII.	Berigt over het gevangen nemen van P. van Caerden. . .	265
XIX.	Brief van Adr. Corssen, bevelhebber van Tacomi, aan de heeren Bewindhebbers in Zeeland, dd. 27 Dec. 1610 . . .	267
	Stukken betrekkelijk den scheeptogt naar Oost-Indie onder hevel van den admiraal Pieter Willemsz. Verhoeff. 1607 . .	275
XX.	Brief van den admir. P. Wz. Verhoeff aan den opperkoopman te Bantam, geschreven voor Coetsjin, dd. 18 October 1608, ...	276
XXI.	Contract met den Samoryn of Keizer van Malabar. 13 Oct. 1608.	278
XXII.	Memorie door Jacob de Bitter tot Bantam gelacten van tgene op de custe van Choromandel wert gedaen. . . .	280
XXIII.	Copie van 't Caull van den Coninck van Gingier . . .	281
XXIV.	Discours door Lodewyck Isacxs overgelevert aen den raett tott Bantam wegen den stant van de custe van Coromandel. 5 Novber 1608	282
XXV.	Informatie van de bochte van Bengala ende Araccan, gedaen door Pieter Willemsz. in Masilipatam, desen 25 May 1608. .	287
XXVI.	Brief van Salimscha, Keyser van Pegu enz. aan Maurits van Nassau. — 1608.	291
XXVII.	Stichting van den handel en van de eerste faktorij der Nederlanders in Japan	293
	a) Verslag van de reis naar Japan in 1609 door Hendrik van Raay	294
	b en c) Resolutien van den breeden raad der schepen Rooden Leeuw en Griffioen, dd. 25 Julij 1609 en 20 Sept 1609	299
	d) Handelspas door den Dschjogoen aan de Nederlanders verleent, 25 Aug. 1609	301
XXVIII.	Contract met den radja van Sambas c. a. 1 Oct. 1609 . .	302
XXIX	Stukken betrekkelijk den overgang van het rijk van Djohor	
en XXX.	onder het gezag der Portugezen. 1610	304
XXXI.	Memorie en Instructie aangebragt in Indie met het jagt de Goede Hoop, op den 4 Mei 1609.	307
XXXII.	Contract met Bantam. 1609	313
XXXIII.	Contract met de overheden van de eilanden van Banda, c. a. 10 Aug. 1609	315

XXXIV.	Contract gesloten tusschen den vice-admir. Hoen, den Koning van Ternate, den Capitan-Hitoe en de Orang-Kiai's, e. s., van Lochoe, Lissidi, Combello en Orangkiai-Basi . . . Blz.	317
XXXV.	Berigten over de betrekkingen der Nederlanders en het rijk van Goa op Celebes. 1609—1612.	319
XXXVI.	Bevestiging van het contract met Ternate. 1609.	324
XXXVII.	Contract tusschen de Nederlanders, den Koning van Ternate en den Koning van Batsjian, 10 Dec. 1609	328
XXXVIII.	Brief van Apollonius Scotte, dd. 3 Januarij 1610, over de verovering van Batsjian	331
XXXIX.	Eerste betrekkingen der Nederlanders met den Waigioc-Misoel-Archipel. Brief van Adr. van der Dussen, dd. 24 Dec. 1610.	335
XL.	Algemeene Missive van Jacques l'Hermite aan de Kamer van XVII, dd. Bantam 10 en 13 Novber 1610	339
XLI.	Contract over de vestiging der Nederlanders binnen Tirepplier en Porto-Novo. 29 Maart 1610	345
XLII.	Contract over de vestiging der Nederl. binnen Paleacatta. 24 April 1610	348
XLIII.	Contract met den Maha-radja van Kandia op Ceylon. 13 April 1610	350
XLIV.	Contract met den radja van Djakatra. 10/13 Novber 1610. Stukken betrekkelijk den toestand der Oost-Ind. Comp. en haren strijd tegen de koloniale oppositie. 1607—1609	352 355
XLV.	Rekwest der bewindhebbers aan de Staten-Generaal over de „rotterye“ der actien	356
XLVI.	Contra-rekwest aan de Staten-Generaal van diversche cooplyden, enz.	358
XLVII.	Brief en Remonstrantie van Isuë Lemaire aan Joan van Oldenbarnevelt	364
XLVIII.	Corte Remonstrantie van den tegenwoordigen stant eenigher plaetsen in Indien etc. door Jacques l'Hermite, de jonge, dd. 20 Aug. 1612.	380
XLIX.	Naamlijst der Nederl. opperhoofden, bestuurders van factorijen, posthouders en leggers in Oost-Indie, sedert 1597—1610	395

E R R A T A.

Bladz. 40, noot 1, regel 2, *staat*: „van de“ *lees*: „van den“.

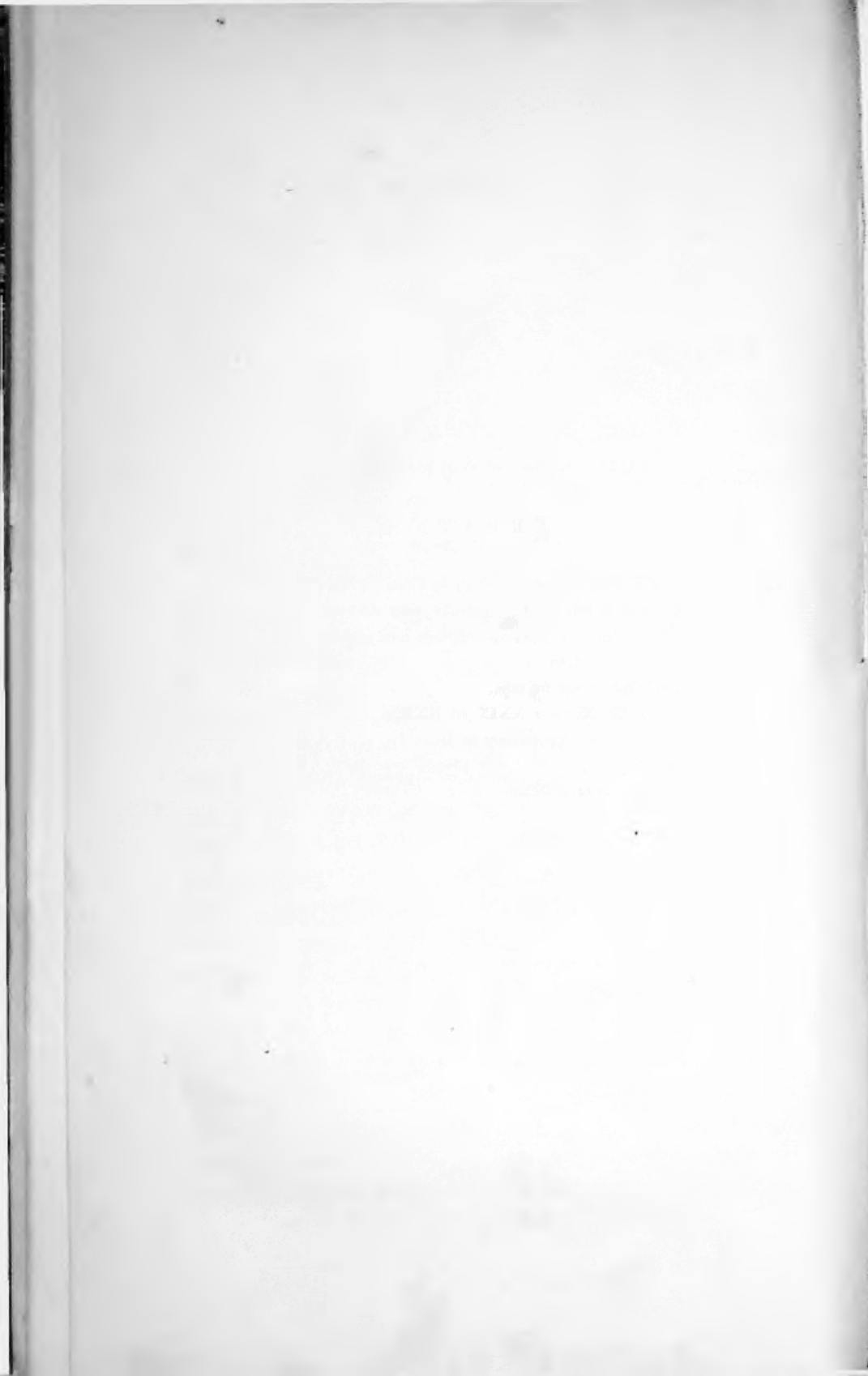
• 44, de noot 2 was reeds afgedrukt, toen de heer Lauts overleed; ik kon daarin toen geen verandering meer aanbrengen; indien ik dat had kunnen doen, zou natuurlijk na dit overlijden de noot 2 zijn gewijzigd of ingetrokken.

• 304, *staat*: XXIX, *lees*: XXIX en XXX.

Voorts nog in DEEL I:

• 124, regel 8 v. o., *staat*: Pieter Claesz. *lees*: Jacob Claesz.

• 156, noot 1, *staat*: „Orelane“ *lees*: „Orenoque“.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

DE VERRIGTINGEN DER NEDERLANDERS IN OOST-INDIE, SEDERT DE
OPRICHTING VAN DE ALGEMEENE GEOCTROYEERDE OOST-INDISCHE
COMPAGNIE, TOT AAN DE INSTELLING VAN HET GOUVERNEUR-
GENERAALSCHAP. 1602—1610.

Wij begeven ons thans in een nieuw tijdperk van de geschiedenis der Nederlanders in Oost-Indie. De tijd der vrije mededinging is gesloten, in plaats dier menigte van zelfstandige handelsvereenigingen, treedt nu de Algemeene Oost-Indische Compagnie te voorschijn, welke door het aan haar verleende monopolie beschermd, voor gemeene rekening der participanten de ondernemingen in Indie aanvangt en gedurende twee eeuwen alleen zal voortzetten. Was tot nu toe een vreedzame handel hoofddoel geweest, hetwelk men alleen dan had voorbijgezien, als men door Spanjaard of Portugees werd aangerand of uitgetart, thans, bij de oprichting der algemeene geoctroyeerde Compagnie, werd, niet buiten toedoen van 's lands Advokaat Johan van Oldenbarnevelt, een ander beginsel gehuldigd; want het op den 20sten Maart 1602 verleende octrooi, bevatte de beteekenisvolle bepaling, dat in Indie « fortressen en verse- » kertheden mogten gebouwd en aldaar Gouverneurs, Officieren » van Justitie en volk van oorloge worden gesteld. »

Het berigtschrift der Zeventienen aan hunnen Admiraal van der Hagen in 1605 uitgereikt, gaf ook dadelijk reeds bevel, om «aan de Spanjaarden en Portugezen en hunne adherenten » alle offentie aan te doen »; terwijl reeds in datzelfde jaar de uitvoering van bestaande kolonisatieplannen werd voorbereid. De Oost-Indische Compagnie mag zich dus voortaan niet meer binnen den kring van een eenvoudig koopman beperken, zij moet nu ook optreden als krijgsman, als veroveraar en als volkplanter, ten einde, onder den eed van trouw aan de Staten-Generaal zich tot soeverein te verheffen. Alzoo is de aanvang van het octrooi tevens aan te merken als het uitgangspunt van Nederlands gezag in Oost-Indie.

Groot was dan ook hier te lande aller verwachting van hetgeen de Algemeene Compagnie zou tot stand brengen, en niet minder groot de vrees bij den vijand, de naijver bij vrienden en bondgenooten.

Zij werden er zelfs hier en elders gevonden, die meenden, dat men te ligtvaardig eene magt in den Staat had in het leven geroepen, welke, gelijk weleer de handelsbank van San-Giorgio in de republiek van Genua, eerlang de hand der Staten zelve zou dwingen en alle levenssappen van het jeugdig Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden zou tot zich trekken¹.

In hoeverre de ondervinding van een tiental jaren aan te hooggespannen verwachtingen heeft beantwoord of overdreven vrees ijdel gemaakt, zullen wij eerst later kunnen beoordeelen, wanneer wij zullen hebben nagegaan, wat er in dat tijdsverloop door de Nederlanders in Indie is verrigt. Daartoe schijnt het ook thans nog onvermijdelijk, dat een, naar tijdsorde geregeld, overzicht van de verschillende scheepstogten, welke sedert 1602 tot 1610, op bevel der Algemeene Compagnie, zijn ondernomen, aan de mededeeling der oorspronkelijke stukken voorafga.

---

¹ Buzanval.

§ 1. *De scheepstogt onder bevel van den Admiraal
Wijbrand van Warwijck en den Vice-Admiraal
Sebald de Weert. — 1602.*

Reeds hebben wij er op gewezen hoe, in den aanvang van het jaar 1605 voor Bantam eene Nederlandsche scheepsmagt vereenigd lag, grooter dan ooit te voren dáár verzameld was geweest. Voor het grootste gedeelte bestond die scheepsmagt uit de vloot van den Admiraal Wijbrand van Warwijck, die op den 17den Junij 1602 de vaderlandsche kusten had verlaten en op den 29sten April 1605 voor Bantam was aangekomen. Hoewel zij buiten de tienjarige rekening bleef, was deze vloot de eerste, welke door de vereenigde geldkracht der verbonden Compagnien was uitgereed. Zij bestond uit 14 schepen, verdeeld in twee smaldeclen, waarvan het eerste reeds op den 31sten Maart 1602 vooruit, onder bevel van den Vice-Admiraal Sebald de Weert, naar Indie was vertrokken.

De geheele uitrusting, bekend onder den naam van die, der rekening van de veertien schepen, was zamengesteld als volgt:

Eerste smaldeel, uitgezeld den 31sten Maart 1602, onder bevel van den Vice-Admiraal Sebald de Weert, bestemd naar Ceylon.

1. Zierikzee, Sebald de Weert, vice-admiraal.
Govert Jansz., schipper.
2. Vlissingen, Jan de Decker, raad.
Laurens Frans van Vlissingen, schipper.
5. der Goes, Marten Jelis Spanjaert, schipper.

Tweede smaldeel, uitgezeld den 17den Junij 1602, onder bevel van den Admiraal Wijbrand van Warwijck, bestemd naar den Archipel en China.

4. Mauritius, Wijbrand van Warwijck, admiraal.
Pieter Cornelisz. van Petten, schipper.
Jan Sas, koopman.

5. Holland, Paulus van Caerden, raad.
Dirck Gerritz. van Hoorn, schipper.
6. Zon, Cornelis Jansz. Schouten, schipper.
Gerrit Benning, raad.
7. Maan, Jan Cornelisz. Melcknap, schipper.
Geurt Backer, Koopman.
8. Sterre, Abraham Matthijssen, Schipper.
Reynier ten Grotenhuys, koopman.
9. Nassau, Cornelis van de Venne, schipper.
Dirck Jacobsz. Beugel, koopman.
10. Eendracht, Adr. Cornelisz. Haeij, schipper.
Jan Gerritz. Meerman, koopman.
11. Erasmus, Claesz. Jansz. van Dijk, schipper.
Pieter Clementsz. Berckel, koopman.
12. Rotterdam, Pieter Claesz. Rochusz., schipper en raad.
13. Hollandsche Tuin, Hendrik Haeck, schipper.
Jacob Pietersz., koopman.
14. Maegt van Enckhuijsen, Cornelisz. Pietersz, schipper.
Aernout de Vale, koopman.
15. Een jagt, genaamd het Papegayken.

De bewindhebbers hadden met deze uitrusting verschillende ondernemingen op het oog. Sebald de Weert moest met zijne drie schepen het eyland Ceylon aandoen en van daar het koningrijk van Atsjin bezoeken. Het grootere smaldeel, hetwelk onder bevel van den Admiraal van Warwijck stond, kreeg wel hoofdzakelijk zijne bestemming naar Bantam; doch ook van dit gedeelte van de vloot moesten drie schepen, Holland, Sterre en Hollandsche Tuin, zich afscheiden en zonder oponthoud naar Atsjin loopen. Met de overige hodems zou van Warwijck zich naar Bantam begeven en aldaar drie schepen volgeladen naar het vaderland terugzenden; van de vier overigen moesten er twee naar de Molukken stevenen en twee anderen eenen togt naar China ondernemen.

De Admiraal van Warwijck, na op den 17den Junij 1602 de reede van Texel te hebben verlaten, werd reeds kort daarop door tegenwind genoodzaakt in Plymouth binnen te vallen en aldaar tot den 10den Julij te vertoeven. Op den 25sten Augustus naderde hij de Kaap de Palina en op den 5den September bereikte hij het eiland St. Thomé. De golfstroom sleepte hem nog dieper in de bogt van Guinea en deed hem zelfs nabij Corisco op de vaste kust van Afrika vervallen ¹.

Geruimen tijd ging verloren eer men onder de linie was doorgezeild en het eiland Annobon had bereikt. De scheurbuik was inmiddels onder het volk uitgebroken en het werd noodzakelijk om zich op Annobon te ververschen. De Portugezen, die zich op dat eiland bevonden, trachtten dit aan de Nederlanders te beletten, zoodat hier de eerste vijandelijkheden gepleegd werden. Het duurde tot den 12den December eer van Warwijck om de Kaap de Goede Hoop zeilde, en nu verlieten de drie schepen, welke naar Atsjin bestemd waren, onmiddellijk de hoofdmagt van de vloot, om zoo spoedig mogelijk de noordpunt van Sumatra te bereiken. De Admiraal hield koers op 31° Zuiderbreedte naar gissing; doch hij miste den passaat en kwam eerst op den 29sten April 1605 ter reede van Bantam ten anker, na eene in onze dagen bijna onmogelijke reis van 517 dagen.

Inmiddels was de Vice-Admiraal de Weert reeds lang in Indie aangekomen. Hij had zich volgens bekomen last naar Ceylon begeven en was op de oostkust van dat eiland, de haven van Batticalao binnen geloopen. Als hij bemerkte dat in die plaats geen lading te verkrijgen was, maakte hij zich al gereed om dadelijk zijne bestemming verder op te zoeken, toen de Radja

---

¹ Van Warwijck beklagt zich in een brief aan de Bewindhebbers, dd. 27sten September 1602, op de rée van Kaap Lopes de Gonzalves, over den tegenspoed, dien hij ondervond, zonder te vermoeden, dat de Atlantische stroomingen daarvan de oorzaak waren; (wij) hebben, zegt hij, langhe gemarteld tot ons groot leetwezen ende hartzeer, eer wij tot hier gecomen syn etc.

van Batticalao hem wist over te halen, om niet terstond de betrekkingen met Ceylon op te geven, maar landwaarts in te gaan en in navolging van Joris Spilbergh den Maha-Radja van Kandia te bezoeken.

Niettemin zond de Weert twee van zijne schepen naar Atsjin, terwijl hij zelf naar Don João vertrok ¹. Zoodra deze de aankomst van de Weert vernam scheen hij zeer verblijd en ontving hij den Nederlandschen bevelhebber met overdreven bewijzen van achting en vriendschap. In de gehoorzaal prijkte het portret van Maurits, onlangs door Spilbergh aan den Maha-Radja geschonken. De Weert maakte zich bekend en gaf een gunstig gekleurd tafereel van den toestand en de magt der Vereenigde Nederlanden. Hij deelde den Maha-Radja mede, dat hij gekomen was om de vriendschap van alle koningen van Indie te zoeken en vrijen handel met hunne onderdanen aan te knooien.

Met datzelfde doel was hij nu ook landwaarts in naar den grooten vorst van Kandia gekomen; de Nederlanders waren, zoo voegde hij er bij, de onverzoenbare vijanden der Portugezen en hij had commissie van Zijne Excellentie, Maurits van Nassau, om die vijanden allerwege aan te tasten. Hier viel hem Don João dadelijk in de rede, en voor er nog sprake kon zijn van koophandel, voerde hij aan de Weert te gemoet, dat hij dan geen geschikter plaats en geen beter tijd kon gekozen hebben, want dat niemand meer dan hij, Maha-Radja, overlast van de Portugezen had en dus ook niemand meer dan hij een ijverig bondgenoot tegen den gemeenen vijand zijn zou. Nergens zou dus de Nederlandsche Admiraal beter aan zijn last kunnen vol-
doen, om tegen de Portugezen te strijden, dan door hier aan den Maha-Radja hulp te bieden. Eenigermate in zijne eigene netten verstrikt, antwoordde de Weert, dat het zonder twijfel de bedoeling zijner meesters was om hulp te verleenen aan de vijanden van Portugal; doch dat men van niemand eischen

---

¹ Zie Deel II, bladz. 26 en 275.

kon, dat hij zou arbeiden tot eigen schade, en als een echt koopvaardij-admiraal bragt hij het gesprek allengs spoedig terug op het terrein van den handel. De Weert eindigde met te kennen te geven, dat indien de Maha-Radja zorg droeg, dat de Nederlandsche schepen elk jaar op Ceylon lading konden vinden, en dat al dadelijk het schip waarmede hij gekomen was werd volgeladen, dat hij dan van zijn kant haastig naar huis zou keeren, om meer hulp uit het vaderland te halen.

De Maha-Radja beloofde alles, mits de Weert eerst vier maanden geduld nam, want de peper moest van de vaste kust komen en kaneel was er weinig voorhanden. Na nog andere «propoosten» ging de Weert daarop naar eene hem toegewezen woning, waar de grooten van het land hem kwamen bezoeken en geschenken aanbieden.

Tegen den avond werd de Weert op nieuw door den Maha-Radja ontboden, die hem bij het binnentreden zoo krachtig omhelsde, dat de Weert's «ribben er van kraeckten en hij» zoo als hij schrijft, «veel liever van eene fraaye vryster ware «omhelsd geweest.» Toch toonde Don João dien avond eenig wantrouwen en vroeg bij herhaling of de Weert geen credentiebrieven bij zich had. Deze toonde daarop een zegelring van Maurits en toen week elk blijk van wantrouwen. Langdurige onderhandelingen werden er nu geopend, die in het einde hierop uitliepen, dat de vorst van Kandia aan de Weert voorstelde, om Gale te blokkeren en allen toevoer van de zeezijde af te snijden; de Singhalezen zouden inmiddels de stad te land aantasten en eindelijk vermeersteren. Als prijs voor die hulp zouden de Nederlanders ten ceuwigen dage 2000 quintalen kaneel jaarlijks om niet verkrijgen, en zoo op diezelfde wijze ook de vesting Colombo kon worden ingenomen, dan zou al de kaneel welke Ceylon opleverde uitsluitend aan de Nederlanders worden afgestaan. De Maha-Radja ging zelfs nog verder met zijne aanbiedingen; zoo de Weert dadelijk zijne hulp verleende en Gale bemagtigde, het vermeersterde fort en 1000 quintalen kaneel

zouden den Nederlanders als loon in handen gegeven worden.

Alles wat de levendige verbeelding van een Oosterling verzinnen kan, werd uitgedacht om die onderneming smakelijk te maken en den Nederlandschen Admiraal er toe over te halen. Vleijerij noch liefkozing werd gespaard, de kinderen zelfs van den Maha-Radja speelden en koosden met den vreemdeling uit het Westen en boden hem kostbare geschenken aan. De Weert door al die vriendschapsbewijzen vervoerd, schonk in een oogenblik van opgewondenheid zijn kostbaar zwaard, waaraan hij gehecht was, aan den jongen troonopvolger en toen zwoer de Singhalesche Vorst een eeuwig verbond van vriendschap met de Nederlanders en dat hij wilde wezen de *Hermano en Armos* van Zijne Excellentie. Aan de Weert werd het hoofd warm gemaakt door al die voorspiegelingen en beloften. Hij droomde reeds van Gale-Punt voor zijne meesters te hebben veroverd, en bij tusschenpozen zweefde hem al het denkbeeld voor den geest, van een algemeen rendez-vous voor de Nederlandsche schepen, van een centraalpunt te kunnen stichten voor den handel en de krijgsoperatien op de beide kusten van Vóór-Indie, op de Westkust van Achter-Indie, op Sumatra en Bantam, op Afrika's Oostkust zelfs. En zeker Gale, de eeuwen-oude zetel van Aziatischen handel en verkeer, ware een schoon gekozen punt geweest, en indien dat plan ware verwezenlijkt, zoo de Weert zich dáár had neergeslagen, hoe geheel anders zou zich dan het Nederlandsch gezag in Indie hebben ontwikkeld. Maar het lag niet in de bestemming van de Oost-Indische Compagnie, om zich toen reeds op dat punt van Indie te vestigen, de genius welke de Kamer van XVII bezielde zou zich in dat adelaarsnest niet hebben te huis gevoeld, dan zou geen monopoliestelsel hebben gegolden, maar een stelsel van vrijen handel, een porto-franco zou de schatten van geheel het Oosten te zamen hebben moeten brengen, dan zouden al dadelijk de ridderlijke ondernemingen van eenen tweeden d'Alboquerque of van een Jan Pietersz. Coen een geheel plan van veroveringen ten uitvoer hebben moeten

leggen, om wijd en zijd den Nederlandschen naam ontzag in te boezemen.

« Ick wete niet » zoo schreef de Weert aan Warwijck, « hoe « wy souden kunnen verantwoorden, soo wy deese occasie ver- « waarloosen. » Maar hij kon op dat oogenblik geen aanslag wagen, hij had slechts één schip en aan boord wel kooplieden, maar geen soldaten. Voor ditmaal verliet hij dus den Maha-Radja zonder iets te verrigten en hij vertrok naar Atsjin; doch kennelijk met het doel om naar Ceylon terug te keeren en dan zoo mogelijk de gedroomde plannen ten uitvoer te brengen. Het hoofd nog vol van zijne grootsche denkbeelden, kwam de Weert te Atsjin aan.

Nu hij zich in verbeelding reeds veroveraar van Ceylon en stichter van een algemeen rendez-vous waande, scheen het koo- pen van eenige zakken peper op Sumatra eene koude, kleur- looze pligt, een vervelend kinderwerk. Geen wonder dat dan ook alles te Atsjin tegenviel. De Weert vond aldaar wel in goeden staat de Zeenwsche factory, die nu behalve naar Goe- zerate, ook twee kooplieden naar Kalikoet op de Kust van Malabar had afgezonden; hij vond daar ook, behalve zijne eigene schepen, nog de drie andere Hollandsche bodems, Holland, Hol- landsche Tuin en Sterre, die, zooals wij gezien hebben, op den 14den December 1602 uit de vloot van Warwijck gescheiden waren, maar voor het overige scheen te Atsjin niets naar wensch te gaan. Dit rijk leverde zoo veel peper niet meer op, als men gemeend had, wat er van die specerij te verkrijgen was, was te duur, hetgeen vroeger uit Quéda kwam, zou nu ook niet meer worden aangevoerd, want de peper uit Quéda kwam oor- spronkelijk over land van Patane, en sedert de Nederlanders zelve te Patane waren gevestigd, was die handelsader in zijn bron verstopt. De koning van Atsjin veinsde wel goede gezind- heid, maar de Radja-Mocda en de gemeente had wantrouwen opgevat tegen die menigte van Hollandsche schepen, en ook de Goezeratsche kooplieden, gewoon om te Atsjin te handelen, za-

gen met nijdige oogten de vreemde mededingers aan. De Weert verzocht, en verkreeg ook wel, een erf en huis aan de rivier en plaatste daar den koopman Jan de Decker, met eenig bootsvolk als residenten in; maar toen hij het wilde omheinen en met paalwerk versterken, verzette de gemeente zich tegen dat voor-nemen, zoodat hij zich met een onverdedigbaar huis moest ver-genoegen.

In de haven van Atsjin was dus niets van belang te verrig-ten, de Weert had daarentegen nu zes schepen onder zijn be-vel; daarbij kocht hij nog een jacht van Joris Spilbergh, die toen ook nog voor Atsjin geankerd lag; met zulk eene scheepsmagt dacht de Weert zou hij zijne plannen op Ceylon wel kunnen volvoeren.

Na herhaalde malen ten gehoorre geweest te zijn bij de Ko-ningen van Atsjin¹, kreeg de Weert gezanten van Atsjin aan boord aan den Maha-Radja van Kandia, die bij dien Vorst de Nederlanders nog nader moesten aanbevelen. Nu scheen alles gereed en op den 5den April 1605 stak Sebald de Weert met 6 schepen en 1 jacht in zee. De verwachting was hoog gespan-nen, op Ceylon zou wat grootsch ondernomen worden. Kort nadat hij in zee was, liet de Weert een dank-, bid- en vasten-dag houden op de vloot, «tot dank voor hetgeen reeds onder-«vonden was en opdat de reyse mogte gedyen tot grootmaking «en verbreydinge van 's Heeren naem, welvaren van het vader-«land en hunne meesters en tot vernieling van alle Portugezen.»

Het geheele smaldeel kwam op den 25sten April voor Batticalao aan en werd er met vreugde begroet. Den volgenden dag ging de Weert met 150 wel gewapende manschappen aan land; hij werd er met vriendschap door den Radja ontvangen en voor weinig geld was er voldoende verversching te verkrijgen. Vijf

¹ De Sultan Alaoed-din had, vermoetelijk door zijnen hoogen leeftijd daartoe bewogen, den Radja-Moeda, die tot dien tijd stedehouder van Pedir was gewoest, nevens zich op den troon verheven en aan een jonger zoon het stedehouderschap van Pedir opgedragen, cf. Deel II, bladz. 127.

dagen later deed de Radja een tegenbezoek aan boord van het Admiraalschip. De Weert had intusschen brieven naar Kandia opgezonden, om kennis te geven van zijne terugkomst en tevens in de steden Pauane en Poligamme ¹ betrekkingen aangeknoopt. Zoo ging in den aanvang alles naar wensch, maar weldra gaven de Weert en zijne manschappen door onvoorzigtigheid aanleiding tot het verstoren van de goede verstandhouding. Reeds meermalen had de Weert verzocht, dat men hem vee zou leveren tot voedsel voor de bemanning der schepen; doch dit was hem natuurlijk altijd geweigerd, omdat het dooden van vee geheel in strijd was met het geloof der inboorlingen. Zonder op die weigering acht te slaan liet de Weert door zijne manschappen, in een naburig bosch, bij herbaling ossen doodschietsen en niettegenstaande hij telkens daarvoor betaling aanbod, geraakte de bevolking daardoor in geweldige opschudding. Toen dan eindelijk eenige Hollandsche kooplieden zich naar den Radja begaven, om van hem de vrijheid te erlangen tot het dooden van vee tegen behoorlijke schadevergoeding, toen toonde de vorst een toornig gelaat en voerde hij hun te gemoet, « dat sulcx hem « tegen de borst stiet, dat de Hollanders als vrienden in het land « waren gekomen, maar zich nu erger dan vyanden gedroegen, « dit ten minste hadden de Portugezen nog nimmer bedreven, « en hy Radja gaf liever zyn eigen leven, dan het dooden van « vee langer te gheengen. »

Het was niet alleen onbekendheid der Hollanders met het geloof der Hindoes, het was ook drieste minachting van een vorst, dien zij niet vreesden, want men leest in het dagboek van een der schippers ², dat « zy van toen af quaet vriend werden met « den Koning en die inwoonders, waarom zy niet veel gaven, « omdat zy den Koning van Candia op hun hand hadden en « alle Koningen van Ceylon vreezen dien, want hy houdt regt « over alle Koningen des eilands. » Ongetwijfeld is ook hier,

¹ Panóva en Billigamme?

² Journael van Jacob Ryex, gehouden op Hollandia. Manuscript. R. A.

gelijk zoo menigmaal later in Indie het geval is geweest, minachting voor of onbekendheid met het geloof en de gebruiken der inboorlingen, aanleiding geworden tot noodlottige gevolgen.

Terwijl hierdoor de goede verstandhouding in Batticalao was verstoord, kwamen er brieven van den Maha-Radja, waarin hij meldde dat hij alle vroeger aangeboden voorwaarden gestand wilde doen, en dat hij daarom aan de Weert verzocht, om zoo spoedig mogelijk met de schepen naar Gale te verzeilen. Hij noodigde hem echter vooraf uit, om nog eerst naar de stad Vintana te komen, opdat zij aldaar te zamen de krijgsonderneming nader mogten bespreken. De Weert liet den Maha-Radja weten, dat hij aan dit laatste voorstel geen gevolg kon geven, want dat hij dan te veel tijd verliezen zou; maar dat hij naar Gale wilde zeilen om zoo spoedig mogelijk dat vaarwater te sluiten. Vóór dat de Weert nog kon vertrekken, verschenen vier Portugesche schepen voor de reede, die achtereenvolgens werden prijs gemaakt. Zoodra had de Maha-Radja dit niet vernomen, of hij kwam uit blijdschap over dit op de Portugezen behaalde voordeel naar Batticalao. Vooruit reeds zond hij brieven aan de Weert, waarbij hem verzocht werd om in geen geval de Portugezen vrij te geven; maar dat zij hem moesten overgeleverd worden. Het bleek eerst later dat de Maha-Radja tegen deze gevangenen een zijner zonen, die in handen der Portugezen was, hoopte in te wisselen. De Weert, die het voornemen van den Maha-Radja met deze Portugezen niet kende, had echter aan die ongelukkigen reeds te voren kwartier verleend en wilde zijn gegeven woord nu ook niet breken; hij plaatste dus de gevangen Portugezen op twee van de veroverde vaartuigen en verzond hen met paspoort naar Negapatnam. Deze daad van trouw, zou weldra aan de Weert het leven kosten. Zoodra de Maha-Radja vernam, dat zijne plannen vrijdeld waren, werd hij verstoord en vond hij daarin aanleiding om achterdocht tegen de Weert op te vatten, dien hij van toen af, als een valsche vriend aanzag, die slechts

voorgaf vijand der Portugezen te zijn, maar inderdaad heimelijk met hen in verstandhouding stond.

Trouw aan het gegeven woord en edelmoedigheid jegens verwonnen vijanden waren deugden die wel te huis behoorden in het ruwe maar goedhartig gemoed van een Hollandschen zeeman; maar die op dat oogenblik aan den verstoorden Singalees eene ongerijndheid of eene onwaarheid toeschenen. Zoo liep deze omstandigheid te zamen, met de reeds bestaande spanning in de gemoederen, over het dooden van vee, om weldra een bloedig einde aan de geheele onderneming te maken. In deze ongunstige stemming ontmoette de Maha-Radja den Vice-Admiraal de Weert, dien hij schijnbaar met dezelfde vriendschap ontving. Er werd een maaltijd aangerigt in het paleis van den Radja van Batticalao, en vele Radja's en grooten waren bijéén vergaderd. Tegen den avond zond de Weert het grootste gedeelte van hen, die hem vergezelden naar boord terug, hij hield niet meer dan 25 man bij zich. Wat er dien avond verder is voorgevallen, is altijd eenigzins in het duister gebleven; des te opmerkelijker is het eenvoudig verhaal, dat daaromtrent in het dagboek van eenen Jacob Ryex¹ door ons werd aangetroffen. « Toen de Vys-Admiraal », zegt Ryex, « nu » met den Koning sprak van alle gelegenheid, want de Vys- » Admiraal was vrijmoedig tegen den Koning met te spreken, » soe dronken zij allen te zamen met elkander eens om, soo » werde de Vys-Admiraal beschonken, zoodat zij met elkander » verschil kregen en het moeide den Koning zoo zeer, omdat » de Vys-Admiraal de Portugezen hadde laten varen, dat hij » dat in ondank nam, omdat de Vys-Admiraal hem beloofd » hadde te houden en niet en dede, en (des Konings) volk » ruyde hem op, soodat de Koning consenteerde en vermoordde » den Vys-Admiraal, met alle degenen die bij hem waren en » vervolchde ons tot op strand en smeten al dood wat zij kre-

¹ Manuscript, Rijks-Archief.

» gen en die Koning van Poleigamme (Biligamme) lag bij
 » ons ¹ in het bosch met nog 500 mannen gewapend en deze
 » kreeg toen de tijding ook, dat hij soude al doodslaan van
 » de Duytsen die hij bekomen konde, zoo dat wij verloren
 » 47 personen en 6 gekwetsten . . . . . soo was het altemaal
 » vyandschap ende wij niet wetende waar dat ons zulks van
 » daan kwam, want wij meenden dat het altemaal vriendschap
 » was en het veranderde in vyandschap, en dit is geschied den
 » 1sten Junij 1605. »

Zoodanig was de droevige ontknooping van al die schoone plannen, welke de Weert in zijne verbeelding reeds aan eene verbroedering met den Maha-Radja en de verovering van Gale verbonden had. Op den dag na den moord zond Don João, door middel van een Atsjinees brieven aan boord, waarin hij schreef, dat zijne daad een regtvaardig vonnis was, voltrokken over de trouweloosheid van de Weert, die slechts vriendschap had voorgewend; maar hem aan boord der schepen had willen lokken om hem daar te dooden of gevangen te houden. De Maha-Radja reeds achterdochtig tegen de Nederlanders door het vrijlaten der Portugezen, schijnt werkelijk in dat dwaze denkbeeld gebracht te zijn, toen de Weert door onmatig gebruik van verhittende dranken, welligt te sterk, met te grooten aandrang en te weinig eerbied bij den Vorst van Kandia aanhield om van hem een bezoek aan boord te ontvangen. Welke ook de oorzaken van deze ramp mogen geweest zijn, de teerling scheen geworpen; want de Maha-Radja liet stoutmoedig weten, dat de Hollanders nu maar te zeggen hadden, wat zij verlangden, vrede of oorlog, het was hem onverschillig. De Radja van Batticalao daarentegen, die wel begreep dat hij als strandbewoner den eersten aanstoot lijden zou, indien de Nederlanders zich wilden wreken, toonde zich angstig en deemoedig, zond geschenken op geschenken en liet zich verontschuldigen als ge-

---

¹ Jacob Rijcx schijnt behoort te hebben tot degenen, die door de Weert naar boord teruggezonden waren.

heel niet medepligtig aan het verraad. Inmiddels verkoos de scheepsraad een nieuwen bevelhebber en benoemde daartoe den schipper Cornelis Pietersz. van Enkhuizen, die nu de Vice-Admiraalsvlag op het schip Zierikzee heesch. Men besloot verder, dat men het eiland Ceylon verlaten zou en de vloot verdeelen. Het schip Goes zeilde naar Bantam, om aldaar de tijding van het ongeluk te brengen en lading te zoeken. De schepen Sterre, Vlissingen en Holland vertrokken vooruit naar Atsjin, waarheen ook later de nieuwe Vice-Admiraal met Hollandia en het jagt zouden volgen. Terwijl nu dit nieuwe plan ontworpen werd, had er eene geheele verandering van zienswijze bij den Maha-Radja van Kandia plaats gehad. Er kwam op den 16 Junij een gezant van dien Vorst aan boord, met een brief vol verontschuldiging en over hetgeen gebeurd was. Don João verzocht de vriendschap weder van de Hollanders en bezwoer hen bij zijn god, zijne ziele en zijne kinderen, dat zij hem toch geloof zouden schenken en iemand naar Kandia opzenden, om aldaar in persoon met hem te spreken en zelf de kaneel en de peper te zien, die voorhanden was. Hij wilde alle vorige beloften vervullen, zoo men hem wilde bijstaan in het veroveren van Gale en Colombo. Nadat de scheepsraad over dit hernieuwde aanbod had geraadpleegd, vond men het niet raadzaam, om Ceylon in vijandschap te verlaten, men hield de onderhandeling gaande en de gemeenschap met het land werd voorzigtig onderhouden, zelfs werd er een onderkoomies Jacob Cornelisz. genaamd, gevonden, die moeds genoeg bezat, om als afgevaardigde het land in te trekken en den Maha-Radja binnen Kandia te gaan opzoeken.

In afwachting van den uitslag dezer bezending, kochten de Nederlanders 80,000 pond kaneel uit een tsjampan van Mature en liet de Vice-Admiraal door het jagt en eene sloep de baai van Billigamme, niet verre van Gale gelegen, verkennen. Kort ten tijde daarna verzeilden de overige schepen mede naar die baai. Op den 20sten Julij kwam er tijding van Jacob Cor-

nelisz.; hij was zeer goed in Kandia ontvangen, de Maha-Radja had alle zijne vorige beloften herhaald en hij bood kaneel en peper aan, er was echter geen voldoende hoeveelheid van die specerijen bijeengebragt. Vier dagen later kwam deze stoutmoedige zendeling zelf terug en met hem gezanten van den Maha-Radja, die sterk liet aandringen, dat nu eenige scheepsbevelhebbers in persoon naar Kandia zouden komen om alles nader te overleggen en den prijs te bepalen van de kaneel en de peper, waarvan twee scheepsladingen zoo spoedig mogelijk bijeengebragt zouden worden. Het werd onraadzaam geacht zich aan een mogelijk tweede verraad bloot te stellen, zelfs vertrouwde men zich nog niet op het strand. De gezanten werden dus niet als binnen boord ontvangen en hun werd te kennen gegeven, dat men weigerde hunne voorstellen aan te nemen, want dat de Nederlanders voornemens waren te verzeilen naar andere plaatsen, waar zij met meer trouw zouden worden ontvangen. Bij dit mondeling antwoord werd een brief aan den Maha-Radja gevoegd, waarin hem door den Vice-Admiraal en zijnen raad werd medegedeeld, dat, zoo hij waarlijk gezind was, om ter goeder trouw met de Nederlanders te handelen, hij dan beginnen moest met twee scheepsladingen kaneel en peper bijéén te brengen, opdat, wanneer er weder Nederlandsche schepen voor Ceylon mogten verschijnen, deze dadelijk in lading konden komen en dat indien hij voor het vervolg, niet met meer trouw, dan tot nu toe, wilde te werk gaan, het aan de Nederlanders niet aan middelen ontbrak om zich over het geleden kwaad te wreken. Na dit antwoord stak de Vice-Admiraal met zijne schepen op den 31sten Julij in zee en kwam hij op den 9den Augustus voor Atsjin aan. Hier vond hij het jagt het Papegaaike, dat uit Bantam was aangekomen met de tijding dat de Admiraal van Warwijk daár geankerd lag.

In de bijeenkomsten, welke de Vice-Admiraal met de koningen van Atsjin had, bleek het hem weldra dát hier voor hem geen handel was te drijven, omdat de peper te duur werd ge-

houden. De scheepsraad besloot dus, reeds op den 17den Augustus, dat de schepen Holland, Sterre en Vlissingen naar Bantam zouden zeilen, terwijl de Vice-Admiraal Cornelis Pietersz. met de schepen Hollandsche Tuin, Zierikzee en het jagt door de Straat van Malakka een togt naar Patane zou ondernemen. De Vice-Admiraal nam nu zijn koers door de Straat en maakte zich meester van eenige kleine Portugesche vaartuigen, welke deels uit Negapatnam, deels uit de Molukken, Banda, Makassar of Timor naar Malakka op reis waren. Eindelijk verdwaalde hij tusschen de menigte van kleine eilandjes in de Straat van Singapoere en wist hij niet regt meer welken weg te kiezen, toen gelukkig eenige prauwen van Djohor hem ontmoetten en hem door de Straat van Singapoere in de rivier van Djohor loodsdan. Hier kwam de Maleische Landvoogd van Bintang aan boord. Eene prauw bragt, door brieven van een Nederlandschen koopman, Jacob Buysen, die, naar het schijnt, door den Admiraal Jacob van Heemskerck in de stad Batoesawer was achtergelaten, de tijding dat de rivier van Djohor hooger op, geblokkeerd werd door twee Portugesche oorlogschepen, vier fusten en twintig bantyns, onder het bevel van eenen Esteban Texeira de Mattos. De Vice-Admiraal schreef onmiddellijk tot antwoord, dat hij opkomen zou om de rivier te ontzetten. Aan dit voorneemen werd dadelijk gevolg gegeven en drie dagen later maakten de Nederlanders met de Portugezen slaags. Zoodra de vijand in het gezigt was, liet de Vice-Admiraal het gebed doen en viel toen aan met «vaillanten moed.» Het hevige vuur der Nederlanders werd door de Portugezen wel niet met dezelfde snelheid, maar toch met meer juistheid beantwoord. De Portugesche schepen waren zeer sterk bemand en openden ook uit het klein geweer een geweldige vuur, tot des avonds te half vijf ure, toen de vijand zag, dat hij het niet langer houden kon en met edele stoutmoedigheid, onder donderend schieten, zich een doortogt dwars door de Hollandsche linie baande en stroomafwaarts zich plaatste. Nu kwamen de Sultan van Djohor

en de Radja Bongsoe met hunne prauwen bij de Nederlandsche schepen, zoo het heette om de Portugezen te vervolgen, maar in werkelijkheid slechts om toe te kijken, welk einde de strijd nu verder hebben zou. Zij toonden zich niettemin zeer dankbaar voor het onverwacht ontzet en boden den Vice-Admiraal een gouden kris aan. Op den 10den October ging het Hollandsche smaldeel voor de tweede maal op den vijand los, en ondanks de dappere tegenweer was het einde toch, dat de Portugezen genoodzaakt werden de ruimte te kiezen en af te deinzen naar Pedro Branca. Toen de strijd zoo gelukkig was afgelopen kwam de Sultan van Djohor aan boord bij den Nederlandschen Vice-Admiraal en gaf aan dezen te kennen, dat hij hem gaarne eene volle lading peper zou bezorgen; maar dat de schepen dan 5 of 4 maanden in de rivier moesten vertoeven, tot dat de noodige hoeveelheid van die specerij uit Kampar en Indragiri zou zijn aangebragt. De scheepsraad begreep spoedig dat de Sultan die tijdruimte zoo wijd stelde, omdat hij de Nederlandsche schepen gaarne zoo lang mogelijk bij zich wilde houden, als bedekking tegen de Portugezen, wier terugkomst hij vreesde. Na eene lange en vervelende onderhandeling kreeg de Sultan eindelijk tot antwoord, dat de schepen reeds een te langen togt achter zich hadden en dat men dus verder voort moest.

Op den 14den October werd dan ook de reis naar Patane vervolgd, terwijl het jagt naar Bantam werd afgevaardigd, om aldaar berigt van de overwinning voor Djohor te brengen.

Korten tijd daarna bleek het intusschen reeds, dat de vrees van den Sultan van Djohor niet ijdel was geweest, want naauwelijks waren de Nederlandsche schepen vertrokken of er verschenen op nieuw voor de rivier twee Portugesche galeyen van Malakka, die wel meer bijzonder in last hadden om de Caracquen, welke uit China verwacht werden te konvoyeren; maar die toch ook tevens beproefden om den Sultan van Djohor te dwingen tot het sluiten zijner havens voor de Nederlandsche schepen. De Portugezen

durfden echter de rivier nog niet opvaren, uit vrees van onverwacht weder door de Nederlanders te worden afgesneden. De Kapitein-Majoor van Malakka, tevens Generaal van de Zuidelijke kwartieren van Indie, Andreas Furtado de Mendocça, liet den Sultan uitnoodigen tot het sluiten van vrede; doch de onderhandeling daarover liep te niet, toen de Portugezen de gevangenneming en overlevering van de Hollanders, welke in Batoesawer gevestigd waren, als voorwaarde stelden. Gelukkig bleef de Sultan lang genoeg standvastig en verkoos hij liever den oorlog boven verraad aan zijne nieuwe bondgenooten, tot dat andere Nederlandsche schepen hem kwamen ondersteunen ¹. Terwijl dit te Djohor voorviel, was inmiddels de Vice-Admiraal Cornelis Pietersz. voor Patane aangekomen en had hij aldaar lange onderhandelingen moeten openen om lading voor zijne twee schepen te bedingen. Niet dan na het geven van vele en kostbare geschenken aan de Koningin, die zich liever met amphioenschuiven en vernaken, dan met staatszorgen bezig hield, en aan sjahbandaars en rijksgrooten, wier schraapzucht nimmer voldaan scheen, was de Vice-Admiraal er eindelijk in geslaagd om eene lading bijeen te brengen, deels door aankoop van inlanders en Chinezen, deels door overname van de kooplieden der Zeeuwsche factory, en van de geborgen lading van het verongelukte schip Haarlem ². Hij stichtte hier eene nieuwe factory, waarin onder de leiding van den koopman Daniel van der Lecq handel moest worden gedreven voor rekening van de Algemeene Oost-Indische Compagnie. Het opperhoofd dezer factory begaf zich kort daarna in gezelschap van Pieter Walichsz. van Delft naar het Koninkrijk Siam, om ook aldaar handelsbetrekkingen aan te knooopen ³. Eerst op den 20sten December kon de Vice-Admiraal met zijn volgeladen schip Zierikzee naar Bantam stevenen, waarheen ruim

¹ Februarij 1604 tot Mei 1604.

² Cf. Deel II, bladz. 249 en 259.

³ Cf. Deel II, bladz. 91 en 477.

eene maand later ook de Hollandsche Tuin hem volgde en van waar beide schepen eindelijk op den 24sten April 1604 de terugreis naar Nederland aanvaardden. De Vice-Admiraal Cornelis Pietersz. mogt evenwel de vaderlandsche kusten niet wederzien, want vóór dat men nog de Kaap de Goede Hoop bereikt had, stierf hij aan eene ziekte, die, behalve hem, nog 76 personen der bemanning wegsleepte. Na eene rampspoedige overtocht kwamen deze volgeladen bodems, eerst in het einde van 1604 of in den aanvang van 1605 in Nederland terug.

Wij hebben den opperbevelhebber over de geheele vloot, Wijbrand van Warwijck, verlaten op het oogenblik dat hij op den 29sten April 1605 ter reede van Bantam ten anker was gekomen. Hij verloor hier veel tijds met onderhandelen, ten einde eene verlaging te verkrijgen van de in- en uitgaande en overscheepsregten, die onder allerlei namen, te Bantam tot buitensporige hoogte geheven werden. Men kan zich gemakkelijk voorstellen, dat die onderhandeling lang duurde, want het gold hier een strijd tusschen de vasthoudendheid van een koopvaardij-admiraal, die trouw zijne instructien opvolgde en slechts noode van het geld zijner meesters afscheid nam, en de schraapzucht en de begeerte van een diefachtigen sjahbandaar. In het einde evenwel viel de overwinning aan den sjahbandaar ten deel, omdat de scheepsraad begreep dat met tijd meer verloren werd, dan met betalen. Warwijck liet zich dus op het laatst vinden en betaalde de hooge regten. Hij kocht nu 18,000 zakken peper voor de schepen Eendragt en Maagd van Enkhuizen, die weldra volladen in de maand Junij met den admiraal Joris Spilbergh de terugreis naar het vaderland ondernamen. Hunne lading was gedeeltelijk aangevuld met soelic en peper, welke het schip Erasmus inmiddels van Grissée, uit de faktorij die aldaar door Heemskerck was gesticht, had afgelaald. In de maand October daaraanvolgende keerden ook, in gezelschap van den admiraal van Heemskerck en twee gezanten van den sultan van Djohor, de schepen Mauritius en Rotterdam naar Nederland

terug. Deze twee laatste schepen droegen eene lading van 14,500 zak peper, 172 bahar foelie, 15 bahar nagelen en 5 bahar noten. Europa schijnt destijds peper verslonden te hebben, want men vindt het merkwaardig berigt aangeteekend, dat alleen in dit jaar 1605, zoowel door Engelschen als Nederlanders meer dan 48,000 zakken van die specerij, derwaarts zijn uitgevoerd. Van de overige schepen werden Maan en Goes eerst naar Grissée gezonden, van welke bodems, de laatste spoedig wederkeerde naar Bantam en aldaar met het schip de Sterre insgelijks in lading naar Nederland werd gelegd. Verder werden op den 5den Junij de schepen Erasmus en Nassau naar China afgevaardigd. De admiraal van Warwijck behield dus in het einde niet meer dan vier schepen, de Zon, Hollandia, Vlissingen en Maan, met twee jagten onder zijne bevelen. Met drie van dezen vertrok hij op den 11den November 1605 van Bantam naar Grissée, alwaar hij het vooruitgezonden schip de Maan weder aantrof.

Vóór zijn vertrek van Bantam slaagde van Warwijck er in om hier voor de algemeene O. I. Comp. langs den weg der onderhandeling een belangrijk voordeel te behalen, dat in zijne gevolgen hoogst bevorderlijk was aan de vestiging van het Nederlandsch gezag op dat gedeelte van Java's kusten en aan de uitbreiding der handelsbetrekkingen met omliggende eilanden. Hij wist namelijk op den 20sten Augustus 1605 van den pangerang een erf met daarop staande steenen gebouw te verkrijgen, dat in het beste gedeelte van de stad was gelegen en beveiligd scheen tegen brand en vijandelijke aanranding. Dit gebouw was de eerste eigenlijk gezegde loge, welke de Nederlanders in den Archipel verkregen, en weldra werd die inrigting een belangrijk middenpunt van handel, waarover een President of Directeur het gezag voerde. De eerste, aan wien van Warwijck deze betrekking opdroeg, was de capiteyn en opperkoopman François Wittert, wien hij Steven Doenssen als onderkoopman, Jan Waelen en Gerrit Reijers als assistenten met nog zes anderen en een behoorlijk bedrijfskapitaal toevoegde. Men kan eenigermate

afmeten, welk gewigt van Warwijck aan deze vestiging hechte, als men met aandacht de articulen en de ordonnantien naleest, welke hij aan François Wittert en den breedten raad van de Loge te Bantam uitreikte. Hij stelde o. a. daarbij in, een collegie van vier regters, ter behandeling van civiele en criminele zaken. Men treft in die voorschriften ook de eerste sporen aan, van eene wees- of boedelkamer; terwijl er reeds met straffen in gedreigd wordt tegen «particulieren handel.» Onder vele andere bepalingen werd daarin ook het aanknoopen van handelsbetrekkingen met omliggende plaatsen, door middel van jagten of ander klein vaartuig voorgeschreven¹. Zoodra van Warwijck te Grissée was aangekomen, slaagde hij er in, om ook dáár van den adipati een erf te verkrijgen, waarop hij een kantoor stichtte en daarin de kooplieden Dirk van Leeuwen, Aernout Heynsz., Claessz Dircksz., en 4 anderen met een kapitaal van 18,000 realen stelde. Hij ontving bovendien de belofte, dat de Nederlanders, zonder eenige tollèn of ongelden te betalen, vrij aldaar mogten handelen, op voorwaarde, dat zij op de stroomen of in de havenen van den adipati geen vijandschap tegen de Portugezen zouden bedrijven. In korten tijd had van Warwijck aldus twee belangrijke punten voor de Algemeene Compagnie bezet. Hij ging nu op den 6den December met zijne vier schepen en een jagt naar Djohor onder zeil, terwijl hij zijn tweede jagt naar Banda afvaardigde, om op dat eiland inkoopèn te doen.

Van Warwijck schijnt onbekend te zijn geweest met de moessons, anders zou hij in de maand December, als de westmoesson waait, niet getracht hebben van Grissée naar Djohor te stevenen. Nu vond hij natuurlijk aanhoudend tegenwind en tegenstroom. Voor zich zelve bleef de Admiraal niettemin volharden bij zijn voornemen om Djohor te bezoeken, over-

¹ Deze instructie met bijgevoegde memorie zou belangrijk genoeg zijn om hierachter te worden medegedeeld, indien zij niet reeds gedrukt stond in het werk «Begin ende Voortgangh der O. I. C. Deel I. Oost-Ind. reyse van den admir. Wijbr. v. Warwijck, blad. 56 en volgende.

tuigd als hij was, hoeveel er aan gelegen was, dat de Sultan van dat rijk, niet verlaten bleef tegenover de aanslagen of verleidingen der Portugezen; doch aan twee zijner schepen gaf hij eene andere bestemming. Het schip de Maan zond hij eerst naar Bali om op dat eiland kleedjes te koopen en van daar naar Banda te gaan; het schip de Zon vaardigde hij naar Ternate af. Met de twee hem overgebleven bodems bereikte hij eindelijk op den 15den Maart het eiland Karimata. Na drie maanden had hij nog niet verder, dan tot daar, tegen den moesson kunnen opwerken. Terwijl hij in dit vaarwater heen en weder kruiste kreeg hij door Maleyers berigt van zeker eiland Grassica, dat op $4^{\circ} 50'$ Z. breedte zou gelegen zijn. Het werd weldra aan Van Warwijck duidelijk, dat dit Grassica niets anders was als de kust van Borneo, die op de hoogte, waar hij zich bevond, naar zeker dorp aldus genaamd werd. Toen hij nu voor Karimata ten anker lag, zond hij eene sloep op verkenning naar Borneo en wel meer bepaald naar Sukkadana. Het was de eerste maal dat Nederlanders zich daar vertoonden. Er werd dan ook te Sukkadana wel niet veel uitgerigt, doch de gelegenheid werd aldaar bezigtigd en zelfs ook nog eenige diamanten opgekocht.

Het was inmiddels April geworden en de Westmoesson nam een einde. Warwijck hervatte nu zijn togt door den Lingga-Archipel en bereikte eindelijk op den 5den Mei de rivier van Djohor. Hij zond dadelijk eenige personen naar Batoesawer, die kort daarop met Jakob Buysen terugkeerden. De toestand van den sultan van Djohor bleef lagchelijk, om die reden voorzag Warwijck hem van geschut, kruid en lood, in de hoop dat hij zich daarmede tegen de Portugezen een tijd lang zou weten te verdedigen. Nadat nu ook nog brieven en geschenken met den Sultan gewisseld waren, vertrok de admiraal naar Pataue. In deze plaats rustte hij zich toe voor een togt naar het rijk van China, dat hij boven alles voor den Nederlandschen handel verlangde te ontsluiten. Terwijl hij zich voor deze onderneming

gereed maakte, zond hij den opperkoopman Cornelis Speex met brieven en geschenken naar Siam, met verzoek aan de Koningin van dat rijk, dat als het jaarlijksche gezantschap van Siam naar het Hemelsche rijk vertrok, alsdan die Nederlander de gezanten van Siam mogt vergezellen, om door dezen ondersteund, vrijen handel voor de Nederlanders in China te verzoeken. Van Warwijck, was naar het schijnt, op dat denkbeeld gebragt, door een gezant der Koningin van Siam, die op de terugreis van Broenei den admiraal te Patane ontinoet had. Ook met den sultan van Broenei geraakte van Warwijck hier in vriendschappelijke betrekking, toen deze vorst eenige Hollanders, afkomstig uit de vloot van Heenskerck, naar Patane terugzond met het bericht dat hij niets liever, dan vrede en handel met de Nederlanders begeerde.

Op den 27 Junij 1604 ondernam van Warwijck nu den togt naar China. Reeds had hij twee schepen van zijne vloot, Nassau en Mauritius derwaarts gezonden, doch hij wist ook al, dat deze geen handel hadden verkregen; integendeel, dat zij daar 18 personen der bemanning hadden verloren, die even als vroeger, ook nu weder dadelijk door de Portugezen waren doodgeslagen. Het nemen, plunderen en verbranden van eene rijk geladen Caracque, was de vergoeding en de regtvaardige wraak geweest, voor deze nuttelooze wreedheid. Evenmin als zijne voorgangers, slaagde Warwijck er in, om voor zich de havens van China te doen openstellen, hoewel hij dit thans niet in Macao, maar in eene meer Noord-Oostelijk gelegen plaats beproefde. De eenige goede uitkomst, welke van Warwijck verkreeg, was, dat toen hij onverrichter zake moest terugkeeren, hij de belofte outving van vele Chinesche handelaars, dat zij hunne zijden waren en porceleinen naar de havens van Patane en Bantam zouden brengen, om die aldaar aan de Nederlanders te verkoopen. Op den 23sten December kwam van Warwijck terug langs de kust van Tsi-ampa, van hier zond hij het schip Vlissingen vooruit naar Bantam, om lading in te nemen en zich

voor de terugreis gereed te maken, zelf bleef hij kruissen op Portugesche schepen, die hij op hunne reize naar straat Malakka hoopte magtig te worden. Ook deze hoop werd evenwel verijdeld, en toen hij tot den aanvang van Maart 1605 vruchteloos heen en weder had gezworven en tijding kreeg, dat ook de voorgenomen reis van Speex naar China geen plaats had gehad, omdat het Siamsche gezantschap niet was vertrokken; dat bovendien de rivier van Djohor weder door de Portugezen werd geblokkeerd; toen besloot hij naar Patane terug te keeren. Hier vond hij, wat hij zoolang gewacht had, eene Portugesche Caracque, die reeds geruimen tijd door Claesz. Simonsz. Meehaal en de zijnen werd bezet gehouden en nu door van Warwijck, met oogluiken van de vorstin en de mandarijnen werd genomen. Groot geldelijk voordeel behaalde de admiraal daarmede niet, want het rijkste van de lading hadden de Portugezen reeds over land naar Queda vervoerd en de Koningin en hare ministers eischten voor haar stilzwijgen groote geschenken, doch van Warwijck was reeds tevreden, dat hij nu ook Patane tegenover de Portugezen in vijandelijkheid gewikkeld had. Onverwacht kwam hier het schip Vlissingen terug, dat na voor Pedro Branca een rijk geladen Portugees, die van Coetsjintsjina kwam, te hebben veroverd, de rivier van Djohor was opgelopen en daar slaags was geraakt met Portugesche blokkade-schepen. De Vlissingen had één Galjoen naar Malakka verjaagd en nog een klein schip, uit Solor komende, buit gemaakt. Van Warwijck zond het schip Vlissingen onmiddellijk naar Djohor terug, regelde verder de zaken in Patane, stelde aldaar tot opperkoopman Ferdinand Michiels en vertrok toen zelf op den 27sten October naar de rivier van Djohor. Hier ontmoette hij Cornelis Bastiaansz., vice-admiraal van eene andere vloot, welke onder bevel van Steven van der Hagen inmiddels in Indie was aangekomen. De tegenwoordigheid van Warwijck op de rivier van Djohor werd hierdoor overbodig; toch werd de sultan op nieuw door hem van geschut en amunitie

voorzien. Eindelijk kon nu de terugtocht naar Bantam en van daar naar Nederland worden ondernomen. Op den 6 Februarij 1606 vertrok van Warwijck dan ook met de schepen Holland, waar hij zelf aan boord was, Vlissingen en drie anderen volgeladen bodems uit de vloot van Verhagen, naar het vaderland, dat hij echter niet vóór de maand Junij 1607 bereikte, omdat hij door het lek springen van zijn schip genoodzaakt werd op het eiland Mauritius geruimen tijd te vertoeven. De onderneming waarvan aan den admiraal Wijbrand van Warwijck de opperste leiding was opgedragen geweest, had zeker meer en beter vruchten kunnen opleveren, want er was op dien togt niet veel verrigt, dat de opkomende magt van Nederland in Indie eene groote schrede voorwaarts deed gaan; toch waren de stichting eener vaste loge te Bantam, de overwinning voor Djohor en de daaruit voortgevloeide vermindering van den Portugeschen invloed in de wateren van Malakka, benevens de rijke ladingen naar Nederland vervoerd, belangrijke voordeelen, welke tegenover minder gunstige uitkomsten op andere punten verkregen, in rekening mogen worden gebracht.

§ 2. *De scheepstogt onder bevel van den Admiraal Steven van der Hagen. December, 1605.*

Zoodra was de vloot onder Wybrand van Warwijck niet naar Indie vertrokken, of de Bewindhebbers vingden in de Kamer der Zeventienen aan met te beraadslagen over de toerusting en het uitzenden eener nieuwe vloot, welke de eerste moest zijn, welke voor de tienjarige rekening zou worden uitgerust. Het duurde echter tot aan het einde des jaars 1605, eer men met die vloot geheel gereed kwam. Het opperbevel daarover werd aan den admiraal Steven van der Hagen toevertrouwd, die reeds eenmaal de Indische gewesten bezocht had. Volgens de opgaven, die men daaromtrent in het Rijks-Archief aantreft, was de vloot aldus zamengesteld:

1. De Vereenigde Provintien. Steven van der Hagen, admiraal;
Simon Jansz. Hoen, schipper;
Jan Willemsz. Verschoor, opperkoopman.
2. Amsterdam. Arendt Claessz. Calckbuys, schipper;
Frederik de Houtman, opperkoopman.
3. Gelderland. Jan Janssz. Mol, schipper;
Hendrick Janssen Craen; opperkoopman.
4. Hof van Holland. Willem Lock, schipper;
Pieter Dirckz., opperkoopman.
5. Dordrecht. Cornelis Bastiaensz., vice-admiraal;
Hans Riemlandt, schipper.
6. Zeeland. Crijn Pietersz., schipper;
Abraham Awijn, opperkoopman.
7. Delft. Willem Cornelisz. Schouten, schipper¹;
Guillam Lodewyck, opperkoopman;
Paulus van Soldt, opperkoopman;
Pieter Ysaäcx Eylooff, onderkoopman.
8. Westvriesland. Jacob Jacobsz. Clunt, schipper;
Robbert Outerman, opperkoopman.
9. Enkhuizen. Claes Tijssen Galler, schipper;
....., opperkoopman.

¹ Zie Deel II, bl. 261.

10. Hoorn.	Jan Cornelisz. Avenhorn, schipper; Hendric Jacobsz. Compostel, opperkoopman.
11. Medemblik.	Dirck Claessen Moy Lievens, schipper; Cornelis Segertsz., opperkoopman.
12. Duyfke, jagt (afgevoeren in Indie)	Willem Jansz. of Jansen, schipper.
15. Gouda (afzonderlijk uit Nederland, in 1604, naar Indie vertrokken).	Cornelis Hoysen, schipper ¹ .

Meer nog dan de expeditie onder van Warwijck, droeg deze onderneming dat oorlogzuchtige karakter, hetwelk de scheepstogten kenmerkte, sedert zij door de Algemeene Geotroijeerde Compagnie werden ondernomen. De aanhef van het berigtschrift, hetwelk de Raad der XVII aan van der Hagen uitreikte, was een onverholen oorlogsmanifest. «Alsoo uyt dese «Vereenichde Nederlanden,» zoo luidde de taal der Bewindhebbers, «voor desen diverse companien ende vloten geseylt syn «na de Oost-Indien & . . . . hetwelcke den Coninck van Spanien «ende de Portugysen, als vianden van onse gemeene vaderlandt «ende de gemeene welstandt, met alle onbehoorlycke ende vio- «lente middelen, quade ende valsche praktycke soecken te be- «letten, gelyck de dagelycx experience is leerende; het heeft «gebleecken, hoe siluiden tot tweemalen toe te water gepoocht «hebben, de stad Bantam te overvallen, zoo ook die van Am- «boina ende andere Moluksche eylanden, derselver ingezetenen «seer wredelyck gedoot ende vermoort, omdat siluiden met onse «natie hadden gehandelt, gelyck sy mede ons volck in Mac- «cauw onschuldich hebben verworcht ende opgehangen, van

---

¹ De geheele vloot was bemand met 1180 koppen.

«gelycke hebben siluyden mede gedaen in Tiedoore ende andere
 «plaetsen, vermoordende ons volck.... behalve hare verra-
 «dersche pracktycken by henlieden gebruyckt, en nog dagelycx
 «gebruyckende, die Coningen en regenten tegens de onsen op-
 «hitsende ende ommecopende, waerdoor vele van de onse ver-
 «moort ende in gevanckenisse geraeckt syn; soo ist: dat wy
 «genootsaackt syn tot bescherminghe van onse luyden ende de
 «ingesetenen van de eylanden ende andere onse vrunden we-
 «sende, als oock tot voordeel ende verseeckeringhe van den
 «Oost-Indische handel, alle offentie den Spaniaerts, Portugysen
 «ende hare adherenten aen te doen!»

De instructie zelve, waarvan dit manifest slechts eene inlei-
 ding was, gaf blijk, dat men zich met de vijandelikheden niet
 tot woorden wilde bepalen.

Het bevel aan van der Hagen gegeven, luidde gebiedend, dat
 hij met de hoofdmagt zijner vloot in de straat van Mosambiek
 moest postvatten, om aldaar de Spaansch-portugesche caracquen
 die van Lissabon, door die zeeëngte naar Goa stevenden op te
 wachten en aan te tasten. Nadat van der Hagen van daar ver-
 trokken zou zijn, moest hij zijnen koers nemen naar den Archipel,
 langs de Westkust van Vóór-Indie, ten einde ook in die wate-
 ren, zoo het doenlijk ware, 's vijands schepen te nemen en te
 verbranden; de vlag van Nederland tot voor Goa, het brand-
 punt van Portugals gezag in Indie, te vertoonen en tot op
 Malabar's kust, bondgenootschap met de vorsten van Indie te
 sluiten. In den Archipel zelve, moest eerst het rijk van Djo-
 hor tegen het magtige Malakka worden opgezet en ondersteund,
 om daarna «alle debvoir» te doen dat de Molukken van Span-
 jaarden en Portugezen wierden gezuiverd. Even als de werk-
 kring der Oost-Indische Compagnie, haar bij het octrooi aan-
 gewezen, tweeledig was, beoogde het berigtschrift der bewind-
 hebbers ook twee doeleinden, want hoe oorlogzuchtig ook
 gestemd, vergat men daarbij niet, dat handel de drijvende
 kracht was van de Oost-Indische vaart. Met dat óogmerk

verd in handen van den admiraal en zijnen scheepsraad eene hoogstmerkwaardige «informatie» over de voornaamste handelsplaatsen van Oost-Indie geleverd, die over den toemaligen toestand van het handelsverkeer in die gewesten een helder licht verspreidt. Men behoeft bij het lezen van dat geschrift, er zich niet over te verwonderen, dat het aan de Nederlandsche kooplieden, mogelijk is geweest, om in zóó korten tijd zich die mate van kennis eigen te maken van eenen handel, die naauwlijks acht jaren vroeger, hun bijna geheel onbekend was¹; want overal in dien tijd, merkt men dezelfde veerkracht op. In het oorlogsveld, te water, in het studeervertrek en tot achter de toonbank, overal dat rusteloos aanhouden, dat werken en worstelen, tot dat men wist wat men niet kende, of verkregen had, wat men begeerde. De «nervus belli», het geld vooral werd niet vergeten. De bewindhebbers hadden niet minder dan 99,500 gulden in koopmansschappen en 758,000 gulden in realen, behalve eene aanzienlijke hoeveelheid kruid en lood aan boord der schepen bijeengebragt. Aldus goed toegerust, door al die voorschriften goed onderrigt, verliet de admiraal Steven van der Hagen met zijne vloot het vaderland en stak hij op den 18 December 1605 in zee.

De overtocht naar Indie, was ook nu weder niet voorspoedig, want na door slecht weder veel tijds verloren te hebben, kwam de vloot eerst op den 9 April 1604 onder de linie en bereikte zij niet vóór den 50 Mei de hoogte van de Kaap de Goede Hoop. Op den 17 Junij bevond van der Hagen zich eindelijk in de wateren van Mozambique en vier dagen later lag de vloot voor de kust van Sofala, tusschen de Kaaphoofden van Corrientes en San Sebastiaan geankerd.

Bij het doorlezen van het geschreven dagboek dezer reize trof mij eene bijzonderheid, door de scherpgeteckende tegenstelling, waarin zij stond met het overig geheel. De mannen, die men op de

¹ Wij laten dit hoogstmerkwaardig geschrift hierachter onder de gedrukte stukken volgen.

eerste togten naar Indie gebruikte en die men daarbij ook gebruiken kon, waren zeker niet de fijnstontwikkelde of de teérgevoeligste uit de Nederlandsche natie, en de verovering van overzeesche bezittingen is nooit en nergens volbragt door groote philantropen. Hier op de kust van Sofala gingen een paar schippers met een koopman aan land, een drietal, zooals de voorstellingen uit de 17de eeuw die voor ons bewaard hebben, zeerobben met grove knuisten, hooge hozen en schuifbroeken zoo breed als gevaarten. Toevallig vonden dezen op hun landtogt, bij de hut van een inboorling, eene door hare landslieden, die weggevlugt waren, verlaten vrouw, welke zoo even pas gebaard had. » De vrouw «liep heen», berigt het journaal in zijne naïeve taal, «als of «het niet geschiet en was ende haer cleyn kindeke leyde se in «'t sant neder en wij gaven haer een ider onsen neusdoeck en «leyden se het cleyn kindeke op 't lijff ende onder 't hoofst; «doch niemant van ons drieën of ging met weenende oogen van «haer wech, want het niet om te sien was in soo soberen staet «de luyden daer leefden.» Zij dachten welligt aan moeder t'huis en aan hun' eigen kinderen, die drie ruwe zeelui, toen hun een traan over de drooge en harde wangen glipte, op het zien van de ellende eener vrouw. Die mannen daar met hunne vereelte handen, die zeker wel onhandig, maar zeker ook goedwillig een kindeke trachten te bakeren; maar die straks weder als het pas geeft, met niet minder goeden wil en zonder deernis eene geheele Spaansche bemanning over boord of over de kling zullen jagen, zij zijn het type van ons goed Nederlandsch zeevolk, bij wie onder eene ruwe schors de fijnere snaren van het menschelijke hart niet geheel zijn ontstemd of vernietigd.

Toen de admiraal van der Hagen met zijne vloot voor het kasteel van Mozambique was genaderd, ving hij terstond de vijandelijkheden aan. Hij liet door de sloepen van onder het vuur van 't kasteel eene caracque weghalen, welke met ivoor geladen was en nog 5 andere kleine sloopjes, waar de rooden haan al spoedig ingestoken werd. Hier werd tot den 25sten

Augustus getoefd; doch van caracquen, die uit Lissabon moesten komen was geen spoor en eene landtocht, die met 150 man werd ondernomen, leverde niets bijzonders op. De admiraal besloot dus verder te verzeilen naar de kust van Goa, waarvoor hij op den 26sten September aankwam. Het schip Enkhuizen en de jagten Delft en Duyfke had hij nabij Mozambique achtergelaten, om daar nog eenigen tijd op Portugesche schepen te kruissen. Deze bodems keerden eerst op den 6den November in de vloot terug. Ook voor Goa werd geen buit gemaakt, doch wel eenige schoten gewisseld met het kasteel en met Portugezen op het strand, die echter «niet toefden om den haas te rapen.» Na een kruistocht van 25 dagen, verzeilde de vloot naar Kananor om verversching te zoeken. Van der Hagen verliet deze plaats spoedig, op verzoek van den Koning, die sedert meer dan eene eeuw in verbond was met de Portugezen en dien hij niet noodeloos aan de wraak zijner bondgenooten wilde bloot stellen. Grooter verwachting mogt de Nederlandsche admiraal koesteren van een bezoek aan Kalikoet, de aloude, maar nu diep gezonken zetel des Samorijns, de onverzoenbare vijand van Portugals gezag in Indie ¹. Hier kwam de vloot op den 29sten October aan en werden de Nederlanders door den raad des Keizers en door de inboorlingen met vriendschap ontvangen. Reeds een en een half jaar vroeger waren twee dappere Zeeuwen Hans de Wolff en Lafer, dezelfde die van Atsjin uit, ook den handel in Goezeratte hadden geopend, op deze kust aangekomen, om ook hier betrekkingen aan te knoopen. Zij hadden echter hunne edele stoutmoedigheid duur moeten betalen; want reeds kort na hunne komst, hadden de Portugezen hen, die van bescherming verstoken waren, met geweld opgeligt, naar Goa vervoerd en aldaar, alsof zij misdadigers waren, opgehangen ². Ook nu weder, zoodra de Nederlandsche schepen

¹ Cf. Deel II, bladz. 23 en 81.

² Cf. Deel II, p. 495.

voor Kalikoet lagen, deden twintig Spaansch-Portugese fregatten een aanval op de vloot, maar ditmaal bleek het hun dat *gewapende* Nederlanders niet zoo gemakkelijk waren te overwinnen; de Portugezen werden zóó ontvangen «dat hun wel «dra de Hollandsche spijs niet meer lustte.» Terwijl deze vijandelikheden tusschen de Portugese en Nederlandsche schepen voorvielen, kwam er berigt aan boord, dat de Samorijn te velde lag, omdat hij oorlog met Coetsjin voerde, welk rijk de partij der Portugezen hield. De Malabaarsche vorst liet den admiraal van der Hagen uitnoodigen om nabij een dorp, meer zuidwaarts op het strand, hem te bezoeken en aldaar met hem eene bijeenkomst te houden. Om aan dat verzoek te voldoen, verzeilden de schepen naar eene plaats, welke in het geschreven journaal Tzetua genaamd wordt en vermoedelijk dezelfde plaats is geweest, welke thans op de Engelsche kaarten als Chetwa staat opgeteekend. Intusschen liepen Portugese schepen af en aan langs de Nederlandsche vloot, als katten loerende of zij ook eenig voordeel konden behalen; doch de op hen gerigte vuurmonden der Hollanders hielden eerbied onder den vijand. Op den 11den November trad de admiraal van der Hagen met drie scheepsraden en de onderkooplieden van de vloot aan land en had hij kort daarna eene plegtige bijeenkomst met den Keizer van Malabar, een statig man van ongeveer 50 jaren, die de Hollanders met groote welwillendheid ontving. Die samenkomst had tot uitslag, dat Steven van der Hagen in naam der Staten-Generaal en van Zijne Princelijke Excellentie met den Samorijn een of- en- defensief verbond sloot, waarvan de grondslag was: bestrijding van den algemeenen vijand, de Portugezen, en afstand voor altijd aan de Nederlanders van eene sterkte op de kust van Malabar ¹.

Ten einde aan dit traktaat uitvoering te geven, beloofde de admiraal dat met de eerste gelegenheid schepen en krijgsvolk

---

Zie dit traktaat hier achter onder n°. III der gedrukte stukken.

uit Nederland zouden gezonden worden ¹. Nadat dit gewichtig werk was afgelopen verdeelde de admiraal zijne vloot, zooals hem dit bij zijne instructie was voorgeschreven. Op den 14den November 1604 zeilde hij met zijne schepen zuidwaarts langs de kust van Coetsjin, terwijl de schepen Zeeland en Enkhuizen noerddwaarts opstaken om Goezeratte te bezoeken. Er wordt noch in de geschriften op het Rijks-archief aanwezig, noch in de gedrukte stukken, verder eenig berigt aangetroffen van hetgeen door de bevelhebbers dezer twee schepen in Goezeratte is verrigt. Alleen vindt men onder dagteekening van den 21sten Augustus 1605, in het hier achter gedrukte journaal opgeteekend, dat op dien dag het schip Enkhuizen voor Bantam aankwam, terwijl de Zeeland nog voor Atsjin in lading lag. Deze twee schepen hadden toen behalve Cambaya, ook Koromandel bezocht en op hunnen togt een zestal Portugesche schepen genomen of verbrand. Het reeds meermalen genoemde scheeps- of uitloopboek vermeldt bovendien, dat Enkhuizen in Indie is gebleven en de Zeeland eerst in 1607 in het vaderland is teruggekeerd. Meer volledige berigten omtrent hetgeen met die schepen op de kusten van Vóór-Indie is verrigt, zijn er niet aanwezig. Op grond van een brief van later dagteekening, namelijk van 17 November 1607, meen ik evenwel tot het besluit te mogen komen, dat door de scheepsbevelhebbers van de Zeeland en de Enkhuizen in navolging der Zeeuwsche kooplieden van de Compagnie van Ten Haeff, nu ook voor rekening der algemeene Compagnie in Soeratte eene Nederland-sche faktorij is gesticht. Zooveel althans blijkt, dat er in 1607 zoodanige faktorij onder de leiding van eenen David van Deynsen in Soeratte heeft bestaan, welke, naar het mij voorkomt, geen anderen oorsprong kan gehad hebben, dan de expeditie van de

---

¹ In 1607 werd dit traktaat nader bevestigd; doch van de zijde der Nederlanders niet ten uitvoer gelegd. De admiraal P. W. Verhoeff sloot in 1608 een tweede contract; doch liet weder geen bezetting op deze kust. De compagnie was niet magtig genoeg om zulk een groot werk aan te vangen.

schepen Zeeland en Enkhuizen. Een allerongelukigste toekomst was aan deze Nederlandsche vestiging in Soeratte voorbereid. Zoowel door opruijing van Portugezen als door de hebzucht der inlanders geraakte van Deynsen in gevangenschap en de goederen der Compagnie werden gestolen en verspreid.

De ongelukkige van Deynsen werd gevangen naar Berampoer gebracht en is vermoedelijk op zijne terugreis naar Soeratte op zóó gruwelijke wijze gemarteld en gefolterd dat, toen zijn lijden hem ondragelijk werd, hij, in een oogenblik van wanhoop, zichzelf door een pistoolschot het leven heeft benomen ¹.

De admiraal van der Hagen, dien wij verlaten hebben, toen hij met een zuiderkoers zijn togt langs de kust van Coetsjin vervolgde, verrigtte verder niets belangrijks op de kust van Voór-Indie. Hij vaardigde op den 11den December het jagt Delft af naar Atsjin, om aldaar den gezant des Sultans, die op dezen bodem uit Nederland terugkeerde, aan land te zetten. Zelf vervolgde de admiraal met zijne vloot de reis naar Bantam, alwaar hij den 51 December aankwam. Hier werd hij opgewacht door een gezantschap uit Amboyna, dat aan den admiraal verslag gaf van den toestand op dat eiland. Het fort van Verre in 1600 door van der Hagen zelve gesticht, was sedert weder ontruimd, en daarop had Andreas Furtado de Mendoça er eene bezetting in geplaatst, door welke eene bloedige wraak genomen was over de vriendschap, door de Amboynezen aan de Hollanders betoond. De admiraal van der Hagen maakte zich terstond gereed om aan Amboina hulp te gaan bieden. Vooraf stelde hij, zoo als hem dat bevolen was, tot opperkoopman en hoofd van Bantam aan, Jan Willemsz. Verschoor, aan wien hij eene instructie overgaf, welke de Raad van XVII te Amsterdam had vastgesteld en die wij hieronder mededeelen.

Op den 25 Januarij 1605 vertrok van der Hagen met zijne schepen naar de Molukken, deed onderweg Jakatra, Grisséc en

¹ Uit een brief van 17 November 1607 geschreven in Berampoer, en een brief van 27 November 1615 uit Soeratte.

de eilanden Sumbawa en Bima aan¹ en liet op den 21sten Februarij het anker voor Amboyna vallen. Er werden terstond voorbereidselen gemaakt voor den aanval op het fort der Portugezen; doch dezen, voor de overmagt beducht, gaven op den 25sten Februarij hun kasteel bij verdrag aan de Nederlanders over. Onmiddellijk daarna sloot van der Hagen met den kapitein Hitoe en de overige hoofden van het land een verbond, waarbij wederzijds hulp werd toegezegd, de Amboinezen bovendien den eed van trouw aan de Staten Generaal aflegden, en den uitsluitenden handel in nagelen aan de Nederlanders verzekerden². Op den 1sten Maart 1605 stelde nu van der Hagen den opperkoopman en raad Frederik de Houtman aan, tot eersten Gouverneur van Amboina en onderhoorigheden en splitste hij weinig tijds daarna zijne vloot in twee deelen. Hij zelf verzeilde naar het eiland Banda, het schip Hoorn liet hij voor Amboina achter om aldaar lading in te nemen; de vice-admiraal Cornelis Bastiaansz. kreeg in last, om met een eskader, bestaande uit de schepen Amsterdam, Dordrecht, Gelderland, Westvriesland en Medemblik, de vijandelijkheden te beginnen tegen het Spaansche fortres op Tidore.

Op den 2den Mei verscheen Bastiaansz. voor dat eiland en vermeesterde kort daarop twee Portugesche vaartuigen. Weldra nam nu het beschieten van het kasteel een aanvang. Na een hevig vuur en twee mislukte bestormingen, namen de Nederlanders eindelijk deze sterkte in; de Spanjaarden werden er uit verjaagd en door eene Hollandsche bezetting vervangen. In het hierachter gedrukte journaal vindt men de beschrijving van dit overigens bekend wapenfeit; men zal evenwel, in plaats van de romantische voorstelling, welke gewoonlijk van de daden van den schipper en bevelhebber Jan Jansz. Mol gegeven wordt, er een zeer eenvoudig verhaal in aantreffen. Door de inneming

¹ Zie eene beschrijving van Bima en het verhaal van een landtocht op dat eiland in het hierachter gedrukte journaal onder n°. II.

² Zie dit contract hierachter onder n°. V.

van Tidore schenen de Molukken voor de Spanjaarden en Portugezen verloren. Zij waren nu uit alle de hoofdplaatsen van dien Archipel verdreven; doch de ligtvaardigheid van den vice-admiraal, die de raadgevingen der Ternatanen in den wind sloeg en eene veel te geringe bezetting in Tidore achterliet, had niet alleen ten gevolge, dat dit gewigtige punt door de Spanjaarden, nadat zij in het volgende jaar uit Manila waren teruggekomen, weder in bezit werd genomen; maar ook dat zij zich tevens van het belangrijkste gedeelte van Ternate meester maakten.

De Nederlanders werden nu genoodzaakt, ten einde het verzuim van Bastiaenz. te herstellen, om jaren lang een strijd te voeren, gedurende welken er meermalen oogenblikken kwamen, waarin, in tegenstelling van hetgeen men verwacht had, de Molukken zoo goed als verloren schenen voor het Nederlandsch gezag.

Het eskader van Bastiaenz. bleef tot in de maand Julij in deze wateren bijéén. Voor de eerstemaal werd nu ook het eiland Matsjian bezocht en daar eene geheele scheepslading van kruidnagelen gevonden, want ook van daár waren de Spanjaarden en Portugezen, uit vrees voor de Hollanders tijdelijk geweken ¹. De schepen West-Vriesland en Gelderland vertrokken achtereenvolgens, nadat zij in de Molukken beladen waren, naar Bantam; terwijl de vice-admiraal op den 8sten Julij met de nog overige schepen onder zijn bevel, de Dordrecht, de Amsterdam en de Medemblik zijn togt verder voortzette naar Patane en Djohor, in welke laatste plaats hij, zooals wij reeds vermeld hebben, den admiraal Wijbrand van Warwijck ontmoette. Van deze drie schepen vertrokken Dordrecht en Amsterdam, meest met peper en stukgoederen geladen, vermoedelijk in den aanvang

¹ Voor de bijzonderheden van hetgeen gedurende dien tijd in de Molukken is voorgevallen verwijzen wij naar het hierachter gedrukte journaal, onder n°. II der gedrukte stukken, welk stuk dubbel op prijs is te stellen, omdat hetgeen men in «Begin en Voortgang» omtrent de gebeurtenissen op dezen togt in de Molukken aantreft, niet verder dan tot de inneming van Tidore reikt.

des jaars 1606 naar het vaderland; terwijl de Medemblik met lijnwaden naar Banda verzeilde ¹.

Zoo als wij hierboven vermeld hebben was inmiddels de admiraal van der Hagen met zijn schip de Vereenigde Provintien naar Banda gezeild. Nadat hij aldaar was aangekomen, stichtte hij ook hier eenige kantoren voor rekening van de algemeene Oost-Indische compagnie, en gaf hij het opperbevel daarover aan den opperkoopman Hendrik van Bergel, die in 1609 tot eersten Gouverneur van Banda verheven werd. In de maand Julij van ditzelfde jaar 1605 sloot de admiraal een nieuw contract met de opperhoofden van Banda. De voornaamste bepalingen van deze overeenkomst waren, dat wederzijds vrijheid van godsdienst werd erkend, wederzijds hulp en bescherming werd toegezegd, dat de Bandanezen beloofden aan niemand als aan de Nederlanders voor rekening der algem. O. I. C. de noten en foelie te leveren, en eindelijk dat de Nederlanders kantoren of woonplaatsen mogten vestigen op Neira, in Ortattan en in Selamme ². Van hetgeen er verder door van der Hagen op dezen scheepstogt in Oost-Indie is verrigt, blijkt weinig. Men vindt slechts in het hier achter gedrukte journaal opgeteckend, dat van der Hagen in het einde van de maand September 1605 met zijn volgeladen schip en met het jacht Duyfke, op weg was naar Bantam. Uit een ander berigt, afkomstig van den Engelschen scheepsbevelhebber John Saris ³ blijkt verder, dat de

¹ De verrigtingen van Bastiaenz., na zijn vertrek uit de Molukken, kennen wij alleen uit gedrukte berigten, want brieven of papieren daartoe betrekkelijk worden er niet meer op het Rijks-archief gevonden. Men zie o. a. Begin en voortgang der O. I. C., D. I en II, fol. 42, 44 en 48, en Valentijn, D. I, 192. Die gedrukte berigten leveren evenwel veel moeilijkheid op, omdat zij deels kennelijk onnaauwkeurig, deels onderling in tegenspraak zijn. Het meeste vertrouwen schijnt het reisgeschrift van Paulus van Soldt, in D. II, Begin en voortg. O. I. C., te verdienen.

² Zie dit contract hierachter onder de gedrukte stukken n°. VI. Zoover mij bekend is, wordt nergens in eenig gedrukt werk van dit contract melding gemaakt; men vergelijke ook het contract door Wolphert Harmenz. gesloten, in D. II, bladz. 536.

³ Purchas, vol. I, bladz. 385.

admiraal van der Hagen met twee schepen op den 15 October 1605 van Bantam naar het vaderland vertrok; terwijl de admiraal Matelief mededeelt, dat van der Hagen op den 7den Januarij 1606 het eiland Mauritius verliet om de terugreize voort te zetten. Het meergenoemde scheepsboek der O. I. Compagnie vermeldt eindelijk, dat het admiraalschip de Vereenigde Provinciën op den 22sten Julij 1606 voor Texel het anker vallen liet ¹.

Wij moeten nu nog met een enkel woord melding maken van de zwerftogten, welke de jagten Delft en Duyfken, in dien tusschentijd door de Indische wateren gemaakt hebben. Het algemeene berigtschrift der bewindhebbers had omtrent deze schepen bepaald, dat zij ten minste gedurende drie jaren in Indie moesten blijven en van de eene plaats naar de andere varen, met het doel om nieuwe handelsbronnen op te sporen en die ten voordeele der Compagnie aan te wenden. Wij hebben hier boven reeds medegedeeld, dat op den 11den December van het jaar 1604 het jagt Delft de vloot van van der Hagen had verlaten om naar Atsjin te stevenen en aldaar den gezant des sultans, die uit Nederland terugkeerde, aan land te zetten. Nadat aan dien last voldaan was, vertrok de Delft naar de kust van Koromandel, en de uitkomst van dien togt was zeer gewichtig voor de Compagnie; want de bevelhebber en de kooplieden van dat vaartuig werden de stichters van den later zoo uitgebreiden en hoogst belangrijken kleedenhandel der Nederlanders op die kust. In den aanvang scheen de stad Atsjin voorbeschikt te zijn, om het uitgangspunt van dien tak van handel en dien tengevolge een gewichtig entrepôt van de Oost-Indische Compagnie te zullen worden, indien slechts de sultan van dat rijk van zijne zijde meer welwillendheid en goede trouw had betoond. Het jagt Delft heeft tweemaal achteréén eene reis naar Koromandel ondernomen. Ongelukkig zijn bijna

¹ Later is van der Hagen ten derde male, doch toen als raad van Indie, naar Oost-Indie vertrokken.

alle papieren, die betrekking hebben tot deze togten en die vroeger in de koloniale archieven moeten bestaan hebben, thans verloren. Tot nu toe ten minste, hebben wij daarover niets anders in het Rijks-archief kunnen opsporen, dan eene memorie van overgezonden stukken, welke eene opgave behelst van de brieven en papieren, die naar Holland zijn verzonden. Zooals uit die memorie blijkt, moet er o. a. aanwezig zijn geweest een redelijk groot aantal brieven, welke gewisseld zijn tusschen den opperkoopman Paulus van Soldt, van het schip Delft, en de eerste Nederlandsche faktoryhouders te Mazulipatnam; een dagboek, loopende van den 18den December 1605 tot den 5den December 1606; een verslag opgesteld door van Soldt, over hetgeen hem wedervaren is in het rijk van Golkonda, van de onderhandelingen, welke die koopman met den vorst van dat rijk heeft gevoerd en van de vrijheden, welke aldaar aan de Nederlandsche O. I. Compagnie zijn verleend. Onder papieren van later dagteekening, werd echter nog door mij op het Rijks-archief aangetroffen, een «discours door Lodewyck Isaäcz. «overgelevert aen den raet tot Bantam wegens den standt van «de custe van Coromandel, dd. 3 Nov. 1608 ¹» in welk stuk belangrijke berigten voorkomen over de eerste vestiging der Nederlanders op dat gedeelte van Vóór-Indie.

Reeds bij gelegenheid van de eerste reis van het jagt Delft, naar de kust van Koromandel, werden de koopman Pieter Isaäcz. Eijlooff en andere «leggers» in eene faktory te Mazulipatnam achtergelaten ². Het verhaal van de tweede reize derwaarts vindt men in een gedrukt »journael» van Paulus van Soldt zelve, hetwelk voorkomt in het tweede deel van het bekende werk «Begin en voortgaugh der O. I. Compagnie.» Uit die bronnen leeren wij, dat het jagt Delft, nadat het den

¹ Men vindt dit „discours” hier achter onder de gedrukte stukken betrekkelijk den scheepstogt van de admiraal Pieter Willemsz. Verhooff.

² Dit blijkt uit bovengen. discours en uit het hier achter gedrukte journaal van het schip Gelderland, op dato 21 Aug. 1605.

21sten Augustus te Bantam was aangekomen, op den 5den December 1603 op nieuw van daar vertrok en langs Palembang, Jambi, Lingga, Varella, zijn koers nam naar Atsjin, alwaar het op den 18den Maart 1606 ter reede aankwam.

Hier werd een gedeelte der lading ontscheept, ook weder andere artikelen aan boord genomen en vervolgens op den 2den April de reis naar Koromandel's kust voortgezet. Op den weg derwaarts ontmoette het jacht twee Portugesche schepen, aan welke in het voorbijvaren, door de Nederlanders het belangrijkste deel der lading werd ontnomen. Op den 25sten April kwam het Nederlandsche vaartuig voor St. Thomé en den volgenden dag voor Palcacatta. De onderhandelingen, welke de scheeps-overheid in deze plaats opende, leidden tot geen goed einde; daarom verzeilde men noordwaarts naar Petapoelij. Hier slaagden de Nederlanders naar wensch; zij sloten er met den stedehouder eene overeenkomst en kregen eene loge, waarin de kooplieden Dirk van Leeuwen en Pieter Warkijn gesteld werden. Van hier werd de reis voortgezet naar het nabij gelegen Mazulipatnam, alwaar reeds sedert de eerste reis, eene Nederlandsche faktory was gevestigd. De handel werd dadelijk na aankomst te Mazulipatnam hervat; terwijl de scheepsraad inmiddels pogingen in het werk stelde om een contract met den gouverneur van het gewest te sluiten. Toen dit echter niet terstond gelukte, werd de opperkoopman Paulus van Soldt landwaarts tot den koning van het rijke Golkonda afgevaardigd. Van Soldt werd in Bisnagar, welwillend en prachtig ontvangen en hoewel hij met den koning in persoon niet mogt onderhandelen, verkreeg hij niettemin van hem een firman, waarbij aan de Nederlanders zekerheid werd gegeven, dat van hen geen hooger inkomend en uitgaand regt zou gevorderd worden, dan van 4⁰/₀. Bovendien werd aan de O. I. Compagnie verlof gegeven, tot het bouwen van een eigen huis te Mazulipatnam ¹. Op den

¹ Zie dezen Firman, hier achter onder n°. VII der gedrukte stukken.

15den September 1606, keerde nu het jagt Delft met een vijfhonderdtal pakken kostbare kleedjes aan boord, naar Bantam terug, alwaar het den 12den Januarij 1607 behouden aankwam. Hiermede namen de togten van dit jagt nog geen einde, want korten tijd daarna werd het naar Amboina en van daar naar Banda afgevaardigd. Slechts drie dagen had het voor dit laatste eiland vertoefd, toen het op bevel van den admirael Matelief naar Amboina terugkeerde, om zich aldaar onder de bevelen van dien vlootvoogd te stellen.

Omtrent het tweede jagt, dat wij genoemd hebben, het Duyfken, bestaat eene oude overlevering, dat de Nederlanders met dat vaartuig onder beleid van den schipper Willem Jansz., op bevel van den president der Bantamsche loge, Jan Willemsz. Verschoor, een gedeelte van de Zuidwestkust van Nieuw-Guinea en een gedeelte van de Westkust van Australie zouden ontdekt hebben. Ik zal trachten hier in weinige regelen mede te deelen, wat men omtrent dien ontdekkingstogt op dit oogenblik weet. De belangrijkste bron, welke daarvoor, tot nog toe ten minste, bestaat, is eene Instructie door Gouverneur Generaal en Raden van Indie voor den kommandeur Abel Jansz. Tasman en den schipper-piloot Frans Jacobsz. Visscher op den 29 Januarij 1644 vastgesteld. Het oudste authentieke bericht omtrent de ontdekking van Nieuw-Guinea en Nieuw Holland, door het jagt het Duyfke, dagteekent dus van acht en dertig jaren later, dan de gebeurtenis zelve. Indien men echter den inhoud der Instructie van 1644 vergelijkt en in verband brengt met andere, hetzij geschrevene, hetzij gedrukte gelijktijdige berigten, inzonderheid met hetgeen een Engelsch kapitein John Saris, die van 1605 tot 1609 te Bantam vertoefde, mededeelt, dan valt naar het mij voorkomt niet te twijfelen aan de juistheid van hetgeen Gouverneur-Generaal en Raden in 1644 hebben ter neder geschreven ¹.

---

¹ Men vindt de berigten van John Saris bij Robert Kerr, general History and

Ik zal in de eerste plaats tot staving van dit mijn gevoelen, de woorden der instructie aan Abel Jansz. Tasman en Frans Jacobsz. Visscher, voor zooverre zij op de ontdekkingstogt van het Duyfken betrekking hebben, hier laten volgen:

«Hoe tot vergrotingh, vermeerderinghe en verbeeteringhe van
 «de Nederlantsche Oost-Indische Compagnie, staat ende com-
 «merciën in Orienten op d'expresse bevelen van de Heeren
 «Majores by de successive regenten van India, diversche malen
 «yverlyck is getracht het groote lant van Nova Guinea en
 «andere onbekende Oost- en Suyderlanden tydelyck t'ontdecken,
 «is», zoo schreven de Gouverneur-Generaal van Diemen en de
 Raden van Indie, «Ul. door gehouden discoursen en communi-
 «catic van journaelen, caerten en geschriften ten principale
 «wel bekend, namentlyck, dat vier verscheyden voyages met
 «sober succes tot dese begeerde ontdekkinghe syn gedaan, waar-
 «van d'eerste reyse in den jare 1606 door ordre van den pre-
 «dent Jan Willemsz. Verschoor, die doen ter tijt, des comp^e negotie
 «tot Bantam dirigeerde, met 't jacht 't Duyfken ondernomen is,
 «twelck de eylanden van Key en Arouw in passant besocht, de
 «onbekende Zuyt- en Westcusten van Nova Guinea, omtrent
 «220 mylen van 5 tot 15 $\frac{3}{4}$ graden zuyderbreete ontdect en
 «alleen bevonden heeft, dat groote lant ten meerendeele woest
 «en sonnighe plaetsen van wilde wreede swarte barbarische
 «mensen bewoont te syn, die eenighe van onse matrosen
 «dootgeslagen hebben, soodat de ware gelegentheynt van tlant
 «en watter vallen ofte begeert wesen mocht, niet vernemen
 «conden, maer door ghereck van vivres als andere nootwendig-
 «heden van de begonnen ontdekkinge terugge zijn gekeert en
 «den uystersten hoeck van 't ontdeckte lant op 15 $\frac{3}{4}$ graden

---

collection of voyages and travels. Edinburgh 1811—1822, 18 vol. De heer Leupe vestigde op dit werk mijne aandacht; doch het werk zelf kreeg ik niet in handen; doch Robert Kerr heeft geput uit Purchas, en ik vond ook in Purchas, his *Pelgrims*, vol. I, bladz. 385, het geheele bericht van Saris.

«S. Bdte met den naem van Caep *Keer-Weer* in haer caerte
«bekent gemaect.» ¹

Stelt men nu dit berigt van 1644 nevens hetgeen de Engelsche kapitein John Saris in 1605 en 1606 nederschreef, dan schijnen beide gegevens elkander te bevestigen: «the 18th (November 1605) heere (Bantam) departed a small pinnasse «of the Flemmings», zegt bovengenoemde Engelschman. «for «the discovery of the iland called Nova Guinea, which as it is «said, affordeth great store of gold.» Onder dagteekening van den 15den Junij van het volgende jaar 1606, vindt men verder in het dagboek van denzelfden kapitein Saris aangeteekend: «Here (te Bantam) arrived Nockhoda Tingall, a clingman, from «Banda in a Java Juncke, laden with mace and nutmegs, the «which he sold here to the Guserats . . . . ., he told me that «the flemmings pinnasse, which went upon discovery for Nova «Guiny, was returned to Banda, having found the iland, but «in sending their men on shoare to intreate of trade, there «were nine of them killed by the heathens, which are men- «eaters, so they were constrained to return finding no good «to be done there.» ²

¹ Uitgaand Batav. Briefboek van Gouv. Gener. en Raden van 15 Januarij 1644 tot 29 Nov. daaraanvolgende, fol. 39.

² De heer Lauts, in de Bijdragen tot de taal-, land- en volkenk. v. N. I., 1859, bladz. 303, beweert, dat hij van dezen belangrijken ontdekkingsstogt meer weet, dan de Gouverneur-Generaal en de Raden van Indie in 1644 en dat meerdere dat de heer Lauts weet, zou ook ons bekend zijn, zegt hij, indien hij aan zijn voornemen om eene beschrijving van de ontdekkingsstogten der Nederlanders te leveren, gevolg had gegeven. Die redenering is ongetwijfeld logisch, indien namelijk het praemis, dat de heer Lauts er iets meer van weet dan een ander, juist is. Ik wendde, door een beleefd schrijven, pogingen aan bij den heer Lauts om in het belang van de volledigheid dezer uitgave, te mogen vernemen, wat hem, heer Lauts omtrent de ontdekking van Nieuw-Guinea door het jagt't Duyf ken bekend was; en hoewel ik hem te verstaan gaf, dat ik zijne mededeeling ook niet anders, dan op zijn naam zou wedergeven, kreeg ik niettemin op mijn beleefd schrijven tot antwoord, dat hij weinig geneigd was ten dienste van anderen daarentrent eene mededeeling te doen. De ontdekkingsstogt naar Nieuw-Guinea in 1606 voorgevallen, behoort dus nog in 1864, volgens den heer Lauts, tot de geheimen der Oost-Indische Compagnie, of ook mogelijk tot die van den heer Lauts zelve.

Indien men, met het oog op het bovenstaande, zich herinnert, dat de admiraal Steven van der Hagen, in de maand Januarij 1605, zooals hem dat bij zijne instructie bevolen was, den opperkoopman Jan Willemsz. Verschoor tot president van de loge te Bantam had aangesteld; dat het jagt het Duyfken, hetwelk met van der Hagen op 25 Januarij 1605 naar Amboina en Banda vertrokken was, met dienzelfden vlootvoogd, zooals wij reeds vermeld hebben, in September 1605 weder te Bantam was teruggekeerd; indien men nu daaraan vastknoopt de berigten, welke Saris en bovengenoemde instructie van 1644 mededeelen, dan, dunkt mij, kan er geen redelijke twijfel meer bestaan, of het jagt Duyfken is op den 18den November 1605 op last van Jan Willemsz. Verschoor van Bantam naar Nieuw Guinea vertrokken, heeft op de reize derwaarts eerst de Key- en Aroe-eilanden bezocht, is daarna in den aanvang van het jaar 1606 langs de binnen- of zuidwestkust van Nieuw Guinea gezeild, van de zuiderbreedte van $5\frac{3}{4}$ of ongeveer de rivier Oetanata af, en vervolgens langs de Torresstraat op de westkust van Australie aangekomen, heeft eindelijk ook die kust ontdekt tot op $15^{\circ}45'$ Zbrdte. tot op een punt, dat sedert in de kaarten der Oost-Indische Compagnie onder den naam van Kaap Keer-weer is bekend gebleven. Het is waarschijnlijk dat het Duyfken van Kaap Frederik Hendrik zuidwaarts zeilende te veel westelijk zijn weg genomen heeft om de Torresstraat te zien, indien dit niet het geval ware geweest zoude men zoolang niet in de dwaling hebben verkeerd, dat Nieuw-Guinea en Nieuw-Holland één groot vast land uitmaakten, eene dwaling overigens, die tot aan James Cook heeft voortbestaan, niettegenstaande reeds in 1606 de Spanjaard Luis Vaez de Torres, dien doortogt tusschen deze beide landen had gevonden. Toen eindelijk de bevelhebber van het jagt het Duyfken door gebrek aan levensmiddelen en verversching genoodzaakt werd, zijne onderzoekingen te staken, keerde hij naar Banda terug.

Eerst in Maart 1607 vindt men weder bericht van het Duyfken, namelijk in het meergenoemde journaal van van Soldt, die dit

vaartuig in Amboina vond en er slechts bij verhaalt dat het naar Nieuw-Guinea was geweest. Misschien was het Duyfken toen naar Amboina opontboden, ten einde des noods hulp tegen de Spanjaarden te kunnen verleen. Met de vloot van Matelief ging het verder in de maand Mei 1607 naar Ternate, om mede te werken aan de herovering van dat eiland op de Spanjaarden. Op den 22 Julij 1607 werd dit jagt op nieuw naar Bantam afgevaardigd en sedert bleef het onafgebroken heen en weder reizen tusschen de Molukken en de hoofdplaats Bantam, tot dat het geheel was afgevaren en gesloopt moest worden ¹.

§ 5. *De scheepstogt onder bevel van den Admiraal Cornelis Matelief. — Mei 1603.*

De Admiraal Steven van der Hagen lag met twee zijner schepen ter reede van Mauritius-eiland geankerd, om zich aldaar op zijne terugreize naar het vaderland te ververschen, toen in den vroegen morgen van den eersten Januarij des jaars 1606, eene aanzienlijke vloot van elf schepen zich op die reede vertoonde. De ongerustheid, welke die verschijning aanvankelijk opwekte, week spoedig, toen het bleek dat ook deze scheepsnagt eene Nederlandsche was, welke op den 12den Mei 1603 de havens van het moederland had verlaten, onder bevel van Cornelis

---

¹ Men vergelijke verder hetgeen reeds over deze ontdekking van Australie in 1606 door verschillende schrijvers is medegedeeld, als: Purchas, *Pilgrims*, vol. I. bladz. 385. — Verhael ende Journael van de voyagien etc. door Paulus van Soldt, Begin en voortganch O. I. C., Deel II, op dagt. van 4 Martij 1607. — *Early voyages to Terra-Australis, now called Australia*, edited with an introduction by R. H. Major, esq. London for the Hakluyt Society, 1859, bladz. LXXIX. — Mededeelingen uit het Oost-Ind. Archief door Mr. L. C. D. van Dijk, n°. 1. Twee togten naar de golf van Carpentaria. Amsterdam, 1859, blz. IV. — Bijdragen tot de taal-, land- en volkenk. v. N. I., nieuwe volsrecks, Deel II, 1859, bladz. 43. Leupe, over Jan Carstenz., en in hetzelfde deel Lauts, bladz. 303. — Jacob Swart, *Journael van de reis naar het onbekende Zuidland in 1642 door Abel Jansz. Tasman*. Amsterdam, 1860, bladz. 23; eindelijk onder de handschriften op het Rijks-archief, het reeds aangehaalde uitgaand briefboek van Gouv.-Gen. en raden, 15 Januarij 1644 sq. tot 29 Nov. daaraanvolgende, bladz. 39.

Matelief, de jonge, een man, die reeds in 1601 bestemd was geweest om met de leiding te worden belast van eene expeditie naar Oost-Indie, destijds binnen Rotterdam beraamd¹, doch die sedert de oplossing van de verschillende compagnien in eene Algemeene Compagnie, van zijn voorgenomen togt naar Indie had afgezien, om zitting te nemen als bewindhebber van het groote geotroijeerde handelsligchaam. Thans had hij evenwel het koopmanskantoor weder verwisseld tegen het achterkasteel van een zeeschip en de pen geruild tegen den admiraalstaf.

De instructie, welke de Kamer van XVII aan Matelief had uitgereikt, schreef hem voor, dat hij zijne vloot bijéén moest houden tot voorbij de Kaap de Goede Hoop; maar dat hij alsdan twee schepen naar Cambaija of Goezerate, één schip naar Koromandel en Bengale, twee schepen naar de Molukken en twee anderen naar Bantam moest afvaardigen, terwijl hij zelf met de vier overige bodems naar Straat Malakka stevenen moest.

Behalve deze vertoonbare instructie, kreeg Matelief echter ook nog een geheim berigtschrift, en hoewel dat stuk niet voor ons is bewaard gebleven, mogen wij uit de latere verrigtingen van Matelief opmaken, dat hem was voorgeschreven om krijgsgeweld te plegen op de meest bedreigde punten en wel meer bijzonder het oog te houden op de eilanden van den archipel der Molukken en op de straat van Malakka, zonder evenwel daarvoor de belangen des handels te veel te verwaarloozen. De beide Nederlandsche Admiralen van der Hagen en Matelief hadden nu op het strand van het eiland Mauritius een onderhoud «over den staat en de gelegenheid van alle de zaken van Indie,» en uit dat gesprek verkreeg Matelief de zekerheid, dat de Portugezen in Malakka onder hunnen aanvoerder Andréas Furtado de Mendocça, zich geweldig versterkten, zoodat uit dat punt het eerste gevaar te duchten scheen, zoowel voor de met de Oost-Indische

¹ Zie Deel I, bladz. 127.

Compagnie verbonden inlandsche vorsten, als voor het geheele handelsbedrijf in den Archipel der Nederlanders zelveu. Ten gevolge van deze tijding vertrok Matelief op den 27sten Januarij 1606 met zijne geheele vloot regtstreeks naar de straat van Malakka, met het voornemen om den met ons verbonden sultan van Djohor bijstand te verleenen en de magtsontwikkeling der Portugezen in die zeeëngte te fnuiken.

Zijne vloot bestond uit de navolgende schepen:

1. Oranje.	Cornelis Matelief, de jonge, admiraal, Dirk Claesz. Mol, schipper.
2. Mauritius.	Claess. Gerritsz., schipper.
5. Middelburg.	Simon Lamb. Mau, schipper.
4. Zwarteu Leeuw.	Abraham Mathijssen, schipper.
5. Witten Leeuw.	Gerrit Heyndricksz., schipper.
6. Nassau.	Wouter Jacobsz., schipper.
7. Grooteu Zon.	Claess. Jansz. Melcknap, schipper.
8. Amsterdam.	Olivier de Vivere, vice-admiraal. Reijer Lambrechtsz., schipper.
9. Kleine Zonne.	Cornelis Joris, schipper.
10. Erasmus.	Osier Cornelissen, schipper.
11. Geunieerde Provinciën.	Anthonis Anthonisz., gezegd Zwarteu Teun, schipper.

Met deze scheepsmagt kwam Matelief op den 1sten Mei 1606 in de nabijheid van Malakka. Hij koesterde aanvankelijk de hoop van die sterke plaats door een « *coup de main* » te zullen vermeersteren. Met dat doel begon hij onderhandelingen aan te knoopen met den Sultan van Djohor, waarvan de uitkomst was, dat beide partijen met elkander een verbond sloten. Van weerszijden werd beloofd dat men de uiterste krachten zou inspannen om Malakka te veroveren. Matelief bedong bovendien, dat de bemuurde stad van Malakka, als zij eenmaal zou zijn ingenomen, altijd een vrij eigendom zou blijven van de Heeren Staten-Generaal, terwijl het land om

de vesting gelegen en de voorstad Kampong-Kling onder het gebied van Djohor zou terugkeeren ¹.

Onmiddellijk na het sluiten dezer overeenkomst begon Matelief zijne maatregelen tot den aanval te nemen; doch het bleek weldra, dat Malakka, niet dan na een geregeld beleg, zou te winnen zijn. Toen nu de Nederlandsche vloot vier maanden voor de belegerde stad gelegen had, reeds eenige Portugesche schepen waren verbrand, eene batterij op het land was opgesteld en de voorstad van Malakka dien ten gevolge door de Portugezen was ontruimd, bleek het dat men de huid verdeeld had, vóór dat de beer geschoten was; want er verscheen eene krachtige Portugesche armade uit Goa tot ontzet van Malakka. Hoewel de Nederlandsche schepen vuil waren en er veel ziek volk aan boord lag, werd Matelief nu genoodzaakt bij herhaling scherpe gevechten tegen de Portugezen te leveren. Wel leed de armade uit Goa in die gevechten aanzienlijke verliezen; doch ook van de Nederlandsche schepen werden er twee, de Nassau en de Middelburg verbrand, en de Portugezen bereikten in zooverre hun doel, dat Matelief voor dat oogenblik het beleg van Malakka moest opgeven en naar de rivier van Djohor zich terugtrekken. Aldaar liet hij zijne schepen nazien, schoonmaken en herstellen en aan het scheepsvolk rust en verversching geven. Dien tusschentijd maakte Matelief zich verder ten nutte om de zaken van den koophandel in Djohor te regelen en een nieuw en nader contract met den Sultan van dat rijk te ontwerpen en vast te stellen. De strekking van deze tweede overeenkomst, welke op den 25 September gesloten werd, was, dat nu de verovering van de stad en het land van Malakka was mislukt, de Sultan van Djohor aan de Staten-Generaal eene plaats zou afstaan, hetzij op het vaste land, hetzij op een der naburige eilanden, om aldaar eene huizing en sterkte te bouwen en te bezitten, zooals Malakka, indien het veroverd ware geweest, door de Nederlanders zou bezeten zijn. Matelief had dus het

¹ Zie dit contract hierachter onder n°. VIII der gedrukte stukken.

voornemen om eene nieuwe handelsplaats te stichten, tot tegenwigt tegen Malakka ¹. Na het sluiten van dit tweede verbond stevende Matelief andermaal, met de negen schepen die hem overbleven naar Malakka en tastte hij op nieuw de vijandelijke armade met groote hevigheid aan. Ditmaal behaalde hij eene schitterende overwinning op de Portugezen, die 7 schepen en ruim 500 Europesche manschappen verloren. Niettemin kon Matelief een gedeelte van 's vijands vloot, dat in ondiep water bij Poelo Boeton de wijk genomen had, niet aan het lijf komen.

Had de Nederlandsche admiraal meer vrijheid van handelen gehad, hij zou ongetwijfeld alle middelen in het werk hebben gesteld om ook deze Portugesche schepen uit hun schuilhoek te doen komen; maar hem was zoowel de handel als de oorlog aanbevolen, en zooals Matelief terecht in een zijner brieven opmerkt, « als men een soldaat en een koopman in een persoon vereenigd « wil hebben is het al verloren arbeid.» Hij verzeilde dus naar Quéda, alwaar hij nog een tweetal handelsvaartuigen der Portugezen wegnam en vriendschapsbetrekkingen met den vorst van dat rijk aanknoopte. Inmiddels waren zeer verontrustende berigten over den toestand der Molukken aan Matelief ter oore gekomen en zijne instructie beval hem inzonderheid aan, het behoud van den handel met die specerij-eilanden.

De moesson, waarmede men zich naar de oostelijke gewesten van den Archipel begeven kan, was in dien tusschentijd reeds voor een groot gedeelte verstreken; het werd dus voor Matelief tijd om, indien hij van de moesson wilde gebruik maken, zich onverwijld uit de straat van Malakka te verwijderen. Hij verdeelde daarom op den 6den Januarij 1607 zijne vloot in twee smaldeelen. Het eene eskader stelde hij te zamen uit de schepen Amsterdam, Groote Zon en Witten Leeuw, die hij onder de vlag plaatste van den vice-admiraal Olivier de Vivere, met bevel om zich naar Atsjin te begeven. Over het tweede eskader, dat

---

¹ Zie dit contract hierachter onder n°. IX der gedrukte stukken.

uit de schepen Oranje, Mauritius, Zwartee Leeuw, Kleine Zon, Erasmus en Geunierde Provincien bestond, behield Matelief zelf het kommando en met die schepen verzeilde hij naar Bantam, met het doel om vandaar zijn koers te stellen naar de Molukken ¹.

Wij zullen nu in de eerste plaats den vice-admiraal Olivier de Vivere volgen op zijn togt naar Atsjin. De lading, welke de vice-admiraal in deze plaats hoopte te vinden, ontbrak, zoodat de reis derwaarts uit een oogpunt van handelsbelang mislukte scheen; maar Olivier de Vivere had ook nog in last met den Sultan van Atsjin een contract te sluiten en daarin slaagde hij boven verwachting. Bij het eerste artikel van deze allerbelangrijkste overeenkomst, werd door den Sultan aan de Nederlanders eene plaats onder zijn gebied afgestaan, welke aan de Nederlanders tot een algemeen « rendez-vous » hunner schepen, tot magazijn, ja zelfs tot het vestigen eener volkplanting strekken zou. Indien dit verdrag tot uitvoering ware gekomen, dan zou de hoofdzetel van Neêrlands gezag in Oost-Indie wellicht nimmer te Batavia zijn gevestigd, want uit de instructien van den Raad van XVII zoowel, als uit de verrigtingen van Matelief en andere vlootvoogden blijkt duidelijk, dat men in die eerste jaren na de stichting van de Oost-Indische Compagnie er vooral op uit was, om eene geschikte en voordeelige stelling in of nabij de Straat van Malakka in te nemen.

Het contract tusschen den Sultan van Atsjin en Olivier de Vivere gesloten, bleef echter voor de Oost-Indische Compagnie zonder vrucht, omdat in 1610, toen de Nederlandsche gevolmagtigden Willem Jansz. en Arend Martensz. op de uitvoering van dat verdrag aandrongen, de Sultan van Atsjin de geheele overeenkomst halstarrig ontkende.

Ten gevolge van de vele willekeurige en belemmerende han-

---

¹ Men vindt het verhaal van de verrigtingen van Matelief voor en nabij Malakka in den hieronder medegedeelden brief van de kooplieden L. Janssen, Dirk van Leeuwen en Is. Eyloof uit Mazulipatnam, dd. 15 Febr. 1608, onder n°. X der gedrukte stukken.

delingen van dien Sultan, door de kort daarna nieuw aangenomen weg naar Koromandel, westwaarts buiten Sumatra om, verloor de stad Atsjin een groot deel van het gewigt, dat de Oost-Indische Compagnie er aanvankelijk aan gehecht had, en aan die omstandigheden mag het worden toegeschreven, dat het denkbeeld eener vestiging op de noordpunt van Sumatra al spoedig weder is prijs gegeven ¹.

De Vice-Admiraal de Vivere zond, na deze verrigtingen op Sumatra, het schip de Grootte Zon naar de kust van Koromandel, met last de aldaar nieuw gevestigde handelskantoren te bezoeken ². Hij zelf vertrok met de twee schepen Amsterdam en Witten Leeuw naar Bantam. Hier nam hij zijne retourlading aan boord en op den 19 Junij 1607 aanvaardde hij nu de terugreis naar Europa. De beide schepen kwamen in de maand Mei van het jaar 1608 in het vaderland aan; doch Olivier de Vivere telde men niet meer onder de terugkeerenden; hij was op het eiland Mauritius, alwaar men overwinterd had, inmiddels gestorven.

Keeren wij thans terug tot de hoofdmagt van de vloot, onder bevel van den Admiraal Matelief. Deze zeevoogd kwam met zijne schepen op den 31sten Januarij 1607 ter reede voor Bantam en hier vernam hij de bevestiging der ongunstige tijdingen uit de Molukken. De veroveringen van van der Hagen's onder-vlootvoogd, Cornelis Bastiaenz. op Tidore, waren weder verlo-

---

¹ Uit een geschiedkundig oogpunt blijft dit verdrag met Atsjin, dat ik nergens elders vermeld vond, altijd belangrijk; men zie den inhoud van dat contract onder n°. XI der gedrukte stukken.

² Men vindt geen ander bericht omtrent hetgeen is voorgevallen op deze reis van het schip de Grootte Zon naar Koromandel, dan eenige vlugtige mededeelingen in brieven van Jacques l'Hermite, n°. XVI der hierachter gedrukte stukken. In December des jaars 1607 vertrok dit schip van Bantam naar Grissée en Makasser, ten einde levensmiddelen over te voeren naar de Molukken. Na voor Amboina en Ternate te zijn geweest, keerde de Grootte Zon naar Bantam terug en zou van daar met eene lading peper op den 16 November 1608 naar Nederland vertrekken, toen het bleek dat het voor de lange reis een niet meer zeewaardig schip was. Om die reden bleef de Grootte Zon, sedert in Indie, voor bijzondere diensten.

ren; want niet alleen had eene vereenigde magt van Spanjaarden en Portugezen reeds in de maand Maart 1606 Tidore heroverd; maar zich ook meester gemaakt van Gamina-lama en van het belangrijkste deel van het eiland Ternate. De Koning van Ternate, Saïd Barkat, had zijn heil gezocht in de vlugt naar de bergstreken van Gilolo; doch niet lang bleef deze vorst, even ongelukkig als zijne voorzaten, aldaar in veiligheid. Door verraad en misleiding viel hij in handen der Spanjaarden, die hem inscheepten en gevangen naar Manila wegvoerden. De bevolking van Ternate was daarna verlopen en zwierf grootendeels in de gebergten van Gilolo rond. De adel en de grooten van Ternate, welke nog bijeen waren gebleven, trokken zich mede met hun nieuw verkozen Koning Modafar, die nog een kind was, naar het eiland Gilolo terug en zonden van daar een zendeling naar Bantam, om hulp van de Nederlanders af te smeeken. Toen Matelief te Bantam kwam, was die zendeling al weder vertrokken, doch de Nederlandsche Admiraal begreep genoeg, uit alle deze berigten die men hem overbragt, welk groot belang er voor de Oost-Indische Compagnie in gelegen was, dat onverwijld hulp aan de Molukken werd verleend. Op den 27sten Maart 1607 bevond Matelief zich dan ook reeds met zes schepen voor Amboyna. Matelief had terstond een onderhoud met den Gouverneur van Amboyna, Frederik de Houtman en met de inlandsche hoofden van dat eiland. Uit die gesprekken bleek het den Admiraal, dat de toestand van Amboyna over het algemeen bevredigend was; het gedrag der Europeanen liet alleen te wenschen over. In de hoop van het wangedrag der soldaten en matrozen tegen te gaan en ter voldoening aan de voorschriften der bewindhebbers in Nederland, wier verlangen het was, dat Europesche huisgezinnen als volkplanters in Indie gevestigd wierden, gaf Matelief de Nederlandsche soldaten en matrozen vergunning tot het aangaan van huwelijken met inlandsche vrouwen, terwijl hij, op verzoek der Ambonezen zelve, last gaf aan eenen doctor Johannes

Wogma, om op dat eiland zich te vestigen als onderwijzer van de kinderen der inlanders. Dit is het eerste spoor, hetwelk men aantreft, van eenige belangstelling bij de Nederlanders in het onderwijs en de beschaving van den inlander; het mag evenwel, naar het mij voorkomt, als zeer opmerkelijk worden geacht, dat het initiatief daartoe kwam van de zijde der inlanders zelve¹.

Matelief had bij zijne komst op Amboina aldaar ook nog den Ternataanschen zendeling, die naar Bantam was geweest, aangeetroffen. Hij kwam met dezen voorloopig overeen, dat hij zoodra mogelijk met zijne vloot naar Ternate zou oversteken, inmiddels moesten de Ternatanen van hunne zijde tweeduizend man op de been brengen.

Weinige dagen vóór dat de Admiraal Matelief voor Amboina was aangekomen, was het jagt Delft van daar naar Banda vertrokken. Dit schip liet hij terugroepen en vervangen door de Vereenigde Provinciën, omdat hij voor zijne verrigtingen in de Molukken aan snelzeilende en weinig diepgaande schepen de voorkeur gaf. Om diezelfde reden vereenigde hij ook nog de Enkhuizen en het Duifke van de vloot van van der Hagen, onder zijne vlag en zond hij daarentegen de schepen Medemblik en Zwart Leeuw naar Bantam terug. Met den eersten dier twee bodems vaardigde hij ter vervanging van Jan Willemsz. Verschoor, den opperkoopman Jacques l'Hermite naar Bantam af, als president van de Loge in die plaats.

Nadat Matelief den stand der zaken op Amboina had onderzocht en voor zooverre het hem noodig toescheen had geregeld²,

¹ De heer Harthoorn beweerde onlangs in eene rede, die hij in de algemeene vergadering van het Ind. Genoots. hield op den 3 Maart 1865, dat Matelief de bevolking van Ambon wel niet regtstreeks heeft gedwongen tot het ontvangen van onderwijs, maar toch door eenen meer dan gewonen aandrang haar deel vragen, dat er scholen wierden opgericht. Ik heb deze stelling des heeren H. niet in de officieele stukken bevestigd gevonden.

² Men vindt in het reisverhaal van Matelief, bladz. 58, Begin en voortg., eenige belangrijke mededeelingen omtrent den toestand van Amboina en van de bevolking aldaar.

begaf hij zich met acht schepen naar Ternate, voor welk eiland hij op den 10den Mei des jaars 1607 aankwam. Mateliefs onderneming in dit gedeelte van den archipel leverde niet die gelukkige uitkomsten op, welke hij er van verwacht had. Voor een goed deel mag deze, minder voordeelige, uitslag worden geweten aan de leiding van het Opperbestuur in Nederland, dat tegelijkertijd handel wilde doen drijven en oorlog voeren, zonder tevens eene magt te ontwikkelen, die groot genoeg was om twee zoo wijd van elkander gelegen doeleinden te kunnen bereiken. Matelief en de zijnen, vervuld met het vertrouwen, dat zij de Portugezen ook nu weder, op het eerste gezigt zouden zien wijken, stelden zich voor, dat de tegenwoordigheid van eene niet onaanzienlijke Nederlandsche scheepsmagt voldoende zou zijn, om minstens de zaken op Tidore en Ternate te herstellen in den staat waarin die eilanden door Bastiaenz. bij zijn vertrek gelaten waren. Doch die verwachtingen werden niet weinig teleurgesteld, toen het bleek dat de Spanjaarden en Portugezen gebruik hadden gemaakt van de afwezigheid van Nederlandsche schepen, om zich op Tidore en Ternate op zulk eene wijze te versterken, dat Matelief het voornemen, om hen met het geschut of de wapenen daaruit te verjagen, moest laten varen. Eene poging aangewend om Tidore in brand te steken, mislukte geheel. Op de hulp van de Ternatanen viel ook niet meer te rekenen, want hun afgezant, had met Oostersche overdrijving, veel grooter beloften afgelegd dan de Ternatanen bij magte waren, in die oogenblikken na te komen. Sedert de inneming van Gamina-laina waren zij overal verstrooid en schenen zij geheel ontmoedigd. Na rijp beraad kwam Matelief dan ook tot het besluit, dat in de bestaande omstandigheden er niets beters te doen zou zijn, dan op Ternate eene nieuwe sterkte nabij het dorp Malayo op te werpen, daarin eene Europeesche bezetting te plaatsen en rondom die verschansing den Koning met den Regent van Ternate, en de nog overgebleven bevolking te vereenigen. In dien geest werd door Matelief eene

voorloopige overeenkomst met den Koning en den Rijksraad van Ternate ontworpen. Ook andere beweegredenen bleven aan dit besluit van den Admiraal niet vreemd. Malayo toch, lag veel meer te midden der specerijplantsoenen dan de oude hoofdplaats en Matelief begreep, dat ondanks de stelling der Spanjaarden in Gamma-lama, de Nederlanders in Malayo toch de meeste nagelen tot zich zouden trekken. Vóór het evenwel zóó ver kwam, dat de nieuwe sterkte te Malayo in eenigzins bewoonbaren en verdedigbaren staat was gebracht, had de Admiraal Matelief moeilijke oogenblikken te doorleven. De Ternatanen deden en leden alles liever dan werken en het denkbeeld van zich af te tobben en zoo hard te arbeiden als de Nederlandsche matrozen deden, vervulde hen met schrik en afkeer. Door dien onwil tot arbeid, ontstonden er tusschen den Nederlandschen Admiraal en den Goegoego, den Capitan-Laut, den Hoekoem en den Singaya hevige woordenwisselingen; maar niets mogt baten. Zoodra waren de Ternatanen niet aan het werk gezet, ja zelfs gedreven, of zij liepen terug in het bosch als de Admiraal Matelief zich slechts voor één oogenblik had verwijderd. De sterkte werd dan ook voor het grootste gedeelte voltooid door de Nederlandsche soldaten en matrozen; maar ook onder dezen vertoonden zich daarover weldra groot misnoegen. Dezen wilden wel vechten en werken aan boord; maar zij waren er gansch niet op gesteld om in een tropisch klimaat graafwerk te verrigten. De buitverdeeling van een klein Chineesch jonkje, dat met nagelen uit Gamma-lama kwam en door de Nederlanders genomen was, gaf het voorwendsel tot een opstand onder het scheepsvolk. Een geheelen dag stond Matelief, slechts van zijn scheepsraad en eenige officieren omringd, alleen en verlaten op de nauwelijks opgeworpen verschansing. Eindelijk slaagde Matelief, deels door beloften, deels door stoutmoedig te dreigen, dat hij eenigen der belhamels met eigen hand doorsteken zou, er in, om de rust te herstellen en zijn scheepsvolk weder aan het werk te brengen. Op den

8sten Junij 1607 kwam eindelijk het fort te Malayo in zooverre gereed, dat Matelief weinige dagen later er cene bezetting in kon plaatsen, onder bevel van Gerrit Gerritsz. van der Buys, als gouverneur, en van Jan Rossingeyn, als kapitein ter zee en bevellhebber over de jagten Enkhuizen, de Kleine Zon, Delft en Duyfke, welke voor Ternate in station gelaten werden. Nu werd ook het contract tusschen Ternate en de Nederlanders onder-teekend en bekrachtigd ¹ en weinige dagen later vertrok Matelief met de overige schepen Oranje, Mauritius, Erasmus en een jagt naar China, om op bevel der Heeren XVII te beproeven, of hij gelukkiger dan zijne voorgangers, den handel in dat rijk voor de Nederlanders zou kunnen openen. De ongelukkige en onnatuurlijke vereeniging van krijgs- en handelsbelang werd alzoo de aanleiding, dat de Molukken ontijdig werden verlaten.

Uit brieven van den gouverneur van der Buys en den kapitein Rossingeyn ² leert men de gebeurtenissen kennen, welke kort na het vertrek van Matelief uit de wateren der Molukken, op Ternate zijn voorgevallen. De Admiraal Matelief was naauwelijks uit het gezigt, of de Spanjaarden deden een algemeenen aanval op de nog bijna onverdedigbare verschansing te Malayo. De aanslag des vijands werd door de dapperheid der zwakke bezetting wel verijdeld; doch de toestand van hen, die op Malayo gelaten waren, werd steeds meer hagchelijk, door gebrek aan leeftogt, door het verlies van twee der schepen en door de aankomst van nieuwe Spaansche troepen uit Manila. De aanvoer van levensmiddelen uit Bantam in den aanvang van 1608, gaf wel aanvankelijk eenige verademing; de daarop gevolgde komst van den Admiraal Paulus van Caerden en van de eskaders van de Vice-Admiralen Wittert en Hoen, herstelden wel eenigermate het gezag der Nederlanders op Ternate; doch het duurde tot 1611 alvorens, door het optreden van den eersten Gouver-

¹ Zie dat contract hieronder onder n°. XII der gedrukte stukken.

² Zie uittreksels uit die brieven onder n°. XIII der hierachter gedrukte stukken.

neur-Generaal Pieter Both, het Nederlandsch gezag in de Molukken inderdaad eenige meerdere vastheid begon te verkrijgen. Inmiddels had de Admiraal Matelief langs den archipel der Philippijnen zijn togt naar de Chinesche zee vervolgd. Eerst had hij vertoefd nabij het eiland Lamao en daarna was hij op den 28sten Augustus 1607 in de rivier van Canton aangekomen. Te Lamthau opende hij de onderhandelingen met de mandarijnen, ten einde vergunning te verkrijgen, om de rivier naar Canton op te loopen. Terwijl die onderhandelingen slepende waren, en nog weinig uitzigt gaven op eenen goeden uitslag, bemerkte Matelief, dat er geheime verstandhouding bestond tusschen de Chinesche mandarijnen en de Portugezen te Macao. Weinig tijds daarna vertoonden zich zes Portugesche schepen, dezelfde grootendeels, welke hij nabij straat Malakka ongedeerd had moeten verlaten. Nu zag zich de Nederlandsche admiraal bedreigd met het gevaar van in de rivier te worden opgesloten, en na eenige weifeling werd Matelief, wilde hij zich den terugtogt niet laten afsnijden, genoodzaakt de rivier weder uit te loopen en zonder iets van belang te hebben verrigt, den vijand te ontwijken.

Matelief verliet daarop den 13den September 1607 de ongest-vrije kust van China en verzeilde naar Poelo Cecir¹. Op den 17den October bevond hij zich voor de kust van het rijk van Tsi-ampa en hier had hij een gesprek met eenen Orang-Kiay. De koning van dat belangrijk land² was te dier tijde nog heiden; doch onder de hoofden en de bevolking had de Islam reeds groote vorderingen gemaakt. Matelief trof hier een vruchtbaar land aan, dat overvloed van rijst opleverde en veel handel, inzonderheid met en door middel van Chinezen dreef, hoewel het in dien tijd gebukt ging onder eenen oorlog met het aan-

¹ Wij hebben gemeend, kort te mogen spreken over Mateliefs togt naar China, vooreerst omdat die ondeneming niets belangrijks heeft opgeleverd; ten tweede omdat de togt derwaarts breedvoerig beschreven staat in «Begin en voortgang», Deel II, reis van Matelief, bladz. 76 en volg.

² Zie over Tsi-ampa, Deel II van dit werk, bladz. 95.

grenzende rijk van Coetsjien-tsjina. De vorst van Tsi-ampa was een bondgenoot van den Sultan van Djohor, en de Nederlanders vermoedden, dat de Portugezen om die reden sedert twee of drie jaren dit land niet meer bezocht hadden.

Op den 21sten October zette de admiraal Matelief zijn togt verder voort en kort daarop werd in den breeden raad besloten, dat het smaldeel thans uitéén zou gaan, dat het schip Mauritius in Patane en Erasmus in Djohor lading zou zoeken, terwijl Oranje naar Bantam zou stevenen, om mede aldaar geladen te worden voor de terugreis naar Nederland. Nadat nu Matelief nog te Pahang in een mondgesprek, den Maleischen vorst van dat rijkje had aangespoord tot vijandschap tegen de Portugezen en den Nederlandschen koopman van den Broek aldaar had aan land gezet, met last om zich van daar naar Djohor te begeven, eindigde de Nederlandsche admiraal zijn zwerftogt door den Archipel, en kwam hij op den 27sten November 1607 te Bantam aan. Mateliefs eerste zorg was, om middelen te beramen, waarmede hij de, op Ternate achtergelaten bezetting, kon te hulp komen. Hij vond het schip de Groote Zon, van Koromandel teruggekeerd, voor Bantam liggen. Met dien bodem zond hij leeftogt, die evenwel nog eerst deels te Grissée, deels te Makasser moest gezocht worden. Een klein jagt, dat te Madagascar was gebouwd, werd bovendien onder bevel van schipper Willein Jansz., heimelijk naar Amboina en Banda afgevaardigd, ten einde op die handelsplaats de mededinging en den verkoop van wapenen door Engelschen te verhinderen.

Kort daarop kwam, op den 27sten December, het schip Gelderland voor Bantam ten anker. Het was door den Raad van Zeventien met nieuwe geheime instructien uit Nederland afgevaardigd. De strekking dier voorschriften was hoofdzakelijk deze, dat van nu af aan de handelsbelangen moesten worden achtergesteld en meer bijzonder de oorlog krachtig worden voortgezet; dat, indien Malakka nog niet door de Nederlanders mogt zijn veroverd, alsdan Djohor moest bezet worden en versterkt,

dat eindelijk de straat van Malakka en de vaarwaters naar China ijverig moesten worden bekruid.

De admiraal Matelief deelde in de hoofdzak geheel het gevoelen van het opperbestuur in het vaderland, hoewel tijdens den ontvangst dezer geheime instructie, de moesson ongunstig was om Djohor te bereiken. Voor hem was het thans te laat om aan die laatste bevelen te voldoen. Bij zijn vertrek had men hem gelast den krijg en den koophandel te gelijk te behartigen, en grootendeels uit die oorzaak had hij geen zijner aangevangen werken naar wensch kunnen voltooijen. De belegering van Malakka, de bevestiging van Djohor, de herovering van Ternate, den handel in China had hij, behalve om andere redenen, inzonderheid uit overwegingen die met den handel in verband stonden, halverwege laten steken. De treurige gevolgen van dat tweeledig streven kwamen hem nu, nadat hij de later opgestelde geheime instructie gelezen had, dagelijks meer duidelijk voor oogen, en in Mateliefs geschriften van dien tijd straalt dan ook blijkbaar de spijt door, welke hij gevoelde over den betrekkelijk weinig goeden uitslag zijner ondernemingen.

Terwijl Matelief nog in die gemoedstemming verkeerde en zich reeds voor het vertrek naar Nederland gereed maakte, kwam op den 6 Januarij 1608 de admiraal Paulus van Caerden met eene vloot van 7 schepen voor Bantam ten anker. Deze was reeds den 20 April des jaars 1606 uit Texel gezeild, doch had zijn tijd verspild met de belegering van het Portugeesch kasteel op Mozambique, terwijl zijne scheepsnagt inniddels zulke uitstekende diensten had kunnen bewijzen in den Archipel, alwaar de stelling der Nederlanders, door de vereenigde pogingen van Portugezen en Spanjaarden, inderdaad haghelijk begon te worden.

Matelief deelde onmiddellijk de geheime instructie der Heeren XVII aan Paulus van Caerden mede en trachtte met hem in overleg te komen. Hij schetste voor hem den toestand van Indie en hield hem voor oogen, dat het met de westmoesson, welke

men toen had, niet wel mogelijk zou zijn Djohor te bereiken, dat daarentegen het eiland Ternate in zeer benarde omstandigheden verkeerde, en dat, indien men deze moesson ongebruikt liet voorbijgaan, welligt een geheel jaar verstrijken zou, eer men afdoende hulp aan de Molukken zou kunnen bieden. In dien tusschentijd zouden de Spanjaarden ongetwijfeld zich een onverdeeld gezag over de Specerij-eilanden weten te verschaffen.

Van Caerden evenwel sloeg deze wijze raadgevingen in den wind, hij bleef volharden bij zijn voornemen om naar de wateren van Malakka te verzeilen. Hij kon, wel is waar, de woorden der geheime instructie van den Raad van XVII, ten voordeele van zijn gevoelens bijbrengen, doch hij vergat dat het zeer zeker niet de bedoeling was geweest, dat ten koste der Molukken en in strijd met de heerschende moesson, de onderneming op Djohor wierd aangevangen. Men mag dan ook vermoeden, dat van Caerden zijn gevoelens doordreef, deels uit onkunde en ligtzinnigheid, waarvan hij èn vroeger èn later telkens doorslaande bewijzen gegeven heeft, deels ook omdat hij op buit verleekerd, sedert hij in de jaren 1604 en 1605 voor de Staten-Generaal een winstgevend stroomtocht in de wateren van Brazilië had aangevoerd, ook nu weder hoopte, dat de rijkgeladen Caracquen der Portugezen, die uit China verwacht werden, nabij Straat Malakka hem in handen zouden vallen. De admiraal van Caerden vertrok alzoo naar Djohor; doch hetgeen Matelief hem voorspeld had, werd bevestigd. Slechts weinige dagen was de vloot onder zeil of aanhoudende tegenwind en tegenstroom noodzaakten van Caerden om uit zee naar Bantam terug te keeren, zich aan het advies van Matelief te onderwerpen en den tocht naar Ternate aan te nemen. De admiraal Matelief intuschen had, door de kennismaking met van Caerden, kleine verwachting van dien vlootvoogd opgevat; «hart en couragie», zoo schreef hij van hem, «scheen hij genoeg te bezitten, dan «ware te wenschen geweest, dat hij wat meerder zorg hadde

« gehad ». De toekomst moest weldra leeren, dat Matelief juist geoordeeld had.

Inmiddels was het schip Erasmus van Patane te Bantam aangekomen, met weinig lading; maar daarentegen met twee gezanten door de koningen van Siam aan Maurits en de Staten-Generaal afgevaardigd. Hoe ongaarne Matelief deze kostbare gasten naar het vaderland medevoerde, was hij wel genoodzaakt ter eere van hun karakter van afgezant, hen mede aan boord te nemen.

Eindelijk op den 28sten Januarij 1608 ligtte de admiraal Matelief het anker en vertrok hij op het schip Oranje naar het vaderland, alwaar hij niet vóór den eersten September zeer ontredderd aankwam.

Matelief had vóór zijn vertrek nog eene breedvoerige memorie opgesteld over den toestand van Indie, ten tijde van zijn terugkeer naar Nederland, welk belangrijk stuk hij te Bantam achterliet, opdat het overhandigd mogt worden aan den admiraal, die de eerste na hem in Indie zou aankomen¹. Bovendien had hij het bestuur der loge te Bantam op nieuw ingerigt en geregeld en den opperkoopman Jacques l'Hermitte wederom als president bevestigd. De stelling, welke de Nederlanders in Bantam ingenomen hadden, kreeg aan de eene zijde met ieder jaar meer gewigt, hoewel ook de moeilijkheden met de regering van Bantam telkens vermeerderden. Indien wij hier in bijzonderheden wilden nagaan, wat sedert het vertrek van Matelief onder de leiding van l'Hermitte te Bantam is voorgevallen, dan zouden wij vooruitloopen en te veel treden in de geschiedenis van de ontwikkeling van Néerlands gezag in de verschillende gewesten van Indie. Niettemin mag hier reeds de opmerkzaamheid worden gevestigd op den invloed, welke het kantoor te Bantam als middenpunt van handel, langzamerhand op onderscheidene onliggende landen begon uit te oefenen, en meer bijzonder op de handelsbetrekkingen, welke van Bantam uit, met Sukkadana

¹ Zie dat geschrift onder n°. XV der gedrukte stukken.

en Landak op het eiland Borneo, onder het bestuur van l'Hermite, werden aangeknoopt ¹.

§ 4. *De scheepstogt onder den admiraal Paulus van Caerden.*
20 April 1606.

Toen de vloot onder Paulus van Caerden op den 5den Januarij 1608 voor Bantam aankwam, waren reeds bijna twee jaren verstreken, sedert zij de Nederlandsche kusten had verlaten. Zij bestond bij haar vertrek uit acht schepen en een jacht, als:

1. Banda. Paulus van Caerden, admiraal.
Jan Bruyn, opperkoopman en schipper.
Hendrik Brouwer, secretaris van den breeden raad.
2. Bantam. Pieter Cornelisz. van Petten, schipper.
Guert Backer, opperkoopman.
3. Ceylon. Willem Dircksz., schipper.
Philips de Bisschop, opperkoopman.
4. Walcheren. Adriaen Maertsz., vice-admiraal.
Adriaen Woutersz., opperkoopman.
5. Ter Vere. Adriaen Looy, schipper.
Willem Jacobsz. Ravesteyn, opperkoopman.
6. Zierikzee. Adriaen Cornelisz., schipper.
Jan Jacobsz., opperkoopman.
7. China. Cornelis Maertensz., schipper.
Jan Dircksz., opperkoopman.
8. Patane. Dirck Albersz., schipper.
9. Een jacht.

Op den 5den April van het jaar 1607 werden nog twee andere schepen, Gouda en Gelderland genaamd, door de Kamer van XVII

¹ Hoogstbelangrijk zijn de hierachter onder n°. XVI gedrukte uittreksels van brieven, geschreven door Jacques l'Hermite, dd. 28 Januarij 1608 — November 1608.

aan deze vloot achterna gezonden. De admiraal van Caerden, hoewel hij geen buitengewonen tegenspoed ondervond, kwam niettemin met zijne vloot niet vóór den 17den Januarij van het jaar 1607 op de hoogte van de Kaap de Goede Hoop en bereikte eerst in de laatste dagen van Maart de kust van Mozambieke, alwaar onmiddellijk het beleg voor het kasteel der Portugezen, door hem werd geslagen.

Het blijkt niet om welke redenen, van Caerden zulk een omweg langs de oostkust van Afrika gekozen heeft; doch men mag vermoeden, dat hem door den Raad van XVII, in eene geheime instructie, welk stuk thans nergens meer is op te sporen, de last was gegeven om de Portugesche caracquen in de engte van Mozambieke en op de kust van Vóór-Indie te bestoken.

Ruim twee maanden lang verspilde van Caerden zijn tijd met de belegering van het Portugesche kasteel; reeds was hij met zijne loopgraven tot aan de poort gevorderd, toen hij deels door de ziekte, welke onder het Nederlandsche scheepsvolk uitbrak, deels door gebrek aan belegeringsgeschut, deels ook ten gevolge van de dappere verdediging der Portugezen, den moed verloren gaf, het beleg opbrak en na alles wat buiten de muren van het kasteel gevonden werd te hebben verbrand of vernield, zich met de zijnen weder inscheepte. Bij het uitzeilen van de naauwe haven geraakte het schip *Zierikzee* op eene droogte en werd aldaar zoodanig door het vijandelijk vuur geteisterd, dat het verlaten en verbrand moest worden. Nadat nu van Caerden zijn scheepsvolk had ververscht op de Comorren-eilanden, keerde hij nog eenmaal met zijne vloot naar Mozambieke terug, ten einde te beproeven of hij daar ook nog eenige caracquen, die uit Europa verwacht werden, kon betrappen; doch toen ook ditmaal zijne verwachtingen werden teleurgesteld, stuurde hij koers naar de wateren van Goa, in de hoop van daar althans eenigen buit te zullen behalen.

Alle zijne berekeningen faalden echter, ook op deze kust werd niets belangrijks door hem verrigt; alleen werd het verdrag,

hetwelk van der Hagen met den Samorijn van Kalikoet gesloten had, op nieuw door hem bevestigd. Nu was zijn voornemen, om naar de straat van Malakka te stevenen; maar inmiddels was het jaargetijde verstreken en slaagde hij er niet in, om van den op dien tijd heerschenden noordwesten wind meester te worden, zoodat hij genoodzaakt werd, zich van Ceylon naar straat Sunda te laten medevoeren.

Eindelijk kwam hij, zooals wij gezien hebben, op den 6den Januarij des jaars 1608 voor Bantam ten anker. Nadat van Caerden vruchteloos getracht had zijn gevoelen tegenover dat van den admiraal Matelief door te drijven, begreep hij in het einde, door de ondervinding wijzer geworden, zelf, dat niets zóó dringend noodzakelijk scheen, als het verschaffen van hulp aan de Molukken. Met dat oogmerk vertrok dan ook de admiraal van Caerden met zijne vloot op den 21sten Januarij naar Ternate, voor welk eiland hij, na ook Amboina bezocht te hebben, op den 18den Mei 1608 aankwam. Hier vond hij de jagten Kleine Zon en Duyfke, benevens het schip Gelderland met een Spaansch fregat, dat op de kust van Celebes veroverd was, zoodat van Caerden alhier onder zijne vlag een tiental bodems kon vereenigen, onder welke ook de schepen Banda, Walcheren, China en Patane geteld werden. Zijn vice-admiraal had hij met de schepen Vere, Ceylon en Grootte Zon van Amboina naar Banda afgevaardigd om aldaar lading in te nemen. Het eerste werk wat nu aan van Caerden te doen stond, was te trachten hetzij Gamma-lama, hetzij Tidore, zoo mogelijk beide plaatsen, op den vijand te heroveren. Er werden met dat doel verkenningen gedaan, Ternataansche hulptroepen met hunne Corre-corren verzameld, het fregat en de jagten werden uitgezonden om den vijand tot strijden uit te lokken; doch alles scheen vruchteloos. De Spanjaarden hadden zich overal te goed versterkt, dan dat zij met hoop op een gelukkigen uitslag konden worden aangetast en buitengaats vertoonde zich de vijand niet. Doch inmiddels kwam het aan de Nederlanders ter oore

dat het vijandelijk fort op het eiland Matsjian zwak bezet was, en nu besloot van Caerden met het schip Patane, dat een ligt vaartuig was, en met de jagten van de vloot, zich naar Taffasoho te begeven. In den vroegen morgen van den 21sten Junij sprong de Nederlandsche bemanning aldaar aan land en weinige uren daarna was het Spaansche kasteel stormenderhand ingenomen. Een vrij aanzienlijke buit, welke uit geschut, wapenen en spece-rijen bestond, viel aan de Nederlanders in handen. Van meer gewigt nog was, dat al de hoofden van het eiland weldra te zamen in Taffasoho kwamen, om aan de Nederlanders en aan den koning van Ternate zich te onderwerpen en belofte van getrouwheid af te leggen.

De admiraal van Caerden plaatste nu eene Nederlandsche bezetting in het kasteel, onder bevel van den dapperen hopman Apollonius Schotte, en daarmede was het geheele eiland met zijnen rijken nagelenoogst in handen der Oost-Indische Compagnie gevallen. Dit belangrijk voordeel werd evenwel kort daarna door een groot verlies gevolgd. Met uitzondering van het schip Bantam, had van Caerden na de inneming van Taffasoho de overige schepen zijner vloot naar Matsjian ontboden. Terwijl die bodems op de reë van dit eiland geankerd waren, ontstond er op den 1sten Julij eene hevige zeebeving, een in den vulcanischen archipel der Molukken niet ongewoon, doch toen aan de Nederlanders nog onbekend natuurverschijnsel. Zonder dat eenig teeken van storm werd waargenomen verhief zich de zee plotseling tot eene vreeselijke hoogte en werd het water zóó hol, dat de schepen Walcheren en China van hunne ankers werden gerukt en tegen de klippen van het recif geslagen, met dat gevolg, dat die bodems, hoewel met behoud van bemanning, geld, geschut, zeilen en want, overigens geheel verongelukten.

Hiermede was de reeks van ongelukken, welke van Caerden in zijne ondernemingen moest treffen, nog niet besloten.

Door het verlies van twee zijner beste schepen werd hij verplicht verder van groote ondernemingen op de versterkte stellingen

des vijands in de Molukken af te zien. Hij besloot dus de schepen Bantam, Gelderland en het jagt de Kleine Zon naar Bantam te zenden, opdat zij aldaar lading konden innemen. Twee schepen, namelijk de Banda en de Patane, bleven er slechts voor van Caerden beschikbaar en hij vatte nu het voornemen op, om met deze twee vaartuigen den vijand in de wateren van Manila te gaan bestoken en aldaar buit te zoeken. In afwachting dat hij dit plan zou kunnen uitvoeren, begaf van Caerden zich op den 27sten Augustus 1608 op een ligt fregat naar een eilandje Tsjau genaamd, nabij de kust van Gilolo, om er eene kleine sterkte der Spanjaarden te vernielen. Hij was daarin geslaagd en keerde als overwinnaar naar Ternate terug, toen hij op den 17den September door tegenwind en stroom in zijne bewegingen belemmerd, werd aangetast door twee Spaansche galeijen, onder het bevel van Don Pedro de Hereda, die zulk een hevig vuur op het kleine vaartuig van van Caerden openden, dat de Nederlandsche admiraal genoodzaakt werd, nadat hij acht dooden en vele gekwetsten binnen boord had, zich op lijfsгенade over te geven. Nu werd van Caerden naar Gamma-lama vervoerd en bleef hij aldaar tot het jaar 1610 gevangen, terwijl zijne ongelukkige schepelingen, als misdadigers, op de galeijen aan den riem werden geplaatst.

Hiermede vielen alle de beraamde plannen in duigen en de Nederlanders op Ternate zouden zich bezwaarlijk hebben staande gehouden, indien niet de Spanjaarden zelve een even groot gebrek aan levensmiddelen als de Nederlanders hadden gehad, en daardoor belemmerd waren geweest in het aannemen eener aanvallende houding. Door deze voor de Nederlanders gelukkige omstandigheid, bleef het gezag der O. I. Compagnie op een deel van Ternate en op Matsjan, hoewel steeds zeer wankelend, niettemin staande, tot dat de komst van de vice-admiralen François Wittert en Simon Jansz. Hoer eenige verademing in den benarden toestand aanbragt.

Om evenwel een geregeld overzicht van de verrigtingen dier

beide bevelhebbers te verkrijgen, moeten wij terugtreden tot het jaar 1607, wanneer eene vloot onder het beleid van den admiraal Pieter Willemsz. Verhoeff en de twee bovengenoemde scheepsbevelhebbers, uit Nederland naar Indie was gestevend.

Behalve de inneming van het eiland Matsjian, had alzoo de admiraal Paulus van Caerden, met zijne kostbare en magtige armade, niets belangrijks verrigt, daarentegen waren drie groote schepen van zijne vloot, de Zierikzee, de Walcheren en de China verongelukt. Van hetgeen sedert het gevangen nemen van den admiraal met de overige schepen is verrigt, vindt men in de brieven en papieren van dien tijd weinig opgeteekend. De schippers en kooplieden, verstoken als zij waren van een algemeen opperhoofd, die leiding aan de zaken geven kon, schijnen zich van toen af bepaald te hebben tot het drijven van handel en het innemen van ladingen. De vice-admiraal Adriaen Martensz. vertrok volladen uit Banda en kwam, na te Bantam vertoefd te hebben, in de maand Augustus 1609 met zijne schepen Ceylon en Ter Vere in Zeeland aan; de Banda en Patane bereikten eerst ongeveer één jaar later, nadat zij insgelijks de Banda-eilanden hadden bezocht, in Julij 1610 de vaderlandsche kusten ¹.

§ 5. *De sloopstogt naar Oost-Indie onder bevel van den Admiraal Pieter Willemsz. Verhoeff. — December 1607.*

Naarmate uit den aard van het aangevangen werk zelve, het voeren van oorlog in Indie voor de Oost-Indische Compagnie meer onvermijdelijk werd en dien ten gevolge het drijven van handel, ten minste voor een tijd, op den achtergrond geraakte,

¹ Zie over den sloopstogt van Paulus van Caerden hierachter n°. XVII en XVIII der gedrukte stukken. De twee schepen Gelderland en Gouda, die door de Kamer van XVII achterna gezonden waren en eigenlijk niet tot de vloot van van Caerden behoorden, bezochten Djohor en Patane, vonden aldaar eenige lading en kwamen achtereenvolgens in de jaren 1609 en 1610 weder te Texel binnen. Onder n°. XIX vindt men voorts een brief van Adr. Corssen, bevelhebber van Tacome, op Ternate, waarin een verslag van den toestand der Molukken en van de later gevolgde lotgevallen van van Caerden wordt aangetroffen.

werd jaar op jaar nieuwe en groote krachtsinspanning van de Oost-Indische Compagnie gevorderd, voor haar ook telkens in diezelfde mate meer bezwarend, zoodat het niet lang duurde of het magtige handelsligchaam, nog kort geleden binnen en buiten 's lands met zekere vreeze en wantrouwen aangezien, moest hulp zoeken bij de regering van het land.

De Koning van Spanje had sedert de oprigting eener Algemeene Oost-Indische Compagnie in de Vereenigde Nederlanden, zoowel op aandrang zijner Portugesche onderdanen, als uit eigen besef van het groote gevaar dat zijne rijke bezittingen in Indie met ieder jaar meer bedreigde, schepen en krijgsvolk naar Indie afgezonden om de ingedrongen Nederlanders zoo mogelijk weder uit die Overzeesche gewesten te dringen, en de schatten, uit West-Indie getrokken, werden aangewend om krachtige vloten voor het Oosten aan te bouwen. De Admiraal Matelief had reeds in de wateren van Malakka de kracht dier hernieuwde magtsontwikkeling gevoeld en hoewel deze dappere vlootvoogd der Nederlanders, de Spaansche armade voor de helft had vernield, was nogthans door die ééne scheepstrijd, de toekomst niet verzekerd, want de Koning van Spanje ging voort met nieuwe vloten en krijgsbenden te Lissabon uit te rusten, om van daar aan Indie te hulp te komen.

De Oost-Indische Compagnie werd, door de maatregelen des vijands, op hare beurt genoodzaakt zich in weere te stellen en de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, daartoe aangevuurd door invloedrijke bewindhebbers en geldelijke ondersteuning van de Compagnie, zonden in den loop des jaars 1606 eene vloot onder bevel van den Admiraal Hautain naar de kusten van Spanje en Portugal, met last om het in- en uitloopen van vijandelijke schepen naar Oost- en West-Indie te beletten. Wel had deze kostbare eerste onderneming geen ander gevolg gehad, dan dat zij den Zeeuwschen Vice-Admiraal Reynier Klaesz, de gelegenheid verschaftte om door zijne edele zelfopoffering, aan den grooten naam, welken Neêrlands zeewezen zich

reeds verworven had, nog meer vermaardheid te geven; doch toen in het volgende jaar eene nieuwe expeditie ondernomen was, slaagde de zeemagt van den staat des te beter. Ondersteund door de Oost-Indische Compagnie met eene som van honderd vijftig duizend gulden, zond het algemeen bestuur der Republiek, in dat jaar op nieuw eene magtige vloot naar de wateren van het Westen en vertrouwde het bevel daarover aan den heldhaftigen Admiraal Jacob van Heemskerck, die tot uitvoering van het plan zich deed vergezellen door eenigen der meest beproefde Oost-Indievaarders.

De uitslag dezer onderneming is bekend; Jacob van Heemskerck, nadat hij op de Taag geen vijandelijke schepen meer had aangetroffen, wendde den steven naar de baai van Gibraltar en vernielde aldaar Spanje's zeemagt. Zelf liet hij in dien scheepsstrijd het leven en besloot hij daar met eere zijn roemrijken loopbaan.

Intusschen waren nog andere redenen, van meer staatkundigen aard, ontstaan, die eene krachtige uitrusting naar Oost-Indie van de Compagnie vorderden. Sedert de maand Mei des jaars 1606 hadden zich teekenen vertoond, waaruit kon worden afgeleid, dat Spanje tot vrede of wapenstilstand neigde.

Eene geheime onderhandeling tusschen zendelingen van den Aartshertog en eenige afgevaardigden der Algemeene Staten, had er plaats gehad, die evenwel niet zóó geheim gehouden werd of bewindhebbers der Oost-Ind. Compagnie, van welken er waren die tevens zitting hadden in 's lands vergaderzalen, hadden er kennis van gekregen. Welke ook de uitslag dezer onderhandelingen mogt zijn, voor de Compagnie werd het in ieder geval, hetzij er vrede of voortzetting des oorlogs uit voortkwam, van het hoogste gewigt, dat vóór de beslissing, de zaken in Indie in den meest gunstigen toestand, die bereikt kon worden, waren gebracht. Dubbel verontrustend was het dus voor de Compagnie, toen in den loop des jaars 1607 de eerste ongunstige berigten, hoe onzeker die ook nog waren, over den staat der Molukken vernomen werden. Met dubbelen ijver zette

dus de Raad der XVII hare uitrusting voort; doch het vermogen der Compagnie was reeds niet meer toereikend, en zij moest zich bij herhaling tot de Algemeene Staten des lands wenden, met verzoek om ondersteuning. De Staten-Generaal begrepen eveneens, dat er voor den Nederlandschen handel op Indie een beslissend oogenblik naderde, en om die reden verleenden zij aan de Compagnie die hulp, welke de Staat in die oogenblikken kon verstrekken. Twee groote schepen van het land, geschut, kruid, scherp en affuiten werden aan de uitrusting van de Compagnie toegevoegd en door deze medewerking was eindelijk in het najaar van 1607 door de verschillende kamers der Compagnie eene vloot te zamen gebragt, die 9 groote schepen en 4 jagten telde. Het beleid daarvan werd opgedragen aan den Admiraal Pieter Willemsz. Verhoeff, een man, die nog onlangs in den zee-strijd voor Gibraltar, aan boord van het admiraalschip, zich na het sneuvelen van Heemskerck, als een uitstekend en kloekmoedig bevelhebber had doen kennen.

De vertoonbare instructie, welke de raad van XVII aan den Admiraal en zijnen breeden raad uitreikte, scheen aan te duiden, dat de onderneming niets anders dan koophandel ten doel had, maar een geheim berigtschrift luidde in geheel verschillenden zin; dat Pieter Willemsz. Verhoeff trachten moest eerst voor Mozambique, daarna in de wateren van Goa, de Spaansch-Portugese scheepsmagt te betrappen, welke in den loop des jaars 1607 reeds uit de Taag naar Indie was ontsnapt, toen Heemskerck aldaar met zijne vloot was verschenen. Voorts kreeg Verhoeff in last om, indien het mogelijk ware, van de kusten van Vóór-Indie, overland, hetzij over Ormus, Aleppo en Tripoli, hetzij over Aden, Caïro en Venetie, aan de bewindhebbers berigt te zenden van hetgeen hij omtrent den stand der zaken in Azie alsdan mogt hebben vernomen, de kusten van Malabar en Koromandel te bezoeken, nieuwe handelsbetrekkingen aldaar aan te knopen, of reeds bestaande uit te breiden en te versterken. «Indien 't geviel,» zoo waren verder de woorden der

geheime voorschriften, « dat de gehele vlooth te laet op de custe
 « van Malabar quame, ofte aldaer so lang bleef, dat deselve de
 « straete van Malacca niet conde bezeylen, so sal men na ge-
 « legentheyte ende tyt, haesten om door de straet van Sunda te
 « passeren, ende te Bantam so geïnformeert zijnde ende de saecke
 « het vereyscht, vandaer seyleen na Jor ofte Malacca. Aldaer
 « comende, ende dat men Malacca bij de onsen veroverd vindt
 « so sal den admirael met den coninck van Jor een vast ver-
 « bondt ende accoordt maecken, ofte 'tgeene gemaect is sien te
 « amplieren . . . . oock den coninck van Atchin ende ander bij-
 « gelegen coningen ende princen in tselve verbondt te compren-
 « deren, omme also den Portugezen alle gelegentheyte te beneemen
 « sich met deselve te alieren. Maer ingevalle Malacca noch vyant
 « ende sowel versien waer, dat het sonder apparentie gevonden
 « wert om lichtelyck ende in corten tyt te connen veroverd
 « worden, so sal de admirael vs. letten om te vermeerderen ende
 « ontdoen alle toegeruste schepen ende galeyen, van de Portugezen
 « ende Spagniaerden, om geen schepen, die d'onse ofte de India-
 « nen onse vrienden soudon mogen overvallen, achter sich te
 « laten; maeckende in sodanigen geval des te nader en vast
 « verbondt met den coninck van Jor, bouwende oock met des-
 « zelfs believen, advys ende hulpe een fortress ofte sterkte . . . . .
 « omme also het coninckrijk van Jor ende de straet Ciucapura
 « te verseecken. Ende gemerckt aen den zijdelhandel van China
 « ende de specerierhandel der Molucquen dese landen ende d'Oost
 « Indische Compagnie meest gelegen is, so wert mits desen den
 « admirael etc. . . . . denselven handel insonderheyte gerecomman-
 « deert, omme die commercie met alle middelen na vermogen
 « te vorderen ende procureren, tot dien eynde altoos het oog
 « hebbende om spoedig van Malacca ofte Jor te scheyden, ende
 « sich na de Moluccos te vorderen ¹. »

¹ Instructie (geheime) voor den heer admiraal, vice-admiraal en breuden raede; vastgesteld in de vergadering der XVII, binnen Amsterdam, den 13den October 1607. R.-Arch.

Voorzien van deze gewigtige lastgeving, vertrok de admiraal Verhoeff met zijne vloot op den 22sten December 1607. Hij had onder zijne vlag de navolgende schepen :

1. De Geunieerde Provintien, Pieter Willemsz. Verhoeff, admiraal.
Frans Jacobsz., schipper en fiscaal.
Johan de Moelre, opperkoopman.
2. Hollandia, Simon Jansz. Hoen, schipper.
Jacob de Bitter, opperkoopman ¹.
3. Amsterdam, Pieter Gerritsz., schipper.
Pieter Hartsingh, opperkoopman.
4. De Roode Leeuw met pijlen, Jan Wallichsz., schipper.
Gilles Le Fief, opperkoopman.
5. Middelburg, François Wittert, vice-admiraal.
Cornelis Leenaerts Crakeel, schipper.
Jacob Bouvaert, opperkoopman.
6. Zeelandia, Willem Jacobsz., schipper.
Jacques Obelaer, opperkoopman.
7. Delft, Simon Maertensz., schipper.
Jacob van Groenewegen, opperkoopman.
8. Rotterdam, Jan Cornelisz. de Widt, schipper.
Adriaen Claesz. van Driel, opperkoopman.
9. Hoorn, Maerten Jansz., schipper.
Pieter Gerritsz. Bourgonje, opperkoopman.
10. De Arend, jagt, Rutger Theemisz., schipper.
Jan Hesselsz., koopman.

---

¹ De later als admiraal zoo beroemde Piet Pietersz. Hein diende op dezen bodem, eerst in eene ondergeschikte betrekking; maar klom daarna op tot den rang van schipper.

11. De Pauw,	} jagten,	Meeuc Gisbrechts, schipper.
12. De Valk,		Pieter Segertsz., koopman.
15. De Griffioen,		Cornelis Adriaensz., schipper.
		Hans van Houten, koopman.
		Cornelis Cornelisz., schipper.
		Nicolaas Puyck, koopman.

In de eerste dagen van de maand Februarij 1608 lag deze vloot bijéén op de reë van Isla de Mayo. Hier stelde de admiraal orde op alles wat in bijzonderheden, het zee- en krijgswezen, betrof, en vees aan ieder zijn post en zijne plichten aan, zoowel op reis als ingeval van een treffen met den vijand. In den aanvang van Maart zeilde de vloot onder de linie en zette zij koers naar het eiland St. Helena, alwaar men omstreeks den 15den Mei op de reë aankwam. Hier werden de matrozen en soldaten, onder welke zich vele zieken bevonden, ververscht, zoodat op den 2den Junij de reis kon worden voortgezet. Ongeveer den 15den Julij zeilde de geheele vloot voorbij de Kaap de Goede Hoop en veertien dagen later lag zij geankerd voor Mozambique. Dadelijk riep de admiraal den breeden raad bijéén, om te bepalen, wat men tegen deze sterkte der Portugezen zou ondernemen. Het eerste werk, dat men ondernam, was dat men eene Spaansche caracque door de jagten Arend en Griffioen liet enteren en overweldigen; de overige jagten maakten zich nog van eenige kleine Portugesche vaartuigen meester en nu ving men aan met geschut, krijgsvolk en gewapende matrozen aan land te brengen, ten einde het beleg voor het kasteel te slaan. De Portugezen, onder hunnen bevelhebber Don Esteban de Tayda, verdedigden zich echter ook ditmaal weder met zooveel nadruk, dat de Nederlanders niet binnen den korten tijd, die hun bij de instructie der Heeren XVII gesteld was, de sterkte konden innemen. De admiraal Verhoeff liet dus op den 18den Augustus het beleg weder opbreken en scheepte zijn volk, na 50 man aan dooden te hebben verloren, weder in. Vooraf liet hij echter de geheele stad rondom het kasteel verbranden en verwoesten, bij

welke gelegenheid het, door de verbittering der soldaten en matrozen, tamelijk ruw en onmenschelijk toeging. De scheepsmagt ligte nu weder op den 25sten Augustus het anker en verscheen op den 19den September voor de hoofdplaats der Portugezen in Indie, voor Goa. Hier werd al het mogelijke in het werk gesteld om de caracquen des vijands op te sporen en te vernielen. Met dat doel ook verdeelde de admiraal zijne vloot in twee smaldeelen, waarvan het eene onder hemzelven noordwaarts stevende, het andere onder den vice-admiraal meer langs de zuidkust zijn koers hield. Het schip de Roode Leeuw met pijlen werd inmiddels naar Kalikoet gezonden met den opperkoopman van Driel aan boord, opdat deze den Samorijn van de aanstaande komst der geheele vloot zou kennis geven en inmiddels voorloopig de onderhandelingen zou aanvangen met den vorst van Malabar over een te sluiten nader contract met de Oost-Indische Compagnie. De kruistogt in de wateren van Goa leverde geen andere uitkomst op, dan dat slechts één caracque vervolgd en door de Portugezen zelve werd verbrand. Op den 9den October kwam nu de admiraal Verhoeff in persoon met zijne geheele vloot voor Kalikoet en weinige dagen later teekende hij met den Samorijn een traktaat, hetwelk eene uitbreiding en bevestiging inhield van de overeenkomst, reeds door den admiraal Steven van der Hagen gesloten. Beide partijen beloofden elkander nu op nieuw alle krachten te zullen inspannen om den gemenschappelijken vijand te «ruineren ende te destrueren.» Tot uitvoering van dat plan zou de Nederlandsche admiraal twee schepen van het kantoor te Bantam ontbieden, en te gelijk koopwaren en kooplieden doen overkomen, om den handel op de kust van Malabar te drijven. De Samorijn van zijne zijde zou eene geschikte woonplaats en zijne voortdurende bescherming aan de Nederlanders in zijn land verleen¹.

---

¹ Zie hierachter de stukken n°. XX en XXI.

Korten tijd daarna verliet de admiraal de haven van Kalikoet en verzeilde hij naar Coetsjien, van daar zond hij eene getuigde sloep naar Bantam met de tijding van het gesloten contract en het verzoek aan den president l'Hermite, om zoo spoedig mogelijk daaraan gevolg te willen geven ¹.

Inmiddels was de opperkoopman Jacob de Bitter met de twee jagten Arend en Valk op last van den admiraal uit de vloot gescheiden en naar de kust van Koromandel vertrokken. Hierboven hebben wij reeds vermeld, hoe Paulus van Soldt sedert de jaren 1603 en 1606 op die kust van Vóór-Indie, kantoren te Mazulipatnam en Petapoely had gevestigd en een contract gesloten met den vorst van Golkonda. Op zijn togt naar die kantoren geraakte Jacob de Bitter door tegenwind op de reë van Tegenapatnam. Hij werd in die plaats met zooveel welwillendheid ontvangen en vond dáár eene zoo gunstige gelegenheid voor het drijven van den kleedenhandel, dat hij korten tijd daarna met den stedehouder van het landschap eene overeenkomst trof en hier een derde Nederlandsch kantoor, onder leiding van de kooplieden Pieter Gerritsz. Bourgoïn en Hans Marcellis stichtte ². Toen Jacob de Bitter eindelijk op den 1sten November ook Mazulipatnam had bereikt, vernam hij dat de beide reeds bestaande Nederlandsche kantoren op de kust, niet in zoo gunstigen toestand zich bevonden, als men onder de werking van

---

¹ Jacques l'Hermite antwoordde hierop, onder dagg. van 19 Nov. 1608, uit Bantam: „Aengaende igene Uwe E. advisere van 2 ofte 3 schepen van hier naar Calicout te seynden is voor deeser tijt gheenem middel, alsoo de schepen die tegenwoordigh in 't landt sijn in dese quartieren nootlijker van doen sijn, oock sijne alle in de Molucques, van waer nyet eer als in Augustus van't toecomende jaer herwaert comen connen.“ Zeer juist voegde l'Hermite er bij: „Mij dunckt onder correctie, dat ons den handel op die plaatsse voor deeser tijt noch nyet vorderlijk en conne sijn, alsoo daer nyet anders en valt als peeper, welke genouch te becommen is, so hier als op andere plaetsen, het principaal fundament van alle de negotie in dese quartieren bestaet hiern. — De expeditie naar Kalikoet was dan ook, even als die naar Mozambique, eene fout der bewindhebbers, waaraan grootendeels het verlies der Molukken te wijten zij.

² Zie hierachter onder de gedrukte stukken n°. XXII en XXIII.

het voordeelig contract, door Paulus van Soldt met den vorst van Golkonda gesloten, had mogen verwachten.

De voornaamste oorzaak dezer min gunstige uitkomsten, was vooral in den regeringsvorm van het land gelegen, want in het rijk van Golkonda, werd de betrekking van stedehouder of gouverneur aan den meestbiedende verpacht en de landsheer oefende groote gestrengheid uit bij het invorderen van den pachtschat. Het gevolg daarvan was, dat de stedehouders alle middelen in het werk stelden, om de verschuldigde pachtsom tijdig bijéén te hebben; maar tevens ontzagen zij zich daarbij niet om door allerlei knevelarijen en kwade praktijken ook voor zichzelf schatten te vergaderen. Naar het schijnt was hier het stelsel der Zemindar's op groote schaal toegepast en in volle werking. Ook de Nederlanders, op de kust gevestigd, moesten al de nadeelen van dat stelsel ondervinden. De stedehouder liet telkens, als de Hollandsche kooplieden eenige belangrijke handelsoperatie ondernamen, zich door hen op nieuw regten betalen, en wanneer zij zich daartoe onwillig toonden, dan werd hun de handel door allerlei onbillijke maatregelen belemmerd, ja zelfs werd er meermalen, onder een of ander voorwendsel, beslag op hunne magazijnen en goederen gelegd. Hoewel het te Petapoely niet zóó erg toeging als te Mazulipatnam, zoo werd toch in beide plaatsen, door die willekeur, de handel zeer moeilijk gemaakt en moest deze zelf dien ten gevolge van tijd tot tijd geheel worden gestaakt. In een van die oogenblikken van stilstand hadden de Nederlandsche kooplieden één uit hun midden, Pieter Willemsz. genaamd, naar het op den overwal gelegen rijk van Arrakan gezonden ¹, om te onderzoeken of ook welligt dáár voordeliger en gemakkelijker handel te drijven zou zijn. De keizer of koning van Pegu en Arrakan, Salim-Schah, had den Hollandschen koopman met groote blijdschap ontvangen, geheel zijn land voor de Nederlanders opengesteld en verlof tot

---

¹ Cf. Deel II, bladz. 86, 87.

het bouwen van forten en kasteelen gegeven, indien men hem slechts hulp tegen de Portugezen, onder hunnen aanvoerder de Britto, wilde verleen. De opperkoopman de Bitter ontving van deze verrigtingen en van de moeilijkheden die men in Koromandel ondervond uitvoerige verslagen, welke bestemd waren om bij den president van de loge te Bantam de kennis te vermeerderen van de nadeelen zoowel, als van de voordeelen welke de zoo gewigtige kleedenhandel in de kustlanden van de Golf van Bengale aanbod. Nadat de kantoren van Petapoely, Mazulipatnam en Tegenapatnam met nieuw kapitaal door de Bitter waren versterkt, vertrok hij nu met de beide jagten Arend en Valk naar Bantam, alwaar hem zijn werkkring verder zou worden aan-gevezen ¹.

Inmiddels had de opperbevelhebber Pieter Willemsz. Verhoeff, dien wij voor Kalikoet verlaten hebben, in de haven van Coetsjin zijne scheepsmagt hereenigd, en was hij vandaar, langs Ceylon, naar de straat van Malakka gestevend. Bij zijne aankomst in die zeeëngte kwam het jagt de Griffioen, dat vooruit naar Atsjin gezonden was, terug in de vloot en boodschapte den admiraal, wat men omtrent den toestand van den Archipel had kunnen vernemen. Aan boord van dit jagt bevonden zich twee gezanten uit Atsjin, die in last hadden om den admiraal Verhoeff uit te noodigen tot een bezoek bij den Sultan. De admiraal, die gebonden was door zijne instructie, vermogt aan die uitnoodiging geen gevolg geven; doch hij zond in zijne plaats de kooplieden Pieter Hertsingh, Gilles Liefief en Pieter Segerts als gezanten naar Atsjin, om door geschenken en vriendschapsbetuigingen den grilligen gebiedster over Sumatra's noordkust in eene voor de Nederlanders aangename stemming te houden. De admiraal stevende met de vloot verder straatwaarts in en liet daar zijne schepen gedurende geruimen tijd dan eens vereenigd, dan weder meer verspreid, op vijandelijke schepen kruisen.

¹ Men zie hierachter onder n°. XXIV, XXV en XXVI de verslagen en berigten bovengenoemd over Koromandel en Arrakan.

Er werden achterevolgens verscheidene prijzen gemaakt; doch Verhoeff waagde het niet om Malakka zelve aan te tasten, omdat hij zag dat die hoofdplaats te goed versterkt was en te goed verdedigd werd, om zich van haar binnen een korten tijd te kunnen meester maken. Reeds dadelijk na zijne komst in de straat had Verhoeff brieven gezonden aan de Nederlandsche kooplieden, die te Batoesawer in Djohor gevestigd waren, met bevel om bij den Sultan van dat rijk aan te dringen op bijstand in troepen en schepen, krachtens de tusschen de Nederlanders en Djohor bestaande tractaten, ten einde gezamenlijk het beleg voor Malakka te slaan.

Eenigen tijd daarna kwam de opperkoopman van het kantoor te Batoesawer, Abraham van den Broeck, die aldaar door Matelief geplaatst was, bij den admiraal Verhoeff aan boord, met ongunstige berigten over den staat van zaken in het rijk van Djohor.

Sedert het laatste bezoek, dat Matelief op zijn terugtocht uit China in straat Malakka gebragt had, had men op de rivier van Djohor geen andere Nederlandsche schepen meer vernomen dan de Gouda en de Erasmus.

Reeds op 15 December 1607 was de tijding te Bantam aangebragt, «dat de saecken in Jhor in seer soberen staet stonden, «door het lang tarderen van nieuwe schepen.» De Portugezen waren met eene scheepsmagt voor de stad geweest, en hoewel zij geen landtocht ondernamen, had hunne tegenwoordigheid alleen, reeds zoo groote schrik onder de inlanders verwekt, dat de geheele bevolking naar het gebergte was gevlugt, nadat zij eerst de stad in brand had gestoken. Van dat oogenblik af, waren er voortdurend vredesonderhandelingen gevoerd tusschen de Portugezen en den vorst en de grooten van Djohor. Een broeder des Sultans had zich echter tegen den vrede verklaard, en was uit angst en wrevel naar Bintang of Lingga geweken, over welke eilanden hij gezag had. Nadat de president van de loge te Bantam, Jacques l'Hermitte, deze tijding had vernomen, vond hij het raadzaam, om een gedeelte van het Nederlandsche

kapitaal uit het kantoor te Batoesawer te doen ligten, en met dat doel had hij één schip derwaarts gezonden ¹.

Sedert was de toestand in Djohor voortdurend ineen ongunstig geworden. Aan het einde des jaars 1608 schreef de opperkoopman van het nabijgelegen kantoor te Patane, Victor Sprinckel aan l'Hermitte te Bantam: «dat hij zich niet genoeg verwonderen «kon dat men ten minste niet een of twee schepen naar Djohor «afvaardigde, zooals de admiraal Matelief beloofd had, want dat «nu, ten gevolge der handelwijze van de Nederlanders, die den «sultan eerst in den oorlog tegen de Portugezen hadden mede- «gesleept; doch hem thans in den steek lieten, het rijk van «Djohor tot zulk eene extreme miserie was gereduceert, dat het «volk tegen den sultan in opstand was gekomen en riep om «payse met de Portugezen, en de radja Sabrang zelf een smeek- «schrift aan de Nederlanders in Patane geschreven had, waarin «hij zich beklaagde dat hij altijd zooveel op de Hollanders had «betrouwd, die hem nu tusschen twee stoelen in de assche «lieten zitten!» ² De sultan van Djohor was dan ook de speelbal der Portugezen geworden, want naar welgevallen voeren zij de rivier op en af en maakten verschaning op den oever, waar het hun goeddacht.

Onder zulke omstandigheden kwam te Batoesawer het bericht, dat de admiraal Verhoeff met eene vloot in straat Malakka verschenen was, en dat hij den sultan van Djohor krachtens de bestaande contracten opriep tot medewerking aan het beleg van Malakka.

De sultan was op dat oogenblik geheel onnagtig om aan die oproeping te voldoen; maar bovendien bleek het weldra duidelijk, dat hij ook ongezind was, om zich thans in oorlogsondernemingen tegen de Portugezen te steken. Hij had toen reeds sedert bijna een jaar onderhandelingen met Malakka aangeknoopt, en deze

¹ Brief van L'Hermitte aan de Bewindhebbers, dd. 28 Januarij 1608.

² Brief van Victor Sprinckel, dd. 27 December 1608.

waren nog niet afgebroken, zijne onderdanen riepen om vrede, en de ondervinding had geleerd, dat als de nieuwaangekomen Nederlandsche admiraal de straat van Malakka met zijne vloot weder zou hebben ontruimd, Djohor op nieuw aan de wraak der Portugezen zou zijn overgelaten. Het gevolg van deze overwegingen was, dat de sultan van Djohor, onder allerlei voorwendsels en uitvlugten, zich onthield om aan de oproeping van Verhoeff gevolg te geven.

Nadat de admiraal Verhoeff dezen ongunstigen stand van zaken in Djohor, uit den mond van Abraham van den Broeck, het hoofd der Nederlandsche faktorij te Batoesawer, had vernemen, besloot hij in persoon derwaarts te gaan. In den aanvang van Januarij des jaars 1609 had hij dan ook met den sultan van Djohor eene bijéénkomst, en hoewel de Nederlandsche admiraal zeer luisterrijk werd ontvangen en de sultan hem van zijne groote gehechtheid de verzekering gaf, bleek het toch weldra, dat die vorst geheel onwillig was om uitvoering te geven aan die bepaling van het traktaat door Matelief gesloten, waarbij aan de Nederlandsche natie vergunning was verleend tot het bouwen van eene sterkte aan de rivier van Djohor. Er vertoonden zich meer kenteekenen, waaruit men de bevestiging kon afleiden, van de geruchten, die er liepen over geheime onderhandelingen tusschen Djohor en Malakka, en het werd hoe langs hoe meer duidelijk, dat de sultan van Djohor, indien men hem onbewaakt en onbeschermd liet, spoedig zou toegeven aan den drang van invloedrijke bloedverwanten en hofgrooten en de zijde der Nederlanders zou verlaten, om die der Portugezen te kiezen. De admiraal Verhoeff, gebonden als hij was door zijne geheime instructie, kon niet langer in straat Malakka vertoeven, te minder omdat hij nu ook zekere berigten had, omtrent den hageheijken staat der Molukken. Hij besloot dus zich niet verder op te houden met vruchteloze aanslagen tegen Malakka of onzekere onderhandelingen met den sultan van Djohor, maar gelastte dat krijgsvoorraad en geld aan den sultan zouden worden uitgereikt,

en dat de schepen de Roode Leeuw met pijlen en de Griffioen op of vóór de rivier van Djohor zouden post vatten, zoowel om den sultan des noods zijns ondanks tegen de Portugezen te beschermen, als om de wacht te houden op Portugesche schepen, die eenige maanden later in die wateren verwacht werden. Het bevel over die schepen werd aan Abraham van den Broeck en den breeden scheepsraad toevertrouwd; het kantoor van Batosawer werd gesteld onder de leiding van den opperkoopman Jacques Obelaer, aan wien de onderkooplieden Abraham Willemsz. de Rijk, Hector Roos met eenige assistenten en matrozen werden toegevoegd. Nadat deze beschikkingen genomen waren, vertrok de admiraal Pieter Willemsz. Verhoeff met de overgebleven scheepsmagt op den 8sten Februarij 1609 naar Bantam.

Terwijl de admiraal zijn togt vervolgt, mogen wij de aandacht voor een oogenblik gevestigd houden op de gebeurtenissen in het rijk van Djohor en de verrigtingen der schepen Rooden Leeuw en Griffioen.

Er waren ongeveer drie maanden sedert het vertrek van Verhoeff voorbijgegaan, toen op den 4den Mei 1609 eene sloep uit Bantam met brieven en instructien voor den scheepsraad op de rivier van Djohor aankwam. De admiraal zond berigt, dat hij op zijne reis naar Bantam een jacht, de Goede Hoop genaamd, uit Nederland afgezonden, had ontmoet, en dat hij met dat vaartuig de hoogstgewigtige tijding had ontvangen, dat er tusschen de Staten-Generaal, den aartshertog en den koning van Spanje vredesonderhandelingen waren aangeknoopt, die reeds zoo verre waren gevorderd, dat er eene wapenschorsing was gesloten, dat gezanten des vijands in 's Hage waren aangekomen en dat na langdurige en hevige debatten, eindelijk bepaalde punten, waarop men dezerzijds vrede wilde sluiten, door de Staten-Generaal waren voorgesteld. De einduitkomst was nog zeer onzeker, want het ontwerp moest nog naar Spanje aan den koning worden overgebracht en de vredehandeling stuitte vooral op de wederzijdsch strijdige belangen in de vaart naar

Indie. De Staten-Generaal hadden voorgeslagen, dat gedurende negen jaren, aanvang nemende met 1 September 1609, beide partijen vreedzaam zouden mogen varen en handelen op alle plaatsen in Afrika en Azie, beoosten de Vlaamsche eilanden, waar de andere partij geen gebied of contract met den inlandschen vorst zou hebben. De Bewindhebbers haastten zich nu naar Indie te schrijven: «de conditien alzoo zijnde, zoo moet «men zien dat wij daarmede ons voordeel doen.» Vooreerst gaven zij last dat men de Indische vorsten, met welke de Compagnie in verbond was, met groote voorzigtigheid op de tijding van eenen aanstaanden wapenstilstand moest voorbereiden; maar tevens dat men het gebied der Compagnie inmiddels zooveel mogelijk moest uitbreiden, dat men het aantal verbonden en contracten met Indische vorsten zooveel mogelijk moest vermeerderen en de uitvoering dier contracten zooveel doenlijk door versterkte plaatsen en gevestigde kantoren voor de Compagnie moest zoeken te verzekeren.

De admiraal Verhoeff had te Bantam nog een ander berigt ontvangen. Cornelis Matelief had voor zijn vertrek uit Indie de tijding achtergelaten, dat er voor de Nederlanders genoegzaam zekerheid bestond, dat zij den vrijen handel in het rijk van Japan zouden verkrijgen. Reeds in 1606 had Matelief dit nabij Djohor vernomen van zijn neef Jacob Quackernaeck, een der schipbreukelingen van de vloot van Mahu en de Cordes; want deze had hem verhaald hoe hij met William Adams, Melchior van Santvoort en eenige andere schepelingen op het eiland Kioe-sioe was beland en van daar voor den keizer van het rijk van Nippon was gebragt, hoe die vorst de Nederlanders gastvrij had ontvangen, en hun zelfs een vrijpas om in Japan te handelen had overgegeven. Het was aan Matelief in 1607 mislukt den handel aan te knopen in China en toen was daardoor tevens een voorgenomen togt naar Japan achterwege gebleven.

Quackernaeck was inmiddels in den strijd tegen de Portugezen voor Malakka gesneuveld en zijn togtgenoot Melchior van Sant-

voort was voor eigen zaken weder naar Japan teruggekeerd. De opperkoopman van het Nederlandsche kantoor te Patane, Victor Sprinckel, die aldaar door Matelief in 1607 was geplaatst, had wel eenige kleine geschenken en een brief voor den keizer van Japan aan Melchior van Santvoort medegegeven; doch officiele betrekkingen waren door de Compagnie nog niet met Japan aangeknoopt. Nu er evenwel sprake was van een wapenstilstand met Spanje en vooral nu de Staten-Generaal de hierboven-genoemde voorwaarden aan de Spanjaarden hadden aangeboden, nu werd het, welke ook de uitkomst der onderhandelingen in Nederland mogt zijn, noodzakelijk, indien men voor de Compagnie den Japanschen handel wilde verzekeren, dat één of meer schepen naar Japan zouden vertrekken, en dat de Compagnie een bepaald contract met den keizer van dat rijk zou sluiten. Om die verschillende redenen zond de admiraal Verhoeff dan ook nu het bevel, dat men den sultan van Djohor zou voorbereiden op de mogelijkheid van eenen wapenstilstand met Spanje, dat men dien vorst tot een nader vast verbond moest trachten te bewegen; doch dat in ieder geval de schepen Rooden Leeuw en Griffioen niet later dan de helft van de maand Mei naar de Chinesche zee moesten vertrekken, om in die wateren te trachten de Portugesche caracque, welke uit Macao jaarlijks naar Japan stevende, te onderscheppen. Voorts moesten beide vaartuigen binnen een gestelden tijd zich naar Japan begeven, om zoo mogelijk van den keizer van dat rijk voor de Oost-Indische Compagnie een contract van vrijen handel te verkrijgen.

Minder dan ooit scheen er nu kans om spoedig aan het eerste gedeelte van den bekomen last; aan het bevel om een traktaat met Djohor te sluiten, te kunnen voldoen. De breede raad besloot dus de schepen daarvoor niet langer op te houden; maar aan den opperkoopman Jacques Obelaer en aan eenige anderen de netelige onderhandeling met Djohor over te laten. De beide schepen vertrokken reeds zes dagen na aankomst van

de sloep uit Bantam, naar Patane, ten einde van daar den togt naar Japan voort te zetten.

Het lot der achtergebleven Nederlanders in Batoesawer beloofde nu niet benijdenswaardig te zullen worden, en inderdaad werd, kort na het vertrek der Hollandsche schepen, de rivier van Djohor op nieuw door eene Portugesche armade geblokkeerd.

Wij zullen thans de zaken van Djohor voor een oogenblik laten rusten, om de schepen Rooden Leeuw en Griffioen te volgen op hunnen togt naar Japan. Zoo als wij zoo even vermeld hebben, waren deze vaartuigen reeds weinige dagen nadat daartoe de lastbrief uit Bantam was ontvangen, van Djohor naar Patane verzeild. Hier werd spoedig eenig lood, peper en zijde ingeladen, om niet geheel zonder handelswaren in Japan te verschijnen, ingeval de Portugesche caracque uit Macao niet mogt worden betrapt. Men ving nu op den 1sten Junij 1609 de togt aan naar Japan, onder de leiding van de opperkooplieden Abraham van den Broeck en Nicolaas Puyck. Het jagt de Griffioen liep vooruit, als het bestbezeilde, naar de wateren tusschen de eilanden van Formosa en de Lioe-kioe, ten einde des te eerder de wacht te houden op de Portugesche caracque en dan aldaar den Rooden Leeuw in te wachten. De pogingen welke beide schepen verder te zamen in het werk stelden om die caracque in het oog te krijgen bleven zonder vrucht. Om die reden en omdat men met sterk doorwaaijende zuidwesten winden had te worstelen, werd nu de steven gewend naar het rijk van Japan, alwaar op den 1sten Julij de schepen op de rivier van Nangasacki vervielen. Des avonds nog van dienzelfden dag kwamen de twee Hollandsche bodems met behulp van inlandsche loodsen nabij de stad Firato. Hier vernamen de Nederlanders tot hunne teleurstelling, dat de caracque, op welke zij zoo vruchteloos gekruisd hadden, slechts twee dagen vóór hen behouden te Nangasacki was aangekand; doch deze misrekening zou spoedig worden goedgeemaakt, door de gunstige uitkomst, welke de zending der Nederlanders in Japan te

wachten stond. Reeds dadelijk bij hunne aankomst nabij Nangasacki hadden de Hollanders eene welwillende bejegening van den faktoer of compradoor des keizers aldaar ondervonden ; naar dien ambtenaar werd nu uit Firato, den koopman van het jagt de Griffioen, Jacques Speex, gezonden. Deze deed op den 25sten Julij verslag aan den breeden raad der schepen : « dat « hij met seer groote vruntschap was ontvangen en dat de factoor « de Nederlanders had uitgenoodigd om gecommiteerden naar « Miaco af te vaardigen, ten einde van den keizer zelve een « contract van vrede en handel voor Nederland te verwerven. » De breede raad besloot onverwijld aan die uitnoodiging gevolg te geven, en wees de opperkooplieden Abraham van den Broeck en Nicolaas Puyck, benevens twee assistenten aan, om die gewichtige zending op zich te nemen, terwijl Melchior van Santvoort hun als tolk zou behulpzaam zijn. Op den 20sten September deden van den Broeck en Puyck verslag van hun wedervaren aan den breeden raad. Uit dat verslag en uit eenen brief, welke de keizer aan Zijne Excellentie Maurits schreef, bleek met hoe groote welwillendheid de Nederlanders door den keizer waren ontvangen, « dat vrije handeling en commercie op *alle* havens en « plaatsen van Japan aan de Hollanders was verleend en dat tot « confirmatie ende versekertheit daarvan, passen en een brief « voor Zijne Princelijke Excellentie aan van den Broeck en « Puyck waren overhandigd. »

Deze uitslag was boven verwachting en op hooger prijs te stellen, omdat vrijen handel in alle havens verkregen was, ondanks de pogingen, welke de Portugezen hadden aangewend, om de Nederlanders bij den keizer van Japan gehaat en veracht te maken. De breede raad besloot nu, dat ook eene faktorij der Algemeene Oost-Indische Compagnie te Firato zou worden opgerigt, en zij plaatste aan het hoofd dezer eerste officiële vestiging in het rijk van Niphon den koopman Jacques Speex en nevens hem als assistenten Hans Verstreepen, Laurens Adriaensz. en Nicolaes Pieterszen met nog een tweetal schepelingen. De zijde

en peper, die men van Djohor en Patane had medegebragt, werd te Firato achtergelaten, om daarmede den handel gaande te houden tot het volgende jaar, wanneer men met de eerste moesson andere met allerlei koopwaren volgeladen Nederlandsche schepen naar Japan hoopte te doen overkomen. Na deze ver- rigtingen verlieten de beide schepen Rooden Leeuw en Griffioen op den 2den October 1609 de haven van Firato en kwamen zij ongeveer eene maand later behouden te Patane terug¹.

Het Nederlandsche kantoor te Patane gevestigd, scheen nu meer nog dan vroeger, door het aanknoopen van geregelde handelsbetrekkingen met Japan, tot een belangrijk middenpunt van handel zich te zullen verheffen, omdat Patane en het nabij- gelegen Siam en Kambodja inzonderheid, de handelsartikelen, welke in het rijk van Japan werden begeerd, opleverden.

Wij hebben vroeger reeds medegedeeld, hoe de Hollanders en Zeeuwen in 1602 voor de eerste maal zich te Patane hadden nedergezet. Sedert had de vice-admiraal Cornelis Pietersz. in 1604 aldaar eene faktorij voor de Algemeene geotrooijeerde Compagnie gesticht en aan de leiding van den opperkoopman Daniel van der Lecq toevertrouwd², die van Patane uit ook met het rijk van Siam betrekkingen aanknoopte.

Kort daarna had de admiraal Wijbrandt van Warwijck zelf, eerst op zijne reis naar, later bij zijn terugtocht van China, de haven van Patane bezocht. Bij die gelegenheid wist deze vloot- voogd de regering van Patane in oneenigheid te wikkelen met

¹ Men raadplege, over hetgeen door A. van den Broeck en Nicolaas Puick in het rijk van Japan verrigt is, inzonderheid de belangrijke mededeelingen van Mr. L. C. D. van Dijk in zijn geschrift: „Iets over onze vroegste betrekkingen met Japan,“ voor welk werk deze verdienstelijke onderzoeker reeds vóór mij de stukken uit het Oud-Kolon. Arch., welke op dezen togt betrekking hebben, heeft gebruikt. Voorts zie men hierachter n°. XXVII der gedrukte stukken, waaronder men vinden zal twee resolutien van den breeden raad der schepen Rooden Leeuw en Griffioen, een brief van Hendrik van Raay, dd. 8 Nov. 1610. Den brief van den keizer van Japan aan Maurits gerigt, heb ik gemeend hier niet nogmaals te mogen opnemen, omdat hij reeds door den heer van Dijk in zijn bovengenoemd werk is medegedeeld.

² Zie boven bladz. 19.

de Portugezen; te gelijk regelde hij op nieuw het Nederlandsche kantoor aldaar en stelde hij tot hoofd daarover aan, den opperkoopman Ferdinand Michielsz., terwijl hij eenen anderen koopman Cornelis Speex naar Siam afvaardigde. Ferdinand Michielsz. bestuurde deze faktorij tot den 4den Augustus 1607, wanneer hij overleed en de onderkoopman Hendrik Jansz. voorloopig in zijne plaats optrad. In November 1607 had de opperkoopman Victor Sprinckel de leiding van de Nederlandsche belangen in Patane op zich genomen, waartoe hij door den admiraal Cornelis Matelief was aangewezen, die hem met het schip Mauritius op den terugtocht uit China derwaarts gezonden had. Onder het beleidvol bestuur van Victor Sprinckel had het kantoor te Patane zeer veel in belangrijkheid gewonnen. Vóór hem waren reeds betrekkingen uit Patane aangeknoopt met Siam, met Ligor, met Sangora en Borneo. In Ligor was de koopman Cornelis Speex geweest; deze was daarna met eenen Lambrecht Jacobsz. Heyn naar Siam gereisd, en was uit dat rijk met ambassadeurs aan prins Maurits en de Staten-Generaal teruggekeerd. Sedert hadden tusschen de jaren 1606 en 1608 twee kooplieden uit Patane, Tonnemans en van de Perre genaamd, den handel in Siam gedreven, doch dezen maakten misbruik van het in hen gesteld vertrouwen, zoodat zij in den aanvang des jaars 1608 op last van Victor Sprinckel vervangen werden door Lambrecht Jacobsz. Heyn, die van koopmanschappen en eene bepaalde instructie voorzien zich toen voor de Oost-Indische Compagnie in Ajudjha vestigde ¹.

De onderkoopman Hendrik Jansz. had, zooals uit zijne brieven blijkt, reeds sedert het jaar 1607 door zijne kooplieden Hans Roeff en Pieter Aertsz den diamanthandel doen drijven in Sukkadana op Borneo's Westkust. Victor Sprinckel zette dien handel voort en breidde dien uit, zoodat later in 1609 zelfs een contract met den Pangerang Adipati van Sambas tot

¹ Uit eenen brief van Victor Sprinckel, dd. 27 Oct. 1608, en uit de instructie van L. Jacobsz. Heyn. Beiden handschriften berusten op het R. A.

stand kwam¹. De eerste betrekkingen met Japan waren eveneens van Patane uitgegaan, toen Victor Sprinckel uit deze plaats een brief afzond tot den Keizer van dat rijk. Verschillende handelsdraden liepen alzoo te Patane zamen. De voornaamste en de meest winstgevende handel, was intusschen die, welke met de Chinezen werd onderhouden. Sedert den togt van Warwijk naar China, was de toevloed van Chinesche jonken, die volladen met ruwe en bewerkte zijde, porseleinen en lakwerken naar Patane afkwamen, om aldaar hunne koopwaren aan de Hollanders te slijten, van jaar tot jaar grooter geworden; thans zou daaraan ook de handel met Japan verbonden worden en het liet zich voorzien, dat de Oost-Indische Compagnie weldra, den handel regtstreeks in China zelf, welke tot nog toe altijd mislukt was, zou kunnen ontberen, omdat haar meest alle Chinesche en Japansche waren in Patane werden aangebragt. Maar al die schoone vooruitzigten verdwenen spoedig in rook, omdat de bewindhebbers bij voortdoring verzuimden het kantoor van Patane van een voldoende bedrijfskapitaal te voorzien. Zoodra toch de Chinezen dit gewaar werden en zij dien ten gevolge hunne waren niet meer aan de Nederlanders in Patane konden afzetten, zochten deze nijvere handelaars een anderen uitweg voor hun verkeer. De groote omvang der ondernemingen van de Compagnie, die handelaar en oorlogvoerende mogendheid tevens moest zijn, verslond meer kapitaal, dan zij bij magte was op te brengen en de nadeelige gevolgen van dit gemis aan verhouding tusschen bedrijf en kapitaal lieten zich weldra niet alleen te Patane, maar ook op andere plaatsen van Indie gevoelen. Ditzelfde kwaad toch, veroorzaakte ook weldra het verlies van Djohor, dat door gemis aan geld en schepen, tijdige ondersteuning moest ontberen en dien tengevolge overging tot de Portugezen. De schepen Rooden Leeuw en Griffioen, bezochten, nadat zij Patane verlaten hadden, op nieuw de rivier

¹ Zie dit contract hierachter onder n°. XXVIII.

van Djohor, een post, dien zij alleen verlaten hadden om de zending in Japan te volvoeren. De ongelukkige vorst van dit rijk, was dadelijk na het vertrek der beide Hollandsche schepen, op nieuw door eene Portugesche armade overvallen en naauw geblokkeerd, en hem was niets anders overgebleven, dan om de aangevangen onderhandelingen met den gouverneur van Malakka te hervatten. De voornaamste tusschenpersoon was daarbij een broeder des sultans van Djohor, de radja van Siak, die vrede gesloten had met de Portugezen en nu tusschen Batoesawer, Siak en Malakka heen en weder reisde, om ook den vrede met Djohor te bewerken. In dien toestand lieten de schepen Rooden Leeuw en Griffioen in de laatste dagen van het jaar 1609 het rijk van Djohor en vertrokken zij naar Bantam. De sultan hield zich nog wel een tijd lang staande, doch nadat hij bijna een jaar lang door de Portugezen was geblokkeerd en er ook toen nog geen hulp van de Nederlanders kwam opdagen, gaf hij zich gewonnen. Op den 1sten October 1610 kwam dan ook eindelijk een Portugees Juan Lopez de Morero genaamd, als ambassadeur van Malakka te Batoesawer aan en werd op den 16den October de vrede tusschen Djohor en de Portugezen openlijk afgekondigd.

Niettemin kwam weinig tijds daarna de Radja Sabrang van Djohor, des avonds heimelijk bij den opperkoopman Obelaer in het Nederlandsche kantoor, om zich over het sluiten van het vredetractaat met Malakka te verontschuldigen. «Hij had,» zoo zeide de Maleische vorst, «pais gemaakt uit armoede, want «hij was bijna een jaar lang naauw belegerd geweest; doch de «vrede zou ook zijn tot voordeel van zijn broeder den prins van «Holland, want zoo lang hij leefde, zou hij de Hollanders niet «verlaten; hij deed dan ook zijne excuse over den pais aan de «heeren Staten en hij bad, dat men een brief aan Zijne Prin-«selijke Excellentie Maurits voor hem zou willen bestellen »¹.

¹ Zie hierachter onder n°. XXIX en XXX een brief van Jacques Obelaer, dd. 25 November 1610 en eene missive van den sultan van Djohor aan Maurits.

Het schijnt dan ook dat de Nederlanders, zelfs na den vrede tusschen Djohor en Malakka, werkelijk ongemoeid in Batoesawer zijn gebleven, tot dat deze hoofdplaats der Maleijers op den 6den Junij 1615 is ingenomen en verwoest door den sultan van Atsjin, die, door aan mij onbekende oorzaken, destijds in oorlog met Djohor was geraakt en die bij deze gelegenheid niet alleen den koning, den onderkoning en de hofgrooten van Djohor, maar ook de Nederlandsche kooplieden als krijgsgevangenen met zich naar Atsjin wegvoerde.

Onze aandacht is door de gebeurtenissen in Djohor en de verrigtingen der Nederlanders in Japan reeds te lang afgetrokken van den opperbevelhebber Pieter Willemsz. Verhoeff, dien wij verlaten hebben op het oogenblik, dat hij zich met de hoofdmagt zijner vloot naar Bantam begaf. Op den 15den Februarij 1609 was de Admiraal, met de schepen *Hollandia*, *Middelburg*, *Vereenigde Provintien*, *Delft*, *Rotterdam*, *Amsterdam*, *Hoorn*, *Zeeland* en de jagten *Delft* en *Pauw* op de reede van Bantam aangekomen. Wij hebben hierboven reeds vermeld hoe Verhoeff op zijne reis derwaarts het jagt de *Goede Hoop* had ontmoet, een vaartuig, dat de Bewindhebbers in allerijl uit Nederland hadden afgevaardigd, om in Oost-Indie de gewigtige tijding aan te brengen, dat een tractaat van vrede of wapenstilstand tusschen de Staten-Generaal en den Koning van Spanje op handen scheen te zijn. Die tijding en de instructien en memorien, welke daarbij waren gevoegd, oefenden een zeer gewigtigen invloed uit op de verrigtingen van den Admiraal Verhoeff niet alleen, maar ook op de handelingen van alle bevelhebbers en opperhoofden van de Nederlandsche kantoren in Indie; want de instructien der Bewindhebbers, welke het jagt de *Goede Hoop* aanbragt, luiden uitdrukkelijk, dat men met beleid de inlandsche vorsten moest voorbereiden op de aanstaande tijding van het sluiten van vrede met Spanje, dat men tevens door het vernieuwen van bestaande of door het sluiten van nieuwe contracten en door het oprigten van fortressen, de handelsregten

en het gebied der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie zoo veel mogelijk moest uitbreiden en verzekeren, opdat het *status quo*, hetwelk de Staten-Generaal als grondslag van een traktaat met Spanje vasthielden, zoo gunstig mogelijk voor de Nederlanders zijn mogt. Meer bijzonder werden door de bewindhebbers in eene memorie van den 11den April 1608 «de plaetsen «van de Molluques en de eylanden van Banda op 't allerhoogste «gerecommandeert, als sijnde dese landen der Compagnie daer «aen op't alderhoogste gelegen; daerom so moest men geen «arbeyt, moeyte noch onkosten daerinne sparen, ja alle dinghen «verbij ghaen, om de Molluques en de eylanden van Banda «boven alle in onze vrientschap en contract te vercrijgen. Ende «so eenighe van de Molluques ons mochten wezen afgevallen «ofte afgenomen, men moest se bij alle wegghen sien weder te «crijghen ende de Portugeesen ofte Castiliaenen daerof doen «delogeren.»¹

De toestand, waarin het rijk van Bantam zich bevond, tijdens de komst aldaar van den Admiraal Verhoeff, scheen niet bevorderlijk om hier althans, ingevolge den last der bewindhebbers, een nieuw contract te sluiten. Voor zooverre men uit de onvolledige en onduidelijke berigten, die tot ons zijn gekomen, mag opmaken, schijnt er te dien tijde een burgeroorlog te zijn uitgebroken in het rijk van Bantam, tusschen den Pangerang, oom en voogd van den minderjarigen sultan en de Panggawas, hoofdbevelhebbers en stedehouders der gewesten. Deze laatste hadden zich verzameld binnen Bantam, en de twisten waren zoo hoog gelooopen, dat de stad in twee deelen was verdeeld, die ieder versterkt waren als in een openbaren oorlog. De Admiraal hield zich onzijdig in dien strijd, doch trachtte inmiddels met den minderjarigen vorst en zijn regent een nieuw verbond te sluiten, terwijl aan den Radja van Jakatra, die toen ook in Bantam was en de partij der Panggawas scheen te begun-

¹ Zie deze memorie onder n°. XXXI.

stigen, te gelijker tijd openingen werden gedaan over een tus-
schen den Vorst en de Oost-Indische Compagnie te sluiten
contract. Beide vorsten verzochten uitstel, en zij verontschul-
digden zich met op den oorlogstoestand te wijzen. De Admiraal
Verhoeff gaf dus aan den president der Loge, Jacques l'Her-
mite volmagt om het verbond met Bantam tot een goed einde
te brengen en inderdaad schijnt l'Hermite weinig tijds daarna
er in geslaagd te zijn, om een nieuw contract met den sultan
van Bantam tot stand te doen komen ¹. Niettemin leverde de
nieuwe overeenkomst weinig voordeel voor de Nederlanders op,
want reeds in de maand November 1610, toen, vermoedelijk
de partij der Panggawas in Bantam had gezegevierd en een
ander regent of rijksbestierder het bewind in handen had, werd
het contract, door de Bantammers, als of het niet bestond, zoo
goed als op zijde geschoven, zoodat Jacques l'Hermite het toen
raadzaam achtte de onderhandelingen met Jakatra weder op te
vatten ².

De nitdrukkelijke bevelen der Bewindhebbers en de ongunstige
staat der Nederlandsche belangen in de Molukken, alwaar sedert
de maand Augustus van het vorige jaar 1608, de Admiraal van
Caerden gevangen in handen der Spanjaarden was, maakten het
dringend noodzakelijk, dat de vloot, welke nu voor Bantam
lag, zich spoedde naar den Archipel der specerij-eilanden.
Reeds was Jacob de Bitter, na zijne terugkomst van de kust
van Koromandel, met de jagten Arend en Valk en het schip
de Zon, dat uit de vloot van Matelief in Indie was gebleven,
daarheen gestevend. Bij besluit van den breeden raad, op den
19den Februarij 1609 in de loge te Bantam vergaderd, werd
nu de Vice-Admiraal François Wittert, met de schepen Middel-
burg, Amsterdam en de jagten de Goede Hoop en de Pauw,

¹ Zie dit contract hierachter onder n°. XXXII.

² Cf. Begin en Voortgang O. I. C., reis van den adm. Verhoeven, blz. 45.
Het Indisch Archief, deel II, jaarg. 1850. Hageman, Algem. gesch. van Java,
bladz. 283, en een manuscriptbrief van l'Hermite, dd. 10 Nov. 1610.

vooreerst afgevaardigd naar Makassar, om aldaar zooveel rijst en levensbehoefden voor de Molukken te koop en als mogelijk zou zijn; maar ook tevens in overeenstemming met de laatste bevelen uit Nederland, met den Vorst van het land een verbond te sluiten en op Makassar zelfs een Nederlandsch kantoor te stichten. Wanneer hij dit verrigt zou hebben, moest de Vice-Admiraal, onmiddellijk naar de Molukken verzeilen, om die eilanden van levensbehoefden te voorzien en te beschermen. De Admiraal Pieter Willemsz. Verhoeff nam de taak op zich, om met de schepen *Hollandia*, *Vereenigde Provinciën*, *Delft*, *Rotterdam*, *Hoorn* en *Zeeland* naar Banda te vertrekken, ten einde in de productieplaats der notenmuscaat een Nederlandsch fort te stichten en met de bewoners van die eilandengroep een nader en krachtig traktaat te sluiten. Na afloop daarvan stelde Verhoeff zich voor, mede den steven naar Ternate en Tidore te wenden om den Spanjaard en Portugees, zooals hem bevolen was, «uit die quartieren te doen delogeren.» De vloot werd alzoo verdeeld in twee eskaders, waarvan wij eerst het eene, onder den admiraal, zullen volgen op zijne reis naar Banda, om daarna een overzigt te geven van hetgeen in de wateren van Ternate is voorgevallen.

Op den 8sten April 1609 bereikte de admiraal Verhoeff de zuidelijke reede van Neira. Hij trof aldaar aan de twee schepen *Patane* en *Banda*, uit de vloot van van Gaerden, met een jacht de *Eendragt* genaamd, en het schip de *Zon* met de jachten *Arend* en *Valk*, die onder het kommando van Jacob de Bitter weinige dagen vroeger voor Banda waren aangekomen. Nog lag daar het Engelsche vaartuig de *Hector*, van de *London East-India Company*, onder bevel van captain Keeling, die weldra de overmagt der Hollanders moest ondervinden. Deze Engelschman had handelsagenten afgezonden naar de eilanden *Poelo Ay* en *Poelo Run*, ten einde aldaar handel te drijven, zelf zocht hij eene lading van noten en foelie op Neira en Lonthor; doch op den duur kon hij het niet tegen de mededinging der Neder-

landers, die hem uit den handel drongen, volhouden. Wanneer men het reisgeschrift van Keeling met aandacht naleest, dan rijst, ondanks den ophef waarmede hij van zich zelve spreekt en al het kwaad, dat hij van de Nederlanders verhaalt, eenigermate de gedachte, of deze Engelsche scheepsbevelhebber, door zijne dubbelzinnige houding, wel geheel vreemd is gebleven aan sommige voor de Nederlanders noodlottige gebeurtenissen, welke kort daarna op Banda hebben plaats gevonden. De meeste brieven uit Indie van het jaar 1609 zijn, naar het schijnt, verloren geraakt, en om die reden kan men hoofdzakelijk slechts met die gebeurtenissen bekend worden, uit gedrukte verhalen, zooals het zeer partijdige reisgeschrift van Keeling bij Purchas en Prevost, en het kennelijk verminkte journael, in het onder toezigt der Nederl. Oost-Indische Compagnie zamengestelde werk «Begin en voortgang.» De onvolledigheid, de duisterheid en de partijdigheid dier gedrukte berigten hebben ten gevolge, dat men slechts ten deele leert kennen en beoordeelen, hetgeen er verder door den admiraal Verhoeff is verrigt en met hem op Banda is voorgevallen. Er ontstaat evenwel eenige meerdere klaarheid, wanneer men die verschillende verhalen onderling vergelijkt en toetst aan de bevelen, welke aan Verhoeff uit Nederland gegeven waren. Wij hebben hierboven, in de memorie der Bewindhebbers, dd. 11 April 1608, reeds gezien hoeveel prijs het algemeen bestuur in Amsterdam stelde op de specerij-eilanden. Nog sterker en dringender waren de bevelen uit het moederland, uitgedrukt in eene aanschrijving van den 29sten Maart 1608, aan den admiraal gerigt. Daarin stond te lezen: «de eylanden van Banda «ende Moluques is het principale wit, waernaer wij schieten,..... «wij kunnen U. E. niets gewissens ordonneren, dan alleenlyck «op 't hoogste recommanderen de eylanden, daer de naghelen «mette nooten en de foelic groeijen, deselve soeckende met «tractaet *ofte met geweld* aan de Comp. te verbinden vóór den «1sten September 1609 *ofte eerder*, oock op elck land een klein «fortres opwerpende en met eenich krijchsvolck besettende.»

De admiraal begreep zeer goed wat die woorden beteekenden, en doordrongen van deze nadrukkelijke bevelen, trachtte hij, welligt al dadelijk met magtsvertoon en eenige bedreiging, waartoe de groote armade, onder zijne bevelen, ligtelijk aanleiding gaf, voor de Nederlanders eene versterkte plaats op Neyra te verkrijgen. Tot nog toe hadden de kooplieden der Compagnie in eene eenvoudige en onverdedigde faktorijs een vreedzamen handel op Banda gedreven; naauwelijks was nu de eisch van den admiraal door de vrijheidlievende Bandanezen vernomen, of zij toonden dat zij zich tegen het stichten eener vesting door de Hollanders wilden verzetten. Het wantrouwen der Bandanezen werd terstond opgewekt, van dat oogenblik hielden zij zich van de Nederlanders verwijderd, zij bragten hunne vrouwen en kinderen in zekerheid, des nachts lieten zij de faktorijs der Hollanders met meer dan 2000 man bewaken, zij versterkten zich aan de zuidwestkust van Neyra en trachtten inmiddels door onderhandelingen den Admiraal bezig te houden. In dien tusschentijd liepen de hoofden en grooten van het land te rade bij den Captain Keeling, die hun voorstelde het eiland Neyra onder bescherming van den Koning van Engeland te stellen; doch dit aanbod viel evenmin in den smaak der Bandanezen. De Admiraal Verhoeff stak, onder dit bedrijf met 250 man over naar het eiland Lonthor, waar zich de voornaamste Orang Kiai's onthielden. Aan deze hoofden deelde hij op nieuw zijne wenschen mede; doch ook zij verzochten na eene beraadslaging van drie dagen om uitstel. De Admiraal echter weigerde elk verder uitstel en de Orang-Kiai's schenen zich te onderwerpen, althans zij gaven toestemming tot het bouwen van een fort. Verhoeff keerde nu terug naar Neyra en liet terstond de grondslagen leggen van eene uitgestrekte verschansing. Het bleek weldra, zooals de Hollandsche berigten zeggen, dat het gekozen terrein ongeschikt was; maar volgens het verhaal van Keeling zou Verhoeff met de verschansing zijn aangevangen op den grond van een geëiligd kerkhof. Wat hiervan ook zij, de Admiraal

verliet spoedig weder de eerst gekozen plaats, en besloot op den 5den Mei een oud fort der Portugezen op nieuw te herstellen en op te bouwen.

Terwijl men met dit werk bezig was, ontving de Admiraal Verhoeff op den 22sten Mei van de Bandanesche hoofden het verzoek, om in onderhandeling te treden over eene nieuwe en vaste regeling van de prijzen der specerijen. Reeds sedert geruimen tijd, had de handel in noten, soelie en macis, ondanks de bestaande overeenkomsten, tot allerlei moeilijkheden en willekeurige handelingen van beide zijden aanleiding gegeven. De Nederlandsche Admiraal stemde dus gaarne in dit verzoek toe, dat tevens in overeenstemming was met den hem opgedragen last. Eene plaats aan de oostzijde van Neyra, werd aangewezen, alwaar de bijeenkomst zou plaats hebben, en twee gijzelaars werden door den Admiraal aan de Bandanezen overgeleverd. Verhoeff vergezeld van zijnen breeden raad en eene bedekking van musketiers, begaf zich ter bestemde plaats; maar trof er de Bandanesche Orang-Kiai's niet aan. Deze lieten hem echter kort daarop boodschappen, dat zij zich op weinig afstands van daar bevonden; doch dat de vrees, die zij voor de musketiers gevoelden, hen terughield. Zij verzochten daarom aan den Nederlandschen Admiraal, dat hij de soldaten wilde verwijderen en alleen van zijn breeden raad vergezeld, tot hen naderen. De hoofden van Banda en Lonthor, hadden tot hiertoe moeten zwichten voor de eischen van den Admiraal, die aan het hoofd van zoo krachtige scheepsmagt voor hunne zeegaten lag; doch zij hadden nu een ander middel bedacht om zich van hem te ontdoen, het middel der zwakken, der verdrukten en der lafhartigen, zij zochten hun toevlugt in verraad en moord. De Admiraal Verhoeff, een zeeofficier uit de school van Heemskerck, wel barsch, maar heldhaftig en rondborstig, had moeds en goed vertrouwen genoeg, om het verlangen der Orang Kiai's in te willigen. Van zijnen raad onringd, trad hij de Bandanezen te gemoet, maar nauwelijks was het gesprek aangevangen

of hij en zijne medgezellen werden plotseling omsingeld en ver-
radelijk doodgestoken. Met Verhoeff vielen de meesten van zijnen
raad en de beide gijzelaars; daaronder bevonden zich de opper-
koopman Groenewegen, de secretaris de Moelre, Nicolaas de
Visscher en meer anderen, tot dertig in getal¹.

De dood van den admiraal Verhoeff was eene ontzettende
ramp voor de Oost-Indische Compagnie, vooral in die oog-
blikken, toen het zoo dringend noodzakelijk was, dat tegen het
sluiten van het Bestand met Spanje, een voor de Nederlanders
zoo gunstig mogelijk *status-quo* wierd in het leven geroepen, en
met dat doel voor oogen een bekwaam en heldhaftig aanvoerder
de teugels van het bestuur in handen hield.

Het bevel over de vloot werd door den breeden raad opge-
dragen aan den schipper van de Hollandia, Simon Jansz. Hoen,
een ervaren zeeman, aan wien voorloopig de titel en de waardigheid
werd gegeven van vice-admiraal. Hoewel de opvolger van Verhoeff
alles in het werk stelde, wat hij vermogt, om de bevelen der
bewindhebbers ten uitvoer te brengen, was de vice-admiraal
Hoen, in den korten tijd, die ook hem nog te leven overig bleef,
niet in staat het gemis aan een krachtig opperbevelhebber te ver-
goeden. Maar toen ook hij weinige maanden later in de Molukken
overleden was, scheen alle kracht aan het bestuur ontzonken
en stak de tweedragt in den breeden raad het grimmig hoofd
op. De vloot van Verhoeff werd toen door geheel Indie bekend
onder den spotnaam van de schippersvloot, en aan den breeden
raad gaf men schertsende den titel, van de Heeren Staten van
Banda. Door een zonderling toeval droeg de schipper, die de
permanente voorzitter van dien raad was, den onheilspellenden
naam van «Crackeel.»

---

¹ Capt. Keeling geeft in zijn reisgeschrift, zonderling genoeg, geen bijzonder-
heden over den moord op de Nederlanders gepleegd. Hij bewaart over die
gebeurtenis, die, om zoo te zeggen, onder zijne oogen moet hebben plaats
gehad, het stilzwijgen, hetgeen gedachten doet rijzen, die niet zeer in het
voordeel van den Engelschman zijn.

Kort nadat Simon Jansz. Hoen het bevelhebberschap had aanvaard, kwam tot hem een afgevaardigde van de hoofden en ingezetenen van Ortattan, dat op het nabijgelegen eiland Lonthor was gelegen. Die zendeling betuigde dat de inwoners van Ortattan onschuldig waren aan den gepleegden moord; dat zij genegen waren om de Nederlandsche kooplieden op Lonthor te beschermen; maar dat zij als voorwaarde stelden, dat de Hollanders onmiddellijk het werk aan het fort zouden staken. Werd onverhoopt die voorwaarde afgewezen, dan zouden ook zij gemeene zaak maken met de inwoners van Neyra en zich als vijanden stellen tegenover de Nederlanders. Twee Orang-kiai's uit Ortattan kwamen weinige dagen daarna om antwoord. Simon Jansz. Hoen hield deze twee Bandanezen gevangen, als gijzelaars tegen de Hollanders die nog op Lonthor waren, en hij zond een brief, waarin hij die Nederlandsche kooplieden terugeishte.

Dit schrijven bleef onbeantwoord; maar weldra kwam de tijding, dat ook op Lonthor al de Hollanders in koelen bloede waren afgemaakt. Nu was de maat vol, de bloedvlag werd geheschen en de oorlog verklaard. Nu eenmaal de krijg met open vizier, man tegen man en niet met verraad werd gevoerd, sloeg spoedig de kans ten voordeele der Nederlanders. Labetakka, op de noordwestzijde van Neyra gelegen, en geheel het eiland Neyra met al de vaartuigen en dorpen waren weldra of vernield of in handen van de Nederlandsche soldaten en matrozen, die; door wraaklust beziel, nu op hunne beurt schrik en ontzetting onder den vijand verspreidden. Intusschen was het kasteel op Neyra, nagenoeg voltooid; het ontving den naam van fort Nassau en Jacob de Bitter werd benoemd tot bevelhebber en gouverneur van Banda-Neyra, dat nu door de wapenen was overwonnen.

De nieuwe landvoogd was van oordeel, dat de behaalde voordeelen moesten worden voortgezet, en hij stak om die reden, in de eerste dagen van Augustus, over naar het eiland Lonthor, tén einde de verovering van Selamme te beproeven. De inwoners van Selamme, bijgestaan door die van Lonthor en Ortattan,

sloegen evenwel met groote onversaagdheid de Nederlandsche troepen terug, zoodat Jacob de Bitter zelf gewond en met achterlating van verscheidene dooden, weder de wijk naar Neyra moest nemen. De vice-admiraal Hoen en zijn raad schreven de kwade uitkomst van de expeditie naar Lonthor voor een groot gedeelte toe aan den Engelschen kapitein Keeling, dien zij verdacht hielden van de inwoners van Selamne door vuur- en vlaggenseinen bijtijds te hebben gewaarschuwd.

De verdediging door Keeling, in zijn reisverhaal tegen de beschuldigingen der Nederlanders ingebracht, schijnt bijzonder zwak en laat de vrijheid om het niet zoo geheel onwaarschijnlijk te achten, dat Keeling een captain-adventurer is geweest van datzelfde lastige ras, als waarvan zich in onze dagen op Borneo, in Siak en elders in den Nederlandsch-Indischen Archipel op nieuw voorbeelden vertoond hebben. Maar de Hollanders van de 17de eeuw namen niet zooveel vormen in acht tegenover hunne Britsche naburen als thans; want zij vonden er weinig bezwaar in, om aan Keeling het nadrukkelijk bevel schriftelijk toe te zenden, dat hij met zijn schip, binnen den tijd van vijf dagen, Banda had te verlaten en het zeegat te kiezen. Men kan zich ligtelijk voorstellen, hoezeer Keeling tegen dat bevel de stem verhief; maar dit verhinderde niet dat, nadat de Hollanders hem nog eenig uitstel hadden toegestaan, de Engelschman in het einde uit Banda moest vertrekken en voor de Nederlandsche scheepsmagt de zee ruimen.

De inwoners van Banda begrepen intusschen, naar het schijnt, dat, ondanks het voordeel door hen bij Selamne behaald, zij op den duur, nadat Neyra geheel was veroverd, zich niet tegen de magt der Nederlanders konden staande houden. Door tusschenkomst van een Makassar werden dan ook door hen vredesvoorstellen gedaan, welke ten gevolge hadden, dat op den 10den Augustus 1609, aan boord van het schip *Hollandia*, een traktaat van vrede tusschen de Nederlanders en de Orang-kiai's van alle de eilanden, steden en plaatsen van Banda werd gesloten.

Bij dit traktaat werd het eiland Banda-Neira beschouwd als door «de wapenen geconquesteerd te zijn, en dat door oor-
«saecke van den moort aen den Admiraal Verhoeff, zaliger,
«gepleegd, en dat tselve eyland ten dienste van de Ed. Mog.
«HH. Staten-Generaal, Sijne Princel. Excellentie en de HH. be-
«windhebberen der Gener. Ver. O. I. Comp. eeuwich en erfelijk
«zal worden behouden. De overige bepalingen van het accoord
droegen allen het kenmerk van te zijn vastgesteld, tusschen over-
winnaars en eene overwonnen bevolking. Aan niemand dan
aan de Nederlanders, mogten specerijen worden verkocht; alle
schepen, jonken of prauwen moesten ankeren onder het geschut
van het fort Nassau; daarentegen zouden de Nederlanders be-
scherming verleenen aan de Bandanezen, die overal vrij handel
mogten drijven, mits de handelswaren niet uit specerijen be-
stonden ¹.

Nadat dit verbond gesloten en bezworen was, kwamen de
Bandanezen van alle zijden noten en foelie in het kasteel bren-
gen. De vrede scheen dus geheel hersteld en de Vice-Admiraal
Hoen meende nu de bevelen der Bewindhebbers, elders in de
Molukken te moeten gaan uitvoeren. Hij gelastte dat de schepen
Rotterdam en Hooru hunne lading in Banda zouden innemen,
om alsdan over Bantam naar Nederland te keeren. Het schip
Zeelandia werd naar Grissée gezonden. In de plaats van Jacob
de Bitter, die aan zijne wonden was overleden, werd Hendrik
van Bergel, die lang op Banda geweest was en bij de be-
volking werd ontzien en bemind, tot Gouverneur aangesteld.
Na deze verrigtingen verliet de Vice-Admiraal met de schepen
Hollandia, Geunieerde Provincien en Delft den Archipel van
Banda en begaf hij zich naar Amboina, welk eiland hij in de
laatste dagen van Augustus bereikte.

Amboina bevond zich onder het bestuur van den Gouverneur
Frederik de Houtman, in rust en vrede. Hier viel dus niets

¹ Zie dit contract onder n°. XXXIII.

anders te verrigten dan, overeenkomstig de laatste bevelen uit het moederland ontvangen, de bestaande verbindtenissen met de hoofden en inwoners te vernieuwen. Het contract, dat in het jaar 1603 tusschen den Admiraal Steven van der Hagen en de Hoofden van Hitoe was gesloten, werd alzoo bevestigd, met bijvoeging van een nieuw verbondschrift, waarin ook sommige districten van het eiland Cerain en de Orang-Kiai van Basia of Manipa waren begrepen¹. Van Amboina spoedde de vice-admiraal Hoen zich naar Ternate, waar vooral hulp en versterking noodig werd geacht. Hij bereikte dit eiland op den 25sten September, juist één dag, nadat de vice-admiraal François Wittert met het schip Amsterdam, twee jagten en eene sloep gezeild was naar de Philippijnsche eilanden, om in die streken den handel en de scheepvaart der Kastilianen te bestoken. De vice-admiraal François Wittert had, tot uitvoering van den last, welke hij op den 19den Februarij van den admiraal Verhoeff ontvangen had, op zijne reis van Bantam naar Ternate ook het rijk van Makasser bezocht. Door gemis aan voldoende berigten, is hetgeen Wittert op Makasser verrigt heeft, slechts ten deele bekend. Uit eene memorie van Cornelis Matelief aan de Bewindhebbers gerigt, blijkt, dat deze admiraal, lang voor de komst van Wittert, in geheime verstandhouding met den koning van Makasser heeft gestaan, met het doel om in verbond met dien inlandschen vorst de Banda-eilanden te veroveren. Een later schrijven, gedagteekend uit Samboppo, 13 Julij 1612, toont verder aan, dat François Wittert, vermoedelijk ten gevolge van een contract met den koning van Goa, in het jaar 1609 eene Nederlandsche loge binnen Samboppo heeft gesticht, en aan het hoofd daarvan gesteld den koopman Samuel Denis, hoewel ook reeds vroeger Nederlanders, onder de leiding van eenen Claes Leurs, zich in het rijk van Makasser hadden gevestigd². De Nederlandsche vestiging in Samboppo

¹ Zie dit contract onder n°. XXXIV.

² Zie een brief van Sam. Denis hierachter, onder n°. XXXV. Die brief is ook

had vooral ten doel om van daar uit, de eilanden Ternate en Amboyna van rijst, arrak en gezouten vleesch te voorzien, en om tegelijkertijd den handel der Portugezen aldaar in het oog te houden.

François Wittert kwam eerst op den 22sten Junij 1609 voor Ternate aan en hij vond toen de vloot van den admiraal van Caerden, tegen verwachting, deels verspreid, deels verongelukt. Die zeevoogd zelf was nog steeds krijgsgevangen in handen der Spanjaarden. Om die reden kon Wittert met de kleine scheepsmagt, die hij onder zijne bevelen had medegebragt, niet aanvallend te werk gaan, hij bepaalde zich dus tot het versterken van het eiland Motir, waarop hij eene bezetting plaatste onder bevel van den kapitein Adriaan Clemensz. Stolck. Overeenkomstig de bevelen, welke het jagt de Goede Hoop uit Nederland had aangebragt, sloot de vice-admiraal Wittert een nieuw contract met den koning van Ternate, hetwelk geheel het tractaat van 1607 bevestigde en daaraan nog meer uitbreiding gaf. De Ternatancen en de met hen verbonden eilanden en landstreken stelden zich onder bescherming der Nederlanders, die van hunne zijde hulp en bijstand beloofden tegen de Spanjaarden en Portugezen. Bij het sluiten van vrede tusschen Nederland en Spanje zouden ook de koning van Ternate en alle zijne vasallen en onderzaten in dat vredesverdrag begrepen zijn; terwijl de nagelhandel uitsluitend gedreven zou worden met de kooplieden der Oost-Indische Compagnie¹.

Deze waren de gunstige voorwaarden, welke Wittert voor zijne meesters reeds verkregen had, toen de vice-admiraal Hoen op den 25 September voor Ternate aankwam. Zoo als wij gemeld hebben was François Wittert juist één dag vroeger vertrokken, om in de wateren van Manila aan den handel der

daarom belangrijk, omdat men daaruit te weten komt, dat omstreeks dezen tijd de Boegies door den vorst van Goa met het zwaard tot den Islam zijn gebragt. Cf. Dl. II, bladz. 138.

¹ Zie dit contract onder n°. XXXVI der gedrukte stukken.

Kastilianen afbreuk te doen, en daarna voor Ternate terug te keeren. Simon Jansz. Hoen beproefde, reeds kort na zijne aankomst, een aanslag op het door de Spanjaarden versterkte eiland Tabagoma; doch deze eerste onderneming liep vruchteloos af. Ten einde nu die versterkte plaats in ontzag te houden, verschausten de Nederlanders het dorp Tacomi, waaraan zij den naam van *Willemstad* gaven. Door dezen maatregel werden de vruchtbaarste nageldistricten weder onder bescherming van de Hollanders teruggebragt, en keerden vele Ternatanen, die naar Gilolo en elders waren gevlugt, naar hunne vorige woonplaatsen terug. Nu werd, vooral ook op het aandringen van de Ternatanen, blokkade gelegd rondom het eiland Tidore, om allen toevoer van levensmiddelen derwaarts af te snijden. Het bleek evenwel spoedig, dat men Tidore nooit behoorlijk in toom zou kunnen houden, zoolang het eiland Batsjian niet in handen der Nederlanders was. Het Spaansche fort op Batsjian werd om die reden door Simon Jansz. Hoen, met medewerking van eenige Ternatanen, op den 23 November 1609 aangetast. Den volgenden dag bleek het, dat de Spanjaarden en Portugezen het fort hadden verlaten en landwaarts in, zich op een berg hadden verschanst. De kapitein Apollonius Schotte vervolgde met zijne musketiers ook daarheen den vijand, en na een scherp gevecht werden alle de Spanjaarden, Portugezen en Mardijkers met hunne vrouwen en kinderen, door de Nederlanders gevangen genomen. Nadat de vice-admiraal het nieuw gewonnen fort met vier nieuwe bolwerken had versterkt, gaf hij daaraan den naam van *Barnevelt* en plaatste hij daarin eene bezetting, onder bevel van den kapitein Adriaan van der Dussen. Het gevolg van deze overwinning was, dat op den 10 December 1609 een of- en defensief verbond tot stand kwam, tusschen den koning van Ternate en den vice-admiraal Hoen aan de eene en de koning of onderkoning van Batsjian en zijne vasallen aan de andere zijde. Bij dat contract beloofden partijen elkander hulp en bescherming tegen de Kastilianen en Portugezen, en verzekerde

zich de Oost-Indische Compagnie ook op dit eiland van den uitsluitenden handel in nagelen.

Het bezit van Batsjian gaf kort daarna aan de Nederlanders ook aanleiding tot het aanknoopen van betrekkingen met de radja's en de bevolking van den Waigioc-Misoel Archipel¹. Het verlies van Batsjian was voor de Spanjaarden, die van dat eiland sagoe en andere levensmiddelen voor hunne bezetting op Tidore trokken, een gevoelige slag. De vice-admiraal Hoen trachtte dadelijk verder voordeel van de behaalde overwinning te verkrijgen, en sloeg op nieuw met kracht het beleg voor Tidore, dat hij door eene gestrenge blokkade liet bewaken.

Het was hem echter niet vergund, het zoo goed aangevangen werk voort te zetten, want naauwelijke éene maand later, op den 12den Januarij 1610, stierf Simon Jansz. Hoen, niet buiten vermoeden, dat zijn dood aan vergiftiging moet worden toegeschreven.

Hiermede begon eene nieuwe reeks van rampen voor de Oost-Indische Compagnie in den Archipel der Molukken. De dood van den vice-admiraal Hoen was, zoo als Adriaen Corssen, de kommandant van Willemstadt, aan de Bewindhebbers schreef, «seer schadelyck, overmidts geen overhoofd hebbende de regeringhe soo eendrachtich nyet con geschieden, want den een «den anderen qualyck wilde verstaen ende een yegelyck soude «wel den president in den raet willen wesen, ofte sy daertoe «bequaem waren ofte nyet, soodat voor dien tyt nyet besonders «uytgerecht en is.»

Het was vooral in deze dagen, dat de overgebleven scheepsbevelhebbers uit de vloot van den admiraal Verhoeff door onderlinge twist en door aanmatiging, door veel te beraadslagen en weinig te verrigten, zich den spotnaam op den hals haalden

¹ Zie hiernaechter het contract met Batsjian onder n°. XXXVII, en onder n°. XXXVIII en XXXIX een brief van Apollonius Schotte, en een brief van Adr. van der Dussen, in welke brieven het verhaal der inneming van Batsjian en van onze vroegere betrekkingen met den Waigioc-Misoel Archipel wordt aangetroffen.

van «Heeren Staten van Banda, uit de schippersvloot.» De kans voor de Nederlanders scheen nog ongunstiger te zullen worden, toen eene versterking van zes fregatten en eenige jonken uit Manila voor de Spanjaarden in de Molukken was aangekomen; doch gelukkig vielen van die nieuw aangekomen schepen des vijands een tweetal in handen der Nederlanders.

De uitwisseling van gevangenen tusschen de strijdende partijen, welke het gevolg was van dit door de Hollanders behaalde voordeel, verschafte de vrijheid weder aan den admiraal Paulus van Caerden. Toen die vlootvoogd op den 6den Junij door den breedten raad tot algemeen landvoogd over de Molukken verkozen was, scheen aan het tijdperk van noodlottige weifeling en slapheid van bestuur een einde te zullen komen.

Maar van Caerden, door ondervinding niet voorzigtiger geworden en als door een fatum vervolgd, werd op den 15den Julij 1610, als hij zich met het jacht de Goede Hoop van Ternate naar Matsjian begaf, onder bijna gelijke omstandigheden als in 1608, andermaal door de Spanjaarden krijgsgevangen gemaakt, die hem nu echter van Gamma-lama naar Manila wegvoerden. Door dit ongeluk vervielen de Nederlandsche belangen in de Molukken op nieuw onder het bestuur van twistende schippers en kooplieden en het Nederlandsche gezag daalde merkbaar in de schatting van den inlander. Reikhalzend zag men van Ternate uit, naar hulp van Bantam en naar de terugkomst van den vice-admiraal Wittert, van wiens lang uitblijven men zich geen rekenschap geven kon, totdat weldra de tijding kwam, dat eene nieuwe ramp de Nederlanders had getroffen, en dat ook François Wittert het lot had gedeeld, dat alle bevelhebbers van de vloot van den admiraal Verhoeff naar 't scheen moesten ondergaan.

In den aanvang had Wittert zijne onderneming in de zee der Philippijnsche eilanden met den besten uitslag bekroond gezien; een onschatbaren buit had hij veroverd en inzonderheid had hij den handel tusschen China en Manila afbreuk gedaan; doch

door voorspoed overmoedig geworden, had hij den togt te lang gerekt en de noodige voorzorgen in 't einde verwaarloosd. Terwijl hij onbewaakt aan eenige jonken de lading ontnam en zijn eigen schip herstelling vorderde, was hij door Spaansche oorlogschepen uit Manila aangetast. De dappere tegenweer, dien Wittert bood, kon niet verhoeden dat twee zijner schepen verloren gingen. De vice-admiraal zelf sneuvelde met de meesten zijner togtgenooten; slechts het jagt de Paauw en eene kleine sloep ontkwamen ter naauwernood aan deze bloedige nederlaag. Te midden van dien tegenspoed rees voor de Nederlanders op Ternate nog eene andere moeilijkheid uit het woest gedrag van den jeugdigen koning Modafar. Deze had in ditzelfde jaar 1610 den leeftijd bereikt, waarop hij van het regentschap onder Kaitzil Hidajat werd ontslagen en zelf het bestuur in handen nam. De koning Modafar, hoewel slechts 15 jaren oud, was reeds verslaafd aan het schuiven van amphioen, en in eene vlaag van razernij door dat heulsap en door jalouzy vervekt, ontzag hij zich niet op zekeren nacht met eigen hand zijn kris door het hart zijner jeugdige gemalin te drijven. De oom van de zoo wreedaardig vermoorde vorstin, de Sengadji van Sabaos, een magtig landsheer van Gilolo, trok zich, vergezeld van een sterken aanhang, terug naar zijn eiland en verklaarde de partij van Tidore en der Castilianen tegen Ternate te zullen kiezen, indien hem geen voldoening door den koning werd verschaft. De Hollanders teregt bevreesd, voor de noodlottige gevolgen, die daaruit ook voor hen konden voortvloeijen, zochten door bemiddeling den vrede tusschen de twistende partijen te bewaren. De Sengadji wilde in den aanvang van geen vrede hooren, maar in het einde wisten de Nederlanders hem in zooverre tot bedaren te brengen, dat hij er in toestemde om zijn besluit tot het kiezen van de partij van Tidore uit te stellen tot aan de komst van de eerstvolgende vloot uit Nederland.

Nog op een ander belangrijk punt van den Oostelijken Archipel stak in dien zelfden tijd de storm tegen het Nederlandsch gezag

weder op. Banda was inmiddels weder in vollen opstand gekomen. Na het vertrek van den vice-admiraal Simon Jansz. Hoën had zich de bevolking op Neyra tamelijk rustig gedragen en had zij hare foelie en hare noten verkocht aan de Nederlandsche kooplieden, tot lading van de schepen Rotterdam en Hoorn, die aldaar waren achtergebleven. Maar naauwelijks was daar weder een Engelsch schip, de Expedition, onder den captain Midleton, voor de reë gekomen, of de Bandanezen hadden getracht zich van de overheersching der Hollanders te ontslaan. Plotseling waren zij in opstand gekomen en hadden zij alle de Nederlanders, welke buiten het fort op Neyra werden aangetroffen, doodgeslagen. De Nederlandsche bezetting kon zich sedert slechts met moeite buiten de verschan-sing wagen en de handelsbetrekkingen met den inlander hadden opgehouden. De Britsche bevelhebber maakte van die gelegenheid gebruik, om zich eene volle lading muskaatnoten, foelie en macis te verschaffen, die hij met wapenen, kruid, lood en met tegen de Nederlanders vijandige raadgevingen aan de Bandanezen betaalde.

Zoo scheen in 1610 het Nederlandsch gezag op vele punten zwaar bedreigd; er was behoefte aan hulp uit Nederland, aan schepen, aan soldaten, aan zeelieden, aan kapitaal, aan krijgsvoorraad en levensmiddelen; maar bovenal was er behoefte aan een krachtig bestuur. Intusschen was in Nederland, wel ter elfder ure, maar gelukkig toch nog eer het *te laat* was, de leiding van het Nederlandsch gezag in Oost-Indie reeds toevertrouwd aan een Algemeen-Opperlandvoogd, die weldra met eene vloot van zeven schepen tot hulp van Indie zou opdagen.

NEGENSE HOOFDSTUK.

HET TWAALFJARIG BESTAND, DE OOST-INDISCHE COMPAGNIE EN DE KOLONIALE OPPOSITIE; TOESTAND VAN HET NEDERLANDSCH GEZAG IN OOST-INDIE OMSTREEKS 1610. INSTELLING VAN HET GOVERNEUR-GENERAALSCHAP EN VAN DEN RAAD VAN INDIE.

Op den 1sten October van het jaar 1610 bragt de bevelhebber van het jagt de Hazewind, Wenmer van Berchem, te Bantam de gewigtige tijding aan, dat de oorlog tusschen Spanje en de Nederlanden was gestaakt en dat een twaalffjarig bestand te Antwerpen was gesloten. Sedert de bewindhebbers der Oost-Ind. Comp. in April 1608 in allerijl het jagt de Goede Hope hadden afgevaardigd, met het eerste berigt van een aanstaande vrede, was er in Nederland nog veel voorgevallen, was er veel veranderd in de voorwaarden, zoo als die door de Staten-Generaal waren aangeboden. De koning van Spanje had standvastig geweigerd, om aan de Nederlanders de vrije vaart buiten Europa toe te staan; de Staten-Generaal van hunne zijde, bleven volhouden met te zeggen, «dat zij zich niet wilden laten bannen «uyt drie vierde parten van de werelt.» Dit onderwerp had meer dan eenig ander, den loop der vredesonderhandelingen belemmerd. De wijze waarop de onafhankelijkheid der Nederlandsche gewesten door Spanje zou worden erkend, in den aanvang nog de hoofdvraag, scheen, in 1608 reeds ter zijde geschoven en leverde weinig bezwaar meer op, maar de handel der

Nederlanders buiten Europa, de handel op de beide Indien, de vraag of het ook aan gene zijde der keerkringen vrede zou zijn tusschen de partijen, dat was de twistvraag geworden der diplomaten, waarover zoo heftig was gestreden, dat men menigmaal met grimmigheid van elkander was gescheiden en in 't einde de vredehandeling geheel had afgebroken.

In 1608, wij hebben het reeds vermeld, hadden de Staten-Generaal, het *status quo* ook buiten Europa aangeboden; maar Spanje's koning eischte, dat men zich van de vaart buiten Europa geheel zou onthouden, want de vaart op Indie was een koninklijk regt, dat steunde op goddelijke wetten en pausselijke bullen. Krachtiger nog dan die der diplomatie, verhief zich hier te lande de stem des handelaars en de koopmansstand oefende pressie uit op den gang der onderhandelingen. De Oost-Indische Compagnie gaf verzoeken uit, gericht aan de Staten des lands, aan de vreemde gezanten, aan het publiek, en met al de magt die in haar was, kwam zij op tegen de eischen en de beweringen van Spanje. Naar het oordeel van velen gold het hier evenzeer, zoo niet meer nog, als bij de verklaring van Spanje's koning, dat hij handelde met de vereenigde gewesten als met een vrijen staat «waarop hij niet pretendeerde», de vrijheid en onafhankelijkheid der Nederlanden. De vrije vaart buiten Europa, zoo sprak eene krachtige partij hier te lande, moest behouden worden, «want het was een goed dat de Nederlanders niet dan met groote kosten, moeiten en periculen voor zich zelve, te gelijk met hunne onafhankelijkheid hadden verkregen en tot nog toe gemaintineerd. Verlaat men dien handel, dan is al dat bloed, al dat kapitaal, dat hij gekost heeft, reddeloos verloren, de groote schepen blijven liggen zonder bestemming, het zeevarend volk zonder werk of brood, en daarvoor zou men zich te vreden stellen, met hetgeen de koning aanbod, met de vaart op Westen, als of dat eene voldoende vergoeding ware, als of men betrouwen mocht op Spanje, dat later voor de Nederlanders door hooge regten zijne havens kon

sluiten, als slechts eenmaal de vrije vaart op Indie was vernietigd. Waar kan Neerland's handel vruchtbaarder en rijker landen vinden, waar meer overvloed tot minder prijs dan in de tropische gewesten, van China en Japan tot Afrika's kusten ».

« Met Indische vorsten zijn traktaten gesloten, waarbij de Nederlanders zich verbonden hebben, om hen te verdedigen tegen de Spaansche en Portugesche tyranny. Zal Nederland die vorsten verlaten en overleveren aan de wraak van vorige overheerschers? »

« Hoe zal de Nederlandsche Oost-Indische onder het octrooi en de bescherming van 's lands regering opgericht, voldoen aan hare verplichtingen en de groote sommen gelds betalen, die *à deposito* zijn opgenomen. Maar ook gesteld, indien dezerzijds niet in alle eischen van Spanje wierd toegestemd en de vaart op Indie wierd niet gestaakt; doch ter wille van den vrede hier, liet men den oorlog in Indie voortduren, hoe zal een handelsligchaam als de Oost-Indische Compagnie, het geweld wederstaan van Spanje, dat, als het de handen ruim gekregen heeft in Europa, zich met al zijne magt op Indie werpen zal. Daartegen kan geen handelsvereniging zich verzetten, dan zou de Nederlandsche staat te hulp moeten komen, dan zou er toch geen vrede zijn, de oorlog zou slechts verplaatst worden in verre gewesten ». Zoo deed zich destijds het vreemde verschijnsel voor, dat de handelsstand, meer dan iemand, aandrang op het voortzetten van den oorlog. De reden daarvan lag grootendeels ook daarin, dat het drijven van handel gedurende den krijg gepaard ging met het behalen van buit, en de handelstand was reeds zoo zeer aan die soort van voordeelen gewoon geraakt, dat zij voor zich als het ware een *jus praedae* eischte.

De Oost-Indische handelaars stonden met hunne vertoogen niet alleen; zij vonden een bondgenoot in iemand, die overigens geen vriend van hen was, in onzen ouden bekenden Willem Usselinx, die, nu de oprigting eener West-Indische Compagnie, door het sluiten van vrede, verder dan ooit op den achtergrond dreigde te geraken, weder met « wijldluftige deductien » zich

wendde tot Maurits, tot de steden en alle de tegenstanders van vrede en bestand, om dezen onder het oog te brengen, de nuttigheid van vrije en gewapende vaart op de Spaansche West-Indien, ten einde eene afwending in den oorlog in het leven te roepen. Zoo was dan allerwege de leus van den Nederlandschen handel; oorlog boven vrede; maar is de vrede onvernijdelijk, dan vrije vaart voor Nederland, binnen Europa en daar buiten, of vrije vaart en vrede overal, en dat regt der vrije zee werd krachtig ook door den «historiograaf» der O. I. C. Hugo Grotius in zijn «*Mare liberum*» verdedigd. De Nederlandsche handelstand, hoewel zij toen hare eigen belangen voorstond, streed tegenover het middeneeuwsch exclusivisme van Spanje, voor een groot en in zijne gevolgen gewichtig beginsel van modern volkenregt. Maar de koning van Spanje bleef volharden in zijne eischen: Nederland moest afstand doen van de vaart op Indie; want buiten hem had niemand regt daar te handelen, en zeker kan men het den koning niet ten kwade duiden, dat hij dat beginsel krachtig zocht te handhaven. Zulk een strijd in belangen was niet tot overeenstemming te brengen; op den 28sten Augustus 1608 werden dan ook de onderhandelingen over den vrede te 's Hage afgebroken, om, zoo het scheen, niet meer te worden opgevat. Het ligt buiten mijne taak, de verschillende incidenten, die vóór en na het afbreken der onderhandelingen voorvielen, te verhalen; hoe Spinola door pracht en milddadigheid gezocht had, de gemoederen van het volk voor zich te winnen, hoe de sluve Richardot, twist en naijver tusschen de bondgenooten, niet het minst tusschen Engeland en Frankrijk zocht aan te stoken, hoe hij welligt met dat doel zijne belangrijkste instructien slingeren liet in zijn logement te 's Hage; hoe Maurits bij de algemeene verslapping van de banden der Unie een rondgaanden brief aan de edelen en steden van Holland schreef, om dezen tot standvastigheid tegenover den vijand en tot «goede correspondentie en communicatie» met hem, Maurits aan te manen, hoe bij Hendrik de IVde en zijne

gezanten, het denkbeeld zich ontwikkeld had, dat de Nederlanden aan eene meer monarchale regeringsvorm behoefte hadden; hoe de staatkunde van Frankrijk jegens de Vereenigde Nederlanden destijds vrij dubbelzinnig geweest is ¹; hoe verborgen en openbare tweedragt woelde, tusschen de leden der Unie en van hare regering. Genoeg zij het te herinneren, dat in die dagen hier te lande aller hoofd en gemoed vervuld waren met het groote vraagstuk van den dag: vrede of oorlog met Spanje. Terwijl van de eene zijde de voortzetting des oorlogs als het beste middel werd aangeprezen, om den jeugdigen staat der Vereenigde Gewesten voor goed te vestigen, vertoonde zich aan eene andere zijde sporen van uitputting hier te lande en na veertigjarige strijd, begon de oude krijgshaftige geest veelal uit de burgerijen te wijken, en vertoonde er zich zucht en behoefte tot vrede en rust. In dien stand der gemoederen kwam er aandrang van buiten. Frankrijks koning begon het oor te leenen aan de Spaansche partij in zijn kabinet, met welgevallen ontving hij voorstellen omtrent eene huwelijksverbindtenis tusschen den dauphin en de infante; hij liet nu krachtige raadgevingen en dringende vertoogen hooren aan de staatslieden der Nederlandsche republiek. Uit Engeland vernam men zelfs bedreigingen, en dit alles te zamen werkte uit, dat nieuwe onderhandelingen met Spanje werden aangeknoopt, nu wel niet meer over het sluiten van vrede, maar toch over het treffen van een langdurigen wapenstilstand. Zoo werd eindelijk op den 9den April des jaars 1609, binnen de oude veste van Antwerpen, het bekende twaalfjarig bestand gesloten, tusschen de vrije Vereenigde Gewesten van Nederland, den koning van Spanje en de aartshertogen Albertus en Isabella ².

¹ Propositions de M. de Buzanval. Tome II, passim. manuscript op de Koninkl. Bibliotheek te 's Hage.

² Hoogst belangrijk zijn de stukken betreffende de onderhandelingen over het bestand, welke op het Rijks-Arch. in de zoogen. Loketkas Holland berusten en die onlangs grootendeels door den heer M. L. van Deventer zijn medegedeeld, in het 3de deel der Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt, 1604—1609.

Om tot die uitkomst te geraken, hadden beide partijen een deel van hare oorspronkelijke eischen op het punt der Oost-Indische vaart, moeten prijs geven. De artikelen 4 en 5 van het traktaat van wapenstilstand tusschen den koning van Spanje en de vrije Vereenigde Nederlanden, bepaalden, dat: « de III. Staten « en hunne onderzaten geen commercie of traffiek zouden mogen « exerceeren in de havenen en plaatsen, welke de *koning van « Spanje hield* buiten de limiten van Europa, zonder expresse « toelating des konings; doch zij zouden dat *wel* mogen doen « in de landen *van alle andere prinsen, potentaten en volkeren « buiten Europa*, die zulks zouden toelaten, zonder dat de koning « of zijne officieren dat zouden mogen beletten; terwijl buiten « de grenzen van Europa de stilstand van wapenen zou aan- « vangen een jaar na het teekenen van het traktaat.» Het compromis bleek weldra evenmin duidelijk, als de zucht om het na te leven opregt. Want weinig tijds daarna, als Wemmer van Berchem, met het jagt de Hazewind, door de Compagnie naar Oost-Indie was gezonden, ten einde in die gewesten de officiële tijding van het Bestand mede te deelen, en op zijne reize derwaarts een ambtgenoot van de zijde der wederpartij te Lissabon af te halen, verried het wegblijven van 's konings gemagtigde, den onwil van Spanje tot uitvoering dier artikelen, een onwil, die zich weldra en op de kust van Guinea en in Oost-Indie nog veel duidelijker vertoonde, toen de bevelhebbers der Spanjaarden en Portugezen in de landen buiten Europa, zich juist op het uitblijven eener officiële mededeeling van het Bestand door hunnen soeverein, beriepen, om de voortzetting der vijandelijkheden te regtvaardigen. Zoo scheen de vrees der Bewindhebbers bevestigd; er zou vrede zijn in Nederland; maar geen vrede overal, Spanje's wapengeweld zou zich thans met onverdeelde krachten werpen op de Compagnie der Nederlandsche handelaren in Indie, die zwichten zouden voor die overmagt. Maar, gelijk Nederland groot geworden was door verdrukking, moest Neêrlands gezag in Indie groeijen door den oorlog; want de kans, in 1609

voor de Oost-Indische Compagnie niet gunstig, keerde naar mate de strijd werd voortgezet, en hoe langer de Spanjaarden en Portugezen zich halsstarrig verzetten tegen de Nederlanders in Indie, hoe meer veld dezen zullen winnen, hoe meer het Nederlandsch gezag aldaar zich zal vestigen en uitbreiden. De Bewindhebbers intusschen voorzagen niet en konden toen ook niet voorzien, dat het schijnbaar kwade, hun ten goede keeren zou. Integendeel, de toestand der Compagnie zoowel in Nederland als in Indie, scheen ten tijde dat het twaalfjarig bestand gesloten werd, verre van voordeelig te zijn.

Behalve met de magt des konings van Spanje, had de Compagnie reeds dadelijk, nadat zij door het octrooi der Staten-Generaal haar monopolie beveiligd waande, te kampen gekregen met naijverige mededingers, die toegerust met zeldzame kennis en geestkracht, zich niet altijd gedweê wilden onderwerpen aan de uitsluitende regten der Nederl. Compagnie of de eischen der Bewindhebbers, en die, bij de onmogelijkheid om in de Vereenigde Gewesten den strijd tegen de Compagnie vol te houden, zich wendden naar het buitenland, tot den Franschen koning Hendrik IV, met het doel om onder de bescherming en het gezag van dien vorst, den handel op Oost-Indie over te brengen naar de havenen van Frankrijk, en op die wijze het monopolie der Oost-Indische Compagnie te ontduiken. De eerste van hen, die met dat doel zich met Hendrik IV in betrekking stelden, was Balthasar de Moucheron. Het is waar, de aanbiedingen van Moucheron aan Frankrijks koning hadden aanvankelijk slechts ondernemingen op de zoogenaamde Spaansche-Indien in Amerika op het oog, van welke lauden hij den rijkdom, de schatten en de weerloosheid op meesterlijke wijze wist te schetsen voor het oog van den Franschen gezant de Buzanval. Maar, toen de Zeeuwsche Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie aan de Moucheron beletselen hadden in den weg gelegd, waardoor hij aan de uitnoodiging van Hendrik IV, om naar Frankrijk te komen, geen gevolg kon geven; toen hij kort daarop door het keeren van de

kansen des handels, niet als vermogend koopman, maar als vlugtende voor zijne schuldeischers naar Frankrijk de wijk moest nemen, en hem het verblijf in Zeeland werd ontzegd, toen vuurden, de begeerte tot herstel van geleden verliezen en wrok tegen ambtgenooten van vroeger, die hem tegengewerkt en nu welligt zijn val hadden verhaast, hem aan, om ook te trachten zijn handel op Portugals-Indie over te brengen naar de havenen van Frankrijk. Met dat doel stelde hij pogingen in het werk, om de schepen, die bij onder bevel van Joris Spilbergh omstreeks het einde van 1605 uit Indie terugverwachte, in de haven van Calais te doen binnenvallen. Daarvoor was toen reeds hier te lande de vrees zóó groot, dat de Staten-Generaal aan hunnen vice-admiraal Jan Gerbrandtsz. den last gaven om in het kanaal te gaan kruissen, ten einde Spilbergh bij zijne aankomst te dwingen tot terugkeer in de havens van Zeeland¹. Wat er sedert door Balthazar de Moucheron in stilte is verrigt, om den Oost-Indischen handel naar Frankrijk te verplaatsen, kan ten gevolge van gemis aan berigten niet vermeld worden; doch later in 1609 vindt men hem terug in Parijs, bezig met nieuwe plannen voor eene expeditie naar de Kaap de Goede Hoop. De Nederlandsche Oost-Indische Compagnie mogt zich na 1605 gedurende eenigen tijd verlost wanen van aanvallen van die zijde; want Moucheron had één groot gebrek, hij had gebrek aan geld en scheen dus minder te vreezen. Maar de zoete rust der Bewindhebbers duurde niet lang, zij werd onzacht gestoord toen in de eerste dagen van het jaar 1605 koning Hendrik IV een brief rigtte aan Maurits, «ten faveure van den Nederlandschen koopman Pieter Lyntgens ende eenige andere koop-
«luyden, die voorhebben in Vranckrijk eenige equipage te doen
«naer O. Indie, ten eynde men deselve daertoe soude accorde-
«reren, alhier te mogen lichten eenige piloten ende bootsvolck ?.» Nu bleek het, dat het zaad door Moucheron in Frankrijk

¹ Resol. Stat. Gen. 13 Oct. 1603.

² Resol. Stat. Gen. 20 Januarij 1605.

gestrooid, in geen onvruchtbaren bodem gevallen was. Pieter Lyntgens, de Fransche gezant de Buzanval leert ons dit in zijne brieven, was een reeds bejaard, zeer verinogend koopman van Amsterdam, die voor 50,000 kroonen aandeelhouder was in de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie; doch die sedert eenigen tijd twee derde zijner aandelen had verkocht, omdat, zooals hij zelf voorgaf, als regtzinnig doopsgezinde geen winst wilde behalen uit buitgelden en uit verdiensten, waar bloed voor was gestort; de booze wereld evenwel vertelde, dat Lyntgens, achtbaar en deftig, maar tevens voorzigtig, juist bijtijds zijn kapitaal uit de Compagnie had geligt, toen het vooruitzigt op vette uitdeelingen minder gunstig werd. Pieter Lyntgens verkoos een vreedzamen handel, waar geen slaan of vechten bij te pas kwam, te stichten, en zijn zoon, die reeds de eerste expeditie naar Oost-Indie, onder Cornelis de Houtman en Pieter Dircksz., had medege maakt, zou van die onderneming aanvoerder zijn. Maar het privilegie en octrooi der Algemeene Oost-Indische Compagnie belette hem zijne vrome plannen in Nederland zelf ten uitvoer te brengen, en nu was hem niets beter voorgekomen, dan eene verplaatsing van den handel op Oost-Indie naar Frankrijk. Om nu daarvoor het benoodigde zeevolk te verkrijgen, had hij zich vooraf verzekerd van de magtige ondersteuning en voorspraak des konings van Frankrijk, aan wien de Staten-Generaal, zoo dacht hij, moeilijk iets konden weigeren. In hoeverre ook Balthazar de Moucheron in die plannen gewikkeld was, blijkt niet; doch wel dat Hendrik IV met bijzondere voorliefde en warmte de zaak van Lyntgens gedurende een geruimen tijd heeft voorgestaan, en dat weder een Brabander, Mathieu Coullée genaamd, de tusschenpersoon was, die den koning van Frankrijk met Lyntgens in betrekking bragt. Zoodra kregen de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie geen bericht van het plan van Lyntgens en van den aandrang van Hendrik IV, of alles was in de Kamer der XVII in rep en roer. Men hief alarmkreten aan alsof Indie reeds verloren was. Waar moest het

heen, zoo schreven de Bewindhebbers in hunne vertoogen aan de Staten-Generaal, als zulk een verzoek werd toegestaan, hoe zou de Compagnie, die oorlogsvloten, fortressen en soldaten moest onderhouden, kunnen mededingen met Lyntgens, die slechts een vreedzamen handel op het oog had, die veel goedkooper dan zij zou varen, die zooveel zou doen met ééne stuiver als de Compagnie met vier, die binnen 14, 15 of 16 maanden retour kon hebben, terwijl de Compagnie eerst na drie jaren retour kreeg. Het gerucht alleen van Lyntgens plannen en van des konings bescherming, hem verleend, joeg aan de deelhebbers de schrik op het lijf; zij bleven in gebreke hunne termijnen van inleg te leveren, « seggende dat zij geteekend hadden op vaste conditien van octroy en monopolie.» De Fransche gezant de Buzanval ondersteunde in den aanvang niet zeer krachtig de schriftelijke verzoeken van zijn souverain. Hij was met den ouden Lyntgens niet zeer ingenomen, hij meende dat de zaak onhandig was aangepakt; men had immers gemakkelijk stuurlieden, matrozen, ja zelfs schepen in 't geheim naar Frankrijk kunnen brengen; maar openlijk aan de Staten-Generaal en aan Maurits te vragen, dat zij thans inbreuk zouden maken op een privilegie en monopolie, dat zij nog onlangs na rijp beraad hadden verleend, was vragen, wat men voorzien kon, dat geweigerd moest worden, dat was de Koninklijke Majesteit blootstellen aan eene weigering van bondgenooten. De jonge Lyntgens bovendien, die de leider der geheele expeditie moest zijn en van wiens ondervinding men vooral in Frankrijk veel verwachting had, was weinige maanden, nadat de eerste voorstellen gedaan waren gestorven, *mort en beuwant* voegt Buzanval er bij, alsof hij met die weinige woorden, voor den minister de Villeroy, het krediet der geheele expeditie wenschte te schetsen. De Staten-Generaal waren inmiddels met de zaak niet weinig verlegen, zij trachtten Hendrik IV en zijn gezant de Buzanval te overtuigen, dat de onderneming van Lyntgens tot niets anders zou strekken dan tot «ruine» van de Nederl. Oost-Indische Compagnie, dat nie-

mand meer en beter met dien ondergang zou gediend zijn, dan de algemeene vijand, de koning van Spanje; dat de prijs der handelswaren uit Oost-Indie, inzonderheid der specerijen, zoo laag zou vallen, dat niemand meer voordeel uit de vaart op Indie behalen zou. Maar Hendrik IV liet zich zoo spoedig niet van zijn stuk brengen, telkens kwam hij met aandrang op de zaak terug, zelfs aan zijn gezant de Buzanval zond hij een vinnigen brief, waarin hij dezen zijne flauwe medewerking verweet; ook de advokaat van Oldenbarnevelt werd door den koning aangeschreven, zoodat een bepaald antwoord onvermijdelijk werd. Toen werden op nieuw alle redenen van deze zijde bijgebracht, die het geven van toestemming aan Lyntgens verhinderden; men beriep zich op de instellingen des lands, zelfs op de onmagt der Generaliteit, om de steden en gewesten te bewegen tot het schenden van het octrooy der Nederl. Oost-Indische Compagnie; terwijl nog een ander middel werd te baat genomen, hierin bestaande, dat men door de Bewindhebbers geschenken liet zenden naar Frankrijk, «gedestineerd tot vereeringhe van eenige heeren «inzonderheid van de drie principale heeren, die de directie van «de equipage van Lyntgens in handen hadden.» De Staten-Generaal hadden eindelijk in Julij des jaars 1606 den moed om openlijk het monopolie der Oost-Indische Compagnie te handhaven, door een scherp plakkaat uit te vaardigen, waarbij aan iedereen verboden werd naar Indie te varen of te equiperen in deze landen, behalve voor en op last der Oost-Indische Compagnie. Weinig tijds daarna kreeg de oude Lyntgens ook de gelukkige inval van het leven te wisselen tegen den dood, en de achtbare Heeren Bewindhebbers haalden weder vrij adem. Het onweder scheen afgedreven.

Maar die rust duurde zeer kort, en de strijd, welke de Compagnie nu moest volhouden, zou veel hagchelijker zijn. De hoofd-leider dier oppositie was Isaïc Lemaire, een man toegerust met zeldzame talenten, die vroeger zelf Bewindhebber en zelfs afgevaardigde ter Kamer der XVII was geweest, doch die in 1605 in

hevige tweespalt met de Compagnie was geraakt en sedert met fellen haat tegen de Bewindhebbers was bezield. Bij het oprigten der algemeene geotrooijeerde Oost-Indische Compagnie was in 1602 de verwachting, zoowel hier te lande als daar buiten, te hoog gespannen geweest, dan dat niet daaropvolgende teleurstelling onvermijdelijk was. Eer nog ééne stuiver door de aandeelhouders van het ingeschreven kapitaal was betaald, verhandelde men te Amsterdam op de beurs de actien met 14 of 15 % premie. Nadat de tijding in Nederland vernomen was, dat Amboina door den admiraal Steven van der Hagen, Tidore door den vice-admiraal Cornelis Bastiaensze was vermeesterd en dien ten gevolge de Spanjaarden en Portugezen uit de Molukken waren verdreven, stegen de actien tot 125 à 150 % en, na de aankomst van de eerste schepen volladen met nagelen, zelfs tot 140 %. Maar nu volgde de reactie. De expeditie van Cornelis Matelief had, grootendeels ook ten gevolge van de weifelende instructien waarvan hij was voorzien, niet die uitkomsten opgeleverd, welke men gehoopt had. Hij had roem behaald, manmoedig gestreden, maar schepen en dus waarde verloren in dien strijd; inmiddels waren de eilanden Tidore en Ternate weder door de Spanjaarden heroverd, en dit verlies werd toegeschreven aan verzuim der Bewindhebbers en aan gemis van voldoende krijgsmagt in Indie. De voorraad specerijen, inzonderheid van peper, was hier te lande door onoordeelkundige aanvoeren zóó groot geworden, dat de markt overvoerd en de koopwaar onverkooft werd; in de magazijnen te Amsterdam waren, naar het zeggen van Buzanval, die aandeelhouder was en dus belang bij de zaak had, onverkochte specerijen tot eene waarde van een millioen gouds. Zoodra men in Maart 1607 in Holland kennis had gekregen van dien tegenspoed in Indie, daalden de actien der Compagnie in den tijd van één jaar niet minder dan 59 à 60 %. Voor een bekwaam speculant, voor een handelaar, die in tweespalt was met de Compagnie, werd nu de gelegenheid te schoon om geen zaken te doen of zoo noodig de Compagnie en zijne Bewindhebbers verder in

diskrediet te brengen. Door Lemaire en vele anderen, die ontevreden met het bestuur der Bewindhebbers of naijverig op het monopolie der Compagnie waren, werden de actien bij groote partijen aan de beurs gebragt. De prijzen daalden voortdurend; maar men ging nog verder, men bepaalde zich niet tot het verkoopen van actien die men had, nu begon men ook actien te verkoopen, die men niet had, en er ving een windhandel aan, in aandeelen leverbaar op jaar en dag, die als een storm woedde op de Amsterdamsche beurs.

Reeds gewoon aan de voorregten van een monopolie, grepen de verschrikte bewindhebbers ook nu weder naar dat wapen en verzochten zij van de Staten-Generaal een verbodsplakkaat tegen het verkoopen van actien; doch eer nog de landsregering schoorvoetend tot zulk een maatregel was overgegaan, waren de actien reeds binnen die weinige jaren gedaald, van 140 % tot de ongekende laagte van 47 à 48 %. De zamenspanning de «rotterij» zoo als men het toen heette, had gezegevierd, het was de wraak van den koopman Isaïc Lemaire¹. Intusschen waren in dien stand der zaken vele aandeelhouders, deels onwillig, deels niet bij magte, om de verschuldigde termijnen van hun «furnisement» te betalen. Alweder werd de hulp der regering ingeroepen, die bij plakkaat en op straffe van boete, aan de aandeelhouders gelastte, dat zij hunne termijnen hadden te leveren. De Oost-Indische Compagnie was inmiddels in schulden geraakt, de Bewindhebbers waren verplicht aanzienlijke sommen à deposito te nemen, de tijdingen uit Indie werden ongunstiger, de aanvallen der Spanjaarden en Portugezen weder heviger, achtereenvolgens verongelukten verscheidene groote schepen, het begon er donker voor de Compagnie uit te zien. Dezelfde Oost-Indische Compagnie van wie men in 1602 hier en elders vreesde, dat zij een te magtig ligchaam in den staat zou worden, werd in

¹ Res. Staten-Generaal 13 Junij 1607, 6 Maart 1609, 20 Jan. en 26 Febr. 1610 en Requesten der Bewindhebbers en van eenige coopluyden daartegen. Mns. R. A. Zie n°. XLV en XLVI gedrukte stukken.

1608 en 1609 met even groote overijling in het buitenland reeds geacht, levensvatbaarheid te missen, en reeds in 1605 en volgende jaren waren de Bewindhebbers genoodzaakt nederig de Staten-Generaal aan te zoeken met de vraag om subsidie in geld, schepen, geschut en amunitie¹. Te midden van dien tegenspoed van allerlei aard hadden de onderhandelingen met Spanje over vrede of bestand een aanvang genomen. Indien daarbij de zege bleef aan de Spaansche diplomatie en de vrije vaart op Indie werd ontzegd aan de Nederlanders, dan was de Oost-Indische Compagnie verloren; doch de Staten-Generaal en de Bewindhebbers verdedigden moedig en standvastig het beginsel van vrije vaart en vrijen handel ook buiten Europa. Toch bleef het gevaar voor de Compagnie nog altijd groot; welke ook de uitslag der onderhandelingen mogt wezen, want werd er vrede gesloten in Europa, maar bleef de oorlog voortduren daarbuiten, dan zou de Compagnie de onverdeelde magt van Spanje op het lijf krijgen; werd daarentegen de vrede ook voor de Indische gewesten getroffen, dan kon uit dien toestand een ander gevaar voor de Compagnie voortspruiten. Vooreerst stond te vreezen, dat eene vreedzame vaart der Nederlanders naar Indie, in mededinging met de Spanjaarden, langzamerhand van zelve zou te niet loopen, omdat alsdan de Indische waren spoediger en goedkooper uit de havens van Portugal zouden te verkrijgen zijn; maar ten anderen zou de toestemming des konings van Spanje aan de Nederlanders om vreedzaam in Indie te mogen handelen, een voorbeeld zijn voor andere Europesche vorsten, dat dezen zou uitlokken om gelijke vergunning voor hunne onderdanen te verzoeken, of wel ongevraagd te nemen, op grond dat hun niet kon geweigerd worden, hetgeen aan de Staten-Generaal was

---

¹ Zoo besloten o. a. de Staten-Generaal den 19 Sept. 1609 aan de Comp. eene subsidie te verleen van 100,000 gulden 'sjaars uit convoyen van de eigen goederen van voors. Comp. tot onderhoud van 4 à 500 soldaten in Indie, en bovendien amunitie aan de Comp. te verstrekken tot eene waarde van 25,000 guldens.

toegestaan¹. Zoodanig gevaar schulde nog steeds in Frankrijk. Sedert de zaak van Pieter Lyntgens koesterde men hier te lande met regt wantrouwen jegens Hendrik IV, en indien eenmaal vrede of bestand binnen en buiten Europa gesloten was, dan zou men dezerzijds moeilijk meer als argument tegen de mededinging uit de havens van Frankrijk kunnen aanvoeren, dat daardoor slechts de herleving van Spanje's magt bevorderd werd.

Inderdaad waren de plannen, welke Hendrik IV in het geheim over den handel op Indie koesterde, met den dood van Lyntgens niet gestorven. Integendeel blijkt het uit de Instructien, welke den president Jeannin, sedert 1607 Fransch gezant te 's Hage, gegeven werden, onwederlegbaar, dat Hendrik IV tijdens de netelige onderhandelingen over het bestand, de stichting van eenen Indischen handel in Frankrijk niet uit het oog verloor. «Veritablement», schreef de Fransche minister de Villeroy op den 25sten November 1607 aan Jeannin, «il n'y a meilleur ny plus prompt moyen d'affaiblir, voire ruiner la puissance d'Espagne qu'en l'attaquant par les Indes d'Orient et d'Occident et croy avec vous que les Espagnols craignent cela plus que tout autre chose. Il semble aussi qu'il n'y ait aujourd'huy nation digne ny capable de ce dessein que lesd. Provinces, mais si elles font la paix, la friandise et commodité du commerce d'Espagne les en détournera du tout. Ce que le Roy prévoyant, *il seroit très aysé d'attirer en France, cette pratique*, comme je vous ay quelques fois escrit, mais qui voudrait en profiter, il n'y faudroit rien espargner, n'y s'embarquer à demi».² Ruim een jaar later, toen de onderhandelingen te Antwerpen waren hervat, liet Hendrik IV zijne plannen nog duidelijker aan zijn gezant verstaan. «Nous tenons pour certayn», schreef toen de Villeroy, «que cette navigation amiable aux Indes s'en ira en fumée par ladite trêve, pour le petit gain qu'ils auront et les risques,

¹ Negociations de Jeannin. Jeannin au Roi, 7 Mars, 1608.

² M. de Villeroy à Jeannin, 23 Nov. 1607.

«qu'ils courront, y allant desarinés, comme ils feront par nécessité et pour observer le traité. Davantage les Espagnols et «Portugais traiteront si mal les princes et peuples desd. pays «qui affectionneront et receuilleront les Etats, qu'ils seront con- «traints de renoncer à leur amitié, de façon que ce commerce «demeurera libre aux Espagnols . . . . . Nous avons opinion «que les (Anglais) n'affectionnent que les (Etats) jouissent du «commerce des Indes, parcequ'ils désirent l'attirer à eux, mais «c'est chose que (le Roi de France) veut empêcher, car il «entend s'en approprier s'il peut¹.» Met zulk voornemen in het hoofd liet Hendrik IV omzien naar een Nederlandsch koopman, die hem behulpzaam kon en wilde zijn in het verplaatsen van den handel op Indie uit de Vereenigde Provintien naar Frankrijk. Dezelfde persoon, een Brabander, Mathieu Coulhée genaamd, die vroeger Pieter Lyntgens aanbeval, hood nu te Parijs de medewerking aan van een Nederlandsch koopman, wiens talenten en bekwaamheden hij teregt hoog verhieft; want die koopman was niemand anders dan Isaac Lemaire, die overal de Oost-Indische Compagnie als eene Nemesis vervolgde. Niet alleen gaf Hendrik IV aan Jeannin last om zich met Lemaire in betrekking te stellen, maar hij rigtte zelfs aan dezen een brief, door welken hij Lemaire nog meer voor zich zocht te winnen en uitnoodigde tot overkomst naar Parijs. Hiervan was het gevolg dat in de eerste dagen van de maand Maart 1609 Lemaire tot tweemaal toe geheime bijeenkomsten had met Jeannin te 's Hage, en dat die voorzigtige staatsman geheel gewonnen werd voor de plannen van den Nederlandschen koopman. Het schijnt wel dat de koning van Frankrijk, in afwachting van het sluiten van het Bestand tusschen de Republiek en Spanje, noch regtstreeks noch openlijk uitrustingen op Oost-Indie wilde aanvangen, maar uit de brieven aan en door Jeannin geschreven, blijkt niettemin onwederlegbaar, dat toen reeds door Hendrik IV,

¹ Mons. de Villeroy à Jeannin, 28 Février 1609.

doch op naam van Lemaire, eene onderneming op touw is gezet tot het ontdekken van den noord-oostelijken doortogt naar Oost-Indie. In den aanvang wilde Lemaire het bestuur van die ontdekkingsreis opdragen aan den beroemden Henri Hudson, maar hierin werd hij verhinderd door de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie, die sedert geruimen tijd reeds een scherp en wantrouwend oog op al de gangen van hunnen vorigen ambtgenoot hielden gevestigd. Hoewel de Bewindhebbers een doortogt naar Indie door het Noorden, zoo die ooit mogt worden gevonden, schadelijk achtten voor de belangen der Oost-Indische Compagnie, en zij reeds sedert 1603 in beginsel hadden vastgesteld, dat alle pogingen door bijzondere personen in het werk gesteld tot het vinden van die passage, door de Compagnie verijdeld moesten worden, werden zij nu door de mededinging van Lemaire genoodzaakt, zelve eene expeditie naar het Noorden uit te rusten, en wisten zij door geld aan Lemaire de loef af te steken en Hudson aan zich te verbinden. Isaac Lemaire achtte zich hierdoor niet geslagen; maar vond in den kapitein Kerckhoven een ander bevelhebber, die dan ook werkelijk den 5den Mei 1609 in zee stak, zoo het heette voor Lemaire, maar inderdaad voor rekening van Hendrik IV en met den last, om na het welslagen van den togt in Frankrijk binnen te vallen¹.

Intusschen waren de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie werkzaam geweest, om het octrooi der Compagnie in dien zin gewijzigd te krijgen, dat daarin ook de doortogt door het Noorden wierd begrepen, opdat zij op die wijze van alle wegen naar Indie meester zouden blijven. Hoe geheim ook de pogingen daartoe door de Bewindhebbers in het werk waren gesteld, Lemaire kreeg er toch berigt van en met kracht verzette hij zich tegen zulk eene «ampliatie» van het bestaande octrooy. Ten einde de plannen der Bewindhebbers te verijdelen

---

¹ Cf. Deel I, bladz. 28, en *Négociations de Jeannin*. — Jeannin à M. de Villeroy, 8 Mai 1609.

wendde Lemaire zich met een uitgebreid en vinnig verhoog, tot Oldenbarneveld, niet regtstreeks evenwel, maar door middel van den raadshcer Vooght, dezelfde die in later jaren een der onmeêdoogendste regters van den advocaat van Holland zijn zou; doch die thans nog zijn vriend heette. De remonstrantie, welke Lemaire aan Oldenbarneveld deed overhandigen, had voornamelijk de strekking om aan te toonen, de «impotentie der Compagnie»; dat dit handelsligchaam reeds veel grooter werkring had, dan het kon omvatten, dat het privilegie de handels- en ondernemingszucht van bijzondere personen verlamde, terwijl de Compagnie zelve niet bij magte was, al dat te ondernemen, wat het octrooi haar aanhooft, ja zelfs voorschreef. De nalatigheid, het geldsgebrek, de onmagt, de misbruiken van dat groote handelsligchaam toonde Lemaire in bijzonderheden aan, en met het scherpe oog eens vijands vond en wees hij aan de zieke deelen der Oost Ind. Compagnie, en zonder ontferming ontblootte hij de verborgen wonden ¹.

Terwijl nu Lemaire den uitslag verbeidde, welke de ontdekkingstogt naar het Noorden, dien hij op last en voor rekening van Hendrik IV had doen ondernemen, zou opleveren, ging hij voort, met den Franschen gezant Jeannin, te beraadslagen en te onderhandelen over de stichting eener Oost-Indische Compagnie in Frankrijk. In de laatste maand des jaars 1609, vertrok hij zelf naar Parijs, om met den koning en zijne ministers, het voorgenomen werk in al zijne bijzonderheden te beramen en zoo mogelijk, nu het Bestand eenmaal gesloten was, tot een

---

¹ Men zie hierachter, dit voor de kennis van 's Compagnie's toestand hoogst merkwaardig geschrift, onder n°. XLVII; het is getiteld: Remonstrantie aan Mijnheer den advocaat, waerdoor S. E. genoehsaem, na sijne wijsheyt, sal connen afnemen, hoe schadelijk ende prejudiciabel voor 't Vaderlant soude sijn, de ampliatie van 't octroy, dewelcke men versouekt van de Ed. Mo. Heeren Staten, ende dat de vaert naar 't Noorden daerinne begrepen ende ingesloten mach worden. Wijlen Dr. R. C. Bakhuizen van den Bink, die van dit stuk gebruik maakte bij de zamenstelling eener voorlezing over Lemaire, vestigde, met de hem eigen welwillendheid, mijne aandacht op deze remonstrantie, en spoorde mij aan haar in dit werk mede te deelen.

goed einde te brengen. In Frankrijk's hoofdstad was, destijds met hetzelfde doel, als 't ware, een congres van zaamgespannen vijanden en mededingers der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie bijéén verzameld. Men trof daar Balthazar de Moucheron aan, ook Gerard Leroy, den gewezen aanvoerder der Zeeuwsche expeditie van 1601; zelfs Joris Spilbergh, vroeger de vertrouweling van Moucheron, nog onlangs in de dienst der Staten, ja zelfs de beruchte rooverkapitein Simon den Danser ontbrak niet aan het gezelschap. Doch juist nu Lemaire te Parijs zijne intrigues met den gewenschten uitslag hoopte bekroond te zien, mislukte het aangevangen werk; want daar vond hij eindelijk zijn meester in het intrigueren¹ en die meester was de gezant der Nederlandsche republiek, François Aerssen. Deze uitstekende staatsman had bij tijds den draad in handen weten te krijgen van het geheele weefsel, dat Lemaire en zijne geassocieerden op touw hadden gezet; en juist toen men in Frankrijk op punt was van zich met Lemaire te verbinden, wist Aerssen een stok in 't wiel te steken, en door klein van redenen de Fransche raadslieden Jeannin, de Villeroy en Sully te bewegen, tot het afleggen van de belofte aan den Nederlandschen gezant, «dat «het dessein op Oost-Indie zou blijven geretardeert, oordeelende «dat men niet en behoorde H. Ho. Mo. deesen handel te onder-
«cruypen.» Als François Aerssen nu tot zooverre zijn slag geslagen had, outving hij op den 28sten December 1609 voor de eerste maal een bezoek van Lemaire. Zoo stonden zij dan eindelijk tegen over elkander in hetzelfde vertrek, die twee uitstekende mannen, de een, de fijnste diplomaat dien Nederland, misschien zelfs Europa, in die dagen kende, strijdende voor de belangen van zijn land, de ander, een der behendigste kooplieden van zijn tijd, toegerust met uitgebreide aardrijkskundige kennis, vol van geestkracht en ondernemingszucht, maar in het verborgen

---

¹ Men vergeve mij dit gallicisme, hoewel de handeling hier te lande niet onbekend is, bezit onze taal daarvoor geen juiste uitdrukking.

de belangen van zijn aangenomen vaderland ondermijnend. Hij was een van die velen, welken de bewindhebbers der Oost-Ind. Compagnie van zich hadden vervreemd, gelijk zij een Spilbergh van zich hadden afgestooten en een Jacob van Heemskerck en een Matelief ontevreden van zich doen gaan; zelfs een Wolphert Harmensz. de zeeheld, die met een viertal schepen eene geheele vloot der Portugezen van voor Bantam had verjaagd, hadden zij op zijn loon beknibbeld.

Zoo nam dan de partij tusschen Aerssen en Lemaire een aanvang, dat er sijn en scherp gespeeld zou worden, laat zich gemakkelijk begrijpen. De eerste zet op het schaakbord gaf Lemaire, hij begon met zeer onnoozel te verhalen, dat hij naar Parijs ontboden was en «casuelijcken van deese entreprinse hadt hooren spreecken.» Doch dit spel geraakte geheel in de war, toen Aerssen met de naauwkeurigheid van een rekenmeester aan Lemaire opsomde, al wat hij, Lemaire, in deze zaak gedaan en ontworpen had. Lemaire, onthutst en verrast, ontkende gedeeltelijk en zei: Aerssen was niet goed onderrigt, er was wel iets van aan, maar het was niet van dat gewigt; doch nu kwam Aerssen voor den dag, met zijne beste kaarten; ik weet zelfs, voegde hij aan Lemaire toe, hoe verre gij met de ontworpen artikelen zijt gekomen. Nu geraakte Lemaire van zijn stuk en bad den Nederlandschen gezant te willen gelooven, dat hij niets zou doen zonder «consentement van de Staten-Generael.» Wilt gij, zoo ging toen Aerssen onmeêdoogend voort, wilt gij mij beloven, dat gij dat consentement, ook zelfs niet door middel van den koning van Frankrijk, aan wien moeilijk te weigeren valt, zult laten afdwingen? Met die vraag was Lemaire in zijne laatste engte gedreven, weigeren durfde hij niet, beloven wilde hij niet en de man, die tot hiertoe zijne partij gespeeld had, wierp nu de kaarten op tafel en sprak uit het vol gemoed: «ik ben belast heer Aerssen «met 22 kinderen, door sommige bewindhebbers is mij groot «onregt aangedaan, als de koning van Frankrijk mij een voor- «deel gunt, dan mag ik mijn fortuin niet omstooten; maar»

voegde hij er bij, «maak u nog niet ongerust, hier te hove is «nog weinig fundament daartoe en voor zulk eene entreprinse «zijn de Franschen gansch onbekwaam, als zij die niet uitvoeren «door tusschenkomst van de Nederlanders. Doe, bid ik u, van «mij gunstig rapport bij de Staten-Generaal, ik wil mijn vader-«land in 't minste niet praecjudicieren.» ¹

Hiermede was de groote aanslag, welke de koloniale oppositie in overleg met Frankrijk, tegen het bestaan der Nederl. Oost-Ind. Comp. gesmeed had, verijdeld. De bewindhebbers hadden hun behoud te danken aan den Nederlandschen gezant te Parijs, en de dood van koning Hendrik IV, welke weinig tijds daarna plaats greep, verlost hen voor 't vervolg, van nieuwe gevaren van de zijde van Frankrijk. Lemaire evenwel bleef, nog jaren achteréén met onwrikbaren moed, uitstekend talent en onverzoenbaren haat, den strijd tegen de algemeene Oost-Indische Compagnie en haar monopolie voortzetten. De bewindhebbers van hunne zijde speelden door onhandigheid en zeldzame klein-geestigheid, meermalen aan Lemaire nieuwe wapenen in handen, terwijl hunne kwalijk geplaatste karigheid velen hunner meest begaafde dienaren verwijderde, of de minder naauwgezette ambtenaren en kooplieden tot oneerlijke handelingen deed overslaan.

Inmiddels was, te midden van de moeilijkheden door geldsgebrek veroorzaakt of door naijverige tegenstanders berokkend, de algemeene vergadering der zeventien afgevaardigde Bewindhebbers ter elfder ure overgegaan tot de uitrusting eener nieuwe vloot voor Oost-Indie bestemd, en had zij eindelijk een besluit genomen, dat, zoo men hoopte, een einde zou maken aan het veelhoofdige wanbestuur in Oost-Indie, en dat op de verdere ontwikkeling van het Nederlandsch gezag aldaar een beslissenden invloed zou uitoefenen. De Kamer van XVII toch bepaalde

---

¹ Het verhaal dezer zamenkomst van Lemaire met Aerssen vond ik in een zeer «curieusen» brief van Fr. Aerssen aan de Staten-Generaal, dat. 25. rec. 31 Dec. 1609, Lias Frankrijk.

op den 1sten September des jaars 1609, dat, «aangezien de staat der Compagnie in Indie, noodzakelijk de uitrusting eener nieuwe vloot vereischte,» negen schepen naar de verschillende gewesten van Indie zouden worden uitgezonden; doch dat er «ditmaal over deze scheepsmagt niet een admiraal of vice-admiraal gesteld zou worden; maer in plaetse van dien eenen *gouverneur-generaal*, soowel over dese vloote, als over alle comptoiren en partijen de generale Comp. aengaende en in Oost-Indie sijnde.»

Men zou meenen met eenig regt te mogen verwachten, dat in de notulen der Bewindhebbers eenige opgave of ontwikkeling zal worden aangetroffen van de beweegredenen, welke geleid hebben tot de instelling van een zoo gewichtig ambt, als dat van *gouverneur-generaal*; doch in de notulen van die dagen vindt men zooveel plaats ingeruimd aan peper, foelie, muskaatnoten, kruidnagelen en cubebe, dat er voor den *gouverneur-generaal* nauwelijks eenige ruimte meer schijnt te zijn overgebleven. Indien dan ook de resolutie- en commissieboeken der Staten-Generaal ons geen beter bescheid gaven, dan het lakonisch notulen-boek van de Heeren XVII, dan zouden wij nauwelijks weten hoe, en met welk berigtschrift, de eerste *gouverneur-generaal* over Neêrlandsch-Indie is aangesteld; want in de boeken der O. I. C. wordt zelfs het eindbesluit tot benoeming niet aangetroffen. Maar in het register der besluiten van de Staten-Generaal leest men, onder dagteekening van den 29sten November, dat door H. Ho. Mo. «op de nominatie van de gecommiteerden van de Oost-Indische Comp., Pieter Both is aengenomen ende gecommiteerd als *gouverneur-generaal* over alle «forten, plaetsen, cantoren, personen ende negotie van de Vereenichde O. I. Comp der Vereenichde Nederlanden;» en op dienzelfden dag werd de instructie van dien hoogen staatsambtenaar, in de vergadering der generaliteit vastgesteld ¹. Het

¹ Men vindt dit belangrijk berigtschrift, hetwelk als het eerste algen. reglement op het beleid der regering van N. O. I. in dit werk eene plaats zou moeten

plakkaat van de Staten-Generaal, waarbij de instelling van het Gouverneur-generaalschap en van eenen Raad van Indie werd afgekondigd, was gesteld in woorden, die bijzonder de opmerkzaamheid verdienen, omdat de algemeene landsregering daarin duidelijk te kennen geeft, dat zij de soevereiniteit en de suprematie over de Nederlandsche bezittingen in Oost-Indie voor zich behoudt.

«De Staten-Generaal enz., alzoo,» zoo luidde dit staatsstuk in zijn aanhef, «wij dienstig bevonden hebben voor den wel-
«stand der voorsz. Vereenigde Nederlanden, verzekering en goede
«regering van de landen, forteressen en plaatsen, die *Wij* en
«de Onzen in de Oost-Indien houden en bezitten met de inge-
«zetenen, zoo soldaten als anderen onder *Ons* gebied aldaar
«zijnde, of die namaals komen zullen, ook tot bevordering,
«behoud en vermeerdering van de vriendschap, alliantien,
«handeling en commercie met verscheiden koningen, regenten
«en volken in de voorsz. Oost-Indien, aldaar te stellen, te com-
«mitteren en houden eenen *Gouverneur-Generael* en eenige *Raden*
«nevens denzelven; enz. . . . . op den eed *Ons* gedaen.» enz.

De instructie zelve, welke de Staten-Generaal, in overleg met de Bewindhebbers, aan hunnen eersten gouverneur-generaal over Indie uitreikten, schreef in de eerste plaats voor, het vormen van een collegie van regering over alle actien en zaken van gansch Indie, de Nederl. Compagnie betreffende, welke raad genocind moest worden, *de Raad van Indie*¹. Vervolgens werd aan den gouverneur-generaal de magt gegeven om, bijgestaan door dien raad, in alle forten te leggen, te vernieuwen of te veranderen, de bevelhebbers, de kapiteinen en soldaten, om den eed af te nemen van alle raden, regters en andere gekozen officieren; om de dienaren van de Compagnie in Indie te ge-

---

hebben, reeds afgedrukt in het verdienstelijk werk van Mr. P. Mijer, Verzameling van instructien, ordonnantien en reglementen voor de regering van N. I., vastgesteld in de jaren 1609—1836. Batavia 1848.

¹ Art. 1.

bruiken, te zenden en te verzenden op alle plaatsen, en in alle commissien, alle onbekwamen of ontrouwen te casseren, af te zetten en te deporteren ¹. In zaken van regering, commercie, trafique, mitsgaders die, welke de alliantien met de koningen en potentaten van Indie betroffen, werden de handen vrij ruim aan den gouverneur-generaal gelaten. «Hoe gij u,» zoo schreef de instructie voor, «daarin zult hebben te gedragen, daarop kunnen wij u geen vaste ordre stellen; maar alleen raadgeven, instrueren of ook eensdeels ordonneren ².

Die raadgeving, instructie en ordonnantie werd vervolgens nader in het berigtschrift ontwikkeld. Zoo werd o. a. aan den gouverneur-generaal voorgeschreven, dat hij, na zijne aankomst te Bantam, «zich wel moest informeren op den staat, stand en «gelegenheid van alle der Comps. respectieve kantoren, negotie «en handel of trafique derzelve en speciaal notitie nemen, hoe, «in welken form, manier, bij wie, wat, en hoedanige personen «alles geregeerd en geadmistriseerd wordt en wel informeren op «de qualiteiten van alle personen, makende eene particuliere «rol, van den eersten tot den laatsten toe.» Eveneens moest de gouv.-gen. een algemeenen staat vormen van de bezittingen welke de Comp. in Indie had. Zeer bepaald moest hij zich vergewissen «van de genegenheid, de affectien en gunsten van «alle koningen in Indie, onderzoek doen naar de middelen om «communicatie en acces bij deselve te hebben, ten einde men «overal goede instelligentie mag hebben en die zooveel mogelijk «vermeerderen; te oordeelen en te weten in welken staat Comp's. «zaken staan, op wat punt van state, alsmede van trafique en «handel dezelve rusten, ten einde gij uit al 't zelve moogt «weten, wat noodig gedaan dient, om den Oost-Indischen handel «tot verbreiding van den naam van Christus, zaligheid der «onchristenen, eere en reputatie van onze natie en ten profijte «van de Comp. niet alleen te continueren; maar bij alle mogelijke middelen en wegen te vergrooten.»

¹ Art. 2, 3, 6, 30 en 31. ² Art. 8.

Met dat doel voor oogen gaf men den gouverneur-generaal in last om een onderzoek in te stellen naar de meest geschikte plaats tot zetel van het algemeen bestuur en tot verzamelplaats der schepen. Zonder nog eene plaats in Indie bepaald aan te wijzen, noemde de instructie toch reeds de steden Bantam, Djohor of Jacatra. Een zeer streng gebod werd aan den eersten gouverneur-generaal medegegeven, om te waken tegen den partikulieren handel en de misbruiken van 's Compagnie's bedienden. Reeds toen had die kanker, welke ten allen tijde aan het welvaren van de Compagnie geknaagd heeft, eene groote ontwikkeling gekregen onder alle rangen der ambtenaren. Doch nu, evenmin als later, mogten de strengste bevelen eenig afdoend middel daartegen opleveren, omdat die bijzondere handel en de oneerlijkheden der kooplieden en schippers een noodzakelijk gevolg waren van den dwang, waaronder de handel gebukt ging en van het karig loon dat de Bewindhebbers aan hunne dienaren uitreikte.

Wat nu betreft het drijven van 's Compagnie's handel, daarentrent werd den gouverneur-generaal meer eene algemeene raadgeving, dan een bepaald gebod, medegegeven. Daarop maakten de Bewindhebbers echter eene uitzondering voor den handel in de Molukken. Ook aan den gouverneur-generaal Pieter Both, werd eveneens als aan de admiralen, die vóór hem naar Indie gezonden waren, de last gegeven « om de specerij-
«eilanden t'eenemale vast te maken aan de Vereenigde Compagnie, zulks dat geen andere natie van de wereld daarvan *iets*
«in handen valle als *ons*, om 't welck te bekomen alle onze
«vaste plaatsen wel bezet, bewaard en gesterkt, gehouden moeten
«worden.» ¹ Een ander belangrijk punt, waarop de aandacht van den opperlandvoogd werd gevestigd, was de betrekkingen der Compagnie met de koningen en vorsten van Indie. Bantam, waarvan de jeugdige vorst en zijne raadslieden sedert eenigen

---

¹ Art. 22 Instruct.

tijd door het invoeren van nieuwe belastingen en tollē, getoond hadden, dat zij de geheime vijanden der Nederlandsche Compagnie waren geworden, «moest met contrapractijken, maar «niet openbaarlijk worden gereciproceerd, en werd het te dien «einde gansch raadzaam geoordeeld met den koning van Jacatra, «in nadere communicatie en alliantie te treden en *van hem te «begeeren eene gelegene plaats, om tot ons contentement een fort, «dienende tot rendez-vous van de gansche Indische navigatie en «van onze schepen, te bouwen*¹. Voor het overige beval de Instructie aan Pieter Both aan, om alliantie en vriendschap te onderhouden met Makasser, Toeban, Djohor, Patane, de vaste kust van Indie, met Mazulipatnam, met Arrakan, Siam, enz. en regtstreeks of middelijk den handel met China in fijne witte zijde, porceleynen en rariteiten te bevorderen, alsook den handel op Timor en Solor in sandelhout². De bediening eindelijk der justitie, moest geschieden volgens de bestaande artikelbrieven en memorien en de «mesusen» en overtredingen moesten beregt worden door den gouverneur-generaal en zijnen raad, op het aanbrenge van den fiskaal der Compagnie³.

Ook voorzag ten laatste het berigtschrift in het geval, wanneer de gouverneur-generaal mogt komen te overlijden. Alsdan moesten «brieven van successie», met dat doel door de Bewindhebbers medegegeven, worden geopend, waarin de naam van den nieuwen gouverneur-generaal zou worden gevonden; doch indien de, in die brieven genoemde, personen niet meer in Indie of in leven mogten zijn, moest de Raad van Indie, na zich tot vijf leden te hebben aangevuld, eenen nieuwen gouverneur-generaal verkiezen, onder nadere bekrachtiging van de Bewindhebbers en der Staten-Generaal⁴.

Het duurde tot den 50sten Januarij van het volgende jaar 1610, eer de gouverneur-generaal Pieter Both uit Texel in zee stak, ten einde zijne bestemming te bereiken. Hij voerde de vlag

¹ Art. 23. ² Art. 23—27. Art. 34, 36 en 37. ³ Art. 3, 4 en 7. ⁴ Art. 38—41.

over acht schepen, aan boord van welke ditmaal niet alleen zee-
lieden, maar ook bezettingstroepen voor de forten in Indie,
predikanten, handwerkslieden, gehuwde vrouwen en eenige kin-
deren tot het vestigen van volkplantingen, werden aangetroffen.

De vloot bestond uit de navolgende bodems:

1. Het Wapen van Amsterdam,	Pieter Both of de Bodt, gouverneur-generaal. Dirck Pietersz., schipper. ....., opperkoopman.
2. De Witten Leeuw,	Claes Outgerssen Smit, schipper. Nicolaes Prins, koopman. Hendrick van Bouckholt, koopman.
5. De Zwartten Leeuw,	Steven Doenssen, raad van Indie. Cornelis Dirckz., schipper.
4. Ceylon,	Dirk Gerritsz., schipper.
5. Vlissingen,	Jan Cornelisz., schipper.
6. Oranje,	Cornelis Riemelandt, schipper.
7. Der Goes,	Cornelis Reijers, schipper. Steven Coteels, opperkoopman.
8. De Brak (jagt),	Jacob IJsbrantz, schipper.

Deze vloot, waarvan de schepelingen door de gewone ziekte, de scheurbuik, zwaar werden geteisterd, geraakte, door een hevigen storm nabij de Kaap de Goede Hoop, geheel uiteen, en de gouverneur-generaal trad eerst, na eene rampspoedige reis van elf maanden, op den 19den December te Bantam aan land. Hier was het eerste werk van den opperlandvoogd, om overeenkomstig de voorschriften zijner instructie den Raad van Indie plegtig in te stellen en met dezen vereenigd een bockhouder-generaal en fiskaal-generaal te verkiezen. Hiermede nam de moeilijke taak van den eersten algemeen landvoogd een aanvang; op zijnen weg zullen wij hem niet verder volgen, want hiermede bereiken

wij den eindpaal van het tijdvak, dat wij ons te beschrijven hadden voorgesteld.

Wij moeten hier niettemin nog één oogenblik stilstaan om een terugblik te werpen op dat groote aantal van feiten en gebeurtenissen, welke sedert het jaar 1602 in Indie waren voorgevallen. Wij willen niet herhalen, wat hierboven door ons naar tijdsorde is medegedeeld, maar wij mogen vragen, welke waren de uitkomsten, door de Nederlanders in Indie verkregen, toen de eerste gouverneur-generaal Pieter Both zijne gewichtige betrekking aanvaardde. Indien wij met dat doel in de eerste plaats het oog rigten naar het westen van Indie, dan merken wij op, dat de Nederlanders aldaar, sedert 1602, niet alleen handelsbetrekkingen hebben aangeknoopt, maar zelfs voordeelige traktaten hebben gesloten met inlandsche vorsten, en kantoren hebben gesticht op de kusten van Vóór-Indie. In de jaren 1605 en 1606 had voornamelijk Paulus van Soldt aangevangen met faktorijen te vestigen te Mazulipatnam en Petapoely op de kust van Koromandel, en had hij zelfs meer landwaarts in, met den magtigen vorst van Golkonda een verbond gesloten. Jacob de Bitter had het werk voortgezet en de betrekkingen der Nederlanders uitgebreid tot Tegenapatnam. Sedert waren de zaken van de Oost-Indische Compagnie, hoewel met korte tusschenpozen van tegenspoed, op nieuw verbeterd, en was het getal der Nederlandsche kantoren nog weder met twee, één te Palcaatta en een ander te Tirepplir vermeerderd ¹. Die nederzettingen op Vóór-Indie's Oostkust, hadden bovendien aanleiding gegeven tot betrekkingen van vriendschap en handel met Pegu, Arakkan, de kustlanden van de golf van Bengale en tot hernieuwde goede verstandhouding met den maha-radja van Ceylon. De rampspoedige togt van Sebald de Weerd naar dat eiland, had de Nederlanders geruinen tijd geheel doen afzien van de betrekkingen met dien vorst: doch toen een wapenstilstand met Spanje

¹ Zie hierachter onder de gedrukte stukken, n°. XL—XLII.

aanstaande scheen, had men dezerzijds hem weder aangezocht en juist kort vóór de aankomst van Pieter Both in Indie, was men bij hernieuwing in verbond met den maha-radja getreden ¹.

Aan de Westkust van Vóór-Indie, alwaar Spanjaarden en Portugezen nog de meeste kracht konden ontwikkelen, onderhield de Oost-Indische Compagnie, door middel van traktaten, vriendschappelijke, maar tot dus verre onvruchtbare betrekkingen met den Samorijn van Kalikoet; daarentegen was eene vestiging in Soeratte geheel te niet geloopen, en had de moedige koopman van Deynsen, het waagstuk van in de onmiddellijke nabijheid der Portugezen zich neder te slaan, met zijn leven moeten boeten. Niettemin had het Nederlandsch gezag, nog voor weinige jaren in Indie onbekend, op deze kust zich een groot zedelijk overwigt verworven; want reeds tot driemalen toe, hadden de vloten der verachte Fiamingo's stoutmoedig voor Spanje's hoofdplaats, voor Goa, zich niet alleen durven vertoonen, maar hadden zij zelfs de reê van dit gevreesde middenpunt van Portugals magt en handel in Azie, besloten gehouden. De stad Malakka, het gewigtige punt, dat den handel van China, der Molukken, van den geheelen archipel en Achter-Indie, met Vóór-Indie verbond, was, zooals wij gezien hebben, bij herhaling vruchteloos door de Nederlandsche scheepsbevelhebbers aangetast. Sedert had de Oost-Indische Compagnie getracht, om het naburige Djohor, den zetel der verdreven Maleische erfvorsten tot middenpunt van krijgs- en handelsooperatien te verheffen, naast en in mededinging van het oude Malakka; maar dit voornemen was door verzuin, door gemis aan geestkracht en geld mislukt en thans door de Portugezen geheel verijdeld ².

Met hetzelfde doel voor oogen, om in de onmiddellijke nabijheid van Malakka eene verzamelplaats voor de schepen en een basis, zoowel voor den handel, als voor de krijgsbedrijven te erlangen, waren de Nederlanders in bondgenootschap getreden,

¹ Zie hierachter n°. XLIII.

² Cf. bladz. 89—91 hierboven.

met den sultan van Atsjin, op de noordpunt van Sumatra; doch bijna gelijktijdig met de aankomst van Both, leerde de ondervinding, dat verbindtenissen met dien maleischen vorst aangegaan, slechts uitliepen op teleurstelling ¹. Aan de westzijde van het maleische schiereiland had het kantoor te Patane voor korten tijd hoogst gunstige uitkomsten beloofd, omdat men van daar uit, hoopte den handel met China, Japan en een gedeelte van Borneo te zullen drijven. Ook hier weder was bij de komst van Pieter Both, ten gevolge van verzuim en door gemis aan voldoende bedrijfskapitaal, de stand der Nederlanders ongunstig geworden en was hunne handel aan het kwijnen geraakt.

Meer onrustbarend nog was de staat van achteruitgang, waarin de zaken der Oost-Indische Compagnie waren vervallen in de stad Bantam, de groote stapel- en verzamelplaats der Nederlanders, sedert den aanvang hunner ondernemingen in Indie. Hoewel de president der Nederlandsche loge aldaar, Jacques l'Hermite, nog onlangs in 1609 een nieuw traktaat met den jeugdigen koning en de grooten van dat rijk had gesloten, moesten niettemin reeds weinige maanden later de Nederlanders ontwaren, dat hunne oudste bondgenooten thans geheime vijanden voor hen geworden waren. Door kwellingen van allerlei aard, door willekeurige tolverhooging, ondervond de Nederlandsche handel zoo groote belemmering in het rijk van Bantam, dat l'Hermite in den loop des jaars 1610 het raadzaam oordeelde om met den vorst van het naburige Jakatra, met wien hij reeds vroeger betrekkingen had aangeknoopt, de onderhandelingen te heropenen, over vrijdom van handel en verlof tot vestiging in die kustplaats van Java, opdat de Nederlanders in geval van nood, uit Bantam daarheen de wijk zouden kunnen nemen. Juist ééne maand voor de aankomst van den gouverneur-generaal Both, te Bantam, waren afgevaardigden van l'Hermite er in geslaagd om met den vorst van Jakatra eene overeenkomst te treffen, waarbij «vrije handelinghe en suffisante woonplaetse »

¹ Cf. bladz. 51 hierboven.

aan de Oost-Indische Compagnie verzekerd werd, in het toen nog onbeduidende Soenda Kalappa, dat weinige jaren later als de hoofdzetel van het Nederlandsch gezag in Indie zou verrijzen ¹.

Het brandpunt van 's Compagnie's belangen was echter meer oostwaarts in den archipel der specerij-eilanden gelegen, « want «aan den uitslag des oorlogs in die streken was,» zooals in die dagen de heldhaftige en bekwame kapitein Apolonius Schotte aan de Bewindhebbers berigtte, «de gansche stant ofte welstant «van Indie voor de Nederl. Oost-Ind. Compagnie of voor den «koning van Spanje gelegen, omdat de Molukken bij alle natien «van Oost-Indie bekend zijn en onder haar gesproken wordt over «hetgeen aldaar geschiedt, zoodat een ieder van deze natien zijn oog «daarop geworpen heeft, een uitkomst daarvan verwachtende.» ²

Na de krijgsbedrijven van den vice-admiraal Bastiaensz. waren de Moluksche eilanden, voor korten tijd in de onverdeelde magt der Nederlanders geweest, maar kort daarop waren de kansen gekeerd en de achtergebleven bezettingen hadden oogenblikken doorleefd, waarin zij niet anders dachten, dan te gelijk met alle de hoofdplaatsen van dien archipel in handen der Spanjaarden te zullen vallen.

Sedert was het dreigende gevaar wel eenigermate afgewend en werd zelfs het Nederlandsch gezag aldaar tot op zekere hoogte hersteld, toen de admiraal van Caerden het eiland Matsjian had vermeesterd, en door de onder-vlootvoogden van Pieter Willemsz. Verhoeff nieuwe en sterker verbonden met Amboina en Ternate waren gesloten, een voedingskantoor te Samboppo gesticht, Tacome versterkt en het eiland Batsjian was veroverd. Toch bleef de stelling der Nederlanders op Ternate onzeker, zoolang de Spanjaarden, die telkens hulp van Manila konden ontvangen, zich staande hielden te Gamma-lama en op het eiland Tidore. Meer dan ooit kon thans in 1610 daaruit een onverwacht gevaar opkomen, omdat, ten gevolge

¹ Zie hierachter n°. XL en XLIV.

² Brief van Apol. Schotte uit Tafason, 9 Januarij 1611.

van het wanbestuur des konings Modafar, de rijksgrooten en de bevolking in het rijk van Ternate onrustig en verdeeld waren. Daarentegen scheen het eiland Amboina, onder den gouverneur Frederik de Houtman, vrij wel voor de Compagnie verzekerd, zoolang ten minste de opstand, die met vernieuwde kracht op de Banda-eilanden tegen de Hollanders was uitgebroken, niet hier heen oversloeg. Hetgeen evenwel de magt der Oost-Indische Compagnie in den Archipel der Specerij-eilanden inzonderheid verzwakte, was het gemis aan een algemeen opperhoofd. «De «grootte twisten en tweedragten, die, overmits meest allen van «eender qualiteit zijn, aldaer onder de onzen zijn regnerende», zoo verhaalde l'Hermitte na zijne terugkomst in het vaderland aan de Bewindhebbers, «zijn alzoo verre uitgebroken, dat zij «somwijlen ook tot de inwoonders overslaan.» Daarbij kwamen de grove oneerlijkheden en misbruiken, waaraan de meeste schippers en kooplieden zich destijds reeds schuldig maakten, zoodat men dan ook met zekere teleurstelling, in de rapporten van den gouverneur-generaal, als ontrouwe dienaren ziet geschandvlekt, mannen, die in later dagen zich eene roemvolle plaats in de geschiedenis hebben weten te verwerven¹.

Te midden van alle deze ongunstige gegevens, waarmede de eerste opperlandvoogd zijne moeilijke taak moest aanvaarden, vond hij bovendien nog tegen verwachting de Spanjaarden en Portugezen ten eenemale ongeezind, om de bepalingen van het twaalfjarig bestand na te leven. Bekend als zij waren met den achteruitgang in de zaken der Nederlandsche Compagnie, overmoedig door de nog onlangs behaalde voordeelen, verlangden de Spanjaarden in die oogenblikken niets vuriger, dan den oorlog met kracht voort te zetten, omdat zij meenden, dat nu eindelijk de tijd was aangebroken, om de gehate Fiamingo's met onverdeelde krachten te bestoken en eindelijk geheel uit Indie te verdrijven. Het was dus natuurlijk, dat de gouverneur-generaal

¹ Men zie over den toestand van Indie in 1610 en over hetgeen O. Indie destijds vereischte, hierachter onder n°. XLVIII.

Both, zoodra hij de meest dringende maatregelen in Bantam had genomen, zich reeds tegen het einde van de maand Januarij 1611 naar den Archipel der Molukken spoedde, om daar met krachtige hand de slaphangende tengels van het bestuur in handen te grijpen.

Hiermede neemt een nieuw tijdvak in de geschiedenis van het Nederlandsch gezag in Indie een aanvang. De feiten en gebeurtenissen, van welke wij getracht hebben in dit deel eene schets te leveren, zijn zoo menigvuldig en verscheiden, dat men gevaar loopt van den draad, die er in geweven ligt, onopgemerkt voorbij te zien, of de leidende gedachte, die de handelingen der Bewindhebbers bestuurde, niet dadelijk te vatten; en toch ontdekt men na eenige meer aandachtige beschouwing, dat onder al die kruislijnen, waarin zich de ondernemingen der Nederlanders bewogen, eene logische hoofdgedachte verscholen lag. Zij beoogden in de eerste plaats en tot elken prijs het bezit en het monopolie van den handel in specerijen; doch wilde men dat doel bereiken, dan moest daaraan de kleedenhandel op de kust van Koromandel, als onmisbaar ruilmiddel in de Molukken, verbonden worden. De handel in Chinesche waren, meer bijzonder in zijde en in koopwaren, die tusschen de verschillende plaatsen van den Archipel verhandelbaar waren, was mede een hoofddoel waarnaar gestreefd werd; maar daaruit ontstond weder, als van zelve, de behoefte aan eene stapel- en verzamelplaats, een «rendez-vous», zooals het toen heette, van waar de handel kon worden gedreven, en waarheen de handel kon worden getrokken. Het was voor de Nederlanders niet gemakkelijk om zulk eene plaats in Indie te verkrijgen, en zelfs in 1610 was de keuze nog niet bepaald gedaan. De vice-admiraal Sebald de Weerd had voor een oogenblik het grootsche denkbeeld gehad, om Ceylon, het oude Taprobane, te doen herleven, als verbindingspunt van den handel tusschen Oost en West. Maar dat denkbeeld leefde niet langer dan hij zelf. Aan de meesten scheen het toe, dat de stad Malakka boven alle andere plaatsen de voor-

keur verdiende. Ongetwijfeld ware die keuze de beste geweest, omdat, indien men er in had kunnen slagen om de Portugezen van daar te verdrijven, dan niet alleen de magt van dezen in Oostelijk-Azie ware gefnuikt, en de Nederlanders in hunne plaats waren getreden, maar omdat dan ook de taak der Nederlanders veel minder moeilijk zou zijn geworden; zij hadden dan slechts de oude handelslijnen weder op te vangen, die sedert over oude tijden plagten, eerst in Singapoera, daarna in Malakka, zamen te loopen. Blevén echter alle aanslagen op Malakka vruchteloos, dan moest eene andere plaats in de straat van Malakka worden opgezocht, en daaraan den handel met China, Sumatra, Borneo en het Schiereiland worden vastgeknoopt. Intusschen was ook eene verzamelen ververschplaats voor de Nederlandsche schepen op den weg van het vaderland of van Vóór-Indie naar de Molukken, onmisbaar. Men had gehoopt zulk een «vrij rendez-vous» bij voortdoring te Bantam te zullen vinden; doch nu sedert eenigen tijd de Nederlanders in dat rijk op allerlei wijze in hunne bewegingen werden belemmerd, begon men het oog te slaan op het naburige Jakatra.

Schier alle de handelingen van de Nederlanders tusschen de jaren 1602 en 1610 kan men toetsen aan de hier opgenoemde vooraf bepaalde plannen; want met dezen voor oogen, hadden zij zich gevestigd op de oostkust van Vóór-Indie, hadden zij gestreden tegen Malakka, contracten met Atsjin en Djohor aangegaan, schepen uitgerust naar China en Japan, hadden zij de Spanjaarden in de Molukken en zelfs in de Philippijnen bestookt, op Ternate en Amboina zich neérgeslagen, Banda veroverd en eindelijk met den vorst van Jakatra een traktaat gesloten.

Het werd nu de taak van den eersten opperlandvoogd om het aangevangen werk voort te zetten, en het Nederlandsch gezag in Oost-Indie, uit het tijdvak van *Opkomst* te geleiden in dat van *Ontwikkeling en uitbreiding*.

ONUITGEGEVEN STUKKEN
EN BIJLAGEN.

ON THE REVEREND
BY R. B. BAKER

DE SCHEEPSTOGT ONDER BEVEL VAN DEN ADMIRAAL WIJBRAND
VAN WARWIJCK EN DEN VICE-ADMIRAAL SEBALD
DE WEERT. — 1602.

De stukken welke over dezen scheepstogt in het Rijks-Archief gevonden worden, zijn: Instructie voor den admiraal, vice-admiraal en zijnen breeden raad; Ordre den 16den April 1602 voorgeslagen, naar wat plaatse ende in wat maniere verdeelt, de elf schepen zullen zeylen, mitsgaders van de regering over dezelve; Memorie voor de apothekers en chirurgijns, die den jare 1609 met de vlote naar Oost-Indie vaeren sullen, wat zij zullen medebrengen van voortbrengselen uit Indie; Instructie voor den scheepsraad; Resolutien van den breeden raad van 26 Junij 1602—22 October 1605; Een klein scheepsjournaal van Jacob Rijcx; Copiebrief van Sebald de Weert, dd. Atsjin 1 April 1602; Vijf brieven van Wijbrand van Warwijck, dd. 2 Julij, 10 Julij, 20 Aug., 27 Sept. 1602; Twee brieven van Melchior de Vogelaer, 14 Dec. 1602.

Deze stukken bevestigen, hetgeen reeds in gedrukte werken gevonden wordt. Slechts worden eenige onbekende bijzonderheden, daardoor aan het licht gebracht, waarvan hierboven van bladz. 5—26 gebruik is gemaakt. Ik heb dus gemeend, dat het overbodig zou zijn, deze stukken hier af te drukken. Cf. verder § 1 hier boven.

STUKKEN BETREKKELIJK DEN SCHEEPSTOGT NAAR OOST-INDIE,
ONDER BEVEL VAN DEN ADMIRAAL STEVEN
VAN DER HAGEN. — 1605.

De vloot, welke onder den admiraal Steven van der Hagen op den 18den December 1605 naar Indie gezeild is, was zooals

wij hierboven reeds hebben aangewezen, inderdaad de eerste, welke door de Algem. Geotroijeerde Comp. ten bate en laste der tienjarige rekening werd uitgerust.

Wij laten hieronder nu volgen het oorlogs-manifest, waarvan op bladz. 28 van dit deel melding is gemaakt. Behalve dit stuk, dat als eene inleiding, aan de instructie voor van der Hagen en zijn raad vooraf ging, gaf de Kamer van XVII, onder meer andere papieren, ook twee memoriën aan dezen vlootvoogd mede, in het eerste van welke, voorschriften werden gesteld, omtrent het stichten van faktorijen en volkplantingen in O.-Indie; terwijl de tweede memorie eene hoogst merkwaardige beschrijving der voornaamste gewesten van Indie en van den handel aldaar, bevat.

Van beide stukken deelen wij het meest belangrijke hier onder mede:

I.

Instructie voor den admiraal Steven v. d. Hagen.

Also wt dese vereenichde Nederlanden voor desen diverse Compagnien ende vloten geseilt zijn na de Oost-Indien ende ondeckt hebbende diverse coninekrycken ende eilanden, bij welcke inwoonderen sij vrundtlyck ende wel ontfangen zyn geweest, met deselfde negotierende ende trafyeckerende ende als vrinden tot groot voordeel deser vereenichde provintien ende d'ingesetenen derselver, hetwelcke den Coninek van Spanien ende de Portegysen (als vianden van onse gemeene welstandt) met alle onbehoorlycke ende violente middelen, quade ende valsche practycken soecken te beletten, gelyck de dagelyxe experientie is leerende. Het heeft gebleecken hoe sy luiden tot twemalen toe te water gesocht hebben de stadt Bantam te overvallen, item die van Amboyne ende andere Molucse eilanden, derselver ingesetenen seer wredelyck gedoot ende vermoort, omdat sy luyden meth onse natie hadden gehandelt, gelyck sy mede ons volck in Macou onschuldich hebben verworcht ende opgehangen tot 15 ofte 16 personen int

getal, die niet anders hadden gedaen dan mit vruudtschap ver-
varsinghe van haer versocht. Van gelycken hebben syluyden mede
gedaen in Tidore ende andere plaetsen, vermoordende ons volck,
dat syluyden te water, te lande ende door valsche practycken
hebben connen becomen. Behalven hare verradersche practycken
by henlieden gebrueckt ende noch daechlycx gebrueckende in
Bantam, Achin ende andere plaetsen meer, de cōningen ende
regenten tegens de onse ophissende ende ommecopende, waardoor
vele van de onse vermoort ende in gevanekenschap geraeckt zyn.

So ist, dat wy genootsaeckt zyn tot bescherminge van onse
luiden ende de ingesetenen van de eilanden ende andere onse
vrunden wesende, als oock tot voerdeel ende verseeckeringe van
den Indischen handel, alle offentie de Spaniaerts, Portugysen
ende hare adherenten an te doen, daertoe wy (volgende d'autori-
satie ons by de Eed. Mogende Heeren Staten-Generael gegeven)
dese naevolgende instructie geraempt ende gemaect hebben, enz.

- A.** Extract uit eene Memorie voor den Admiraal Steven
Verhagen ende Vice-adm^l. mitsgaders den breeden-raedt
deser vloote van twaalf schepen, na welke memorie
de Bewinthebberer der Generale Oost-Indische Comp^o.
begeeren, dat hem den Admir^l., vice-admir^l. en breeden-
raedt sal reguleeren, enz.

.....
De 4 jagten, Delft, Medenblich, Enckhuysen en 't Duyffgen¹, Onderzoe-
ofte ten minsten 3 derselver sullen voor den tyt van omtrent 3 kingstog-
jaren ofte na gelegentheit in Oost-Indien blyven om van d'eene ten der
plaetse in d'andere te varen ende handelen na de ordre van de jagten.
oppercooplyuden aldaer blyvende.

.....
Is voorts geordonneert, dat tot Patana voor oppercoopman sal Faktorij
blyven voor den tyt van ontrent drye jaeren, den eersamen Vre- te Patane.

¹ Zie over den ontdekkingstogt van het jagt het Duytke naar Nicuw-Guinea
en Nicuw-Holland bladz. 42 hierb.

derick Houtman¹, den welcken by desen eenen raedt sulle worden bygevoecht van twaelf personen tot assistenten, onder dewelcke wesen zullen een off twee goede boeckhouders, de reste uyt de persoonen jegenwoordich voor voorgaende rekeningen in Oost-Indie synde enz. enz.

Loge te Bantam. Van gelycken zal tot Bantam voor oppercoopman voor den tyt van ontrent 3 jaren blyven den eersamen Jan Willems Verschoor, denwelcken by desen raedt sullen worden toegevoecht twaelf personen tot assistenten, onder welcken wesen sullen een offte 2 goede boeckhouders enz.².

Op andere plaetsen in Oost-Indien zal dese raedt oock vermogen eenich volck te laten als sulcx tot dienste van de Generale Compagnie wort goetgevonden en met deselfde handelen gelyck hiervoor geseyt is.

Isaïe Lemairs memorie. Stalpaerts memorie. Hierneffens gaen twee memorien ende schriftelycke discoursen, tracterende van diversche plaetsen, handel ende waeren in Oost-Indie, by eenige gevoecht uyt het Rapport der Admiralen, cooplynden ende andere personen, in deselfde plaetsen geweest zynde enz. enz.

Predikanten. Van gelycken is geordoneert dat Abraham van der Beets, predicant tot Bantam in Oost-Indien voor den tyt van 3 jaren sal blyven en Joannes Stollenbecker voor predicant in Patana.

Ambassadeur naar China. Ende alsoo dese Comp^o. aen den vrijen handel op China veele is geleegeen, hebben goetgevonden mede te nemen een credentie ofte recommandatiebrieff aen den grooten Coninck van China, uytten name van Syne Excellentie geschreven ende by denselven onder-

¹ De admiraal in rade had vrijheid om, zoo het hem nuttigscheen, van deze voorschriften af te wijken. Frederik de Houtman werd dan ook op 1°. Maart 1605 tot gouverneur van Amboina aangesteld.

² Zie hieronder n°. IV, de Instructie voor Verschoor, waarin de eerste sporen van kolonisatieplannen voorkomen.

teeckent, in welcken brieff als Ambassadeur gestelt is den eersamen Jan van Artss, fiscael over dese vlote, denwelcken geordonneert is om selfs in persoon met den voors. bryeff aen den Coninck te reysen ende aen Syne Majesteyt versoecken, dat de schepen en luyden deser landen in syn ryck vryelyck mogen comen en hare handelinghe doen, sal den voors. Jan van Artssen versoecken, soo men geen generale vrydom kan becomen eenige van de bequaemste plaetsen aen zee gelegen en daer de syde, suykeren ende andere Chineesche waren abundant vallen en toegevoert worden, dat wy aldaer vryelyck en met onse schepen mogen comen ende handelen. Sal ooc verclaren wat waren en coopmanschappen in de Nederlanden syn, als: lakenen, carseyen, canifassen, seyldoeck, touwerck en veelderhande manufacturen en dat wy groote menichte van ryaelen met onse schepen derwaerts brengen. — Van gelycken sal hy van wegen Syne Excellentie aen den Coninc de naevolgende presenten en geschencken doen: 2 schoone stucken Tapisserie, 2 spiegels, een van Ivoir en een van Ebbenhout, 2 swaerden, 2 partesanen, 2 stormhoeden; welverstaende dat Jan van Artssen hem eerst zal vervoegen tot Patana, alwaer den oppercoopman ende alle anderen in dienste van dese Generale Comp. synde, sullen overleggen ofte het oock geraden is dat men in China reyse en ofte de costen oock al te seer groot sullen vallen en nadat aldaer besloten en goet wort bevonden, zal hy van Artssen hem naer reguleren, enz. enz.

B. Extract uit eene «Informatie van diverse landen en eylanden gelegen naer Oost-Indien om aldaer bequaemlick te handelen ende wat coopmanschap daer valt en daer best getrocken is» (vermoedelyk opgesteld door Stalpaert van der Wiele¹).

Beginnende eerst van de vermaerde coopstadt Daboul, die

¹ Wij deelen deze informatie niet in haar geheel mede, omdat de schrijver omtrent de lijnwaden bijv. in bijzonderheden afluult, welke wel van zijne warenkennis getuigen; doch thans van minder belang zijn geworden. Zijne beschrijvingen van landen, steden, volken en handelsbetrekkingen laten wij echter volgen, zooals die in het stuk gevonden worden.

noortwaert opleyt van Goa, dicht bij Sioul¹, denweleken Coninck vyandt is met de Portigesen, alwaer ghy overvloedich lynwaet vindt, zoo dat daer gemaect wordt, als oock van Cambaya, Gouzeratte en andere plaetsen daer gebracht wert, die ghy hier tot een bequamen prys condt coopen, om met groot proffyt in Java, Molucken, Amboina, Bandam en andere omleggende eylanden wederom aen speceryen te venten. Den inkoop van de lywaeden sal ick hier verhaelen en hoe die wederom vercocht worden, den inkoop sal setten met gelt, het vercoopen met notenmuseaten, daer ghy die souly, naegelen naer rekenen meucht enz..... hier wort oock een grooten handel gedreven van de Arabianen die hier haer peper comen coopen, want er te Daboul oock overvloedich valt (volgt eene beschrijving der verschillende lijnwaden als van Cayn Tourias, Taftas Carycam, Osinani Camyckin, Mecanis, Tjananis, Tsolyndes;) *Affon*, by d'onse genaemt opium, is hier seer abundantlyc te becomen en dat tot een zeer proffytelicken prijs, met wat gewicht sy die hier vercoopen (is my onbekend) dan hebben my wel geseyt, dat men een Catty Banda's (gewicht) wel sou becomen voor 3 realen, waer een schoon profyt mede te doen is op de Moluccos. In Banda wort het ooc gesocht, maer het wort hier zoo overvloedich niet gegeten als in de Moluccos. Een teyl wort in Banda vercocht 8, 9, 10 catty noten; en er gaen in een Bandinees Catty omtrent 64, 65 teyl en in de Moluccos soude die wel gelden . . . catty nagelen en werd dicreys (diewyls) tweewerf silver tegen opgewogen. Men mach vry hier van 10 tappeyen afecoopen, sy sullen daer te lande wel gesleten worden, is voor leggers (residerende kooplieden) zeer goet hiervan voorsien te werden².

.....

In 't landt van *Paleacatten*, syn dese naervolgende cattoene cleetgens te becomen, dan de Portugezen hebben hier te lande een vasticheyt, die by haer genoemd wort St. Thomée en by d'inwoonders Malliapor, soodat er qualick de cleetgens te becomen

¹ Sioul, Choul = Chaul.

² Vergel. bladz. 153.

souden syn voor ons, dan daer zijn ettelycke stedekens daeromtrent gelegen, als Arremogeni, Calliture en andere plaetsen daeromtrent, daer men die nog wel soude becomen, maer nyet soo abundantelyk als te Malliapor en oock *Massulipatan*, dat een stuc weegs noortwaerts op hier van daen leyt, oock op deselve cust van Coromandel naer de cust van Bengale toe, van welke plaets wy apart sullen verhalen, dan wie hier quam te handelen mach hem versien van dese navolgende cleetgens, die hier gemaect worden, alwaar oock een profyt mede te doen is op Java, Moluccos, Banda en voorts alle andere eylanden gelegen by Oost en Zuyden Malacca, als Dragons, Pattas, Tapi Sarassi, Sarasses, Sarassagobaer, Tscheyllos.

.....
Nagapatan, een coopstadt gelegen by 't landt Pallicatten, alwaer ter plaetsen dese naervolgende cattoene lywaten gemaect worden, die zeer getrocken worden, op d'eylanden Banda, Ambona, Seeram en andere Oostersche landen, daeromtrent gelegen, die ghy hier tot enen bequamen en profyttelycken prys cont becomen, ic meen dat het hier wel te handelen is en vry van de Portugeesen. (De namen der lywaden zyn:) Salaloes, Balatscher, Poleng, Touloupoucan, Borneo Laya.

Massilipatan is een vermaerde coopstadt, gelegen aen de syde van deselve coopsteden, als voren verhaelt, alwaer ic meen ghy al de voorgenomde cleetgens wel sult becomen en men mach hem dan reguleren naer de voorgaende pryzen. Hier worden ooc veel cattoene lywaden gebracht van Bengale etc. . . . . Voorts is dese plaets zeer wel gelegen voor de schepen, soo voor goede reede, als oock om te ververschen, want is een zeer overvloedich landt van beesten, ooc isser de boter veel beter coop als in Hollandt, is goetaerdich vole en zeer ryck enz. . . . (De opgenoemde sorteringen van kleeden worden genoemd:) Mourym, Soutars, Salampoeris, Caynmogo, Pattamalam, Cain-mandil, Distaers, Cain Cobaer, Cassiopes.

Bengale is gelegen westnoortwest van *Massulipatan* (sic) alwaer ooc goede proffyt te doen is op Oost-Indien, te weten *Jawa*, *Molucken*, *Amboin ende Banda*; maer ic hebbe soo daer geen sekere

informatie aff; doch altyts tgene ick hieraff gehoort hebbe, sal hier een cleen verhaal afmaecken. De Portugesen dunct my, soo ic verstaen hebbe, hebben hier te lande een stercte, maer er zyn andere plaetsen genouch voor ons te handelen, de cleetgens offte cattonee lywaden, die hier gemaect worden, meen ic, men die wel te Massilipatam soude connen becomen, dese lywaden worden van Portugezen veel naer Portugal gesonden, welcke syn dese naer-volgende en men mach hem reguleren met incoopen naer de ver-coopinge in Banda, dat altyt seker is; als Sattoupacouras, Gassa bezar, Gassa ketjil, Rambouty, Beyraram enz. . . . .

Pegu is een lantschap niet verre van Bengala gelegen, alwaer veel costelyckheyt vandaen comt, soo van costelycke gesteenten, maer al meest roode, hier comen d'alderschoonste robynen vandaen, hier is ooc veel lack te becomen, want het meeste lack hier vandaen comt, hier is een greyn, dat zeer costelic by de Portugezen geacht wort, te becomen, dat gebruyet wort om mede te verwen; maer wat specie het is, is my onbekent, overmits ic die ooc nooyt gesien en hebbe, als alleenlyck hebbe dit maer van hooren seggen; wy souden hier wel mogen handelen zonder peryckel van de Portugezen, maer my dunct nodeloos soude wesen van hier te handelen, als men hier ter plaetse nyet ontrent en was en daeromme (niet) expresselyk zyn reyse naer maeckte.

Quéda, een treffelycke coopstadt is gelegen suytwaert op, van Pegu affte zeylen, ontrent 60 mylen n. ten westen van Malacken en leyt ontrent op 7 graden tusschen Pandan (?) en Bruas (?)..... alwaer veel peper te becomen is en men mach er buyten schade van de Poortugezen handelen, want sy hebben hier gansch geen vasticheyt. Dese peper trect gemeenelyck naer Malacken en Achim, is een seer schoon greyn, ongelyck schooner als de peper die te Bantam wast, zy wort ooc veel van de Portugesers hier vandaen naer Pegu gevoert, alwaer die binnen'slants gesleten wort en de Portugesers doen hierop dese vaert schoone proffytten.

Achin, is een vermaerde coopstadt geweest en noch eensdeels is, maer en floreert nu zoo nyet als die weleer gedaen heeft ende vermindert noch dagelyx, overmits de onbehoirlycke en quade

tractementen die de Coninck van Achin, de vreemdelingen aendoet, daeromme der vreemdelingen veel zyn, die er vandaen trecken. Hier ter plaetse wort veel peper gebracht van deselfde cust daer Achin gelegen is, te weten van Periaman, Andregregi, Jambe ende oock van Quéda, van welke plaets hiervoren aff verhaelt is, en leyt west ten zuyden van Quéda op de hoochde van 6 graden, opt noordelicxste ent van het eylandt Sumatra. Hier halen de Gouseratters veel peper van daen, die hier met haer schepen comen, de fouly is hier seer getrocken, die de Portugesen hier meer vercoopen als die wel naer Portugael gesonden wort. Ic meene men hier ooc wel te recht comen soude om cattoene lywaden te coopen, ook d'affion² is hier tot een bequamen prys te become; maer vooral moet men wel toesien opt verraet van desen Coninc en niet veel volcx teffens aen landt senden, noch ooc niet veel coopmanschappen, onse schepen synder tot 2, 3 mael qualyk getracteert.

Jor is oock een vermaerde coopstadt en is gelegen opt zuyde-lycxste ent van 't vaste lant van Malacken op de 2 graden by noorden de linie, alwaer ooc veel peper valt ende zyn rechte voort in oorloge met de Portugesen, maer de Portugesen hebben der geen sterete, ic meene men hier ooc veel diversche cattoene lywaden soude become, dit is het landt daer de regte maleysche sprake haren oorspronc heeft; desen coninck compt Malacken rechtelycken toe, is een seer goedertieren coninc en wort van vreemdelingen zeer bedanct. d'Inwoonders van Jor handelen veel op Banda, die my diewyls gevraecht hebben waerom wy daer nyet quamen handelen en dat het den coninc gaerne gesien soude hebben, want goeden sin in de Hollanders hadden, sy meenden al quamen 5, 6 schepen sy souden die jaerlycx wel laden connen.

Pahang, ooc een coopstadt daer peper valt en leyt van Jor goe-lyckx noortoost ten N. op de hoochte van 4 (of 7) graden by Noorden de linie equinoctiael, naer Petane en Siam toe, en leyt

¹ Periaman, Indragiri, Jambi, de schrijver mengt hier de plaatsen van de Oost- en Westkust van Sumatra dooréén.

² Amphioen; opium.

onder het gebied van den voors. Coninek van Jor, alwaer oock veel lijwaden te becomen zyn, die wel getrocken zyn op Banda ende Molucken, welcker soort verhalen sal in de beschryvinghe van Petany.

Patana, is een vermaerde coopstad, gelegen 65 mijlen van Pahang, te weten N. westwaert op en leyt 8 graden by noorden de linie, alwaer ooc veel peper te becomen is, alwaer tot 3 maels schepen geladen hebben ende daer wonen oock Hollanders en Seeuwen. Hier is eene Coninginne die 't regeert, die ooc seer bedanct wort. Hier handelen veel Chinesen, die hier meer comen als tot Banda. Men maect hier ooc veel costelycke cleetgens die te Banda ende Moluccos wel getrocken syn ende voorts andere waren, die de vremdelinghen hier brengen van dewelcke een weynich hier zal verhalen. Altijt behoeft men hier geen sorge te hebben van de Portugesen en d'inwoonders syn soo goet, dat men se nyet beter wenschen can. (De namen der kleeden zijn:) Tschera Malleyas (sijde), Pattas (half sijde en catoen) Pantgypan (weerschijn), Soutra touloucky (damast uit China).

Ghy vint hier ooc veel schoon koperwerc van veelderley fatsoen, dat meest hier uyt Syam gebracht wort, dat seer begeert wort op de eylanden suytoost opleggende . . . . . Hier wort oock goet geschut van daen gebracht, ja wel het beste dat in de Oost-Indische eylanden gemaect wort, dat by tyden ooc in de Molucques, Amboin, Banda, Seeram wel gelden can en principalick in Seeram om met Sagou te vermangelen, maer dese dingen en is zoo datelycken nyet te schryven, hoe den handel hier mede gedreven wort en men moest er eenen hebben, die in dese dingen wat ervaren is, die in de voorgenoemde eylanden den prys wist, want het geschut is wonder different van prys, soowel in 't coopen als vercoopen, ooc zoo maect men hier gongen, dat ooc een zeer goede coopmanschap is, sy worden ooc veel naer China gebracht. Dese gongen is den ryedom van veel persoonen, en het geschut van gelycken, de gongen syn ronde beekens en van buyten een ront verhevinge, daer men op slaet want worden gebruyet in stede by onsl. de clocken gedaen worden om te beyaerden; van

dese can ic noch wel eenige onderrigtinge doen, want worden met de span vercocht, te weten die ontrent 3 vingers minder syn als twee span, meen ik, men hier wel becomen soude voor $2\frac{1}{2}$ en 3 realen en mogen in Banda altyts gewillich gelden opt voorjaer 40 catti 't stuck en op 't najaer 60, 70 en ooc wel 80 catty noten, enz.

Het ander koperwerck zyn lampen, beckens, commen, copkens, calcck en pynangdooskens, hier zyn ooc roers met koper beslach, die in Banda, als zy ietwat zyn, een baer noten gelden en wel $1\frac{1}{2}$ baer oock, na de gelegentheyt des tyts. De Chinezen brengen hier veel aerdewerck, dat ooc zeer getrocken is in de Moluccos en Banda, maer meest groff were en middelbaer, te weten groote platteelen, middelbare en cleene coppen die overdeect syn, oock die nyet overdeect syn.

De Chinezen brengen hier oock wel ongetweinde syde, die ic meen wel in Petany voor 130 en 150 realen het quintael zult becomen en is oock veel getrocken op Maluccos en Banda, maer dan moet het van alderhande slach wesen, soo root, blau, geel, groen, wit en andere diergelycke couleuren en al cocht men hier van 3, 4 en meer quintalen, konde men niet verliesen. ic meen men die in Hollant altijts à 15 guldens 't pondt wel soude vercoopen, daer men zyne rekening altyts naer can maken; een quintael wort hier te lande genoemt Sapicon en doet in Hollants gewicht 112 pond.

Voorts die hier op dese landen handelde met een jacht ofte een grooten cromstevan, groote slagen zoude hy connen slaen, soo in visch, boter, olye, die gy in Patane wel condt becomen en tot bequamen pryse coopt, en oock andere waren, soo goude passamenten, fraye distars van zyde met goude passamenten, daeraen ooc van gelycken gordels en meer diergelycke coopmanschappen, die te lang en onperfect mogelyck, hier zoude verhalen, maer die aldus handelen wil, moest een hebben als voren verhaelt, die op de Moluccos ende andere eylanden voormaels genoemt wel geslepen is, want dit syn de plaetsen daer de Maleyen, haer meeste proflyte in gelegen syn, die diewils voor 100 realen wel 300 connen

maken en meerder, oock een dusdanige reys cont gy alle jaers doen, enz. . . . .

Het landt van *Macassar* of het landt van *Bater Goa* alwaer een bequaeme coopstadt leyt, die genoempt wort *Bater Goa* en is gelegen aen't vastelandt *Scelebus* (*Celebes*) op de hoochde van... graden by suyden de linie equinoctriël by westen het landt, waer grooten handel gedreven wort met rys, die hier overvloedelyck op dit landt wast en rondtom vervoert wort, soe naer *Malacken* en oostwaert uyt naer de *Moluccos*, *Amboina*, *Banda* ende noch meer andere plaetsen en ooc sonderlinge en valt hier nyet anders in't landt vuyt de nature, dat dienstich is tot de handelinghe; maer ghy hebt er overvloedige verversinge, soo van varckens, ossen, coeyen en andere diergelycke beesten en alles goetcoop. Maer ghy vindt geen coopmanschappen, van daer ic tot noch toe hier voren af verhaelt hebbe, ofte men can die hier wel becomen, oorsake alle vremdelingen van wat quartieren die comen, die naer de *Moluccos* ofte andere eylanden willen, hier door den banc altyt eerst aencomen, principalye die van *Malacken*, *Jor*, *Pahang*, *Patany* en d'andere omleggende coopsteden comen, die een deel van haer coopmanschappen vermangelen aen rys, want sy wel weten, dat dat de beste getrokken waer is en niet te veel gebracht can werden. Voorder ooc alle voorgenoemde coopmanschappen can men hier noch met goede proffyt becomen, ja dat men de speceryen het derde part, ja alwaert de helft te beter incoopen zal als met gelt, dit is maer te verstaen op nagelen, foelie en noten. Het is een seer gelegen plaetse, soo nae de *Moluccos* te seylen, als ooc daaruyt wederomme te keeren, gy syt hier ooc bevryt van die *Portugesen*, die hier ooc een grooten handel dryven, maer gansch geen sterete hebben en comen der jaerlicx met joncken, maer met geen schepen. De Coninck is zeer goedertieren en wort bedanct van alle vremde natien en inzonderheyt dat hy haer zoo voorstaet en boven zyn eygen natie haerluyden acht, zyn wet en geloove is heydensch, zoodat een yegelye naer zyn vry gelooff hier leven mach, de *Portugesen* en *Mahometisten* hebben heur kerck hier vryelyck. Wy hebben hem eens een bryef geschreven uyt

Banda met een vereeringe, alwaer wy by versochten in syn landt te mogen handelen, op welcken brieff hy ons zeer verstandelycke antwoorde en wel begeerlycken was wy daer quamen handelen; maer alsoo hy wel verstaen hadde wy vyanden van de portugesen waren en allebeyde zeer cloec ter wapenen waren en alsoo malcanderen schadelyck mochten wesen en zyn lant daerdoor onvry ende mispresen mochte worden, maer soo men acht of meerder persoonen daer alleenelycken sont om den handel te dryven, woude dese in zyn bescherminge nemen en sont ooc by desen bryef een schenkagie, enz. . . . .

D'oorsaecke alhier op Maccassar dusdanig handel is, is eenedeels door syn rys, ten anderen zoo heeft het cortelings, ja by onse tyden, seer aengewonnen, want te voren placht den handel binnen Malaeken te wesen en door het quaet tractement van den capiteyn van Malacken en andere portugezen en begeeren de Malayen daer nyet meer te comen handelen, soodat de Portugezen haer selfs nu moeten comen soecken, met haerl. lynwaden en vercoopen, die haer voor fouly, noten, nagelen, die de Malayen jaerlycx uyt de Moluccos, Amboina en Banda halen, welcke specerijen ghy dicmael binnen Macassar zult becomen beter coop als in de eylanden selfs. Het is binnen myn tyden tot 2 maels gebeurt dat de Malayen te Banda van Hollantsche schepen geboden was 13 en 14 reael een baer noten, 100 en 110 de baer fouly en 70 en 75 Rl. de baer nagelen en comende te Macassar cregen maer voor de baer noten 10 of 12 mas ten hoogste, en voor de baer foely 90 en 100 maes en de baer nagelen 50 of 60 maes en moeten dan nog lywaden in betaling nemen, enz. enz. Voorders is dese plaets naer myn goetduncken, de alderproffytelickste en bequaemste om leggers te houden leggen, die in alle de omleggende contreyen mach wesen, enz. . . . .

(Als hoofdartikelen van uitvoer noemt de steller dezer memorie ryst, witten en halfrooden of rosachtigen, en van invoer, roode lakenen, neurenburgery, goud, zilver en glaswerk, kwikzilver voor medicyn, papier en eenige regte sabels enz.)

D'Eylanden, die hierontrent gelegen syn, als *Bourou*, *Bouton*, *Bourneo*, *Baly*, *Lomboc*, *Bima* en *Coory*¹, oock *Secram*, *Arou*, *Cey* en *Timor*, zijn ooc goede proffytten te doen, als men selfs een jacht hadde om die te mogen versoecken langsamerhant, van welke eylanden ic een deel van haer gelegentheytt zal verhalen, wat waeren daer te becomen is en hoe den handel gedreven wort.

Bourneo, alwaer twee vermaerde coopsteden op syn gelegen genaemt *Banjarasin*² en *Lave* (?)³, alwaer de Mallayen, die op *Maccassaer* wonen grooten handel dryven en brengen er veel rys, waertegens sy daer van daen halen slaven, rottang, die met heele schepen naer China gevoert worden, was, matwere, dat seer aerdich gemaect is van rottang. De Portugesen die handelen hier ooc, maer dat is principalyck in dese 3 costelyckheden, als te weten *Camphar*, *diamanten* en *Lapis besoar*, welke drie waren alhier de schoonste zyn van heel Oost- en West-Indien en dese handelinghe geschiet by de Portugesen seer bedectelyc, want ic hebbe haerl. daer dicwils naer gevraecht; maer hebben my diets gemaect tgene zy begeerden ic daer van weten soude; altyts van de *diamanten* weet ic sonderlinge niet af te seryven; maer den *camphar* en *lapides besoar* worden aldus vercocht, te weten: een teyl *camphar*, 2 teylen *gout*; maer is wel 100 mael costelycker als die uyt China is; wort genoemt in *Mallays*, *Capor boras*; nu, de *lapides besoar* wort vercocht by teylen en den teyl is hier zoo groot als te *Macassar* en is schaers 27 engelsche ofte ander half stuc van achten; maer 't *gout* is hier beter, die (de besoar steenen) van 4 in een teyl coopt men voor 2 en 3 mas, enz. . . . . .
 Ic hebbe in *Banda* voor één sien betalen, die $\frac{2}{3}$ van een teyl

¹ Hiermede wordt vermoedelijk bedoeld *Koré* of *Korré*, zijnde de Javaansche naam van het koningrijk *Bima*, op het eiland *Soembawa* of ook mogelijk de hoofdplaats van het rijk *Sangir* op hetzelfde eiland *Soembawa*. Cf. *Stat. en Geo. Woordenbock*, in voce.

² *Banjermassing*.

³ *Lave* of *Cave* vindt men op enkele zeer oude kaarten gesteld aan den mond van de rivier *Banjer*, op den westelijken oever, ik geloof echter dat dit de naam is eener denkbeeldige plaats, zooals er vele gevonden worden op die oude kaarten. Het berigt schijnt afkomstig van Portugezen. Veeleer zou ik denken aan *Lawa*, eene rivier op *Borneo's* Oostkust, in het rijk van *Koetci*.

wooch, 20 ryaelen en hebbe er selfs ooc gecocht van 3 in 't teyl 5 ryalen, soo dier worden sy vercocht, die men van hier brengt op andere plaetsen, want de turcken die ooc zeer soecken. Dese steen wort genoemt int Mallays Pontiga en is seer goet voor alderhande vergiftige specie, enz. enz. enz. . . . .

Dit is tgene ic van dit eylandt verstaen hebbe, daer ic meyn, schoone proffytten op te doen is, altyts syn hier geen portugesen woonachtich, dan comen daer wel jaerlycx handelen met jonckgens.

Bouton, dit eylant is gelegen by oosten Macassacr, alwaer sagou valt en hier worden cleetgens gemaect die Toneti genaemt worden en die seer gesocht worden by die van *Seeram* en worden hier goetcoop ingecoht; ic meyne men die lichtelick hier becommen soude met norenbergerie en spiegels, altyt voor een teyl gouts zult gy hier meer als een carga crygen. Hier is ooc wel yser te becomen, ende ooc gemaect yser, zoo van houwmessen, molucksche sweerden, die in *Molucken*, *Amboina*, *Banda*, *Secram*, seer getrocken zyn en goede proffytten op te doen is; sy en syn noch nyet toebereyt; maer alleenl. uyten rouwe opgemaect . . . . . De Mallayen, Moluquers en Bandinesen coopen hier veel slaven, die hier zeer goetcoop zyn. Den Coninc is een ingoet man en zeer nieusgierich naer vremdelingen, is eerst cortelinge turex geworden; maer volght noch in veel de Heydensche maniere.

Baly is gelegen op de Oostzyde van Java minor, alwaar de Javanen veel handelen, als zy naar *Banda* en *Seeram* willen; want zy coopen hier veel slechte cleetgens, die hier by menichte gemaect worden en tamelyck goetcoop connen ingecoht worden en zyn meest van de lengte van $1\frac{1}{2}$ vadem en ghy hebt se van alderhande fatsoen, cacckelbont, maer ghy moet die heel wit zyn, by paren coopen, oock mede zoo syn die meest door den banck twee in malcander gevouwen, en als zy by paren zyn, zoo zyn't Coobaers en een alleen wort genoemt Samaerangh. Daer zyn van deze witte veelderley slach, zoo sijn groff en middelbaer; ic en can sonderlinge van dese cleetgens soo geen volcomen informatie geven van hare namen, want er veel diverse soorte is en de Javanen noemense allegaer Cayn Bally, de heel witte worden

genoemt Maduras Bally enz. enz. . . . .

Deze cleetgens zeyn seer begeert te Banda, want worden seer gedragen van den gemeenen man, al brocht men 100 en meer corges te Banda, zult die wel quyt worden en synder die heel swart syn en heel root enz. enz. . . . .

Soo men hier (op Bali) 3 of 4 leggers hadde leggen, zouden de voorgenoemde cleetgens wonderlycker beter coop noch ingecoht worden, als ick hiervoren verhaelt hebbe en is er goet om te leggen en goetcoop teeren; dan ic weet soogeen coopmanschappen, die hier getrocken is, als roodt carsy, gebloemt fluweel, dat eenen satynen grond heeft, maer silver en goudt is by haerl. seer begeert, voorder soo ist ooc een overvloedich landt van ossen, coeyen, buffels, bocken, verckens, hoenderen, eenden en diergelycke eetbare spyse en zeer goeden coop, ic meyn men hem hier wel provideren zoude met vleesch, als men genoegh sout hadde, tot Hollandt toe, al warender schoon 3, 4 groote schepen en ic meyn ooc het vleesch wel goet blyven zoude, want de Portugesen brengen van hier naer Malacken en ooc naer andere plaetsen daer zy wonen, dat ons Hollanders ooc wel gelegen soude wesen als er leggers int lant zyn, om daer met een jacht voor een jaer provisie te coopen, welc lichtelyc geschieden can en noch met proffytten. Hier coopen de Mallayen en Javanen veel slavinnen en ooc de Portugesen van gelycken.

Lombou (Lombok) is oostwaert gelegen van Baly en wort in de caerten genoemt Java minor, alwaer veel rys wast en zeer goetcoop. Daer wort veel rys van hier naer Baly gevoert en leyt maer een dach reysen van malcanderen, daer valt veel cattoen en ooc worden der veel slechte cleetgens gemaect. 'T staet onder tgebiet van den Coninck van Baly en ghy hebt te Baly dach voor dach praukens van Lombou, met rys en andere dingen. De javanen loopen hier diemaels aen, haer handel te dryven, zoo in slaven, cattoene cleetgens, ooc rys, die 't landt seer prysen van ververschinge en zy doender ooc schoone proffytten by. Zy zyn hier heydens, gelyc op Baly, daeromme mogen alle natien van diversche gelooven hier vryelyc slaven coopen; maer men vercoopt hier

ontrent gansch geen manvolck, maer al meest vrouvolck en goet-coop en alsoo op Baly, Bima en Coory van gelycken. *Coory*¹ en oock *Bima* leyt noch oostelycker als Java minor, dat in onse caerten genaemt wort *Lesartera* (?), alwaer de Javanen ooc handelen en provideren, hier op dit eylandt worden veel slechte cleetgens gemaect, die zeer getrocken zyn by de Zeeranders (Ceramers) en by haerl. voor andere cleetgens gesocht worden. Men can daer wonderlyck wel mede te recht comen, om den sagou in te coopen, maar wat die hier op Coory gelden is my onbekend; maer ic hebbe die in Banda veel gecocht en dat van de Javanen, die ze hier gecocht hadden en gaff voor elke corge 5 ryalen. Ick presumeer de Javanen die daer wel gecrygen, voor 3 Realen; het is zeer groff en ydel goedt van alderhande couleur door malcander gewrocht, enz. . . . . De Javanen koopen hier ooc veel slavinnen en goetcoop, die zy in Banda ofte diergelycke eylanden weer vercoopen met schoone proflyten; maer dat en is voor den Hollander niet, hoewel de christenen die oock mogen coopen, want zy hier heydens syn. De Javanen handelen hier al met getrocken zilver, als armringen en andere ringetgens, ooc van gout. Ic meyn dat op dit eylant 3 bequame reeden syn, te weten Bima, Cory en Endée² alwaer den handel gedreven wort, ghy coopt hier voor de waerde van één ryael 50, 60 hoenderen en meer.

De eylanden *Timor* gelegen noch oostelycker op, van het voren genoemde eylandt, alhier hebben de *Portugezen* groote sterete, hier compt veel sandelhout van daen en wort voor 't schoonste on het welriekentste gehouden van alle het andere sandelhout, de *Portugezen* ladender alle jaers een schip aff, dat zy naer de custe van Choromandel voeren, dat van de *Quelynen* ooc zeer begeert is. De *Portugezen* mogen hier qualyck gerustelyc woonen, van de inwoonders hierontrent, die dagelycx met haer in oorloch syn. Aen dit casteel is de *Portugeesen* veel aangelegen, die dese plaets

¹ Het eiland Soembawa.

² Het is hier duidelyk dat des schrijvers berigten hem in dwaling hebben gebracht, want uit deze zinsnede blijkt, dat hij Bima of Soembawa tot één eiland maakt met Endé of Floris.

qualyc missen mogen, want de schepen die uyt de Moluccos en Amboina commen verwinteren hier dicmaels en ververschen (zich), soodat dese plaets haer seer te stae comt, soo myn van veel onderrecht is; maer de inwoonders sagenser gaern van daen, daer is ooc wel een goeden buyt te halen, die 't dorst advontueren, om haer daer eens te verrasschen, maer om voor ons te handelen ist nyet gelegen.

Bourou is gelegen nyet verre van Amboyna, alwaer grooten handel gedreven wort met sagou, die alhier overvloedich gemaect wort en goetcoop, maer haren incoop can ic qualyck volcommen uytshryven overmits de diverscheyt van fadtsoenen, die der gebact wort, maer is soo goet niet om te eten als de Seeramsche, noch ooc soo duerlyck niet, maar gy coopt de sagou wederom wel $\frac{1}{3}$ beter coop als de Seeramsche sagou. . . . . De waren die hier allerbest begheert syn, zyn bassen, gonghen, gout, ooc van de sabels die men op Bouton maeckt ende messen, oock van gelycken Balatsches, Pattas, Salaloas, Madura, welke vier soorten van cleetgens daer wel begeert syn, voorder zoo vindt ghy hier oock de civet, die cat wort in't Mallays genoemt Tonala. . . . . Zoo vindt men hier (onbereiden) zwarten amber die schoon is. . . . . Ic hebbe eens in Banda een stuc gecocht, dat bycans een pondt woogh voor 4 Realen, alwaer de Portugezen wederom 10 Realen voor gaven en dat hadde ic gecocht van Bandinezen, die't van Bourou gebracht hadden. enz. enz. . . . .

Bynanor, is een stedeken dat gelegen is aent landt van *Seeram*, te weten dwars van Banda af, ontrent N. W. een dach zeylens, alwaer ooc veel sagou gemaect wort en ziet meest uyt den rossen, deze en de Bourousche sagouw wordt in eenen graedt gehouden, daer naer men syn rekeningh moet maken en dezelfde waren zyn hier ooc begeert, principalyc gongen en ooc Javaansche gongen, maer die gelden 3 en 2 mael minder als de Patanische ofte Chinesche gongen. Men moet hem hier zeer wachten voor de Z. O. winden, er blyven altemet veel jonckens; maer anders isser met groot proffyt te handelen, om de noten en fouly tot een bequamen

prys in te coopen, ja hier is beter proffyt te doen als op Seeram, die't wel verstaet.

Bouly, *Bouly* ofte wort genoemt *Gouully*, *Gouully* dit wort gehouden voor recht Seeram, hoewel het nyet aen't vaste lant leyt van Seeram, want het een eylandeken is, daer dicht by leggende, wort nochtans voor't rechte Seeram gehouden en is van Banda gelegen goet N. O. ten O. en met mooye coelte can men daer wel in één etmael commen en als het ooc in Banda claer weer is can ment van daer zien leggen; alhier ter plaetse maect men den alderschoonsten en duerlycksten sagouw, die men alhier yewers te lande gemaect vindt en is ooc den diersten coop van alle sagouw enz. enz. . . . . (De schrijver dezer memorie gaat nu voort met eene uitvoerige beschrijving te geven van de handelsartikelen en van de wijze van in- en verkoop. Onder die artikelen noemt hij o. a. gongen, kleedjes, bassen, stormhoeden, vuurroers enz. enz., nuremberger goed en geel koraal, ook veelmalen van glas, dat de Javanen daar bragten. «De Javanen coopen dese van de Chinezen en is hier zeer gewilt en ic meyne men die om een cleyn gelt in Hollandt soude maken, zy zyn van de groote van een cleyn roercogeltje en wat cleyner. Ic hebbe de catty van deze courael voor 3 catty noten sien vercoopen binnen Banda, want de Bandinezen soecken die ooc zeer en vermangelen (tegen hier een woord uitgelaten) die de *Arous* (en) *Keys* te Banda brengen.» Verder noemt hij als artikelen van uitvoer uit Ceram nog: strookistjes die seer proper gemacckt zyn, paradysvogels tot een lichten prys te becomen, ooc valt er hout dat *Massoni* genoemt wort, dat een bast van een boom is en is gecrult ofte gerolt als den canneel, maer is dicker en grover van gedaente en is sterck van roock. De Mallayen en Javanen cooptent veel en gebruyckent voor medecyn en is by haer seer begeert en vervoerent op andere plaetsen; noch vindt ghy hier veel schildpadtshoorn etc. etc. . . .

II.

UITTREKSELS UIT HET DAGBOEK GEHOUDEN DOOR HENDRIK JANSZ.
 CRAEN, AAN BOORD VAN HET SCHIP GELDERLAND, GEZEILD
 OP DEN 18 DECEMBER 1603 UIT TEXEL, IN EENE VLOOT
 VAN 12 SCHEPEN, ONDER BEVEL VAN DEN ADMI-
 RAAL STEVEN VAN DER HAGEN EN DEN VICE
 ADMIRAAL CORNELIS BASTIAENSZ. ¹

Anno 1603 den 25 November nyewen styl, doen quam ick in
 Texsel op een schip genaempt Gelderlandt groot ontrent 250 las-
 ten, om daermet te varen naer Oost Indyen ende eylanden van
 Moluckos. Godt verleent ons geluck en voorspoet tot salicheyt,
 amen.

.....
 Anno 1604 24 September. Den 24 September 1604 gingen wy
 tseyl nae Goa toe, met onze 7 schepen.

Den 25 dito, sagen wy 4 eylanden omtrent 8 mylen by noor-
 den Goa ende lagen by 't vaste lant van Berdus, daer wy 't
 ankerden ende aen den avond gingen wy 'tzeyl, S. ten W. aen
 en ontrent middernacht weer met de anderen gezet aan het ancker
 tot den dach toe.

Den 26 September 1604 gingen wy tzeyl ende quamen omtrent
 middach voor de revier van Goa, settent op 10 vadem. Goa leyt
 omtrent op 16 graeden by noorden, 'tis schoon lant, zeer groen;
 by noorden de revier is witte seestrant wel styff een half myl
 lanck ende aen de zuytsyde leyt een clooster, vertoont hem heel
 widt ende woenen ses wyffen in, binnen Goa zyn veel papen
 ende monniken by menichte, want de meesten in de stadt zyn
 aen Portegysen getrouwt ende van gesproten, door haer langhe ver-
 keringe daer.

Den 13 October doen seilden wy in de rivieue van Goa ende
 quaemen daer aen den avont, geset aen ancker op 4 vaedem.
 Dese voorschreven reviere streckt int incoemen oost ende oost ten

---

¹ Vergelijk hierboven bladz. 26 en inzonderheid bladz. 37.

zuyden, daer laegen 3 off 4 groote gaeleyen onder casteel ge-
weecken. Wy schoten nae haer 5 schoten ende die vant casteel
schoten 2 schoten maer veel te cort. Het voors. casteel leyt aen
de noortzyde van de rivier, ende aen de suytsyde leyt een for-
tresse recht tegen over, ende aen den avont schoot den admiraal
door een fuste ende raecte dat het een lust om te zien was voor
onse schepen.

Den 14 dito quamen menichte van menschen aen de noortsyde
van de rivier ende schoten somtyts met een haeck off mossket,
by ons schip neder endé riepen met luider stemmen: *Vene a qui, a
terra, ...* (?) ende wy stelden een stuck nae haer, daer men den ant-
woorde met toe schoot, maer vermoeden den smaeck haer niet wel
meenden, want zy en toeffden niet lange om den haec te rapen.

Aen den avont gingen wy tzeyl vuyten rivier van Goa, ende
buyten synde vernamen wy 10 fregatten, maer haelden haer niet,
meynende dat Arabyanen waren. Sy dat siende, schoten wonder
seer, stelden haer als de cleinen honden, die achter een grooten dog,
loopen blaffen ende zy dat ziende dat men naer haer toe quam
liepen aent lant, daer men niet by en conden met de schepen,
gingen ons coers. Doen hadden wy aen de cust geweest voor
Goa, 23 dagen.

(De schepen liepen nu zuidwaarts langs de kust.)

21, 22 en 23 October. Meest stilte ende opten 23 voors. voeren
de boots met eenige sloepen nae tlant om daer eenich water te
vernemen om te drincken, tselve wy nodich van doen hadden ende
sy roeyden achter een hogen berch, de schepen vuyt ghesicht ende,
opten dach cregen wy coelte ende quamen an den avont by haer,
en verstonden, dat daer genoeg water was te becoemen ende die
vant lant quamen ons met veel prauwen aen boort, ende wy set-
tent op 4 vadem ende 5 vaedem zeer goet om te leggen ende
gaven ons voor waer ende gelt, vant tlant wat wy begeerden van
verversyng ende de plaets was genoempt Cananoor, leyt by noorden
de lynie omtrent $11\frac{1}{2}$ graden; tsyn seer cloecke mannen wel in
haer geweer, op haer manier met sweerden ende schilden, met
spietse ende seer helicke vrouwen.

Aen den avont quamen by ons 3 prauwen seer costelyck geladen, dan alsoo sy Malabaren waren liet men haer vry, onbeschadicht ende brochten tydinge van den Keyser van Malabaren, dat die zeer nae ons verlangde om met ons te sprecken.

24 October. Doen quamen menichte van prauwen aen boort met allerley eetbare waer, dan hyeldent op eenen goeden prys in't vercopen. Dit volck was uyten valen met gladt haer opt hooft ende sommigen met eenen grooten lock haer, allen seer lanck van fatsoen als een vrouwen vlecht, haer ende baert op syn pools gesneden met gout ende silver doort oor behangen ende de vroulyden een ront pypken daer in 't oor.

Haer prauwen vuyt een geheel hout van een boom gehooft, daer se met 10 oft 12 personen in vaeren; doch is meest geheel Indien deur, tgebruyck, den wytte 2 ende $2\frac{1}{2}$ voeten omtrent; sy hebben cleine scheppers daer se meede voort scheppen, soo sy omvallen in zee, wetent weer droch te maken ende climmen daerin oft haer niet gebuert en waer, doch swimmen samen als visschen, de vrouwen meest meede alsoo.

Sy presenteerden den Admerael tlant, om een casteel te maecken naer syn begeren, maer wy mochten tvolck niet van de schépen derven, want sy waeren zeer de vyanden van de Portegysen ende haddent oock dickmael bewesen.

Dit volck was ons seer toegedaen ende vrundelyck, daer wast veel peper ende wast gelyck de climop ofte hop in ons land doet met langen smallen bladeren ende aen bosschen als de rode aelbessen doen, eerst mede groen ende daernaec swert, dan worden se ryp.

25 October. Toe brochten se ons in haer huysen ende tuynen om te sien, ende mede by haer kerck daer haere leeraaren bystonden ende presenteerde ons de kerek te sien, maer eerst ons voeten te wasschen, gelyck zy deden, daer wy geen zin tochadden. Zy dat siende lieten ons evenwel in ghaen; maer en vonden daer gans niet inne dan een cromhout, maer wat het beduyde, condon wy niet weten. Sy hebben Machomets leer, sy mochen ons geen beesten vercopen, die heel swert waren; maer anderen wel.

Op dito, ontboot de Keyser aen den admierael dat wy by hem

souden coemen ende den admirael schoot aen den avont om tseyl te gaen, waeren daer 2 daghen geweest, wel ververst ende ons water gebaelt.

In haer huys was niet sonders in dan een matgen voor haer op te leggen.

26 October. Quamen wy voort casteel van Cananoor, geset op 4 ende $3\frac{1}{2}$ vadem, ende den Admirael zont een schuyt met een vreevaen naert lant vooruyt ende sommighe nae tot zyn defentie, ende aent lant coemende toonden ons niet, dan alle vrintschap; maer zy (de Portugezen) ter contrary toonden niet meer quaets, dan si conden, zoodat sy een tyt metten anderen schermutselde, aen den noortseyt vant voors. casteel, zoo sont den Coninck aen de suytzyden 3 prauwen aff aen den Admirael met eenige ververssynghe met een vreevaen, met syn hoochsten raet daerin, soo versocht den Coninck hem niet met schyten te beschadigen, sy seyden mede, zy hadden de Poortegys verboden niet nae onse schepen te schyten. Tselve zy vereregen van den Admirael, ende voor haer seer wel quam, want het casteel, huys ende kercke souden last geleden hebben ongetwyffelt; tleyt by noorden de lynie 11 graden 45 minuten ende is eenen seer schonen plaets om te sien.

De Coninck dede seggen, hy verlangden om d'onse te sien ende te hooren spreecken ende te leeren kennen, dan verhoopte beeter kennisse nae dese te maken, hy altyt mette Poortegys noch staet om vuyt te drieven, dan sy hadden 102 jaren daer verkeert, conde haer (niet) verwerpen ofte (moest) van d'onse wel erkent zyn, dan men sou't hem met de naecoemenden schepen altyt versoecken nae dese; soo syn wy aen den avont met alle vruntschap tseyl gegaen.

28 October. Sagen wy smorgens 11 fregatten, die van Goa quamen ende wilden nae Coetsyn met eenyng volck ende amenissy.

29 October. Soo verstonden wy datter 2 maets vant schip Amsterdam in den nacht met de schuydt waren wechgevaeren nae de Poortegys toe, die te Cannenoor woenden ende by't coemen in den nacht werdense van de swertten ghecregen, die onder tlandt visten ende brochten haer by den Coninck, ende daerby synde,

wouden de Poortegysen haer met geweld hebben, doch den Coninck behielt se met veel moeyten ende sont se in den nacht met een prauken ons nae, wel 7 mylen in see, ende waren gebonden handt ende voeten, brochten haer zoo aen den Admirael syn boort ende syn terstont in de boeyen gesedt; den eenen was van Amsterdam, en de anderen van der Gou.

Dito quamen aen ons boort veel prauwen met allerhanden goet te vercopen, van een dorp genaempt Kolam omtrent 4 meylen by noorden Calecoet, ende aen den avont quamen wy aent lant van Calecoet, geset aen aencker met veel perickel van de meesten schepen, want daer een resyeff leyt, daer wy op 3 vadem over liepen; over synde 5 vadem diep nae lant toe. De stadt Calecoet leyt omtrent 2 mylen int lant, daer den Keyser syn hoff houdt, ende gebyet wel over 100 mylen veer door 't lant; t'is geel volck; loopen met veel gout aen den ooren behangen. Men schrieff van een rievier, maer daer isser geen bevonden.

30 October. Soo quamen eenige fregatten van de Poortegysen, doch vernamender int eynt negen, daer wij ons boots ende sloepen nae toezonden ende sy quamen stout aen, maer doen se ons volck vernaemen, hielden zy nae tlant toe, doch alsoo sy int roeien ons volck te cloeck waren, creghen donse maer één fregadt van haer, die het stranden ende liepen aent lant ende daer coemende worden zy van d'Indyanen vast ghehouden ende leverden de Portegysen met 3 papen in onse handen, die tsamen de rest cregen. 3 quamen aen ons boort gevangen, vuyt water gesalveert, 2 mannen met een jongen, die ons vertelden dat se van Goa quamen ende met soldaten ende amenisy geladen waren om eenige forten te verstercken; mede verstonden wy noch elf fregatten vuyt te syn, te samen 20, waerover gestelt was voor Ghenerael eenen genaemt Don Piedro, een groot cadet van Poortegael.

31 October. In den nacht syn eenige sloepen aent lant geseilt metten Vys-Admirael ende 2 coopluyden om den Keyser ofte Sammeryn syn woort te hooren; die haer ontboden hadde ende met eenige van adel liet haelen, doch daer comende vonden zy

den Keyser niet, maer spraecken met zijn raet, die belooffden den Keyser coemenden, antwoord te ontbyden op ons versoeck, maeckten haer exkuysye dat den Keyser nodich mosten zyn int leger dat hy te velde hadde tegen die van Coetsyn. Den Coninck vant voors. Coetsyn staet onder den Keyser, maer is hem affgevallen met een partye vant lant ende hout het met de Poortegys, doet hem allen quaet, waer hy cann off mach, zoodat sy met een leger te velt lagen, wel met 100.000 mannen ende slaen al doot wat se van den anderen becoemen. Ende aen den avont quam den vys-admirael weer scheep met den synen.

2 November. Soo quam der antwoord van den Keyser ende ontboot by hem daer te coemen, ende dat hy zoo veer niet van zyn leger en mochte nu ter tyt, ende dat het ontrent 10 mylen int lant was, maer niet over 2 mylen van ons, zoo wy bevonden ende was aen de suytzyden, ende sont eenich volck aen den Admirael om den wech te wysen, ende ontboot meede datter een Poortegys vleck aen zee lach, dat groote rebellen van hem waren ende 2 Poortegys scheepkens lagen, dat men die sonde halen, ende die de Keyser sont, vertrocken¹, dat den Poortegys ons nae seyden, dat wy wetten noch gheen politien gebruekten; den broeder sliep by syn suster, den vader by syn dochter, de moeder by den soon, ende veel diergelycken schanden meer; doch sy verlangden seer nae ons, dat sy met ons mochten spreecken ende sien. Maer de Keyser wist wel beeter, want hadden in Attsjin ende Bantun wel anders gehoort door syn volck, die ons daer hadden gesien ende voort hadden wy de ghesanten van Atsyn in onzen schepen, die in Hollant ende Zeelant omtrent 18 maanden geweest waren. Wy seyden haer die te vragen van ons lant, die soudent haer vertrecken¹.

Die luyden quamen veer vuyt lant om ons te sion, ende waren seer verblyt. Haer kynderen van acht jaeren deden ons groote vrintschap met eerbydinge.

3 November. Gingen wy tseil nae den Keyser, ende lyten daer

---

¹ Vertrekken — verhalen.

een swert, die versocht daer te blyven om voort in syn lant te coemen. tSelven geschiedde en men gaff hem eenich reisgelt mede.

4 November. Sagen wy 20 fregatten, daer de boots ende sloepen worden nae toe gesonden ende wy lichten ons ancker ende liepen na haer tot assistentie, ende deden 62 schooten op haer, waerover armen ende beenen met haer spillende was, ende onse boots ende sloepen brochten der een gevangen mede, ende de fregadt, die wy den 30 October verovert hadden was by ons, daer zy zeer op aenvielen, ende den schipper vant schip daer in zynde wort syn een ooch vuyt geschoten ende noch een gequest. Soo wy niet tzeil ghegaan hadden geweest onse boots ende sloepen zouden sij meest genomen hebben; ten hadden door ons schip geweest, daer zy de vlucht nae namen ende wy haer ontsetten met geschudt, want quamen in stilte ondert lant, daer souden er anders menichte gebleven hebben, doch wy maeckten der 3 ofte 4 schadeloos, dat de ander haer schorten ende zoo boven water hielden. Don Pedro was daer in persoen, die hem hadde vermeten een schip vuytten vloot te halen ende dorst ons alleen niet aen coemen, ende dat met stilte noch toe, doch zy hadden ons spyes zoo geproeft, dat haer niet meer lusten, want haer gebet wert in de sloepen ende boots gehoort van den gequetsten, diet hadden geproeft, ende van ons 3 gequest, den voornoemden schipper met een ondercommys ende een bootsman, synt alle 3 gequest, voort ontquamen sy ons door de stilte, sy souden anders van ons meer vernomen hebben.

Dito quamen wy by een dorp genaempt Cranenoor daer 2 cooplyuden van d'onse waeren gecoomen, inet een advys-brieff van den Coninek van Atsyn, om daer te negotyeren ende waeren van Zee-lant met eenighe quantyteyt van goederen ende zy daer coemende nam den oversten de goederen aen hem en zont de onse nae Goa by de Poortegysen, daer zy werden opgehangen, was ontrent $1\frac{1}{2}$ jaer geleeden ¹.

---

¹ Uit dit berigt vernemen wij het ongelukkig lot der dappere Zeeuwsche kooplieden, Hans de Wolff en Lafer, waarvan gesproken is op bladz. 256 en 496 van Deel II.

Dito sagen wy 2 Portegys fusten liggen onder een dorp, die terstont worden gehaelt met de sloepen, ende sy waren met kokosnoten gelaeden ende niet anders. Den oversten quam aen den admirael ende dede syn beclaech, dat het onwetens was geschiet van de voornoemde twee coopluyden, maer tsyn maer losen boeven, sonder gelooff te geven.

5 November. Aan den avont sagen wy eenighe seylen achter vuyt ende wy settent aen ancker ende quamen snachts ons int ghesicht omtrent te 2 uren.

6 November. Lichten wy ons ancker met schip Hooren ende schip Zeelant ende met ons drien tsamen ende quamen metten dach by haer; bevonden het ons compagnye te zyn, die wy onder Mosambycgen lieten, vereerden den anderen rontsom met 3 eerschooten ende quamen omtrent middach weer by den Admirael ende d'ander schepen gesedt aen ancker.

7 November. Soo quam er een prau aen ons boort van faetsoen als een kaech, boven toe gehaelt ende vuyt een gheheel hout gemaect, sonder eenich iser daer aen off spyckers, daer 6 man in waren van den Sammorein aff gesonden nae den admirael om ons te wysen, waer dat men zoude ankeren om by hem te coemen. Van de 6 voors. persoenen bleeff der sommigen aen den Admirael ende de ander voeren weer nae lant toe met de 2 persoenen, die 3 etmael aen zyn boort waren geweest, sonder eeten ende drincken, doch waren van den Keyser gesonden om ons te haelen onder Montedely. Dese persoenen waren heydenen, seyden haer wedt en vermocht niet te eeten noch to drincken off zy mosten haer allen morgen int loopent water eerst wasschen, ende sy zeyden liever te sterven dan anders te doen.

Dito opten namiddach, den wynt vuyter zee, lichten doen ons anckers te samen ende seilden ondert lant voor een dorp genaempt Tzetuan; daer wy 't setten aen ancker op $5\frac{1}{2}$ vadem; daer quam terstont een prau van tlant met een gesant van den Keyser met veel adel aen den Admirael, syn boort, ende hy liet den roden vlag waeyen, om den criegsraet aen boort te doen coemen.

8 November. Sont de Keyser veel prauwen aen den admi-

rael ende liet ons waerschouwen ons sloepen ende boots by de schepen te houden, want de Portegysen met veel fregatten ende galeyen ondert lant hielden om ons een voordeel off te zien.

10 November. Sagen wy 12 fregatten ondert lant in stilte, om de sloepen aen te locken ende haer een voordeel off te zien, doch zy wisten wel dat men haer mette schepen niet konden doen in stilte. Met de seewynt gingen sy deur.

Dito voeren de boots nae lant om water; maer en was niet te becoemen dat dochte; wanter geen rievieren zyn.

Den 11 November. Doen reisde den Admiraal aen lant met 2 ofte 3 van zynen raet met al de ondercooplyden meest, waer ick selver meede was om hem te confoeyeren, een yder met ons sytgeweer ende een poenger, om by den Keyser te gaen omtrent 25 persoenen ende aen de schepen bleeff 6 van de haeren in ostagic, ende soo wy aen lant traden, schoot men opten admiraal 7 schooten ende ider schip rontom 5 schoten ende de sloep rontom off. Soo quamen wy aen den avont aen lant, doch wy quamen niet eer aen lant, eer dat den Goeverneur quam ons te haelen ende confoeyeren, ende den gouverneur quam met veel adels en ontfingen ons te saemen van wegen den Keyser ofte Zammerein op haer tael. Ende aen lant synde gingen wy een weynich van strant aen een binnenwater, dan twas brack. Daer wy in prauwen gingen, vier persoenen in yder prauw ende den admiraal was in een klein fusken, ende twas zoo ondiep, dat zy door de menichte van persoenen daer in synde aen den gront quamen ende de swerten brochten ons tegen ons wil vooruyt, wat wy seyden t'en help niet.

Beschryvinge van de cust van Malabaeren, by suyder Goa.

Omtrent een ure in den avont wilden sy ons aen lant brengen en seyden dat den Admiraal daer most aencomen, ende wy wilden niet aen lant zyn voor zyn coemste daer, zoo sprongen zy overboort met haer lepels ofte schopkens, daer zy met roeyen ende lypen aen lant. Daer saten wy als verdwaelden schapen ende wisten niet waer heen te keeren ende dorsten niet aen lant coemen. Int einden quamen daer 3 visschers, dien wy met gelt cochten

om by den Keyser te brengen, want de boeven ons op een onwech willens gebrocht hadden, en die ons by den Keyser souden brengen en maectent niet beter ende 't was in den nacht. Sy brochten ons door bosgasye en diepe landen, daer rys op stont en wies, dat het ons seer verdroot, wy vermercten datter zoo menichten van volck quam, dat wy meenden ons lesten ure te syn, ten anderen vreesden wy oock seer om by den Portegysen gebrocht te worden, soo dat wy met ons vieren stemden niet meer te gaen, als aen't eersten huys ofte licht dat wy sagen, doch sy wilden al een ander wech met ons vuyt, dat ons niet aen en stont.

Ende wy licht sienden wilden daer nae toe, gaven ons voor antwoord dat geen vremden persoenen aen imandt zyn huys mochten coemen ende wy daer even hert op aen seyden, dat wy dorst hadden, in somma met veel reden; seyden dat zy water wilden voor ons haelen, en daer lyep een vooruyt, ende aent huys coemende, vraechde den man waerom sy om water quamen; sy conden wel water voor haer becoemen; zoo door veel reden, seyden den boef, dat daer vremde luyden waeren ende quamen om by den Samorein ofte Keyser te syn. Desen man, een groot edelman synde, was in den raet van den Keyser ende wel wiste dat d'onsen souden coemen om met den Keyser te sprecken, quam terstont met syn dienders met een toerts ofte fackel ende een lampet met water ons int gemoet ende liet ons door een tolek welckom byten, ende seyden wy en mostent ons niet beclagen, dat hy ons geen hant en gaff, want zyn wet en vermocht niet iemant aen te roeren, syn eygen volck niet, die anders gesindt waren dan hy was, maer twas hem aengenaem dat hy met ons mochten sprecken. Hy was een heyden, ende doen hy onze meninghe door een tollk verstaen hadde, die Portegys sprack, bracht hy ons in syn palleyts met syn dienders, ende beval de ander wech te gaen, maer die en hadden niet goets met ons int sin, want den Portegys lach met menichte van volck omtrent anderhalf myl daer van te velt. In desen man syn coemende mosten allen vroupersoenen aen cant, die voor de deur sliepen onder een baleyer om den coelt te krygen, want daer groote hitte is.

Ende in zijn hoff coemende liet hy ons van alles voordienen op zyn wyse, van kokensnooten en eenige spys van amandelen ende suykergebacken. Wij en mosten zoo niet zitten, dat men hem mochte raecken, die spaecysy van een mans plaets tusschen beyden ledich. De vroupersoenen stonden op allen plaetsen om eenigen hoecken, om ons aen te sien.

Ende een tyt daer synde geweest, vraechden wy om by den Keyser, welcken sy Sammerein noemen, te willen wesen om by den admirael te coemen, gaff hy ons voor antwoord, dat wy gerust zouden zyn, want den admirael die sy Cappetein-Moer noemen, souden daer voorby coemen ende ten anderen most hy met hem voortgaen naet hoff, want hy mede in den raet was ende syn dienders stonden op de wacht, en wachten om ons te verwittigen, dat wy gerust souden sitten eeten ende drincken. Omtrent een uren daer geweest synde quam den admirael. Soo wilden wy hem betaelen voor syn tracktement, maer nam dit geheel qualicken, seyde, wy waren van syn beste vrinden, die hy hadde ende brocht ons weer by den admirael int gemoet met een fackel lichtende.

Tusschen 11 en 12 November in den nacht. Soo wy by den Admirael quamen, was hy seer verblyt, want hy vermoede oft wy verongeluckt waeren, ende gingen soo saemen voort naet hoff toe, daer wy met groote eerbydicheyte werden ontfangen. Ende den Admirael met allen ander persoenen vielen hem (den Keizer) te voet ende hy heette se op te staen te samen, ende liet ons int ront staen ende sach het heer over, liet doen ons daer, sont bananes, kokens halen ende allen fruyt, soo veel dat nymant meer en lusten ende dede niet dan lachgen, altyt syn best.

12 November. Deden den Admirael hem een vereeringhe van seekere goederen ende eenich geweer, doch hy dede den admirael weer een vereeringhe van een stucken met eenige gesteenten ingeleyt ende aen een gouden kettingen hangende om syn bals vant fatsoen lanckachtich. Den Keyser was omtrent out 50 jaeren met een hogen nuese tammelycken blanck. Hij hadde 3 gouden gordels omt lyff ende bey syn ooren vol gouden ringen met gesteent-

ten tot op de schouderen toe, hangende van de menichten ende swaartte ende hy was heidens gesint, ende sy moegen soe veel vrouwen nemen alst haer gelieft.

Doen den Admirael met hem verenicht was, soo liet hy ons ten eeten setten ende daer worden voor yder persoen een stuck van een Banandis bladt ghebrocht, dat ons taeffelboort zoude zyn ende saten tegen den anderen over op syn snyders op de vloer neder, met het voorseyden bladt voor ons, daer al de spys op quam geleyt, van zyn dienders, doch niet van iets, dat leven ontfangen hadde, maer van veel confytueren, het een by't ander daerop geleyt ende reys in den plaets van broot ende water ons dranck ende niet anders, doch en hadde selver syn dagen niet anders gegeten noch gedroncken, doch tselven brencht haer wet mede.

Syn vroupersoenen op een camer en sagen ons aen, waren met zoo veel ringen aent oor ghehangen met gesteenten tot op de schouderen toe, hadden gaten daerin, drie vinger breyt, doch die doense in de ooren van jonclix aen ende het wert treckenden zoo diep ende wyet.

Ende alsoo den admirael met den Keyser vereenicht was, scheyden wy voor dach met alle vrintschap ende werden tot op strant weer gecomfoyeert ¹. Dit is seer fris volck, cloeck van leden ende fraey int geweer met schilden ende sweert ende spyets.

Doen was den Admirael ende vies-admirael met de coopluyden ende schippers aen boort vant schip Zeelant ende Enchuysen om metten anderen het scheymael te eeten, want sy beyden van de vloot souden gaen nae Cambaeyen toe om te negoeytueeren ofte handelen ende leyt by noorden op $20\frac{1}{2}$ graden ².

14 November. Smorgens schoot den admirael een schoot om tseil te gaen te samen met ons 7 schepen ende 2 jachten om den Zuyt ende 2 voors. andere schepen om den Noort nae Cambayen voors., en vereerden den anderen rontom ider schip met 3 eer-

¹ In deze bijeenkomst werd door van der Hagen het hierachter onder n°. III volgende contract met den Samoryn gesloten.

² Cf. bladz. 34 boven.

schoten ende aen den avont ankerden wy onder tlant om niet voorby Coetsyn te syr.

'S morgens 15 November. Smorgens ons ancker gelicht ende quamen omtrent middach voor Coetsjyn ende is een schonen plaets van geboude huysen en kercken oft men in Spaengen quam. De stadt leyt aen de zuyteinde van de rivier ende om daer in te seylen moet men de suytwal soo nae nemen, dat men de rievier op sy siet, men laet de bereningen aen baekboort ende loopt tusschen het lant ende de barningen in; ons jacht liep om daer in te seylen voor vuyt, maer den admirael schoot om den jacht aen boort te coemen; daer lagen 4 schepen ende eenigen fusten met 3 galeyen. De jacht aen boort synde vertelde, dat hy op drie vaedem was geweest, soude op groote perickel met de schepen hebben ingelooopen, soo schoot den admirael ende liet den prinsenvlag waeyen om den raet aen boort te coemen, daer wert goet gevonden onsen (coers) te gaen ende onse reis te vervorderen. Dit is een seer schone plaets ende leyt op 10 graeden by noorden de lynic.

16 November. Een en noort noort oosten wynt, ons coers suyden aen, de kust streckt hem daer meest suyden ende noorden ende is een suiveren kust. Aen den avont sagen wy een fortresse genaempt Camael¹; leyt op $8\frac{3}{4}$ graden by noorden, daer 12 stucken oplagen, soo ons gevangens seyden, die wy in hadden van de Portegysen.

17 en 18 November. Meest stilten, den tocht vuyten noorden ende sagen op dito de cape de Comorein; ons coerts suyt oost ten suyden aen; tlant streckt hem daer omtrent 8 mylen suyt-oost ende noort-west. Dese voors. cape leyt op $8\frac{1}{2}$ graden by noorden.

19 November. Een en noort-oosten wynt, ons coerts suyt-oost aen ende zuyder zon, de hoochten van 7 graden 35 minuten. Aen desen kust hebben wy geanckert van Goa, tot hiertoe 42 mael ende synt van de Cape Bon Esperans tot dese plaetse onder tlant vuyt geseilt omtrent 1500 mylen.

---

¹ Comoryn (?).

20 November. Den wynt noorden, ons coerts suyt suyt-oost aen; op dito zeylde 't schip Hooren syn grooten steng van boven neder, door een verloop van een herden wynt.

21 November. Den wynt noorden ende zagen smorgens het eylant van Selon, daer wy onsen coers nae toe setten, oost ende oost ten noorden aen, ende settent opten dach daer, voor een fortresse genaempt Colombo. Op dito quamen er 4 pangaeyen, daer der 2 aff aen den Admiraal gebrocht worden ende die waren vrieluyden van Bengalen, die men liet onbeschadicht varen, de 2 ander stranden, die waren onvry, beyden Portegysen, daer d'onse een party catoenen cleetgens vuyt de berningen visten, maer tmeesten dreef aen lant mette see, want de fusten terstont aen stucken stieten.

Dito, wort op het schip van den Admiraal ende den raet een doot man opgesneden, want men veel siecken in de vloot hadde, om te vernemen off men eenige dingen conde bevinden verborgen int ligchaam, waer vuyt de sieckte causeerde, dan veel waren van den bloetganck gequelt.

22 November. Wort geresolveert om dicht voor 't casteel van Colombo te seylen ende een ider voorby passeerende te schieten ende voort te seylen ons coerts; op dese fortresse waren maer 2 stucken, men sout het doen met 2 schepen veroverf hebben. Van dit eylant Selon compt de beste pypen canneel van daen; t'is schoon lant.

23 November. Eenen noort-oosten wint, ons coerts oost-suyt oost aen; opten niiddach suyder son, de hoochte van omtrent 6 graden. Selon te weten Colombo, leyt 6 graden 50 minuten by noorden de lynie.

(Van 24 November — 11 December niets bijzonders vermeld in het journaal.)

11 December. Schoot den admiraal ende dede den raet vergaren, daer wert geresolveert, dat 't schip Delft alleen met de gesanten soude nae Atsyn gaen ende wy met ons vloot nae Bantam. Suyder son de hoochte van $1\frac{1}{2}$ graden by noorden, den wynt noort-oost, ons coerts oost-suyt aen. Op dito wort ons stuerman

met naemen Aries Janssen geordeneert op schip West-Vrieslant te gaen, den ander weder op ons schip te coemen, met name Cornelis Willemsen.

12 December. Waren de gesanten ¹ aen den Admirael te eeten, om het scheymael te eeten met allen coopluyden ende schipperen, ende int scheyden s'avons schoot den Admirael 5 schooten.

(13 Dec^{ber} — 28 Dec^{ber} niets bijzonders.)

28 December. Sagen wy smorgens een eylant genaempt Angano, dat omtrent $4\frac{3}{4}$ graden by zuyden de lynie leyt en is leech lant. Met claer weer muecht men daer Sumatra sien, omtrent 14 off 15 mylen vant lant, ende sagen Sumatra door de onclaeherhey eerst aen den avont, die gissyng was voor de vloot wel 3 off 4 dagen aan 't lant, sulcken stromen hadden wy tegen, die ons om den west setten. Sumatra voors. leyt recht onder de linie, streckt $5\frac{1}{2}$ graden by noorden ende $5\frac{1}{2}$ by suyden; by noorden leyt de straet van Malacken ende by suyden de straet van Sonda, aen tnoorteynt leyt Atzyn. T'is een schoon eylant.

29 December. Aen den avont quamen wy by 3 eylandekens, genaempt de Soutbergen, ende den Poortegyes noempt se Tres Herremannos, liepen daer thuschen deur, lieten se aen stuerboort. tSchynt int aencoemen niet deur te moegen; maer t'is diep ende wyt omtrent een myl. Wy settent aen den avont thuschen suyt eint van Sumatra ende de 3 eylanden op 25 vadem; daer leggen 3 clippen; maer men muechte aen weersyden van heen.

30 December. Gingen wy smorgens tseyl nae Bantam, daer was schoon water, visch ende veel fruyt. Tvolck is er meest geelachtich, lopen meest naeckt; daer is niet te coop van specceryen. Wy seylden de straet van Sonda oost ende oost suyt-oost in, ende daerna suyt-oost ende int einde suyden tot men voor Bantam compt ende leyt aent noort eynt van teylant. Aen den avont setten wy $1\frac{1}{2}$ mylen van Bantam. Den Admirael syn sloep woey om ende sonck morts, doch sy hadden een schuyt achter aen, daer

---

¹ De gezanten uit Atsjin, die met deze vloot wederkeerden.

sy haer samen in berchden; de straet is wel 2 off 3 mylen wyt ende leggen eenige eylanden in, is goet anckeren.

31 December. Doen quamen wy voor Bantam te reeden met 106 persoenen, daeronder maer een sieck ende 6 man verloren op de voyage tot Bantam toe voors. Waren onder wegen geweest 12 maenden 13 dagen; wy verstonden datter maer 3 schepen van Hollant int lant en waeren, daer den Admirael Werwyck by was; hadden van Hollant geweest 2 jaeren 7 maenden; daer verstonden wy dat 2 van onse schepen een costelycken craeck verovert hadden op den wech van 't Zyna, daer se met nae Hollant waren, te weten met de goederen.

Dyto, verstonden wy dat den Admirael Jacob Heemskerck voor Joor van den Coninck was geavvyseert, dat der een craeck omtrent was van den Portegys ende voer selver met hem om te wysen, daer hy lach. Daeromtrent coemende quam hy wreet aen, maer den voornoemden admirael heeft hem haest verovert, zy meendent te stranden, maer condet niet becomen, ginck 32 voet diep ende groot 700 lasten ende 800 menschen, sy laeden van den overloop 2 scheepen ende bracken hem booven aff ende toegemaeckt op ons manier, ende is meede nae Hollant gevoert met de last, die int ruym was 1.

Dyto, vonden wy tship Medeblyck voor Bantam te reede, twas aen de caep met thoff van Hollant² van ons gescheyden om nae Mauritius te seylen ende verwylden door contrarie wint in de baey van Antongyl, vonden daer 't schip Alcaer dat wert verlaten, twas van de wormen duergegeten, tlach in den gront, tgoet was op tlant in de battery, die sy voor de swerten gemaeckt hadden ende tmeestendeel vant volck was al doot, soo nam thoff van Hollant tgoet in met 't volck ende keerde nae Hollant ende tship Medeblyck na Bantam, ende daer zynde, danckten wy de Heer voor syn groote weldaden aen ons bewesen op de lange voyage.

¹ Zie Deel II, bladz. 271.

² Het 3de punt der Instructie schreef voor, dat de schepen Medemblick en Hof van Holland op de hoogte van de Kaap de Goede Hoop naar Mauritius zouden zeilen om het schip de Wachter aldaar te zoeken.

1 January 1605. Den eersten voorschreven stil geweest in onse schepen ende niet vuytgericht. Bantam leyt by zuyden de linie 5 graden 50 minuten.

2 January 1605. Soo voer den Admirael met syn opper ende ondercooplyuden aen lant, daer ick mede was in persoen ende worden seer triomfelycken ontfangen ende naar't hooff van den Coninck gebrocht van syn adel, ende men deede hem een vereringe ende toonden hem den brieff van Syn Exc^{ie}; den Coninck was een jongen van omtrent 12 jaren out.

5 January. Beschrijvinge van teylant Java Mayor.

Desen luyden van Java zyn veel cort van fatsoen ende is moedich fris volck van leden, boven naeckt, met de voeten mede ende een cleetgen van catoen, doeck ofte syde om haer schamelheyt, met een cries achter opten rugge off op syde ende gaen seer stil over haer voeten. Sy muegen trouwen 3 off 4 vrouwen, daer soo veel slaven by neemen ende slaeffinnen, die sy coopen, als sy onderhouden cunnen. Die vroupersoenen syn meest cort, d'oorsaecken wort verstaen, omdat se soo jonck met de mannen conferseeren, want soo een dochter outd is 12 off 13 jaren, die is out genoeg, jae minder worden sy gebruyckt, al slapen sy byeen van jonck aen.

Wanneer se niet getrout en zyn en wort het soo voor gheen schanden gerekent, doch gebuert veel op den duer. Sy gaen fris over haer voeten met een cleetgen om haer schamelheyt ende boven om tlyff hanckt een cleetgen over d'eenen schouder onder de armen deur met de blooten borsten ende sommige oock bedeckt ende het haer achter opten ruggen hangende, ende wat sy dragen van den merckt coemende off nae toe gaende, dragent op ten hant boven de schouder. 'tIs volck van allen collueren; doch meest swertachtich ende soo een persoen trout, neemt men alle het geen sy by den anderen vergaren, wort met voor haer genomen na de kerck, slaven ende slavinnen wat sy hebben.

Wanneer een man sterft gaen allen de vrenden met aent graff ende daer gaen eenige vooraen, die huylen, ende met dat den man wort int graf geset, wil de vrou mede daer in springen ende

wort dan van de vrienden terugge getrocken ¹, doch neemt aarde ende besmeert het aengesicht daarmede, maer t'is maer een gemaect wesen, gaen soo voort, schrewende nae huys toe ende versoekent graff altemet ende praeten daerboven, beelden haer dat de doden sulcx noch verstaen ende besteeckent met veel ruyckende cruyden daerboven.

Tot Bantam syn 3 merckten, daer seer veel volckx te marckt compt van alle quertiren ende natien, soo van Synesen, Arabiers, Quilinen, Peguezen, Malaieesen, Bangaleesen, Guseratten, Malabaren, Arabianen van Negapatam, Ternatanen, Bandanesen, Turcken die daer coemen traffyckeeren, elck nae syn handel. De prinsepaelste merckt is genoempt de grooten basaer; begint metten dach in de coelte ende is ten 9 uren gedaen, ende op een Saterdach is de Javanen haer sonnendach ende den Synees op een Vridach.

6 January. Dese Synesen zyn seer suinich volck ende neerstich om alle dinck te maecken ende wonder geltgierich, maer leven seer goddeloos, laten haer eygen vrouwen om gelt gebruycken ende laten boecken in druck ofte conterfeytsel daervan vuyt gaen van allen manieren hoe se met de vrouwen leven int gebruycken van haer boose wercken; tselve ick niet ende wil verhalen ende een groewel syn soude voer menschen met eeren om te lesen off hooren soo affgryeselycken syn se.

10 January. Soo wort schip Medeblyck met jacht Mosambiecke beiden gesonden nae Jacatra om een party arack te copen, leyt 15 mylen by oosten Bantam.

Dito, sagen wy een dans van 7 vroupersoenen in een besneden synesenuys, die daer ons verdachtvaert hadden om te sien ende twas seer exkyes om sien achter den anderen aen, seer net ende met weynich arrebeys en haer spel is op coopren gongen ende becken, oock eenige begonnen opte trommen ende houden daer goet ackoort op.

---

¹ Eene, naar het schijnt, overgebleven herinnering aan liet mede begraven of verbranden der weduwen van de Hindoes.

Dese Synesen, coemen van Syna tot Bantam, woonen by menichte ende winnen in corten tyt groot goet, trecken daer met nae huys toe, maer die haer laten besnyden off thaer affsnijden sullen niet weerom trecken, want soo drae sy daer coemen laetse haer Coninck dooden sonder genaden; haer schepen noempt men joncken, ende daer syn 2 roers ofte 3 roers aen ende is niet een spycker ofte iserwerck aen, haer seylen van basten ende haer auckers van hout, de touwen van hout, genaempt rotting.

De inwoenders tot Bantam varen veel ter see, visschen met prauwen vuyt een gehelen boom, sonder eenige naden te hebben, oock sommigen anders, maer geen iser daer aen ende sy syn al slaven, wat se verdienen is voor haer meester samen.

Alle slaven ende slaeffinnen, wat se verdienen dat moeten sy den meyster samen geven ende . . . worden vercocht, soo dickwils den meyster gelyeft, oock misbruycken, ende stellen (sy sich) qualyck aen, (soo) gebiet hy een ander slaeff dat men den quaetdoende sal dootsteecken ofte hy doet het self ende daer is niets aen verbeurt.

22 January. Gingen wy tseil nae Jacatra ende 't schip Hooren quam aen den gront aen de punt vant vaste lant Java; men sont hem alle de boots van de vloot tot assistentie ende quam den 23 dito by de vloot sonder schade.

24 January. Soo voer den Admiraal aan lant met den Vysadmirael ende eenige coopluyden bij den Coninck, dede hem eenige vereeringen, schooten op den admiraal ende dander scheepen elck 5 schooten tot eer van den Coninck, dat een fraey man voor de Hollanders is. Dese stee leyt in een moras, is niet over halff soo groot als Bantam, daer men veel ververschingen can becomen ende veel arack, in plaets van wyn te drincken in Indien.

25 January. Gingen wy tseyl nae de Molucken en met eenen suyt-westen wint, ons coerts noort-oost ten oosten aen.

.....

28 January. Soo quamen wy voor den banck van Gryesyck, leyt 89 mylen van Bantam, daer wy 't jacht Mosambique vonden, van den Admiraal om daer een coopman te brenghen

ende order daer te stellen. Men loopt thuschen groot Java ende eylant Maduren duer, aen Maduren naest daer werden 2 sloepen met tjacht gegeven ende cooplyuden ende hadden eenich goet by haer ende weerom coemende liepen thuschen Java ende Maduren deur ende wy gingen tseyl samen.

29 January. 's Morgens gingen wy tseil om boven westeint van Maduren te seylen, setten doen ons coerts oost aen ende snachts dreven wy sonder seyl.

5 en 6 February. Seilden wy met eenen west suyt-westen wint oost ten suyden aen, den 6 voors wort geordeneert aen Java Minor aen te seylen te weten clein Java ¹ om ververssyngen te coopen. Dit lant streckt omtrent 6 mylen vant lant, daer wy tusschen lant ende de clippen deur seylden tegen een baey over, een weynich bywesten dese plaets.

7 February. . . . .

9 February. Quamen wy in een schoonen rievier genaemt de rievier van Byma, daer een berch by oosten leyt genaempt Guny Api, ende is vol salpeter, brant dach ende nacht altyt. Voor de rievier ende int incoemen en is gheen gront maer 2 mylen insynde gevaren 25, 30 vadem, daer een eylant dicht by de see, daer men op 10, 12 vadem can setten ende leyt by suyden de lynie 8 graden 25 minuten.

10 February. Soo worden van de vloot 3 boots na de reê gesonden om ververssyngen te copen, maer al haer vrouwen vluchten wech, want daer een tyt te vooren Poortegysen geweest waren, die veel menschen vant lant genomen hadden tot catinen, meenden dat wy Poortegysen waren, doch stonden ons ter antwoord eenigen luyden ende soo de onsen quamen met hen te handelen ende maeckten haer excus; d'onse deden den Coninch een vereeringe ende hy weer aen de schepen; daer bleven 4 man aen lant om ververschingen te copen. Ter merckt daer wort gheen gelt gehanteert maer mangelen, waer om waer, t'een tegent ander ende cunnen niet tellen, maer leggen met steentgens soo veel sy

¹ Lombok.

ackorderen ofte verstaen. Voor 2 off 3 schepen is er genoeg, maer voor een vloot en kunnen qualyck gerieft worden; t'is van wenich sterckten.

11 February. Soo voer den oppercoopman vant schip West-Vrieslant aen lant om hem wat te vermaken alsoo hy niet wel te pas en was ende soo by aent oosteint aen lant quam, werdender 2 man met hassegaeyen geschoot, sonder imant te sien, keerden terstont nae boort toe, doch geen doots noot synde.

12 February. Gingen wy met 150 persoenen aen een wilt lant daer gheen menschen waren, om te jagen nae eenig vee, maer condent niet becoemen, door de wiltheyt vant vee. In de stadt waeren daer noch al beschruemt doort verraet van den Poortegys gedaen 2 jaeren geleden.

Beschrievingh van den draecht in Byma voors.

Desen manluyden loopen naeck met een clein vellegen voor haer schamelheyte ende de vrouluyden hebben een broeck aen; t'is fris volck, de manpersoenen ende loopen met lanck haer sonder baert ende langen enevel aen mont, de vrouwen zyn eort met lanck haer achter vant hoofd hangende, soo den man sterfft moet de getroude opperste vrouw met hem begraven worden, laet haer doorsteecken off doet het selver met een van haer gesinde slaeffinnen, die haer in de ander werelt sal dienen, nemen oock eenich eeten mede off de vrinden bestellent by haer int graff ende hebben geen wet int minsten dat wy condon vernemen, dan wat sy eerst smorgens sien, aenbidden sy, dat de daech haer niet (moge) beschadigen.

Waren hier 4 dagen geset.

13 February. Gingen wy tseyl etc. . . . .

15 February. Den wint west, ons coerts oost ten noorden aen, passeerden doen Cape de Floris, daer 3 eylanden lagen, passeerden daer thuschen deur. Soo quamen wy by eenen Poortegys, ontrent 50 (?) lang, in synde 18 portugezen met veel slaven, coemende van de straet van Malacken met veel catoen en linden packen geladen, wilende nae Ambona. Daer was een goeverneur in, die op 't casteel van Tidoor soude resedeeren, wy lichten't al op de schepen etc.

18 en 19 February. Wenich coelten vuyten westen, ons coerts noort-oost ten noorden, sagen op dito, 't eylant Boere, groot omtrent 15 mylen; aent noorteint wassen eenige nagelen ende leyt van Ambone 8 off 9 mylen, daer lach een clein eylantken genaempt Blauwe¹ ende lieten beyden aen backboort.

20 en 21 February. Wenich coelten vuyten westen, quamen den 21 voors. op vastenavont maendach by de sloep van den vys-admirael, daer wy van verstonden dat jacht Medeblyck ende jacht Mosambycke onder Loue² geset lagen ende jacht Duyfken, den 20 nae Banda geseylt was. Wy verstonden mede dat 2 Engelsche schepen van Bantam daer mede gecoomen waren³. Hier lagen 4 eylanden by den anderen daer nagelen op wiessen, genaempt Amboenen ende Secram, Attelycka⁴, Menyta⁵ en leggen tegent eylant Blau ende voerenstaende staen onder gebiet van den Coninck van Ternaten.

Den 21 February wort by den admirael ende synen raet geordeneert, wanneer men een lanttocht mosten doen, van den vloot 300 man aen lant te setten in haer wapenen, van ider schip syn party, van ons schip 60 man ende by de rivier van Ambone coemende schoot den admirael eenige schooten om den cappetein Hytoe te waerschouwen ende hem gereet te maken om syn vyanden met ons te overwinnen. Hy hadde 6 maenden nae ons gewacht; aen den avont quamen eenige schepen in de rivier ten ancker, wy settent op 60 vadem dicht aen lant, een half schips lengte aff.

22 February. Smorgens sagen de vlaggen op't casteel waeyen, maer condon door de stilten daer niet te rede coemen. Den Admirael ende Hoorn quamen te rede.

23 February. Soo quamen wy smorgens voor 't casteel samen geset, onder ons; 6 schepen vertuyden daer voor in een half maen op 8 vadem, dat men met een steen aen lant mocht werpen, met de heele syden daer voor, ende sy quamen met een vreevaen aen

¹ Amblauw. ² Lochoe.

³ Deze stonden onder bevel van Middleton. Zie Histoire Gener. des Voyages, T. II.

⁴ Noesa Niva? ⁵ Manipa?

boort van den admirael, onder haer 5 persoenen om te parlementeeren ende versochten genaden.

Dito, synt sy verackerdeert met wyff ende kinderen ende goet te vertrecken nae Malacke ende die spesceserye daerin synde de helft te betalen tot merckxprys ende d'ander helft voor onsen companye.

Dito, trocken zy van't casteel ende onsen volck met vlygenden vendels daerin, ende men schoot op allen schepen tryomphe ende op de fortresse ende wy danckten Godt de Heer, die onse vyanden verslagen hadde, ende leyt by suyden de lynie 3 graeden $\frac{3}{4}$ pt.

Dit voors. casteel leyt aen suytsyden van de rievier, is een bequame plaetse van alle vruchten, maer aen de noortsyden wassen alle de nagelen ofte de meesten. De rievier is sout water, loopt rontom 't casteel vuyter see.

25 February. Doen quamt jacht Mousaembyecke met de 2 scheepen by ons, die tot Gresyck ¹ van ons scheyden.

Dito, brocht men alle de siecken aent lant, van alle de schepen int casteel.

26 February. Soo quam cappetein Hytto met een Karacore aen boort van den Admirael, daer hy verstont vant overgaen vant casteel, ende dat hy nu syn lant in vrede weer soude gebruycken en mette d'onse woenen.

Dito, quam der een karakol om Anbonen eenige bescheyt te brengen ende quam van Tedoor, zoo wy nae verstonden, doch worden van d'onse vervolcht, maer synt ontoemen.

27 February. Soo quam den Admirael voor de eerste mael aen landt ende ider schip schoot 5 schooten, ende casteel 3 schooten.

Van den 27 voors. totten 28 dito, toen niet besonders gepasseert synde, weert om te schriuen, dan cappetein Hytto daer quam met 6 karacolen waer een Duytsman mede quam genaempt Berte-meuen de Graeff, van Anthony van Nyvelt syn volck ².

¹ Grissée.

² Tot welke vloot deze Nederlanders hiergenoemd behoorden, heb ik nog niet met zekerheid kunnen ontdekken; doch zij waren vermoedelijk achtergelaten op Ternate door Wolph. Harmensz. Cf. D. II, bladz. 263 en hierachter bladz. 191.

1 Maart. Doen wort Frederick de Houtman van den Admirael ende zynen raet daer geordineert voor Gouverneur te blyven met omtrent 100 persoenen, waer van ons schip bleeff 14 man ende van d'anderen nae advenant.

2 en 3 Maart. Soo quamender veel swarten, die christen waren en versochten aen den admirael van hem beschermpt te syn voor Cappetein Hyto.

5 Maart. Worden de Poortgyse 2 scheepkens gegeven om mede te vertrecken, Moussebycke ende de pryze, daer de (Portugesche) Gouverneur in was, op de 30 huysgesinnen nae, die aen Sijn Exç. den eet gedaen hadden ofte aen den admirael van synent wegen.

6 Maart. Doen worden 2 maets gekielt vant schip Amsterdam, hadden op de kust van Goa willen by den vyant lopen ende het werde om haer jonckeyt verbeden van veel persoenen; doch hadden $4\frac{1}{2}$ maenden in de boeyen geseten.

9 Maart. Doen sach men een zeil in see daer onsen fregat met caracolen door stilte worden nae toe geroeyt ende by coemenden was meest in Poortegysen en quam van Tedor ende de swarten sloegen de Poortegys doot op 3 nae, die d'onsen berchden, doch allen de vrouwen worden gebercht ende slaven, die de swarten voor haer houden ende de rest moesten samen het hoofd aff eer se rusten; daer waer omtrent 30 baer nagelen in.

10 Maart. Doen passeerden wy de son recht boven thooff, ofte son ons, ende was voor den 3 mael recht boven thooff gehadt.

13 Maart. Alsoo de Poortugezen waren geordonneert op desen bestemden dag 't zeyl te gaen, maeckten sie den brant in 't jacht Moesambique en riepen met alle man gebercht te syn, soo voeren van onse schepen de booten aen boort en blusschten den brandt uit; doch sy smeten over boord in de booten wat sy condon ende voeren daer met naer lant; doch ware meest gedaen om te blyven, door middel vande schepen te verbranden. Soo daer nu den brant gebluscht was, liet de admirael den trommel slaen, dat de Portugesen souden binnen 24 uren scheepgaen op de verbeurte van lyff ende goet ende daetlycken te vertrecken.

16 Maart. Gingen wy tzeyl met onse 5 schepen nae Ternaten

ende Tedoor, namen 2 Poortegysen met ons; int vuyt zeylen waeren over de duysent sielen, en de Admiraal bleef daer, ende soude nae Banda omtrent 20 mylen om de suyt zeylen, om daer te laden. Wy schoten een ider 7 schoten ende den admiraal 12 schoten ende Kasteel 6 tot ady, ende ons vis-admiraal ende schip Amsterdam liet den vlach van vooren wayen. Wy hadden daer 22 daegen geweest.

.....
 22 Maart. Keerden wy door de herden contrarye wint wederom nae Anbone ende settent aen den noortsyden recht tegen over't Casteel. In den selven rivier lieten een ancker op 46 vadem vallen ende brochten een cabel aen lant vast, wy vonden den Admiraal daer noch leggen met het schip Hoorn, hadden daer de veroverde goederen ingenomen ende souden voort nae Loeo ¹ om te laden gaen.

1 April. Doen ginck den Admiraal tzeyl nae Banda toe ende men sach den 6 dito hem noch voor 'de rievier overlopen, door contrarie windt.

6 April. Zont den Admiraal een bode om de fregadt vant schip West-Vrieslandt om mede nae Banda te roeyen ende den sloep van zijn schip weer in de plaets te houden.

Dito voors. aen den avont gingen wy met onse 5 schepen tzeyl, Dordrecht, tship Amsterdam ende Gelderlandt, West-Vrieslandt ende Medenblyck ende buyten de rievier coemende sagen wy den Admiraal by westen Amboine omzeylen door contrary windt.

(7 April—2 Mei niets bijzonders.)

2 Mei. Syn wy aen de oostzyde van Tedoor geanckert op 40 vadem; want de Coninck daer woont ende hij sont eenighe prauwen aen boort van den Admiraal ² om met hem te spreken, maer was maer vuyt geven van de Portegysen om tyt te verlen- gen, want den Engelsman voornoemd ³ haer van victualie ende

¹ Loehoe.

² Thans Cornel. Sebastiaensz.

³ Op den 1steu Mei had men een Engelsch schip ontmoet, dat van Tidore kwam.

amunitie van oorloge gonoechaem voorsien hadde ende d'onse zeer kleyn gemaect ende voor jongens geacht, doch zonden haer gouverneur aen boort om ackoort met ons te maken ende zeyden laeren Coninck soude selven aen boort coemen, dan en was niet wel te passe, doch haer bedroch merckende, dat het niet en was dan ingeven van de Portegysen voors.

2, 3 en 4 Mei 1605. Soo heeft den Admirael in 't cort geeyst antwoordt van den Coninck wat zyne meninge was, antwoordde weerom dat den voors. Coninck sieck was, maer wy wisten wel anders, maer hy en dorst buyten de Portugezen niets doen, oock en conde niet wel, want zy het casteel in hadden.

5 Mei. Alsoo den Admirael ende zynen raet hadden goet gevonden ende oock daerom quamen tegen de Portegysen ende haren aenhanck te slaen, zoo lagen der 2 kraecken, den eenen omtrent 500 last ende den anderen 300 last, die eerst aen te vallen ende is den admirael ende ons te buert gevallen om haer aen te vaerden.

Daer nae toe seylen, wort op ons schip een gebet gedaen ende een ider heeft hem daerin gerust gestelt om tegen syn vianden te slaen. Daerby comende waren sy aen den gront beyden gecort tusschen een battery, daer 5 off 6 stucken stonden ende de kraecken vol vuur potten aen alle nocken van de raas om den brant in onse schepen te laten vallen ende alsoo wy voor mosten zeylen ende meenden tusschen beyden in te seylen, syn wy een half schip daer van zynde, aen den gront gecoemen ende den admirael liet syn ancker vallen, een schip lengte achter ons. Int aencoemen schoten sy ons 5 schooten van de kraecken; doch niemant gequetst ende daernaest wast ons buert ende schoten haer soo veel, dat niemant by haer stucken mochte coemen, zoodat wy int lest enterden, doch zy sloegen onse boots wel 2 mael aff ende toonden haer als soldaten, ende den 3de mael veroverden wy haer alle beyden ende vonden vleis ende hoenderen, aent spit steken, die wy met den anderen aten.

Wy verloren 3 man doot ende 12 gequetsten meest in doots noot op ons schip alleen, Delf 3 persoenen, waeren genacmpt: Daniel Janssen Trompetter, Gerreyt Janssen van Hoorn ende

Gerrit Joppen van der Gouw, d'ander schepen verlooren geen volck doch het liet hem seer peryckeloos aensien om veel volck te verliezen ende niet veel eer te halen, maer den Heer heeft ons d'overhant gegeven, hoewel zy van binnen, nae haer meninge, schootvry waren, maer de yzers gingen daer deur, zoo het aen den avont hooch water was, hebben wy se met de boots ende schuyten int diep geboechseert ende den eersten avont een aanbrant gesteken, doch het geschudt daeraff genomen, zy waeren beyden leech, laegen daerom te laeden op haer tyt, zy brande 2 dagen lanck ende sy maeckten aen lant groot misbaer voor haer oogen sulcx siende.

6 Mei. Soo wort den Cappetein gepresenteert wilde hy het casteel overgeven, van wegen zijn Exselentie men zout hem de andere (caracque) weërom geven om met de zynen daer mede te vertrecken; hy antwoorde: neen!

Dito aen den avont wert toen den anderen mede verbrant, doch eerst vol gaten geboort ende houwen, die omtrent daerna 4 uren te gronde sonck soo brandende.

7 Mei. Doen gingen wy tzeil naer Ternaten om met den coninck te spreken, doch quam ons tegen met 10 off 12 carekolen, daer wy doen terstont aen ancker setten, oock quamen met hem 4 Duytse, waer van ick verstont dat Anthony van Nieuvelt den 15 April in den Heer was gerust ende in 2 dagen gesont ende doot, hadden een dach met open oogen gelegen, sonder spreeken ende doot zynde, sloech hy geheel blauw vuyt ende worde gepresemert dat hy aen vergift gesturven was ende dat door eenige vrouwen daer, ende is heerlyck begraven.

9 Mei. Soo verbranden wy door versoek van den Coninck by syuden Tedor een stedgen aff, doch hy was daer selver by niet 16 van zyn Karekolen ende was binnen een ure gedaen ende was genaempt van de Ternatanen Tamewaey.

Dito zoo gaff den coninck onsen Admirael 3 Karekolen om onse gequetsen daermede op Ternaten te brengen, die wy cregen int veroveren van de 2 voors. kraecken.

Den Coninck met zyn ousten zoon beminnen onse duytsen meer

dan haer eygen natie ende men muecht den wech daer zoo vry by nacht passeeren als by daech.

11 Mei. Soo verbranden de Ternatanen by noorden Tedoor een dorp aff ende sloegen het al doot wat sy vonden, gelyck haer manier te samen is.

13 Mei. Stonden wy met den Coninck van Tedoor int parlementeeren, maer den Admirael vernemende dat het maer was om den tyt te verstrecken, liet hem weten hoe hy van zin was, gaff voor antwoord het stont in zyn macht niet, maer badt dat men hem toch niet zoude misdoen, hy soude hem stil houden.

17 Mei. Syn wy met onse 5 schepen by noorden aent kasteel van Tedoor geaenckert ende daer is omtrent 250 man met 2 vendels aen landt gesedt, over het eenen vendel was onsen schipper Jan Jansen Mol, die het van de schippers met spel toegewallen was ende over het ander vendel een genaempt Jacques van der Peren uytgevaren voor cappetein ende den Coninck van Ternaten sette daermede van syn volck veel aen lant.

18 Mei 1605. Dito smorgens hadden d'onsen met de Ternatanen een battery aen lant gemaect van eenige vaten vuyte schepen gehaelt ende met aerde gevolt ende haer daermede begraven, ende men brocht op dito 2 schonen metalen stucken aen lant met zyn toebehooren, daer men op de forttresse mede schoot ende de schepen hadden wel over de 500 schoten gedaen ende waren noch continuerende haer best, maer de vyant niet en swichte.

19 Mei. 's Morgens corten wy met onsen 4 schepen dicht voor't casteel en het schip Medeblyck bleeff alleen liggen buyten ordre ende daervoor zynde, weer ons best geschooten om haer van de stucken te houden ende dat omtrent 2 uren duerende, zoo hebben wy daer een sturm op aengebrought ende quamen boven op haer borstweringe, maer sy als soldaeten dreven d'onse weêr met een fury van boven aff. Int affspringen brack onse schipper Jan Jansen Mol zyn been boven int dye in stucken ende wert van ons volck afgedragen, in den boot aen boort gesonden.

Doch de tweede sturm wort datelicken weer aengebrought ende quamen wel met 70 persoenen met vliegende vendel ende trommels

op ende dat wel een quart van een ure, worden daer weerom lustich affgeslagen ende met veurwerck affgebrant, daer se fel mede smeten, ende doen hebben onse schepen weerom seer sterck geschoten sonder ophouden, zoodat doort continuereen vant schieten een kogel van de schepen in haer cruyt quam ende den brant daerin, dat het geheel casteel omveer spronck meest, ende een groot wonder was om te sien voor ons volck. Armen ende benen was spillende waer, ende bleven omtrent 70 Portegysen doot, die onder een toren vermoorden int opspringen ende oock eenige mestisen mede, ende d'onse sulckx siende vielen op den brant aen ende namen doen zonder weerstoot (het kasteel) in; de overgebleeven weecken in een battery aen de zuytyde by den Coninck van Tedor. Doch sy hadden int geberchte een spelonk daer sy haer voort in begaven, daer sy niet waeren met geweld nyt te haelen. Daer-mee verbrandde een groote ryckdom niet te waarden, int springen vant fort, doch daer werde noch vry wat gevonden, doch meest van de Ternatanen, die de gelegentheyd beter bekend was dan d'onse.

Soodat wy het fort hebben veroverd door den wil des Heeren ende onse vyanden veroverd ende maer een man verloren, die van ons schip was, genaemt Heindrick Heerkens van Emden, ende voornoemde fort is van d'onse by provisie beset.

20 Mei. Heeft den Coninck van Ternaten versocht om genade ende wilden al zyn gemeente mede voor bidden, presenteerden dat hy al de Portegysen wilden doen vertrecken ende wilde het casteel op synce kosten weerom opmaken voor d'onse ende nae haer begeren.

21, 22 en 23 Mei. Doen heeft onsen Admirael ende den raet met den Coninck van Tedor van ackoort getracteert ende den Ammirael liet den trommel slaen, dat hem niemant zoude vervorderen buyten het casteel te gaen, dan met consent, op lyffstraffinge ende de Portegysen deden mede versoek om te vertrecken met wyff ende kinderen ende haer slaven ende slaeffinnen, oock versochten sy om eenige sloepen die wy hadden, om daermede nae de Manila's te zeylen. Oock versocht den Coninc van Ternaten om het kasteel voort aff te brecken ende presenteerden zyn eygen

fort op Ternaten te ruymen ende van d'onse beset te worden, mede versocht hy alle Duytsen op Ternaten by hem te houden, die in de Molucken blyven zouden ende niet op Tedor.

24 Mei. Soo wort ick ende eenen persoen met eenen swart gesonden nae den Coninck van Tedor te brengen, opdat hem de Ternatanen niet zouden doot slaen. Hy was by Ambone gevangen ende hoorde op Tedor voors. thuis.

28 Mei 1605. Soo wordt de Portegysen 3 sloepen met een fregadt gegeven om met wyff ende kinderen ende haer toegedanen te vertrecken, daer het haer gelieffde met haer bagage.

Dito, zoo gingen wy 'tzeyl met ons schip alleen, nae't eylant van Ternaten, om aldaer onse ladinge te prockereeren, daer wy zeer in verblyt waren metten anderen ¹.

29 Mei. Wesende op pinsterdach quamen wy voor Ternaten te ree, gesedt voor eene plaets genaempt Tellegamme ², ende hadden doen vuyt ons vaderlant geweest 17 maenden, 11 dagen.

Ende op dito quamen ons eenighe persoenen met nagelen aen boort, die wy cochten; men lecht daer aen ancker $1\frac{1}{2}$ mylen omtrent van de stadt, daer den Coninck woont, want het aldaer quade ree voor de schepen is om te leggen. Op dit eilant is eenen hogen berch die altyt brant, jaer vuyt ende in gestadich, ende met een groot gedruys ende vreselycke dampe van roock, seer vreemt om te sien.

1 Juny. Doen haelden wy ons boot ende schuyt van Ternaten, beyden vol nagelen ende begonnen soo voort te laden.

2 Juny. Zoo voer ick met den sloep van den vys-admirael nae't eylant Maccjan ³, hebbende een bescheyt van den Coninck mede om aldaer met haer te handelen ende hadde een joncman mede, die de spraeck kende, daer wy den 3en dito quamen aen de oost-

---

1 Hetgeen men in «Begin en voortgang der O. I. C.» omtrent de expeditie van van der Hagen aantrest, loopt niet verder dan tot de inneming van Tidore. Hetgeen nu volgt, wordt in dat werk, noch bij Prevôst aangetroffen. Zoover ik weet, is dus het volgende nieuw.

² Telingama, weleer een dorp op de kust tegenover Tidore.

³ Matsjian.

zyden voor een steetgen genaempt Noffokja ¹, ende versochten terstont by den Singaye te syn, die in plaetse daer, soo veel is als een governuer, ende daer synde gaf hem te kennen waerom wy quamen ende werden vriendelycken ontfangen.

4 Juny. Syn de Portegysen met 3 sloepen ende een fregadt nae de Manilen vertrocken van Tedor wech.

5 Juny. Liet den Singaye een huys voor myn op strant maeken na myn begeren, daer se quamen ende vercochten myn de nagelen. Hy presenteerde ons wel een huys in de stadt, maer het was ons niet gelegen door de hoochte, om het goet aff te brengen.

6, 7, 8 en 9 Juny. Cochten wy daeromtrent 14½ baer nagelen, ieder baer 625 g , maer wat wy allen daech cochten, savonts met ons in de sloep genomen ende smorgens weer aen lant gevaeren om te handelen.

10 Juny. Gingen wy smorgens tzeyl om de west 1½ mylen ende geset voor een plaets genaempt Thogamme ², daer wy een stuck int lant gingen om mede ons versoeck te kennen te geven aen den Singaye, doen mede aldaer ons best gecocht ende gingen aen den avont tzeyl ende in den vooravont door contrarye wint gesedt, want myn voornemen was rontom het eylant te zeylen ende alle plaetsen aen te doen, om daervan den heer Admirael goet rapport van te doen.

11 Juny 1605. Smorgens zeyl gemaect ende quamen omtrent 10 uren voor een steetgen genaempt Tabbelol ³, gesedt aen de zuyt-yde, daer wy mede wat nagelen cochten ende gingen opten namiddach tzeyl, want de sloep meest vol was, doch myn beste goederen mede vercocht waren ende tgelt mede uytgegeven; oock lagen wy daer voor open see niet sonder peryckel, want men daer om dees tyt vant jaer meest een lager wal heeft.

Wy sagen daer een eylant omtrent zuyden van ons genaempt Pape, daer de paredysvogelen van daen coemen ende daer by menichte zich ophouden.

¹ Ngofakiaha.

² Tahegoene; reeds vóór 1627 verwoest.

³ Tabilolo.

12 Juny. Omtrent den middach quamen wy aen de westzyde voor een fort genaemt Taffesoo, daer Portugezen op geweest waren, en wy verspraken eene prauw met 4 man, daer wy van verstonden, dat de Portygeezen met die van Tidoore vertrocken waren en sy versochten dat wy daer souden setten; sy souden ons vol laden, ick gaff haer voor antwoord dat wy geladen waren, oock en hadde zulcken last van den admirael niet ontfangen, zoodat wy voort 'tzeyl gingen ende quamen aen den avont aen de noortsyde, gesedt voor een steetgen genaempt Gita, daer ick terstont aen lant ginck met 6 moskettiers, een stuck lantwaerts in, daer wy by den Singaye quamen, die den coninck van Ternaten syn swager was ende cochten daer noch wat nagelen voor de reste vant goet, dat ick noch by myn hadde, dat dander vuyt geschoten ende verstoten hadden.

13 Juny. Aen den avont gingen wy tzeyl nae onse schepen ende aen den avont gesedt onder een eylant genaempt Poele Kavaelge ¹ door contrarye wint.

14 Juny. 's Morgens voor dach zeyl gemaect ende quamen omtrent middach aen boort van den Admirael, die ick alle dingen veradverteerde, ende aen den avont voeren wy metten anderen nae ons schip toe, den Admirael selfs mede, want hy voort nae den coninck van Ternaten wilde, ende in den nacht quamen wy aen boort, hebbende in de sloep over de 22 baer nagelen. Ider baer is in Hollant weert 1200 gl. ende het ƒ stont inge-cocht beneden de 4 stuivers. Ieder baer is over de 600 ƒ als voors. is ².

16 Juny. Soo voer ick weer met de sloep vuyt naer 't voors. eylant toe om nagelen te coopen ende quamen den 18 dito daer aen de noortsyde van Maetsjan voortnoemt ende settent voor het voors. steetgen genaempt Gyta, ende ick ginck terstont aen lant met den tolck ende wy waren den 19 dito eerst verackerdeert

¹ Poelo-Cavali.

² Volgens deze berekening dus een bruto avans van 1080 gl. voor de Compagnie per bhaer.

van den prys vant goet, dat ick by myn hadden, van een ider sorte van linden, hoe veel nagelen ick daervoor soude hebben, ende alsulcken prys den Singaye ende den adel met u maken, moet al de gemeente haer goet leveren sonder van ander prys te spreken, dat is door geheel Molucken het gebruyck.

19 Juny. Opten namiddach begon ick met haer te handelen endē cocht van de namiddach noch over de 5 baer nagelen ende wy hadden daer een huys aent lant, daer wy sliepen en onse nagelen inleyden, die wy gecocht hadden.

20 Juny. Soo ontfinck ick een brieff op Maetjan van den Admirael met een van syn assistenten in een karekool gesonden, ende daerin my gheschreven: dese ontfanghen hebbende terstont met de sloep tzeyl te gaen nae de westzyde vant eylant ende voor Taffesoo aen lant te setten, daer de Portegysen in geweest hadden, ende daer coemende al de nagelen die zy myn behandichden in te nemen, zonder its daervoor te gheven ende oock wat gout off silver, dat ick mochten ontfanghen niet voor te betalen, want int ackoort van Tedor stonden zy mede begrepen, die van Taffesoo voors., zoodat se van wegen den coninck dese goederen mosten leveren. Zoo gingen wy aen den avont tzeyl met de sloep nae Taffesoo ende aen den middernacht door contrary wint geset aen ancker omtrent $\frac{3}{4}$ myel van Taffesoo voors.

21 Juny 1605. Door contrary wint en herden stroomen die wy tegen hadden mosten met de sloep blieven liggen; zoo nam ick een prauw die wy achteraeen hadden, ende ginck daer met 3 man insitten, daer met nae Taffesoo gheroeyt ende daer coemende heten ons welckom ende zeyde ick was den eersten Duytsman die daer oyt geweest hadden, maer ick vermoede myn welckom niet zeer groot te zyn. Daer zynde gaff haer int cort te kennen, waerom dat ick quam ende wat my den Admirael had belast; zy zeyden hadden t'ackoort van den coninck verstaen ende de nagelen waren gereet, maer wat tgout ende zilver aengaet en konde niet doen de Singaye alleen, want zy met haer 4 Singayen waren ende den eenen zonder den anderen niet conde doen, dan zouden daer samen van spreken. Ick versocht om een karekool om de sloep te boech-

seeren, maer creech er 2, maer conden door den herden wint hem niet opbrengen. Zoo voor ick aen den avont weer aen boort ('s nachts werd deze reë verlaten wegens stroom en storm).

25 Juny 1605. Gingen wy aen den avont tzeyl aen de noortsyde vant eylant ende quamen den 26 smorgens voort fort van Taffesoo, ende bevonden gans gheen bequaemheyt daer voor eenige schepen, is clipgront ende men lecht dicht aen den wal op 40 en 50 vadem, maer aen de oostzyden, daer ist beter nae Gygol, voor een vleck genaempt van d'inwoenders Noffokja.

26 Juny. Soo gingen wy savonts zeyl nae de schepen ende hadden van haer ontfangen 7 baer nagelen ende 68 caty, ieder baer 200 caty ende tgout ende silver was den 25 dito aen den Admirael gesonden met een karekool, zoo zy zeyden.

27 Juny. Quam ick aen boort van den Admirael ende gaff myn dingen vant tgheen ick van haer hadden verstaen te kennen nae myn vermoegen, ende voer opten namiddach voort aen ons boort ende hadden over de 16 baer nagelen in, wy souden wel volgeladen hebben gheweest, maer en dorst niet coopen om den Admirael zyn oordeel nae te volgen.

Op dito, soo is het schip West-Vrieslant tzeyl gegaen van Ternaten by oosten om het eylant, nae Bantam, tgheen ick den Admirael avyseerde door zyn begeren op myn.

1 July. Doen is op 'Tidoor 3 man van onse natie gebleven, om den coophandel voor de Heeren Meesters te doen, daer was voor hoofd over, Jacob Jansz. Hans.

2 July. Soo quam de ander 3 scheepen by ons voor Ternate te ree, Dordrecht, Amsterdam ende Medeblyck voor Tellegamme.

5 July. Soo ben ick Hendrick Jansen Craen van den Admirael ende synen ract gestelt voor oppercoopman op het schip Gelderlant, groot 250 lasten, hebbende alle volle macht ende autoryteyt als de overleeden coopman gehadt heeft, als blyckt by de schriften van de heeren bewinthebberen mede gegeven.

8 July. Ginck schip Dordrecht tzeyl, die int veroveren onsen Admirael representeerde, maer vuytgevaren voor vys-admirael genaempt Cornelis Bastiaens, mede ginck t'zeyl schip Amsterdam

ende schip Medeblyck tsamen nae Patanen, den Admirael schoot 9 schooten ende dander schepen elck 5 schooten tot adii.

9, 10, 11, 12 en 13 July. Er is niet sonders ghepasseert, dan wy ons best int laden deden van tgheen wy conden becoemen, ende 13 dito gaven wy de cooplyden op Ternaten de foy, want wy van sin waren den 14en dito te vertrecken als by den Admirael ende zynen raet was te samen geordeneert om nae Bantam te seylen.

14 July 1605. Gingen wy tzeyl ende schoten 3 eerschoten, doch liepen eerst voor Tedoor alsoo wy hadden verstaen datter eenige verborgen Portegysen waren, die onze Dnytsen daer zouden omgebracht hebben, maer daer coemende vonden haer in goeden doene ende gesont.

15 July. Soo gingen wy van Tedoor voort tzeyl ende schoten 3 eerschoten voor den coninck; het eylant Ternaten leyt by noorden de linie omtrent $\frac{3}{4}$ van een graet ende Tedoor een $\frac{1}{2}$ graet styff. Wy hadden in de Molucken geweest 10 weecken 6 dagen.

Een corte beschryvinge van de Molucken:

De Moren in de Molucken ende oock andere plaetsen in Indien en hebben in haer tempel gaus gheen beelden int minste, ende hebben kennis van alle propheten ende apostelen off meest, ende weten mede wel te seggen van een verrysenis ende houden Cristum voor een propheet mede, dat hy is gesturven als een ander mensch, dan Machoemet die houden sy nu ter tyt voor haer hulper, want die is de leste propheet geweest nae Cristum, die houden sy nu ter tyt veel van ende heeft groote cracht.

De heydenen en kennen gans gheen Godt int minsten, maer bidden aen, tgeen zy allen morgen sien, omdat thaer des dachs gheen quaet doen en sal ende sy leven seer godtloos, hebben soo veel vrouwen als zy begeren off cunnen onderhouden.

Oock synder bramminen die niet en eeten, dat leeven ontfangen heeft ende leven noch immer soo slim. Dese 2 natien hebben een beelt duivels gelyck naegemaect, offeren die alle dinck eerst voor, setten hem alle nacht licht voor, brandende gelyck ick dickwils gesien hebbe ende by daech, soo sy gasten hebben, soo moet de spyes eerst den duivel voorgeset syn met een kaers off 2 daerby

staende brandende, daernaec eeten sy dan oock samen, ende soo sy tzee varen hebben dan eenen anderen duivel, den eenen heeft syn cracht aen lant ende den anderen in see.

Beschrijvinge van de Molucken haer huyshoudinge, oock van alle de Moren.

Zy moegen vier vrouwen een ider man trouwen ende daer nemen zy noch wel slaeffinnen toe ende hebben dat vuyt ouwe testament. Int leven met dese vrouwen cannen zeer qualyck in't gemeen ackerderen ende houden haer soo eerlyck als eenen hont syn echt doet, daer is er gheen goet int lant nae myn vermoeden. Dese vrouwen staen seer in bedwang, maer en helpt gans niet, ende alse malcanderen moede syn, gheven malcanderen de sack ende trouwen weer een ander ofte slapen by soo veel't haer gelieft, soo lange sy ongetrouwt syn, weduwen off maechden, soo ist geen schant, doent openbaer, doch dit gebreck van malcander te verlaten en is niewers meer gemeen als in de Molucken. Meyskens van 13 jaeren ende minder slapen by; de meeste syn cleyne vrouwen van persoon, waervan ick achte de oorsaeck te syn, dat sy haer soo jonck by manspersoenen begeben. Een ieder coopt soo veel slaven ende slaeffinnen als hem gelieft ende vercoopen se weerom, als hem goet dunckt, maer mach gheen getroude vrouwen vercopen, maer verstoten met haer goet, dat sy by hem gebrocht heeft off de weertdy daervoor. Dese luyden sullen gheen beesten noch hoenders ecten off het moet van een Lebe gedoot zyn, dat een leeraer 'is, die doet daer eerst een gebet over, dan wort 't gedoot ende graven onder den hals een gadt in de cert, daert bloet inloopt ende moet met eenen sneë affgaen, sonder het scherp daervan off te lichten, het zoude anders een groote schande syn.

Beschrijvinghe van 't begraven.

In haeren tempel wort nyemant begraven, maer een yder heeft syn graf by zyn huys, daer een yder syn dooden begraeft, en maecken daer een afflack boven voor den regen en behangen het rontom met linten en een tyt daer een lampe in nacht en dach te branden. Daer comt de paep dan, leest by tyden over de doden

ende smult dan, want meer daernaec dan wat eet, in somma daer vaert nymant beter in 't lant dan de paep, daer sy veel van houden gemeenlick, ende somtyts eens predickt in lanckheyt van tyden ofte croft. Daer en coemen gheen vroulyuden in den tempel, niet dan manspersoenen.

Soo der imant van dat volck sieck wort en moet nimant by coemen noch men geeft se gheen eeten zoo lanck, moet soo selver genesen, dat gebruyck onder haer seckte is in Indyen, doch dese woenen meest in Malabaere. Dese vrouwen syn zeer puntich over haer lichaem, wat het wasschen aengaet, want zy haer dickwils op eenen dach 4 off 5 mael sullen in de rievier gaen wasschen met 10 off 20 by den anderen, jae zoo dickwils zy haer gevoech doen ofte met imant soudent te doen hebben, alwaer het noch soo veel, hebben oock eenich water int huys, dat se haer waschen, insonderheyt de vrouwen van grooten aensien; maer dese coemen in de revier niet maer waschen haer binnen dueren in huys.

16 July. Zeylden by oosten Ternaten.

18 July. Eenen suyden ten westen wint, ons coerts west ten zuyden aen, sagen aen den avont d'eylanden van Sangir, daer wy in den nacht van off wenden, tzeewaert in, ende int eerste van het dachquertier weer gewent nae't lant toe ende zeylden daer thusschen duer, latende een aen stuerboort ende het ander aen backboort, doch er lachger meer aen backboort, maer ons onbekent.

19 July. Den wint zuyt zuyt-oost, onsen coerts suyt-west ten westen aen ende zagen doen 'teylant van Selebes aen backboort ende lieten het eylant Borneo aen stuerboort, maer en couden dat doen niet zien.

Ordenantie vant lant van Selebes.

De natie daer is haer gelooff meest heydens ende synt wat blancker als in de Molucken syn. Dit volck eeten veel verckensvleis, 'twelck andere heidenen in die landen niet en doen. . . . Dese natie is seer licht van woorden ende ommeganck ende inzonderheyt onder de vroupersoenen, die daer zeer lichtveerdich zyn.

24 en 25 July. Soo sagen wy 3 schepen, welcken wy vermoeden van onse vloot te zyn, het schip Dordrecht met het schip

Amsterdam ende Medeblyck, maer en conden door de stilte niet by den anderen coemen.

31 July. Doen quamen wy by de 3 schepen ende was ons vloot, die den 8en corant van ons ghescheyden was, ende wy schooten 3 eerschooten ende den Admirael één, gelyck de wys daarvan is ende hy sont terstont zyn schuyt aen boort ende liet my haelen om met my te spreken, watter gepasseert was nae zyn vertreck, daer ick hem goede report van dede; oock zoo verstont ick van den Admirael dat Arent Claessen Calcbuys, schipper, in dootsnoot lach, mede verstont ick dat zy op $1\frac{1}{2}$ graden aen Selebes waren aen geweest om eenige ververssinge, maer en conden nimant verspreken, zoodat zy daer niet sonders en eregen.

Op dito in den avont voer ick weer aen boort ende schejde met alle vrintschap van den Admirael zyn boort nae ons schip.

Thusschen den 7 en 8 (Aug.) in den nacht. In den nacht ver- vielen wy op 3 eylanden by Bornee, daer wy tzeewaert van aff wenden omtrent 3 uren ende tegen den dach weer gewent om metten dach by de wercken te zyn ende zeylden Z. W. ten zuyden aen, hadden zoo veel te doen als mogelycken was om daer boven te zeylen door den scherpen wint, ende wy bevonden dat de distantie vant lant Borneo ende Selebes wel verscheelde 25 mylen, dat Borneo oostelycker streckt. Wy quamen dicht aen Borneo vuyt op 8, 10 en 12 vadem. Aen de zuytzyden van Borneo voors. leit een plaets genaempt Bengermasse ¹ ende één Sukedane ² daer veel diamanten ende allerley gesteenten vallen, die d'onse daer copen. Aen den avont seylden wy thusschen deylanden . . . . . ³ duer, lieten se aen backboort liggen eenige, ende aen stuurboort anderen.

9, 10, 11 Augustus 1605. Den wint zuyt-oost, ons coerts W. Z. W. aen, opten 11 voors. noorder zon, de hoochte van $5\frac{1}{4}$ graeden, hadden weynich hoochte gewonnen door de stroomen, die wy vermoeden om den west te loopen. Vonden met den anderen goet zuyt-west aen te gaen, om tlant van Java aen te doen, wy

---

¹ Banjermassing. ² Sukkadana. ³ Onleesbaar.

passeerden aen den avont het eylant Korremesyn Java¹ ende sagen aen den avont 't lant van Java.

17 Augustus. Doen voer ick met de boot van boort nae Jackatra, daer ick omtrent middach quam ende 't schip opten nae-middach met de zeewint ende gesedt op 5 vadem cleygront; aen den avont quam ick aen boort met veel ververssinghe.

18 en 19 Augustus. Doen was ick in Jackatra om alles tot nootdruft voor 't scheepsvolk te copen, datter daer genoegh te becomen is. Den 19 aen den avont quam den Coninck van Jackatra van Bantam, ende hadde daer op 't feest gheweest, want den Coninck van Bantam doen was besneden ende was een groote statyghheit.

20 Augustus. Omtrent 3 uren voor dach gingen tzeil ende quamen metten dach by oosten de rievier van Sonda op een legen santelip seylen, daer wy met ons fock weer aff deisselden door de steilte vant lant.

21 Augustus. By Bantam coemende vonden daer den Engelschen admirael, die in de Molucken geweest hadde ende vonden daer het schip West-Vrieslant met een schip genaempt Gouda, dat na ons vertreck den 2 Juny a°. 1604 was vuyt patria geseylt, waervan wy verstonden met blytschap de welstant van ons vaderlant voors. ende dat zyne Princ^l. Excel^{ce}. de schanschen rontom Sluys in hadden, ende dat hy met een groot macht de stadt van den Sluys hadde belegert ende wel daeromtrent 4000 zeylen by hem hadden ende brocht het beleg in druck daermode ende heeft het ons met all ghetoot, etc.

Op dito quamen noch 2 schepen met ons te ree van onsen vloot, coemende van Atchyn, het schip Delft ende Enckhuysen ende hadden het schip Zeelant in Atchyn gelaten, dat daer lade. Delft quam van Masulepatan, hadden daer leggers gelaeten, welcke de eerste waren ende hadden eenige cleetgens in. Wy verstonden dat het schip Zelant ende Gouda met het schip Enckhuysen, hadden den vyant 6 kraecken affbreuck gedaen ende veroveret, coemende

---

¹ Karimon Java.

van Bangale ende Cormandel, het volck aen lant geset ende haer genoeghen daer vuyt gehaelt ende nae verbrant. Masulepatam leynt omtrent suyden ende noorden van Sumatra ende leynt aent vaste lant.

Dito, verstonden wy dat den Admirael Werwyck noch int lant was op het schip Hollandia met het schip Vlissingen, waren vuyt vaderlant geweest over de drie jaren ende dat sy nae Patanien waren geseylt.

22 Augustus 1605. Zoo verstonden wy dat het jacht van Werwyck was gebleven aen de kust van Sumatra, omtrent een steetgen genaempt Priamam, doch het volck met tgoet in saluo, was een jacht van Bantam om haer te haelen.

30 Augustus. Doen is overleden Peter Thonissen ende aen lant / begraven, was hochbootsmansmaet ende van den 22 voors. tot dito niet zonders ghepasseert.

2 September 1605. Doen hadden wy de rest van ons last voort in ende worden by resolutie gestempt den 15 dito tzeyl te gaen met schip Gouda ende boot Sphaera-monde¹ genaempt.

4 September. Zoo vertrock ons schip nae de rievier van Sonda om aldaer zyn water ende bernhout te haelen op de reys van noden synde, ende ick tot Bantam om voort schip te copen, dat mochte op die reis van noden zyn.

Dito, soo cregen wy een brieff van den Admirael Steven van der Hagen, waer vuyt wy verstonden dat hy syn ladinghe tot Banda hadde ingenomen met jacht Duyfken ende dat hy Ambone ende Grysich eerst mosten aenwesen om aldaer noch eenige ordre te stellen ende metten eersten hoopten tot Bantam te syn.

14 September. Soo quam ons schip met het schip Gouda weer voor Bantam geset by een eylant genaempt Poele Doua.

15 September. Doen wort de resolutie van den 15 verlengt tot den 25 dito te wachten, door schrivens van den Admirael.

26 September. Soo zyn wy smorgens voor dach tzeyl gegaen met onsen 3 schepen, ons schip Gelderlant groot 250 lasten ende Gouda 150 ende het boot omtrent 60 lasten, de stract van tSonda

¹ Gokocht door de algem. O. I. C. van Spilbergh.

vuyt nae ons vaderlant. De Heer wil onse leytsman zyn ende voor allen ongeluck behoeden, dat wy tot zynen gheliven moeghen aenschouwen. Amen.

.....

.....

29 April 1606. Omtrent middach quamen wy in Texsel te ree aen ancker, waervoor wy de Heer zeer blydelycken danckten voor zyn groote genaden ende voorspoet, die hy ons verleent hadde ende vuyt zoo menich peryckel verlost, op soo langduerende voyagen.

Dito, zoo quamen ons 4 bewinthebberen aen boort, Jan Har-
nenssen, Elbert Luyckassen, Marcus de Vogelaer met eenen van
Einchuysen genaempt Berenstein.

1606 $\frac{4}{5}$. Bevonden op onsen reys geseilt te hebben in alles omtrent te samen 8480 mylen.

III.

ACCOORDT GEMAECKT TUSSCHEN DEN DOORLUGHTIGEN SAMORYN,
KEYSER VAN MALABAER ENDE DEN E. HEER ADMIRAEEL STEVEN
VAN DER HAGEN, VAN WEGEN DE ED. MO. HEEREN STATEN-
GENERAEL ENDE SYN PRINCELYCKE EX^o MAURITIUS ETC.

1604, 11^{den} 9ber. ¹

Allen ende een ygelycken die desen sullen sien ofte hooren leesen saluyt:

Wy Steven van der Hagen van wegen de Ed. Mog. Heeren Staten-Generael der Vereenighde Provintien ende Zyne Ex^o Mauritius, Prince van Orangie, Grave van Nassau, Admirael Generael van de Belgische zee; admirael over 12 schepen doen kond: dat wy door de goede vrundschap ons van den Mogenden Keyser ende Sammoryn van Malabar bejement, oock mede door de voor-

---

¹ Zie hierboven bladz. 33.

noemde Heeren expresse belasting hebben, nae goede rype deliberatic ter eere Godes ende tot opbouwinghe beyder rycken, gemaect ende ingegaen, een vast verbondt, eeuwighe ende onverbreeckelycke alliantie tot verdruckinghe der Portugesen, ende alle hare geassocieerden te verdryven, uyt alle de landen van Zyne Mayesteyt ende oock uyt geheel Indien; ende dat met de naeste gelegentheytschepen en volck sall (worden) gesonden, om tot Calicout te handelen ende kooplyden tot dien eynde daer houden resideerende, omme hetwelck te effectueren op de beste gelegentheytschepen sall worden gebouwt, die in handen ende gebiet van onse natie altyt sal blyven; oock mede tusschen beyde natien expreselyck gestipuleert, reciproquelyck geen vrede met de Portugesen te mogen maecken voor en all eer de een den anderen daarvan eerst wel en light (?) verwitticht te hebben ende daerover hem beswaert vindende, den anderen geensints geene contracten van vrede zal mogen ingaen; oock dat alle die van de kust van Mallabaer, beginnende besuyden Goa tot de Cabo de Comoryn niet sullen vermogen eenige navigatien te aenvaerden, sonder paspoort van den Samoryn, daertoe ontfangen te hebben, ofte daerover geatrapeert zynde, voor goeden buyt ende prinse sullen gehouden ende verklaert worden.

Aldus gedaen ende gesloten tot Pembenaer (?) den 11^{en} 9^{ber} 1604 (stilo novo).

(was get.) STEVEN VAN DER HAGEN.

(Uit het register der Contracten der Alg. O. I. C.,
R. A. fol. 12.)

EXTRACT UIT DE ORDONNANTIE EN INSTRUCTIE VOOR DE COOP-
LIEDEN, ASSISTENTEN EN ANDERE PERSONEN, DIE VAN WEGE
DE GENERALE OOST-INDISCHE COMPAGNIE TOT BANTAM
IN OOST-INDIE ZULLEN BLYVEN, OM DEN HANDEL ALDAAR
TE BEVORDEREN. DECEMBER 1603. (VASTGESTELD TE AM-
STERDAM.) ¹

1. Voor Oppercoopman en Hoofd deser plaetse is geordonneert den eersamen Jan Willems Verschoor.

2. Tot assistenten zullen gebruyct werden 12 personen, die by den breedten raet daertoe zullen worden genomineert.

3. Den oppercoopman zal in voorvallende saecken met twee ofte naer gelegentheit derzelve met meer, van de bequaemste assistenten raet houden ende haer goetduncken verstaen hebbende der Compagnie nut en proffyt vervorderen.

4. De assistenten zullen gehouden wesen den oppercoopman te gehoorsamen en met neersticheyt haer opgeleyde commissien, soowel tot Bantam als elders gesonden synde, uyt te richten, enz.

5. Het boeck van de reeckeningen sal gehouden worden by een van de assistenten, enz.

6. Waeraff de oppercoopman gehouden sal wesen contraboec en rekening te houden en self te schryven.

7. Soo den oppercoopman hem qualyc gedraagt, enz.

8. By alle schepen naer dese landen gaende sal den oppercoopman oversenden copie van de rekeningen en journael, enz.

9. Sal oock aen de Bewinthebbers adviseren wat nieuwe gelegentheit van handelinghe in de Oost-Indische quartieren by hem bekent syn geworden, in wat manieren deselve sullen worden in 't werck gestelt en vervolcht; item hoe de saken en affairen der Portugesen hem in dese quartieren toedragen en wat tot afbreuc derselver en verzekeringhe onser handelinghe door de Bewinthebbers dient gedaen.

¹ Zie bladz. 2 en 35.

13. De oppercoopman ende assistenten sullen directelyck ofte indirectelyck voor haer selfs ofte andere geeno handelinghe in 't allerminste deel mogen doen, 'ooc geene geschencken tot haer eygen behoefte ontvangen, dan alleen voor de Generale Compagnie, op verbeurte van alle hare maentgelden, etc.

14. Van gelycken sullen versorgen, dat alle speceryen, Chineesche en andere waren by de schepen van dese Comp. overgesonden werden, ten eynde onder henlieden van deselve zoo weynich blyve als doenlyck is om periculen te eviteren.

15. De oppercoopman sal goede getrouwe correspondentie houden met d'ander oppercoopluyden, voor dese Comp. op andere plaetsen in Oost-Indien synde en aen deselven zoo dicwils adviseren, mitsgaders van de negotie communiseren, als hy gelegentheyte heeft, opdat als de schepen van de Comp^{le}. in Oost-Indien arriveren alle oppercoopluyden aldaer in diverse plaetsen synde, d'een van des anders gelegentheyte mach weten, van den handel ende wat Oost-Indische waren by een ygelyk zynde, om daernaer ordre op de schepen en het halen derzelve waren, te stellen.

17. De schepen ende jachten, die in Oost-Indien gedestineert zyn te blyven, sullen gebruyct worden om waren ende coopmanschappen van d'een plaetse in d'andre te brengen, als linnen cleetgens, sandelhout, rys, sagouw, specerye ende andere coopmanschappen, met sulc dat de oppercoopluyden neerstich zullen vernemen, dat de Generale Comp^{le}., door de jachten en schepen, de grootste proflyten mogen genieten, enz.

18. Den oppercoopman ende assistenten sullen in geenderley manieren vermogen te vorderen de verdere zeevaart ende negotie van Engelschen, Fransoysen, Neerlanders ofte eenige andere natien en persoonen assisteren, ofte deselve met raet ofte daet behelpelyck te wesen, dan sullen alleen die van de Generale Comp^{le}. en die derselver brieven en bescheet brengen, dienen, op pene van haer maentgelden te verbeuren en daerenboven de Comp^{le}. de schaede te vergoeden en interest, die zylieden daerdoor zullen gedaen hebben.

26. De oppercoopman zal in alle manieren trachten met den

Coninck ofte andere personen van regeringhe, contract ofte conditie, tot dienste en voordeel deser Generale Comp^{ie}. en tot bescherminghe van syn volck en goederen te maken, als ooc tot afbreuc en weringe der Portugesen.

27. Insgelycx arbeyden om de tollén, impositien en andere belastingen te verminderen en eenige provisien en vryheden voor dese Comp^{ie} te verwerven.

28. Sal mede onderstaen en daer op letten om in toecomende tyden eenige huysgesinnen en ambachtslieden uyt dese landen (Nederlanden) aldaer te planten en (doen) wonen, tot welcken eynde daertoe dienen bequame plaetsen voorsien ende licencie van den Coninck vereregen.

29. Voorts sal de oppercoopman onderhouden, dat alle Sondagen en eenige dagen meer in der weke, des Heeren heilig Woort, stichtelyc overluyt gelesen worde ende eenige psalmen gesongen, mitsgaders het gebet voor en naer het lesen overluyt worde gedaen.

30. Enz.

(Naar de copie op het Rijks-Archief, in het register der Articulen en Instructien O. I. C., bladz. 122 sq.)

V.

ACCOORT VAN CAPITAN, OOCK DE HOOFDEN VAN HITOE ENDE
DEN ADMIRAEEL STEVEN VAN DER HAGEN.

FEBR. 1605. ¹

Alsoo de Hollanders met de hulpe Godes, ende den Admirael Steven van der Hagen ende synen Raedt van de Schepen, verlost heeft uyt de handen van de Portugesen onse vyanden, ons Cap. Hitoe ende alle hoofden ende ingesetenen van Hitoe ende alle de steden daeromtrent gelegen, jae dat meer is dat de Hollanders alle onse landen ende steden ons wedergeeven ende in handen laeten

---

¹ Zie bladz. 36 en 186.

besitten heeft, om welke weldaet wy Capitan Hitoe ende alle de Hoofden van Hitoe en d'omleggende steden belooven ende sweren, de Staeten-Generael van de Vereenighde Nederlanden, Zyne Princel. Excell^{tie} ende den Gouverneur van Amboyna gehouw ende getrouw te zyn, zoo langhe als wy leven.

1. In den eersten, soo sweeren wy hoofden al te samen den Gouverneur te adsisteeren tegen alle vyanden, die iets tegen hem offte tegen het fort soude willen attenteren te water off te lande.

2. Van gelycken sweeren wy voors. dat wy aen niemant eenige nagelen sullen verkoopen, als aen de Hollanders, tenzy met voorweten van den Gouverneur.

3. Ten anderen zall een yder leven in zyn gelooff, gelyck hem Godt in 't herte stiert ofte meent saligh te worden; dogh dat niemandt den anderen zal molestie, nogh overlast doen.

4. Ende zoo het geviell, dat eenighe Hollanders weghliepen nae Hitoe offte die quartieren, belooven wy den Gouverneur tsynen versoeke deselve weder in handen te leveren en off dat oock ymandt weghlicpe van Hitoe by het casteel, zal de Gouverneur gehouden wesen, aen die van Hitoe weder te leveren.

5. Off het geviell dat de Hollanders eenigen overlast doende offte onbehoorlyckheyt in de huysen van de inwoonders liepen, sall de Gouverneur gehouden wesen, straffe daerover te doen, oock sullen de inwoonders nyet gehouden wesen de nagelen aen 't casteel te brenghen.

6. Ende off den Gouverneur ons tot eenige wercken dede roepen, soo sullen gehouden wesen die van Olisiva aen die van Olylima te helpen, van gelycken die van Olylima aen die van Olisiva.

Overwelcke beloften, soo beloove ick Gouverneur van wege de Heeren Staten Generael der vereenighde provintien ende Syne Princelycke Ex^{lie}. Capt. Hitoe en alle hoofden en ondersaten van die quartieren te helpen en bystaen, als ons eygen natie tegen alle haere vyanden.

(Uit Contracten-boek O. I. C., D. I, fol. 13, R. A.)

(Dit zelfde contract werd op den 9den Augustus 1609 hernieuwd en bekrachtigd, met bijvoeging van deze woorden:

«Dit verbondt ende vast accoordt hebbe ick Capitan Hittoe met de Orangkayen, vernieuwt ende weder op een (?) geapprobeert ende onderteckent, in presentie van den Gouverneur Frederick Houtman, in't casteel Amboyna den 10en dagh van de maene Jomiadell alball. (?) in 't jaer Mahomet 1019, is a°. Christi den 9den Augustus 1609. ¹

 VI.

ARTICULEN ENDE ORDONNANTIEN BESLOTEN, TUSSCHEN DEN H^r ADMIRAEEL STEVEN VAN DER HAGEN ENDE DE ZIJNEN MET DE OVERHEYT EN PRINCIPALEN VAN TLANDT VAN BANDA, TE WETEN MET DESE NAVOLGENDE STEDEN, ALS: NEYRA, SALAMMA, WAYER, OURIEN, DENDER, COMBER, SAMBER, ORTATTAN, MET DIE VAN DE EYLANDEN POULO AY ENDE POULO RUN ENDE 'T EYLANDT ROSSINGHEYN, WELCKE NAVOLGENDE ARTICULEN SYN BY PARTIYEN BEVES- TIGT EN BEDAGHT NAE TE COMEN. ²

1605. In den eersten hebben besloten ende overeengekomen, dat een igelick van voorsz. partyen, te weten de Hollanders ende Bandanezen, sullen Godt Almaghtigen dienen, elck nae de gracie ende gave, die Godt haer verleent heeft, zonder malcanderen om sulcx in eenige manieren in de wege te zyn, te beletten, te haten offte den anderen een quaedt herte toe te dragen, waeruit dat zoude moghen spruyten eenige vyantschap, maer sall d'een den anderen well bejegenen ende voorstaen ende de rest Gode be- veelen.

Item belooven de voorsz. overighheyt van de steden ende landen Banda, de Hollanders daer opperkoopman van is en overste, den eersamen Henderick van Bergell, denselven met de zynen als Hollanders en anderen onder hun staende behulpzaam te wesen,

---

¹ Cf. hieronder n°. XXXIV.

² Cf. bladz. 38 hierboven.

beschermen voor alle quaedt, dat haer zoude mogen overkomen, voor alle inlandsche ende uytlandsche oorloge ende vyanden, nac goedt vermogen, haer voorstaen gelyck als zy doen souden voor haer eygen vrouwen en kinderen en in geenderley manieren consenteeren, dat haer van ymandt eenigh quaedt ofte overlast soude worden aengedaen.

Item daerentegen, de opperkoopman zall met all zyn volck onder hem staende, tzy Hollanders ende persoonen in zynen dienst wesende tot Banda, byaldien dat het sake ware, datter eenighe vreemde vyanden van buyten quamen om het gemeene landt van Banda te beoorloogen ende destrueeren, datse sullen naer haer vermoghen 'tlandt helpen defenderen en assisteren met hare middelen, dewelcke Godt Almaghtig de Hollanders heeft verleent, maer byaldien off tzake waer, datter wederom eenighe inlandsche oorloge ofte twist opstondt tusschen de Bandanezen onder den anderen, dat de Hollanders haer daermede niet sullen hebben te bemoeyen, dan stille sitten, dan well haer best te doen om vrede te maecken.

Item, of het zaeke ware dat den opperkoopman met zyn volck alhier in Banda blyvende, ymandt van zyn volck ontliepe, zullen de Bandanezen niet vermogen deselve op te houden offte haer in eenighe manieren voorstaen, veelmin deselve trecken tot haar geloove om moors te maecken ofte eenige quellagie aendoen, maer te contrarie sullen deselve weggelooopen, wederom leveren in handen van hare meesteren, die met haer leven sal naer behooren, ende sullen den oppercoopman laeten geworden, administreerende Justitie, want sulcx tot goede discipline ende politie onder syn volck te onderhouden dient gedaen.

Mede sullen alle de overheydt van 't landt Banda met die van de eylanden gehouden wesen, alle haere noten ende foullie te verkoopen tot all sulcken pryse als men met den anderen zall accoorderen ende overeenkomen, welke Hollanders maken zullen dat die van Banda van alderhande coopmanschappen ende victualie sullen voorsien werden, als oock mede van goudt ende zilver, maer zullen wel mogen handelen, met andere natien, die coopman-

schappen brengen haer dienstigh ende die de Hollanders niet en hebben.

Item sullen alle de overheyt ende inwoonders voorsz. vant landt Banda, de Hollanders in haere huysen tot Neyra, Ortattan ende Selamme, den admirael vertrocken wesende naer Hollandt, met alle rust ende vrede laten wonen en naderhandt niet moeyelyk vallen, te weten haer coopmanschappen ende goederen voor minder prys doen verkopen als de pryse daervan met die van 'tlandt gestelt zyn, offte eenige andere quellagie, tzy om borge ofte ander gelt afteenen, daerdoor dat namaels groote quaestien ende quaet soude uytrysen, maer ter contrarie sullen by de Hollanders vrede-lyck laeten koopen en verkoopen gelyck als dat behoordt ende de reghte manier van handelen is.

Alle de voorsz. articulen belooven wy, alle de principaelste overigheydt van de eylanden Banda ende de Hollanders, den opperkoopman met de zynen aen wederzyden denzelven onverbrekelyk te onderhouden, en wie degene ware van beyde syden, tzy Bandanczen ofte Hollanders, die de voorsz. articulen contrarie deselve niet en willen onderhouden ende namaels breken, zullen deselve overtreders als perturbateurs ende verstoorders van 't gemeene welvaren, de scheepen van Hollandt overkomende aen de overigheydt van dien worden overgelevert, om gestrafft te werden naer verdienste.

Alle de voorsz. artyculen hebben wy partyen, met ceden bevestigt ende beloofft nae te komen, zoo waerlyck moet ons Godt helpen. Amen.

Aldus gedaen tot Banda, int schip Geunieerde Provincien, den . . . . July 1605.

Onder stondt HENDRICK BERGELL.

(Uit het Contracten-boeck O. I. C., D. I., blz. 15.)

VII.

PRIVILEGIE OFTE FIRMAN VAN DEN KONING VAN GOLCONDA
AEN DE COMP. VERLEENT, IN AUGUSTO 1606, ALS DE
OPPERCOOPMAN PAULUS VAN SOLDT DERWAERTS GEREYST IS.

Dat de Comp. aan tol van inkomen sall geven 4 ten 100 ende van uytgaen 4 ten 100 ende dat in alle plaetsen van het coninckryck zoowel in de plaetsen, daer zy nu syn, als in de plaetse daer zy nogh zouden mogen komen, zonder meer.

Dat alle wevers, schilders, smits en alderhande ambaghtsluyden voor de Comp. werckende ofte geldt in handen hebbende van wege den koningh ofte ymandt anders niet en sullen gemoeyt worden tot dat het werck voldoen sy.

Dat alle makelaers vry in Comp^s. logie sullen mogen koomen ende dat d'onse alsulcken makelaer mogen verkiesen, als haer goetdunckt, zonder verbonden te staen aen dengeen, die haer den Gouverneur hadde willen geven.

Den Koning doet ook (te) niet het recht genaemt Chappa delalla, dat is het seegel, twelcken op het linnen set, bedragende 12 ten 100, waervan hy de Comp. bevrydt boven syne ondersaten ende alle andere vreemde naticn, die hetselve moeten betalen.

(Uit het Register der Contracten O. I. C. — R.-Arch.)

STUKKEN BETREKKELIJK DEN SCHEEPSTOGT ONDER BEVEL VAN
DEN ADMIRAAL CORNELIS MATELIEF.

Wij hebben hierboven in § 3, bladz. 46—63 dezen scheepstogt beschreven. De stukken, welke hieronder volgen, zijn allen in die paragraaf vermeld en vereischen dus hier geen nadere toelichting.

VIII.

ACCOORDT GEMAECKT TUSSCHEN DEN ADMIRAEEL CORNELIS
 MATELIEFF, DE JONGE, UYT DEN NAME ENDE VAN WEGEN
 D'ED. NOG. HEEREN STATEN-GENERAEL DER VEREENIGHDE
 NEDERLANDEN TER EENRE, ENDE DEN DOORLUGHTIGEN EN
 MAGHTIGEN KONINCK VAN JOHOR TER ANDERE SYDE, DESEN
 17^{den} MEY 1606 IN'T SCHIP ORANGIE, LEGGENDE OP DE
 REEDE VAN MALACCA.¹

In den eersten belooft denselven admirael uyt den name als
 boven, ten versoecke van denselven Koningh, hem te helpen in-
 nemen en overweldigen de stadt van Malacca, uyt handen van de
 Portugezen haer beyder vyanden², waertoe elck syn uysterste ver-
 mogen sal employeren om deselve daeruyt te dryven, welck exploit
 met Godes hulpe volbraght synde, sall deselve bemuerde stadt,
 gelyck se tegenwoordigh is, binnen haere wallen ende mueren
 blijven in vryen eygendom eeuwelyck, sonder eenighe belasting
 ofte overheyt te erkennen, aen de Heeren Staten voorsz., hetwelcke
 de voorsz. Coninck mits desen tot een loon van den krygh is
 gevende ende zal voorsz. het geheele landt onder subjectie van
 Zyn Mayesteyt blijven, wel verstaende dat de Heeren Staten vs.
 ofte hare Capteynen geoorlofft sall wesen, alsoo se de stadt meenen
 te verstercken, sooveel landts tot deselve fortificatie te nemen,
 als haer geraeden zall duncken.

2. Zullende voorsz. Heeren Staten oock vermogen in alle des
 Conings landen hout te haelen en te houwen tot bouwingh van de
 schepen ende nootdruftigheyt van de stadt.

3. Zullen alle vasallen van de Heeren Staten voorsz. haere

---

¹ Cf. bladz. 49 hierboven. De contracten met Djohor door Matelief gesloten,
 staan reeds gedrukt in « Begin en voortgangh » Dl. II. Ik heb echter gemeend,
 deze overeenkomsten hier te mogen opnemen, omdat een werk over de opkomst
 van Neerl. gezag in Oost-Indie, zooveel mogelijk moet zijn een volledig reper-
 torium van de verbonden, welke in dat tijdperk, door de Nederlanders zijn
 gesloten.

² Cf. Deel II, bladz. 122.

schepen ende goederen, tzy van wat plaetse dat se comen, oock gehuerde schepen, joncken ende prauwen in de voors. stadt mogen lossen, zonder dat de Koningh daer yet op te zeggen zall hebben, noghte eenigen toll daeraff genieten, nu noch oyt.

4. Zall de Koningh oock niet toelaeten datter eenige hollanders, Europesche volckeren ofte haere nakomelingen in eenige van zijne landen sullen mogen handelen, ofte sullen moeten bescheyden hebben van den Gouverneur van Malacca, ende 'tselve niet hebbende sullen als vyanden gehouden ende vervolght worden.

5. Hiertegen zall Zyne Mayesteyt de voorstadt Campo Clin ¹, die nu afgebrandt is, peupleren ende regeren, zonder datter de Heeren Staten yets over te zeggen hebben ende soo het mogelyck is zyne residentie aldaer nemen ende deselve doen versterken, waertoe hem de Heeren Staten voosz. met raedt behulpelyck sullen wesen.

6. Zall syne Majesteit nae de veroveringhe van de stadt genieten alle het geschut datter in gevonden wordt, waeraff hy vermoghen zall d'eene helft datel. wegh te nemen ende de andere helft sal gehouden wesen in de stadt tot defensie van deselve te laten zoo langh, totdat se by de Heeren Staten geprovideert wordt.

7. Tgeene in de stadt sall gevonden worden van coopmanschap, gelt, waren en andersints zall komen d'eene helft tot proffyt van de vasallen van de voors. Heeren Staten deser vloote ende d'andere helft aen Zyne Mayesteyt voors.

8. Alle coopmanschappen, niet toebehoorende de vasallen van de H^r Staten vs. zullen gehouden wesen te lossen onder des Konings gebiet in de voorstadt, alwaert de vasallen van de Heeren Staten vry sall staen deselve te komen koopen, neffens andere en deselve in de stadt te brenghen.

9. Zullen voorts malkanderen bystaen ende helpen met alle maght ende nae uysterste vermogen om de portugeezen ende spangiaerden haer beyder vyanden alle mogelycke affbreuck te doen

---

¹ Kampong-Kling, de kampong der menschen uit Vóór-Indie van de kust van Choromandel of Kalinga, door geheel den Archipel bekend onder den naam van Orang-Kling.

ende soo yemandt van de partyen oorlogh aennam tegen yemandt anders als portugesen en spangiaerden sall d'andere partyen niet gehouden wesen denselven te assisteren, dan alleenlyck in defensie.

10. Sall oock geen van beyde partyen prys mogen maecken sonder beyder consent.

11. Soo wie eenigh schandael in religionszaken geëffectueert heeft, sall aengeklaeght ende gestrafft worden by zyn overheydt daer hy onder sorteert, soowel van d'een als van d'andere syde.

12. Soo eenige personen van d'een of d'ander partye yet op den anderen hadde te seggen van schuldt of andersints sall de verweerder voor zyne overheydt geroepen worden.

13. Zoo yemandt van de Hollanders overliepen by den Koningh van Johor, om eenige quade delicten offte andersints ofte van des Konings volck by de Nederlanders, zullen de partyen gehouden zyn den weghgelopen aen zyne overheydt in handen te leveren.

Welck accoordt naderhandt by den Koningh in de vloote komende geapprobeerdt is, zulcks dat hy nevens Raya Sabrangh ter eenre ende den admirael ter andere zyde tzelve besworen ende onder-teeckent hebben.

De forma van den eedt daeronder aengevoeght luydt als volght. Wy Jan de Patuan¹ en Raya Sabrangh, Koningh tot Johor be- looven mits desen te onderhouden dit bovenstaende accoordt in alle syne punten en artyckelen zonder daerin eeniger manieren tegen te doen, soo waerlyck moedt ons Godt helpen!

Ick Cornelis Matelieff, de jonge, uyt den naem van de Ed. Mo. Heeren Staten-Gener. der Ver. Nederl. beloove etc. etc.

---

¹ Jang di Pertoewan.

IX.

TWEDE ACCOORDT GEMAECKT TUSSCHEN DEN HEER ADMIRAELL CORNELIS MATELIEFF, DE JONGE, UYT DEN NAME EN VAN WEGE D'ED. MO. H^{ron} STATEN-GENERAELL DER VEREENIGHEDE NEDERL. TER EENRE EN DEN DOORLUGHTIGEN EN MANHAFTEN KONINGH VAN JOHOR TER ANDERE SYDE, DESEN 23 SEPT^{ber} IN 'T JAER ONSES HEEREN JESU CHRISTY 1606 IN DE STADT BATASAUWER.

In den eersten worden geconfirmeert alle artykulen begrepen in 't accoordt tusschen partyen gemaeckt in dato 17 Mey deses jaers, int schip Orange, op de rheede voor Malacca; dogh dewyle het Godt Almagtigh niet en heeft belieft, dat de stadt ende forteresse van Malacca tot nogh toe hebben kunnen veroveren, waerdoor eenighe artykulen van wederzyden niet en konnen onderhouden worden, als namentlyck het besit van de 'stadt voor de Heeren Staten ende van de voorstadt, mitsgaders het gheele landt voor den Koningh van Johor, willen sulcx tot nader gelegentheyd uytstellen, dat Godt de Heere Gracie zall believen te geven tot veroveringh derzelve, door neerstigheyt van de Heeren Staten ende den Koning van Johor.

Ende alsoo het noodigh is, dat de Heeren Staten voor haere ondersaten tot bevorderingh van de negotiatie van deselve in Oost-Indie een versekerde ende vaste plaets hebben om hare goederen, koopmanschappen, ammonitien, toerustingh ende andersints te versamelen ende bewaeren, oock desnoodts synde ambaghtsluyden en huysgesinnen te mogen brengen uyt haer landt, sall zyne Mayesteyt de Coninck van Johor aen de heeren Staten ofte haren capiteynen geven, sulcke plaets als zy zullen begeeren, tzy hier aent vaste landt, ofte eenige eylanden onder het gebiedt van syne Mayesteyt wesende, soo groot ofte cleyn als d'Heeren Staten ofte haeren capt. sall goetduncken, om aldaer haere huysinge ende wooningen te mogen bouwen ende die besitten als Malacca.

Des soo sullen wederom de Heeren Staten ende haere ondersaeten gehouden wesen te volbrengen de artykullen in 't accoordt voor Malacca gemaectt begrepen.

Aldus gedaen in Batasauwer ten dage ende jaere als boven.

(Uit het Register der Contracten van de O. I. C. — R.-A.)

VERRICHTINGEN VAN DEN ADMIRAAL MATELIEF IN DE STRAAT
VAN MALAKKA. ¹

X.

BRIEF VAN LUCAS JANSEN, DIRCK VAN LEEUWEN EN LODEWICK ISSAACKS EYLOFS, AAN DEN ADMIRAAL DER VEREENIGDE O. I. COMP^{le}. OFTE BY FAULTE VAN DIEN AEN DE COOPLUYDEN VAN ZYNE RESPECTIVE SCHEEPEN, TEGENWOORDICH HAER ONTHOUDENDE VOOR COTCHYN.

Laus Deo, Ady 15 februarius 1608, in Massulipatan.

Wyse voorsienige ende seer discreete heeren dees is om UE. te verwittigen met den anderen naer ons cleine vermoogen ende schuldige plicht voor goetgevonden t'geene ons bewust is, alsoo wy verstaen UE. op de custe van Indien om de noort ontrent Goa ende Coutschyn met UE. syn vloote syt houdende, vermeenen tot dienste van UE. ende de Compagnie eenighe vruchten by deesen te scheppen, soo ist hoe dat den primo (Mey) anno 1606 den Heer Admiraal Cornelis Maetelief de Jonge, Godt loff, well voor Malacka gearriveert geweest is, ende aldaer naer gecontracteert hebbende met de Cooninck van Joohor omtrent de vier maenden deselve belegert gehadt, ende in de maent Augusto den 17 derselver heeft moeten verlaetten, doordien d'armade van de vyandt op handt was ende die affbreuck te doen most gaen, hoewel veel vant volck in zyn vloote door beleggen vooren ver-

---

¹ Cf. bladz. 51 hierboven.

haelt seer vertravelleert ende gestorven, oock sieck waeren, dan niettegenstaende syn mit goede coragie de vyandt tegengegaen, ende ande Cabo de Reschiado tot diverse reysen gevochten, in welken slach den vyant mit voordeel van stroom ende wint van d'onse hebbende, d'eerste dach gepasseert, s'anderdaechs in den morgenstondt vroeck het schip Nassauwe genomen, overvallen met drie groote galions, waervan den vysseroy syne een was ende niet connen inwinnen, daer over den brant daer ingemaect, dan het meeste volck daerinne noch int leeven gebleeven, synde Godt loff hun met het scheepsschuytte en de boot gesalveert in de ander scheepen te rechte geraeckt.

Den selfden ditto den admirael ende Middelburch tselver ure drie galions van den vyandt aen boord gecregen, waer sy met hun tweeen int midden laegen ende hebben ordentlicken wel over de vier uren met weinich verlies aen onsser ende tot groote schade van den vyant daer't volck meest aff bleeff, geschooten; eyntelycken is tship Mauritius gecomen ende den brandt in een van des vyants scheepen gecregen, waervan twee de weerbaerste met Middelburch verbrant syn, die niet te salveren was, maer t'volck al die gesont waren daeraff gecoomen. Den Sr Admirael ende een galioen raecten vry, soodat wy boven ende den viandt beneden windt en stroom van den anderen ant ancker gesmeeten hebben, ende naerdien tot diverse reysen geslagen geen voordeel gesien om in den gront te schieten op soo slechten waeter, oock andersins geen commissy en hadden om te vorderen; tvolck swack ende schepen vuyt vindende, geresolveert de courts naer de reviere van Johor te setten, twelck soo geschiet is, om int voorhaelde te voorsien, ende den 12 October a°. 1606, naerdat het volck wat vervarst ende de scheepen schoon gemaeckt waeren, de courts andermael naer Malacka geset om d'uytterste devoor op den viant te doen dat moogelick soude weesen, ende den 18 dito verhaelt omtrent Malacka gearriveert, alwaer den 22 derselver den H^r Admirael op de reede met syn nogen resteerende schepen liep ende en vonden maer seven van de haeren, te weeten den vyandt, doordien sy geschackeert waren ende noch ander seven van de

haere in Poulle Button laegen, derhalven den H^r Admirael onder resolutie een van des viants scheepen ditto verhaelt met noch twee neffens hem, naementlick tship de groote Sonne ende de Proventie mit den anderen an boort geclamt ende t'selve overwonnen hebbende, een weinich met hem van de reede gedreven, doch het misverstant niet wel weetende te debatteren is immers weder op de reede ende vry van de onse geraeckt, den dronck van tvolck ende princepaelycken den schipper groote schade daerinne gedaen heeft. Was het schip de Groote Son die't bevoolen was te rechte te brengen dit int breede verhaelt, overmits een groote fout achten te syn int vechten, doch Godt loff naerdien alsoo den vyandt haer geaffronteert sach zyn altesamen onder seyle gegaen, want die te vooren wel vast geanckert laegen, ende seylende zyn twee galions van den vyandt den vysadmirael van onse vloote an boort oock geclamt, die soo wellecom waeren dat deene in corten tyt hem verliet ende dandere in den brandt geschooten, daer geen ofte weinich persoonen aff quamen ende wel tachtentich van donse met bleeven, doordien de gierichheyt de wysheit bedrooch, ende hun te dicht ondert brandende schip begeben hadden omt goets halven dat die int schip waren over boort smeten om eenich wtcomste te soecken om hun leven te salveren, want de schuyts ende boots met ons volck gesonden waren te wachten, geene van den vyant hem salveerden, die doort verhaelde disorder hebben besuiert. Den selfden ditto heeft tship Mauritius den vysadmirael van den vyant ingewonnen, bevindende t'meeste volck dootgeslagen, omtrent veertich gequetst ende negen gesonde; s'anderdaechs sonder vechten een galioen gecregen, die den vysadmirael van onse vloot voorgaende an boort gelegen hadde ende de wyck nam, bevonden de soldaten altesamen door vreesse daer wtgevlucht waren, de beyde vyantscheepen van schut ende andersints dienstich gelost zynde ende verbrant hebbende, is den H^r Admirael den dertichsten ditto verhaelt, ts'avonts om de resterende schepen van den vyant voor Malacka leggende op de reede aldaer geloopen ende die te verbranden, oorsaecke sy die aen de gront gecort hadden; dan den vysseroy sulcx vermerckende siende,

deselve niet te verdefenderen, heeft selfs zyn schip eerst, daerna Don Pouwel ende het schip dat vry van ons geraeckt was, den selfden avond doen in den brant steecken, want soo wy verstonden de vreesse in de soldaten gecomen was, soodat de moyte ende den arbeyt d'onse affgenomen wordt ende anders niet te doen hadden, voor Malacka als onse gevangenen, die weynich waren, te lossen ende den vyandt de hare die ontrent hondert en tachtich int getalle, in onsen handen gevallen waeren; hetselve gedaen synde ginck den H^r Admerael met zyn vloote naer de resterende seven scheepen van den vyandt onder teylant Poulo Botton, om die te besoucken, wat avontuurre hem daer mochte voorstaen, vonden onder weech ontrent Queda een schip, comende van Naggapatan voor dees gepro... (?) by Pouwlis van Solt, over de twee hondert packen linnewaet ende de resterende ontrent dertich packen den Heer Admirael daerwt gelicht, twolck in Queda aen lant gesonden ende tship verbrant. Den Cooninck aldaer liet ons toe, dat wy eene navette in zyn reviere ende vryheyt, de Portugeesen toebehoorende verbranden ende toonde ons alle vrientschap. Naerdien zyn by dander vyantsscheepen den achtsten December gecomen, die mit avontagie soo dicht onder de wal in een inham laegen, dat wy merckelicken geenen proofyt aldaer, soo mit branders als met schieten, gedaen hebben ende den mouson op handt gehadt om ieder naer syne gedestineerde plaetse te gaen, twelcke den sesten Januarius an^o. 1607 geschiet is, den H^r Admirael met ses scheepen naer de Moluckos, hebbende het oochmerck op Amboine ende den Vysadmirael naer Actschn met de groote Son ende Witte Leeuw, om aldaer een contractt tot dienste van de Comp^{ie} ende het vaderlant te maken. Want Tiedoore ende Tarnata hadden de Castilianen, die wt de Manillis gecomen zynde ingenomen, twelcken oorsaecke is den Heer Admirael Amboiena gaet provydeeren, ende het contractt voors. tot affbreuck van onsen vyant verworven hebbende, ginck de Groote Son naer de cust van Cormandel, den Vysadmirael ende den Witte Leeuw naer Bantam; den vyant verslaegen zynde syn 6 galions naer Tschyna gegaen, daer den H^r Admirael gedestyneert is ende den ultimo Maius an^o. 1607 van

Amboine naer toe meent te gaen ende eensdeels oock in de Manillis. Godt behoede hem voor schaede ende verleene hem goede fortuneyne. Het eene schip van den vyant ginck naer Tarnaty, soodan voor Malacke anders geen vloote can weesen als cleyne fuystaesy ende vier ofte vyff scheepen, die int verleeden jaer victualie ende eenige amenitie van oorloge gebracht hebben, dat wy hooren seer soober gesonden wert, het conde vallen, indien UE. niets profytlickers vont tegenwoordich daer UE. thans is, eenige van de ses scheepen van den vyandt in Tschina in de straet ofte voor Malacka soudt beloopē, ende indient geviel UE. de custe, daernae toe settende, doendelick zynde Atchyn aen te doen, sult daer een journael van de vloot van den Hr Admirael Maetelief de Jongen vinden, begripende alle negotie in den oorloge by den selven gepasseert; van gelycken eenige parsoonen expres om van alles UE. de gelegentheyte te verwittigen aldaer gelaten ende dient deese, door gebreck van dies, ons arbeyt soo veel wy mogen per advys.

Hierneffens gaen brieven van Davit van Deynsen, in Suratte leggende, van wegen de vereenichde Oost-Indische Comp^{ie}, alwaer hy niet wel getractiert en wort¹, gelyck UE. gelieft te verstaen wt schryvens van dien, als oock meede een sedelken by deesen door Marten van Domburch van Cotchyn, aldaer gevangen zynde aen ons gesonden, van de mooren wt de Maldives in handen van de Portugesen geleverd². Den Hr Admirael gelieft sulcx gedachtich te syn ende middelertyt soucken te remedyeeren. Aengaende onssen staedt mach geen schip te vrouch comen off sal wel met cleden versocht connen worden, wat hy laetter comt als den ultimo Maij 1608, sal voor September niet moogen vertrecken, vrouger geladen zynde can in Majus gaen, doordien de mouson alhier soo houdt. Waren ofte coopmanschappen en brengen geen profyt, dan moet altyt een weynich comen om het volck de mont

¹ David van Deynsen werd later op aanhutsen der Portugesen levend half verbrand, hij schoot zich daarna, door pijn tot wanhoop gebracht, met een pistool-schot door 't hoofd. Cf. hierboven bladz. 35.

² Deze Maarten van Domburch bleef juren lang te Lissabon gevangen en werd aldaar zeer wreed gekweld.

te stoppen, ende is root laecken, Schynees armozy, caleng, tin, nootemuskatou, fouly, nagelen van cleks weinich, de helft nooten, het achste paert fouly, drie achste paerten nagelen, tin mach wel hondert baren coomen, dander snuystery is meer om contentement te doen als proofyt. Aengaende de gereede penningen daer met moet hier t'gene te doen is gedaen worden ende de reeckeninge gemaect, de zuyt met doucken te versien ende is hier wel noodich alle jaeren ten minste sestich duysent realen van achten voor beyde de loogis die hier zyn, te weeten Massulipatan ende Petapoly, daer en boven is hier in anderen dingen wel meer te doen, daer de Comp^{ie}. geen weinich proofyt in gelegen is, die tot deeser tyt niet heeft te weege connen gebracht worden, by faulte van capitael. Voor deesen hem niet meer offererende, dan willen UE. wyse voorsynighe heeren met UE. geheele gouvernement der geheele vloote in de protexie des alderhoogsten bevoolen hebben, dat het moch strecken tot UE. eeren, welvaren onses vaderlants ende profyt der Comp^{ie}, midtsgaeders van herten zeer gegroot.

UE. Eerwaerdichste dienstwillyge Dienaers,

LOODEWICK ISSAACKS EYLOFZ.

DIRCK VAN LEEUWEN.

LUCAS JANSEN.

XI.

ACCOORDT GEMAECKT TUSCHEN DEN VICE-ADMIRAEEL OLIVIER VAN DE VIVERE, UYT DEN NAME ENDE VAN WEGEN DE ED. MOG. HEEREN STATEN-GENERAEL DER VEREENIGHDE NEDERLANDEN TER EENRE ENDE DEN DOORLUGHTIGEN CONINCK VAN ATCHIN TER ANDERE SYDE, DESEN 17^{den} JANUARY VAN 'T JAER ONSER HEEREN, JESU CHRISTY 1607 IN DE STADT ATCHIN. ¹

1. In den eersten, alsoo noodig is dat de Heeren Staten voor hare capiteynen tot bevordering van de negotie van deselve in

---

¹ Cf. bladz. 52 hierboven.

Oost-Indie *eene verzekerde ende vaste plaetse* hebben, om hare goederen, koopmanschappen ende ammunitie voor oorloge, als geschut, roers, harnassen, spiessen, kruydt, loodt, lonten, kabels, alderhande touwerk, balcken, plancken, arpuys, teer, peck ende andersins te verzamelen ende bewaren, *oock des noods zynde ambagtslyuden, ende huysgezinnen te mogen brengen uyt haer landt*, zal Zyne Majesteyt geven alsulcke plaetse als zy zullen begeeren, *tzy hier ofte in eenighe eylanden, onder het gebiet van Zyn Majesteyt wesende, soo groot ofte cleyu als de Heeren Staten offte syne capiteynen sall goetduncken.*

2. Alle coopmanschappen komende met vreemde natien in dese plaetse onder het gebiedt van Zyne Majesteyt, als oock deselve binnen de landen van Zyne Majesteyt vallende zullen de vasalen van de Heeren Staten vrystaen deselve te mogen koopen, neffens andere, zonder dat eenige vreemdelingen, hetselve sullen mogen verbieden onder 't decksel van Zyner Mayst^r. last, waermede Syne Mayesteyt ende d'onse bedrogen worden ende het vervreemding onder de natie maekt.

3. Sullen de vasalen van de Heeren Staten voorsz. hare schepen ende goederen tzy van wat plaetsen, dat sy komen, ook wederom versonden worden, mogen disponeren, sonder dat Syne Majesteyt daer yets op sall te seggen hebben, nogh eenige toll daeraff te nemen, nogh uyt nogh in.

4. Sall ook Syne Majesteyt niet toelaten datter eenige Hollanders, Europische volckeren offte nae(aen?)komelingen in eenige van zyne landen sullen mogen handelen offte sullen bescheydt van onsen Koningh¹ moeten brengen ende hetzelve niet hebbende sullen als vyanden gehouden en vervolgt worden.

5. Sullende voors. Staten ook vermogen in alle des Konings landen hout te haelen en te houwen tot bouwingh van de schepen ende nooddrufigheyte van haere woonplaets.

6. Sall oock geen van de beyde partyen pays maeken met den Koningh van Spaengien zonder breeder consent.

¹ Omdat de Oosterlingen zich geen begrip van eene republiek konden vormen, komt het meermalen voor, dat Maurits als Koning wordt voorgesteld.

7. Soo wie eenige schandalen in eenighe religionssaeken geeft, die sall aengeklaeght ende gestraft worden by syne overheyt, daer hy onder sorteert, soowel van d'eene als van d'andre syde.

8. Soo eenige personen van d'een en d'ander partyen, yets op anderen hadden te seggen van schuldt en wederschuldt, 'tzy door leenen ofte coopmanschappen, hoe het zoude geschieden zall de Koningh gehouden wesen ten eersten versoeck van den aenklager recht te doen.

9. Soo daer ymandt van d'onse om eenigh quaedt rumoer by Zyne Mayesteyt hulpe versoght tzy met loochenen van syn geloove ofte andersins, om syn quaedt leven te bedecken, zal Zyne Majesteyt hem niet aenhouden, maer geven hem ter bewaringh van de onse, om ter gelegener tyt zulcken straffe daerover te doen, datter een ander, exempelen aen sall nemen.

10. Hierentegen sullen de Heeren Staten Syne Mayesteyt helpen met alle maght naer uysterste vermoghen om de Portugesen en Spangiaerden haerer beyder vyanden alle moghelycke affbreuck te doen, ende soo ymandt van de partyen oorlogh aennam tegen ymandt anders als de Portugesen ende Spangiaerden, zall d'andere partye niet gehouden wesen deselve te assisteren, dan alleenlyck in defensie.

11. Syne Mayesteyt eenige wapenen uyt onse landen van doen hebbende, hoe die souden mogen wesen, zullen deselve brenghen mits dat S. Mayt. ons daer gelt ofte waeren voor zall geven, voor sooveel deselve in ons landt kosten.

(Uit het Register der Contracten, D. I, berustende op het R.-Arch.)

XII.

ACCOORDT GEMAECKT TUSSCHEN DEN ADMIRAEEL CORNELIS
 MATELIEFF DE JONGE, VAN WEGEN EN UYT DE NAME VAN
 HEEREN STATEN-GENERAEL DER VEREENIGHDE NEDER-
 LANDSCHE PROVINTIEN TER EENRE ENDE DEN KONINGH VAN
 TERNATE ENDE SYNE RADEN, TER ANDER SYDE, DESEN
 26 MEY A° 1607, VOOR MALEYE.¹

1. Eerstelyck sall den admiraell, die ons hier weder op Ternaten gebracht heeft, met all syn vloote hier blyven tot der tydt het bolwerck aent waeter gelegen van dese plaetse van Maleyo, die hy begonnen heeft sterck te maeken, volkomen in defentie is.

2. Op syn vertreck sall hy hier laten vier schepen, Enckhuysen, de Zon, Delft en het jagt (Duyfke), van welke schepen altyt aen landt sullen wesen 30 à 40 mannen in wapenen, tot bewaringh van 't bolwerck.

3. Sall hetselve bolwerck behoorlyck versien met geschutt, zal oock hier eenigh geschut laten, tot provisie van de andere bolwercken, die nogh in de plaets Maleye sullen gemaeckt worden.

4. Sall bestellen, dat met den eersten, advys nae Ambon ende Bantam gae, opdat toekomende feb^r hier nogh 2 schepen mogen komen, om alsoo met behoorlycke maght greeet te wesen tegen het secoers, dat uyt de Manilhas zoude mogen komen, waertoe de Ternatanen prauwen sullen besorgen.

5. De admiraell sall gehouden wesen als hy in Hollandt komt, de zaken van Ternate ten hoogsten te beveelen aen de heeren Staten, opdatse volck mogen senden om de Castelanen uyt Ternaten te jagen, waertoe de Ternatanen neffens dese volle maght zyn gevende, om in haren naem haere saken te vervorderen.

6. Hiertegen sullen de Ternatanen d'Ed. Moog. Heeren Staten aennemen en kennen voor haeren beschermheer, waervan sy den eedt sullen doen, als d'Ed. Heer. Staten sall gelieven.

7. De oncosten die gedaen syn, ende die nogh gedaen souden mogen worden in den oorloge, zullen de Ternatanen betaelen, zoo

¹ Cf. bladz. 57 hierboven.

haest als sy het vermogen hebben, twelck sall staen tot oordeell van de Heeren Staten, wanneer ende hoeveel.

8. De guarnisoenen, die hier gelaten worden, sullen uyt de tollen van de Ternatanen als van de onderdanige landen van de kroon van Ternate betaelt worden.

9. Sullen oock gehouden wesen, alle Ternatanen, die verstroyt zyn, in d'omleggende landen met den eersten op Ternate te doen komen, oock alle ondersaten van de kroone van Ternate als Xula, Boero, Combello, Loehoe, Meau en Manado, die op het eylandt Celebes wonen, als die van Gilolo, Moro, Serrangany en Mindanause sooveel als doenlyck is, opdatt door de menichte van Ternatanen, het verdryven van de Castelanen te lighter sall vallen, ende het volck gereet sall weezen, als daer secours van Hollandt compt.

10. Sullen geene nagelen moogen verkoopen tzy aen wadt natie offte volck hetzelfde soude mogen wesen, dan alleen aen den factor, die van wegen de Heeren Staten in Ternate sall wonen ende dat tot sulcken prys, als de Heeren Staten sullen ordineeren ende met den Koningh accordeeren.

11. Niemandt van beyde partyen zal den anderen vermogen te verongelycken; maer soo ymandt van de Hollanders de Ternatanen verongelyckt, zal hy by syne overheydt aengeklaegt en gestrafft worden, desgelycks oock van wegen de Ternatanen.

12. In saeken van religie en zal niemandt den anderen mogen bespotten ofte verhinderen, maer elck leven als hy voor Godt wil (ver)antwoorden.

13. Zoo der ymandt van de Hollanders overliep by de Ternatanen zal van de Ternatanen weder geleverd worden, desgelycx, zoo ymandt van de Ternatanen by de Hollanders quame zal van haer mede wedergeleverd worden.

14. Zonder consent van beyde partyen zal niemandt met de Spanjaerden noghte Tydoresen vrede mogen macken.

Aldus gedaen ten dage en jaere als boven.

(was get.) C. MATELIEFF, DE JONGE.

(Naar de copij-vertaling in Contracten-boek O. I. C.,

D. I, bladz. 31 sq., R. A.

XIII.

UITTREKSELS UIT BRIEVEN, DD. . . . JANUARIJ EN 8 MEI 1608
 GESCHREVEN DOOR DEN GOUVERNEUR VAN MALAYO (EILAND
 TERNATE), GERRIT GERRITZ. VAN DER BUYS, (VERMOEDE-
 LIJK) AAN DEN GOUVERNEUR VAN AMBOINA, FREDERIK DE
 HOUTMAN, EN DOOR DEN SCHEEPSEVELHEBBER JAN ROS-
 SINGEIN. ¹

Eersame wyse voorsicnige, naer groetenisse enz enz.

Soo en hebbe ic niet connen naerlaten door desen aan UE. te schryven, vooreerst: naerdat wy met den admirael Corn. Matelieff sommighe dagen van daer (Amboina) gescheyden waren, syn wy onder 't eylant van Tidore gecomen, daer wy sommighe attentien hebben opgedaen, die al qualick ofte niet ten effekt gecomen syn, van daer syn wy gecomen onder 't eylant van Ternate, daer den Admirael, doort versoeck van den Coninck en synen raet een fort ofte sterete begonnen te maecten, en is desen daer wy tegenwoordich in syn. Naer dat de Admirael hier dagen gheweest had, met alle dagen te wercken, is hy van daer vertrocken met het schip Oranje en met Erasmus, Maurytius met een jaght naer Chyna, ons hier latende drie schepen met weynich daertoe, als UE. voor desen wel bekend is geweest, hoe deselve geprovyydeert waren en naerdat den admyrael hier 3 dagen vandaen was geweest; wesende den 15 July, soo heeft den vyant ² een generalen tocht op ons gedaen en hadt ons schier uyt den velde geslagen, want waren noch heel onreddeloos, hebbende maer één begonnen bolwerk, sonder één stueck op beddinghe of rampaerde staen, noch geen apparentie om deselvige in 6 dagen daerin te stellen, want hadden niet één planck noch baleck by den admirael gelaten, sonna te cortste geseyt, den admirael liet ons seer elendigh hier, en niet naer de beloften aen ons gedaen, van dat hy hier niet van daen

---

¹ Men vindt in deze brieven het verhaal van den toestand der Nederlanders in de Molukken, na het vertrek van den admiraal Matelief. Zie daarover bladz. 57 hierboven.

² De Spanjaarden uit Gamma-lama en uit Tidore.

soude gaen voor en alcer de bolwercken gemaect souden wesen, enz. enz.

De inhoud van dit schrijven wordt aangevuld door een brief van Jan Rossingcin, de bevelhebber over de scheepsmagt in de wateren van Ternate, dd. 8 Mei 1608, alwaar men leest:

«Eerwaarde Heeren M^{rs} en goede vrunden, dese dient alleen om U te advertieren wat ons sedert ons compste, schryvens van den 21 July a^o 1607 in Ternate ervacren is, twelc is geweest met het jacht Duyfken, twelck naer Bantam ginck, welcke ick verhoope dat UEd. al behandicht syn, wy hadden verhoopt, veel assistentie van Ambon en die omleggende eylanden van swarten te crygen, gelyc sy aan Admirael Matelieff beloofd hadden, dat se wel meenden met 50 correcoren in Ternate te comen, dan het syn al mooren beloften geweest, want hier synder den 5 Augustus niet meer dan 3 prauwen gecomen van Ambon, daer drie duytsche op waeren, diewelcke van onse vloot in Ambon waeren blyven staen, soodatter anders geen assistenty en quam, alsoo dat wy seer weynich hulp van swarten hebben, maer moeten ons meest op onse eygen macht betrouwen, den 6^{den} dito heeft de vyant op het lant van Gilolo een stedeke, genaemt Cambenor, afgebrant, dan en creegen geen volc, meenden in 't wederkeeren op Sewou¹ ooc een tocht te doen, dan daer stieten sy haer hooft, want sy lieten daer wel 12 man. Op 12 Decembris is tot ons groot leetwesen tship Enchuys, voor Sewou gebleven, tegen het strant aen, twelck voor ons een groote afbreuc was, dan wy hebben alle de goederen vant schip gebergt, dan in de nagelen is de meeste schade geleeden, die niet mogelyc waren altemael uyt het ruym te crygen, den 6ⁿ dito is het schip Delft afgeveerdicht om al de goederen vant schip Enchuys in te nemen en te bergen, dan soo 't onder soyl was en in de wint hadde, soodat hy vast laveeren moste en conde niet voortcomen door contrarie wint en stroom, dien sy stacch tegen hadden, soodat sy stadich

---

¹ Tsjaou?

achter Thidoor dreven, soodat wy het voorseyde schip den 11 dito ooc uyt het gesicht verlooren hebben en niet en wisten waer dat hetselfde mochte gebleven syn, soodat Godt beetert het een ongeluc op d'ander quam, ooc op het voorseyde schip was seer moetwillich volc, soodat ons vermoeden was, dat sy al willens door-geseylt waeren enz. . . . . Ik ben met 2 carocoolen geweest tot aen het eylant Cayce¹, om naer het schip Delft te vernemen, dan hebbe tselfde nieuwers connen gewaer werden, dan van eenighe swarten verstaen, dat het tusschen Makian ende Motier in see geloopen was, soodat ic doen wederceerde naer ons fort.

Den 20 (January) 1608 is voor Ternate gecomen het jacht Duyfke, comende van Bantam ende was geladen met rys, boonen en een weynich arac, twele een groote blytschap onder ons volc maeckte en ooc niet weynich moet gaff onder die Ternatanen, want wy groot gebree van desen hadden; den 29 dito ben ic met het jacht voornoempt uytgeweest en namen een prau, die van het eylant Makian quam en naer Ternate meende te vaeren, met omtrent 2½ last nagelen, waerover wy des anderdaechs slaechs raeckten met 2 galeyen en een cleyn fregat, omtrent 5 ueren, en sy schooten meer dan 80 schooten naer ons, dan God loff hebben geen schade aen ons gedaen. Op 1° february is de vyant haer maght uit de Manillas in Ternate gheariveert, met 2 schepen, één galey, één jacht en 2 fregatten 'tsamen 6 seylen, en brachten sy naart seggen van overloopers, omtrent 200 soldaten, twele wy voor dees tyt haer niet condon beletten, overmits dat wy doen te swae van scheepen waeren, dan hadde het God belieft en ons scheepen by malcanderen gebleven hadden, Ic meene dat den vyant van dit jaer gheen assistentie sonde gehat hebben, twele grootelicx tot ons voordeel soude gheweest hebben; dan nu tot ons groot achterdeel. Sy lagen geset dicht voor haer fort van Ternate, tegen het recyff aen, daer wy met het schip de Cleynne Son en het jacht Duyfken naer toe ginghen om haer te besoecken,

¹ Kajassa? een dorp op het noord-schiereiland van Gilolo, staande onder Ternate.

en hielden drie dagen by om haer 'tsee te laeten, dan sy wisten beter en quamen niet aff, het waeren 2 Poortugeesche scheepen het eene met 12 en het ander met 8 stucken, enz. enz.»

De schrijver verhaalt verder, dat de schepen Groote Zon en Gelderland achterevolgens voor Ternate kwamen, en dat hij met dien laatsten bodem een togt naar Amboina deed, om het schip Delft op te sporen; aldaar aangekomen ontmoette hij den admiraal Paulus van Caerden met zijne vloot, en nu besluit de schrijver zijne missive met de navolgende beschouwing over den stand van zaken in de Molukken:

«Alhier hebben wy gevonden den Admiraal Paulus van Caerden met syne vloot en het schip Delft, daer ic nu weder mede met den admiraal naer Thernate sal gaen; dan het staet te beduchten dat de admiraal van Caerden daer niet veel en sal uytrechten, want d'oorsaeke is desen, dat den Admiraal Matelieff de slapenden heeft wacker gemaect; en heeft de comp. tot seer groote onkosten gebracht, daer noch in langhe gheen proffyt afcomen can, want hadde veel beter geweest dat men dus niet en hadde begonnen te fortificeren, soo soude de vyant gedacht hebben, dat het maer coopluyden waeren, die daer quamen om te handelen, en dat wy op een ander tyt met een stercke vloot gecomen hadden om haer te besoecken, soo soude men met 10 man soo veel gedaen hebben als men nu met 50 sullen doen, want naer het vertrec van den admiraell Matelieff heeft de vyandt anders niet gedaen dan (zich) sterc te maecken, soodat ic segge dat die stadt van Thedoor wel 4 mael stercker is dan toen Matelieff daer eerst voorquam en Thernate van gelycke, als men wel vermoeden can, want sy dencken ooc wel, waerom dat wy ons op het lant vast maecken, enz.

Actum desen 8° Mey a^o 1608 in't schip Delft, leggende voor't casteel Amboina.

UE. dienstwillige

JAN ROOSSINGEIN.

XIV.

ADVIES VAN DEN ADMIRAAL MATELIEFF AAN DEN ADMIRAAL
VAN CAERDEN, DD. 4 JANUARIJ 1608.¹

Het schip Gelderlant dat met tship Gouda in comp. uyt patria vertrocken is, doch door ongeluc weder in Zeelant geloopen, sulcs dat Gouda, die ses weeken in Engelandt heeft gelegen, ontrent ses weken mach voorwesen, die ick gisse den admirael van Caerden (die met 8 schepen Mei 1606 is wtgeloopen) heeft gevonden; Gelderlant, nadat het twee maenden na van Caerden's vertreck in de Majottas is gecomen ende een brieff van van Kaerden gevonden, daerwt hy syn succes in Mossambick heeft verstaen; is vandaer op de cust van Malabar geweest, met die van Cananor ende Calecut gecontracteert, ende alsoo den 27 passado hier gecomen, synde den 26 April wt Zeelant vertrocken; meende Achin te krygen, doch door contrarye wint nyets bedreven (heeft) ende meest door gebrec van water; ende alsoo hy op de cust van Malabar geen gewaech van van Kaerden heeft gehoort, beelde my vastelyc in dat van Kaerden recht na Achen ende Malacca is geloopen, daer hy seer wel aen gedaen sal hebben na myn sin, doch hier comen Javanen in 14 dagen van Malaca, die weten van geen hollantse schepen te spreken, doch hier tegens blyft Erasmus dies lang wt, sulcx dat oft het moet niet wel met Erasmus wesen oft hy heeft tyding van van Caerden, die hy meent te assisteren, dat Godt geve ende oft gevele dat het schip Gouda den admirael van Kaerden niet mocht achterhaelt hebben, soo ben ick dese chaloup seyndende, om de secrete instructie by de heeren bewinthebberen nagesonden den admirael te behandigen, wat die importeert tot ruste van den Oost-Indischen handel ende waert saecke dat ick sulcken instructie gehadt hadde, na myn oordeel t soude den staet van India heden wel wat weert geweest syn.

¹ Cf. bladz. 60. Zoodra Matelief kennis gekregen had van de geheime Instructie der Bewindhebbers, zond hij eene gewapende en getuigde sloep naar Malakka, alwaar hij vermoedde dat van Caerden zich bevond, ten einde de geheime Instructie en bovenstaand advies aan den admiraal van Caerden over te brengen. Vier dagen later kwam echter van Caerden zelf te Bantam aan.

De instructie hebbe geopent ende tship Gelderlant van daech na Macassar om rys gesonden, die voort na Ternate gaet, hebbe over een maent tship de Grootte Son met rys ende arac na Ternate gesonden om tvolck te vertroosten. Soe sal ick neffens desen myn opinie van de secrete instructie schryven ende voorts van den staet van India ende de copye, alsoo ic ultimo deser meent te vertrecken hier in Bantam met de copie van de secrete instructie laten.

Dat de heeren bewinthebberen de negotie willen postponeren ende eerst de oorloge by der hant vatten, daer doen se na myn oordeel heel wyslyc aen, ende hadde ick sulcken ordre gehadt ic soude myn best gedaen hebben, om anno 1606 in December de 7 galeonen onder Poelo Boeton nyet te verlaten sonder een proeff op gedaen te hebben ten goede oft quade, ende by soo verre als my Godt de victorie met myn 9 schepen tegen de 7 hadde gegeven, t soude de Portugesen heel ten achteren gestelt hebben. Daerom indien men een soldaet ende een coopman in een persoon wil hebben, t'is verlooren arbeit, want den vyant mach men soo klein niet achten, daerom heer admirael indien ghy door de oorloge wat wtrecchten condit, denckt aen de coopmanschap niet, want anders sult ghy noch teen noch tander hebben, gelyc my wedervaren is, want hadde ick in Poelo Boton wat gedaen, soo hadde ick in Chyna vry geweest ende de Portugesen in Makau heel ten onder, doch de Molukes en condent weder niet langer herden, ware ick daer niet gecomen soo waren alle Ternatanen verstroyt geweest.

Eerstelyck seggen de bewinthebberen ende begeeren expresselyck dat by sooverre Malacca door my, nochte door van Kaerden niet en is veroverd, dat in sulcken gevalle van Kaerden hem van de plaetse van Johor soude versekeren, deselve stercken ende daer vole laeten.

Dese sake behaecht my alderbest, want soo lange als de Portugesen, die van Johor tot vyanden hebben, sullen sy na myn opinie niet verder trachten. Indien ic nyet na de Moluques hadde gemoeten, oock de heeren bewinthebberen sy geweten hadden ende myn Chynese reys hadde mogen staken, ick hadde tot dese saecke

wel groote lust, daer ick dickwils van vermaent hebbe, nu moet ghy u rekening maken oft beter in Johor, dat is de ryvier van Johor oft op Bintam soude wesen; de ryvier van Johor is een excelente plaets, Bintam is my onbekent, indien men op Bintam scheepberging hebben conde, t soude daer nyet quaet wesen, dan de ryvier van Johor is niet te versmaden, Bintam leyt ooc wel int vaerwater ende men can vant lant alle schepen sien, die daerom trent passeren, ghy moet ooc de middelen ende macht van de Portugesen ende ooc de middelen ende macht van de Maleyen aensien. Ic hebbe de Malayen onderwesen haer stadt te stercken, sy belooffden om tselve te doen, dan wat ist, sy willen niet arbeiden, soodat soo haest ic wech was, lieten se twerc staen; den grooten coninc drinct veel, d'orankayas syn portuguees gesint, Raja Sabrang heeft geen macht, hy derft den adel niet gebieden, den adel soecken hen ooc tot geen coninc te hebben, want souden soo veel gebiets nyet hebben alse nu doen, daerom blyft het tusschenbeyden, doch ic vermoede als ghy haer presenteert volc te laten ende schepen aldaer te houden ende met haer te leven ende sterven, dat sy dan wel sullen moet grypen, te meer alsoe de bewinthebberen van dit jaer beloven een stercke armade te senden, dat hen ooc moet geven sal, dan ghy moecht u versekert houden, dat die van Johor, noch geene andere swarte, de witte nyet sullen tegenstaen ende ist sake dat wy somtyts sien dat se de witte tegen hebben gestaen als Andre Furtado in Johor ende den viserey Don Martin Afonso de Castro in Achen, tselve achte ic meer door desordre van de witte, als vromicheyt van de swarte, want de Portugesen hebben voor een manier de swarte klein te achten, gelyc wy de Portugesen te water doen, twelck dickwils tot schade gediect, maer als die van Johor hollants garnisoen sullen hebben, twyffel niet oft sullen haer wat vercloecken. Raja Sabrang is wonder wel tot ons gesint, na myn oordeel mach men hem wel betrouwen; de Bandhara en Laxamana syn Portugees ende alles des grooten Conincx edelluyden syn nyet om fundament op te bouwen, na myn duncken behoorde men Jor te stercken, doch principael letten in dese maent January ende February op de

schepen die wt China sullen comen geladen, want van de ses galoenen die wy daer vonden, gisse datter vier terugge sullen comen, want een sal op toecomenden jaer na Japan gaen ende tander was een coopmansschip dat wt Siam daer was gecomen, daerom cunt ghy daer achter raken met u vlote, Malaca ende Makau souden in groote benaetheit raken; u sterck in de ryvier van Johor oft op Bintam gemaectt hebbende, most twee van de bezeylste schepen daer laten, die met de prauwen van Johor de straet Sabau ende Sincapoera dapper onveylich maken, datter geen victuaelie in de stadt Malaca soude connen comen. Men most daerop sien om alle maent de schepen schoon te maken, om die wel by de seylage te houden, opdat ons geen schepen conden ontseylen, want indien ghy de schepen, die tegenwoordich voor Malaca syn, condt vernielen, sullen twee schepen genoeg syn om de straet ontrent Malaca te bewaren, ghy syt daer overal in vriendenlant, Queda, Pera ende Achen, Aru, doch betrouwt de swarten soo lange ghy die te machtig syt, anders soo se haer voordeel sien met u te verraden sullent doen, doch soo ghy meester van de Portugesen te waeter blyft, sullen u alle aanbidden. Het contract dat ic met den Coninc van Johor hebbe gemaectt is by de coopluyden vant comptoir tot Johor. Ic hadde myn Secretaris Abraham van den Broec eenige articulen medegegeven om met die van Jor te verhandelen, den selven heb ic in Pahan afgesett om na Jor te trecken. Het beleggen van Malaca is geen cleyne saeck, want de vyant salt seer versterckt hebben ende men most van langsamerhant tselve ter zee eerst benauwen, opdat onse vlote die 1607 wt ons lant sal seylen, de stat in eenen benauden staet vondt, want met wachtschepen de stadt te lande te bespringen is geen raet, ondertusschen sullen die van Pahan, Pedra, Queda, Andergiry, Jamboe ende Achon gereet maken om te lande te helpen, die ghy van nu aen alle most aenspreken, die van Pahan belooft hulp, d'ander gisse sullen in geen gebreke blyven.

De staat van Amboino is voor ons versekert soo lange als er tegen de Portugesen ontrent Malaca wat gedaen wert ende voor de Spangaerts soo lange in Ternate wat te doen is.

Den staet van Ternate staet aldus: doen ick het voorleden jaer 1607 in Junyo in Ternate quam, in plaets dat my de Ternatanen, soo se beloofd hadden, met twee duysent mannen ten minsten souden secoureren, soo en conden geen twee hondert mannen te wege brengen, soo dat ick die 250 man conde aen lant setten tegen de fortresse van Ternate niet en dorst bestaen, maer meende Tydore te verbranden, dan conde met de geladen boots met volc over de reciffe nyet, soe dat ic vertroc ende hebben een fortresse gemaect opt noorteynde van Ternate, op een plaets genaemt Malaya, hebbe het dorpgen beginnen te beschansen ende vier bolwercken affgesteken, het eene was al volmaect op myn vertreck, wesende styff drye vadem hooch a la preuve du canon, alwaer ic op gelaten hebbe vyftich soldaten ende voor Capiteyn Gerrit Gerritsen van der Buys van Rotterdam met noch drye schepen, een jacht, de Cleyne Son, Delft ende Enckhuysen met het jacht Duyffken, die op mogen hebben ontrent 170 man ende drye dagen na myn vertrec dede den Spanjaert een aenval op ons werck met 300 witte en een groot getal Tidoresen, doch met 12 witte op de plaets latende is vertrocken. Den vyant heeft vyff compagnien soldaten aldaer, die ick achte op myn vertreck moest 400 witte sterck wesen, heeft twee galeyen van 19 ende 17 bareken, doch heeft syn fortaleza sterck gemaect, ende heeft meer hulps van de Tidoresen als wy van de Ternatanen, want sy in haer fleur syn ende hebben al haer corcorren, waerin de macht van die landen bestaet, de Ternatanen zyn de haere meest quyt, soo datter noodwendich een paar galeyen moeten wesen; nu de Ternatanen syn overal verstroyt, dat men se naauwelycx weet te soeken ende indien ic niet waere gecomen soo souden se al wech elck syns weechs geweest hebben, soo en soude geen hope aen Ternate geweest hebben, dan nu beginnen se van Gilolo aldaer te comen, nu se sien dat wy vasticheyt maken ende haer nyet willen begeben, want deese mare gaet door heel India, dat de Hollanders wel beter volc syn als de Portugesen, doch dat wy maer lading soecken ende laten dan die met ons gehandelt hebben in den noot, doch als se nu sien dat wy vasticheyt maken ende die beschermen,

sullen de swarten met ons vallen gelyc die van Makian, die sonden boden aen my om te besien hoe't met ons gevecht soude afloopen, ende belooffden soo haest wy vasticheyt op Ternati hebben soude, dat se terstont met ons vallen soude, doch ic antwoorde haer, datse haer stil souden houden, dat ic nu haer niet en conde beschermen, maer alleen gesonden ware om de Ternatanen op haer lant te helpen, doch dat se haer gereet souden maken om als d'eerste armade quame met ons aen te spannen, dat sy belooffden te doen. Men moet van langamerhant de Ternatanen vergaderen ende dan met een armade comen, want op een stel ende spronck syn se nyet te vergaderen, ende om met ons volc alleen de fortresse van de Spangaerden aen te grypen vinde nyet geraden, men soude moeten veel volc brengen. Daer en gebreekt anders nyet dan rys ende sagu, dan souden wy alle de nagelen vant eylant in spyt van de Spanjaerden in onsen handen krygen, oock souden de Ternatanen tot voort casteel van de Spanjaerden loopen. Het jacht Duyffken is met rys na Ternaten, de Groote Son is over een maent van hier gegaen ende sal tot Gresse 40 ofte 50 last rys innemen ende na Ternata gaen ende met teynde van de mouson na Banda loopen. Op beden vertrect Gelderlant die in Macasser sal 150 last rys laden ende een weynich in Amboine ende de reste in Ternata lossen, met noch een goede partie winen, vleis, olie, kaes ende stockvisch, soo dat se vry wat ontsett sullen worden; Gelderlant sal daer blyven met noch een schip ende de Sonne met noch twee andere na Banda loopen, want als Gelderlant daer comt sal der geen peryckel van de Manilhas weesen ende soo der iet geschiet, sal voor syn comst wesen, daerom, hy daer met noch een schip ende jacht leggende, is genoegh. Men moch tegens haer daer wat te vroeger schepen henen senden, ic vreesse datter van u schoepen geen derwaerts sullen raken, want den mouson sal over syn. Indien tship Erasmus noch half February comt sal noch na Banda moeten, want daer veel lading is, ooc isser een engels jacht na toe, half December van hier geseylt, dat van 2 schepen by de caep is verdwaelt, want de bewinthebbers dienen wel noten ende folie te

hebben, alsoo tship West-Vrieslant is op Mauritius meest met bandase waren gesneuveld, 't my verwondert, waer Erasmus dus lanc blyft, want dewyle geen lading tot Johor is, na myn opinie most nu hier al wesen, tensy dat hy tydinge van ul. heeft ende die wil assisteren.

't Sal heel noodich syn, dat men twee galeyen na Ternata siet te krygen, daer ic weynich remedie toe sie, want den vyant met syn galeyen speelt aff ende aen, dat men met de schepen niet doen en can, conde men den vyant $\frac{1}{2}$ jaer wt het water senden soude moeten vergaen, dat wel te doen is, maer daer mosten galeyen wesen oft meer corcorren die onder tfaveur van de schepen haren dienst condon doen ende die van Tydore vermeersteren; die van Tydore heeft nadat de Spanjaerden van ons fort geslagen waren eene vredevaen aen de Ternatanen gesonden, doch de Ternatanen hebben hem niet ter spraece willen staen, soe dat hy wel siet dat hy de oorloge in syn lant heeft, daer hy meende alles meester vant spel te wesen, waer't mogelyc datter van desen jare twee schepen van u vlote na Ternata gingen t soude de onse seer vertroosten.

Aengaende van de schepen waer te nemen op de cust van Chyna, gelyc de bewinthebbers syn ordonerende, tsy onder Ysla Branco oft onder Lamao; wat onder Isla Branco te doen is, wete niet, doch my dunet dat het te nae Macau is ende connen met de visschers gewaerschout werden, want de cust is vol schepen en die onder Lamao waer te nemen gaet niet vast, wel is waer dat se Lamao int gesicht loopen, dan die op dien tyt by Lamao in zee soude houden soude terstont met de stroom ende wint wechdryven ende ten ancker commende, conuent die van Lamao sien ende binnen vier dagen te lande tot Canton de tyding hebben, hoewel het vier etmael seylen van Macao is, wesende nyet minder als tsestich mylen ende om vorder na Japon te seylen ben ick nyet bekend. Ic en heb in China niet connen handelen, doordien de Portugesen met ses galeonen ende veel cleyne fustalha ons quamen den handel verbieden, daer ic geen moet hadde tegen te slaen met myn drye schepen, die heel vuyl ende onbeseylt waren,

wesende in vyande lande ende vol capitael, dan dit beelde ick my gantsch in, dat indien de Portugesen ons niet verjaecht hadden, dat wy daer souden gehandelt hebben na alle omstandigheden ende na alle tgeene ic wt de Chynesen heb connen verstaen, daerop dat sy lettende syn, want sy soecken ooc dapper de negotie in haer lant te vermeerderen.

Om de Chynesche joncken in de Manilhas waer te nemen can met onse schepen qualyck gedaen werden, het mosten 2 groote schepen ende twee jachten wesen, die men wel schoon onderhielt ooc dapper op de seylage gemaect, want anders ick hebbe geproeft, dat de juncken al te wel seylen om door de groote schepen achterhaelt te werden. De twee groote schepen mosten wesen om of er eenige macht ware, te wederstaen, dan ten soude nyet quaet wesen, dat als men sulcx in de sinne hadde, dat men te Mindanao ankerde ende aldaer 10 of 12 corcorren met moren mede name, die op alle plaetsen bekend syn, ooc den Spanjaert eenige plaetsen te lande met haer hulp affliepen, principael een plaets genaemt Otton, gelegen int eylant Panaty, alwaer veel rys ende vleis valt, daer se de Manilhas mede provideren, daer syn boven 20 of 25 soldaten, voorts tot 50 Spanjaerden niet op; t soude haer seer disacomoderen, doch theeft al mede syn swaricheyt met swarten yet wat te beginnen ende waer ghy comt maeckt anders geen rekeninge, dan dat ghy alle fortse met u wit volc moet doen, dan laet u ooc nyet int hoeft steken dat ghy met u vuile onbeseilde schepen de chynesen juncken sult beseylen, dan om myn sin te seggen wilt noch voort eerst China wt u hoeft stellen ende ooc Manilhas, maer cont ghy in de straet ende ontrent Malaca wat doen, daer sullen se u wel in de hant comen ende ghy moet de Portugesen aldaer te water vernielen oft alle onse vrunden in India sullen vianden werden, want indien Godt de heere my de victorye tegen den vyseroi niet hadde gegeven, t soude met alle onse comptoiren qualyc gestaen hebben, principael met die van Patani, want dat syn schelmen. Ic ben van opynie dat men Malaca te lande sonder grooter forces nyet en behoorde aen te tasten, ten minsten met 1200 soldaten, maer wel ter zee

alle schepen vernielen ende alle vyvres afsnyden, want achte nu soe sal gefortyfceert syn, dattet swaer sal vallen ende op de swarten en moecht geen rekening maken, als alleen tot arbeitslyyden alst al ten besten luckt.

Hiermede wil ick u geluc ende victorye wenschen dattet alles mach gedyen tot Godes eere ende ruste syner kerken.

Desen 4 January 1608, in Bantam.

U vrindt en dienaar,
(Get.) MATELIEFF, DE JONGE.

XV.

COPYE VAN EENEN BRIEF BY DEN ADMIRAEEL MATELIEFF,
TOT BANTAM GELAETEN AEN DEN EERSTCOMENDEN ADMI-
RAEL WT PIET VADERLANDT, VAN DATE DEN 28 JANUARY
1608.

Heer Admirael, het wedervaren van myne gantsche reyse soo voor Malacca, in de Mollucques, als in China, achte onnoodich brede te verhalen, also hier tot Bantam ende op alle plaetsen van dese Oost-Indische landen luyden woonen, die my vergeselschap hebben, dewelcke het selve mondelinge connen relateeren, alleen sal desen dienen om myn oppinie opt vervolch van dien te....., daer syn twee dingen daerop gepast moeten syn, als: naa den staet van Ternate ende Johor ende clek vereyschende is; want die van Ternate moeten ontsett syn, eerder een vloot vuyt de Manilhas compt ende oock die van Johor moeten ont-*et* syn, eer eenige macht vuyt India compt oft hy sal met den vyandt accordeeren, want hy en macht niet herden, alsoo den adel naer den Coninck Jan de Patuan niet vragen en willen op syn begeeren de stadt niet stercken, ende dewyl hy een droncken man is, heeft geen ordre onder syn volck, want hy past nergens op, als op drincken ende op syn vrouwen, ende indien hy wilde, soude syn stadt in een maent soo sterck syn, dat hy gerustelick soude mogen gaen slapen,

dan daer is geen ordre noch ontsach, oock niet comen en sal soo lange in de stadt Batusawar geen compa^e witte en blyven, want de Mallezen en betrouwen haer op haer selven niet, ende en derven den vyandt tot by haer stadt niet verwachten, dan ick achte, dat met 70 oft 80 witte, die daer waren, soude Raya Sabrang wat meer gehoor hebben, ende den adel, die Portugees gesint syn, haer niet derven openbaeren, ende door bedwang haer stadt moeten stercken.

Op Ternate hebbe het stedeken Malajo gesterct, dat op de noortsyde vant eylandt leyt, ende begonnen de Ternatanen te vergaderen, die allenckens begosten daer te comen ende hebben daer gelaten 50 man opt fort ende noch dry scheepen met een jacht, elck van de scheepen mocht 50 man op hebben; de vyandt naer myn vertreck dede eenen aenval daerop ende liet 12 witte op de plaets.

Int begin van December is de groote Sonne van hier gescylt, die in Grece ofte Maccassar is aengeloopen ende aldaer 40 oft 50 last rys ingenomen ende naer Ternate gelooopen, by Celebes langs by oosten, welck schip ick achte daer gecomen sal syn, aleer de hulpe vuyt de Manilhas sal syn gecomen, soo dat ons volck daer geen noot sal hebben, indiense tot de compste van dat schip daer hebben connen blyven. Een wyle tyts daer te vooren was het jacht Duyffken, dat van Ternate was gecomen, ende hier getimmert hadde, met rys ende arack naer Ternate gegaen.

Daer naer den 5 deser is den Admirael van Caerden hier gecommen; wat ick met denselven hebbe gehandelt, sal ul. by dese bygaende brieven wel vinden, die ick aen hem hebbe gescreven, hier op de reede ende ten halfwegen Jaccetra leggende. Hy was eerst gesint naer Johor te gaen om de Chineesvaerders aldaer te verwachten, ende voorts Johor te helpen, doch de wint wilde hem niet dienen ende soude veel tyt t'soucken gebracht hebben ende niet ten tyde hebben connen comen oft de Chineesvaerders soudon al tot Malacca hobben geweest, dan soude oock heure . . . . . voorby hebben geweest om na de Molueques te varen ende alsdan tusschen 2 stoelen inne asschen hebben geseten,

daerom is hy naa Ternate geloopen, Godt de Heere wil hem victorie verleenen. Hy heeft te veel tyt soecken gemaect om hier te comen, in dien tyt hadde hy den vyandt grooten affbreuck connen doen, doch dat is voorby, men moet vuyt ons landt vroeger op voorjaer wtwaren.

Ick achte dat met syn oompste Ternate sal in goeden staet blyven, daerom den eersten admirael hier comende moet hem naer Johor ende Malacca begeven, om te besien oft men den vyandt aldaer van daen soude connen verdryven, de omliggende coningen sullen soo veel hulpe doen als sy connen, doch tmoet al van lanck-samerhandt gedaen syn, opdat haer hulpe mocht gereet wesen, oock moeter al groote macht wesen om Mallacca te beschieten ende te bestormen, want was te vooren al een stercke plaets, ende hebben nu seer versterckt, oock salt nu nimmermoer sonder scheepen wesen, de beste crych is die men te water sal connen aendoen ende beletten haer alle de vivres, die van buyten mogen comen, ende soo der geen middel en is om Malacca te landt te beleggen, moet men Johor stercken ende volck daer laten om te water te rooven ende de stadt Malacca te benouwen ende altyt een seker retrace te hebben, ende soo lange den vyandt aldaer te doen heeft, soo sal hy van desen wech naer Ternate niet dencken, maer wat hy doen kan sal over de Manilhas moeten doen, dat hen oock al ongelegen valt.

Doch hier staet nu te sorgon, dat eer er een vloote vuyt Hollandt comt, de scheepen vuyt China comende met tselve volck ende met tgene in Mallacca is, sy wel op Johor souden vallen, ende de Coninck siende, datter in dus lange geen scheepen gecomen syn, wel mocht naer paeys luysteren, gelick den ouden Coninck al begonnen heeft ende over sulcx ter begeerten van de Portugesen ons volck overleveren ende na syn exempel souden die van Patane volgen, want dat gaet vast, indien die van Jor pays maecken, sullen alle dandre, als Pahan, Patane, Jambe, Pera, Queda ende Achin oock paeys maecken, doch dat betrouwo haer wel sekerlick, dat soo haest alser weder hollantsche scheepen comen sullen toch veranderen, . . . condon wy ons cappitael dat

aldaer tegenwoordich is buiten peryckel brengen, daerom soo haest tship Gouda hier compt, dat alle dagen moet geschieden soot niet verongelact is, salt naer Johor ende Patania seynden, ende besien hoet daer staet ende oock de penningen vuyt de comptoiren laten lichten tot Johor ende Patania.

In Johor syn 10 mille Rl. gereet ende 28 mille ƒ sandelenhout ende dan de vuytstaende schulden, die veel in Patane syn over de 60 mille Rl. ende ontrent 50 mille ƒ sandelenhout; indient my niet en ware omt cappitael, al maecte Johor vreedde, soude daer niet veel naer vragen, want soo haest wy weder met macht quamen, souden hen weder omwerpen, wy en sullen geen deech daer doen oft moeten daer hondert man laten, dan sal hy syn stadt wel stercken.

Ick en soude niet raden Malacca te beleggen, ten sy daer ten minsten twaelf hondert man opt landt mochte setten, doch de saecke weder te beginnen ende onvolbracht te laten is niet geraden, ick achte dat die van Johor ende dandere meer handel sullen doen als by mynen tyt, dan alle dese swerten syn te lancksaem in haer dingen, dat wonder is, alle de coningen moeten 2 maenden te vooren geavyseert wesen, tweleck oock qualyck kan geschieden oft den Portugees soude hem oock versien; doch men most interim de see ontrent Malacca (onveilig) maecken. Dit is gelick nu den staet van Indien is, die noch kan veranderen eer den eersten admirael uyt ons landt compt.

Soo veel belangt de negotie sult hier tot Bantam vorder vernemen, de leggers in Macassar hebbe doen lichten als onnoodich, die van Grece hebbe syn dingen oock heeten klaer maecken ende opbrecken, die van Patane syn oock niet seer nut, want wy worden daer van de Mandorins te seer gequelt ende mogen daer geen handel doen, hebben oock wenich bedreven, want in twee jaren hebben maer ontrent 30 last goets becomen ende daer houden wy sulcken costelycken comptoir met soo veel schenkage te geven, soo dat ons de waren hondert ten hondert te duer comen te staen, ende daer is niet dat ons dienstich is, want peper sullen wy in Bantam ende Jor wel becomen, soo veel wy van doen heb-

ben ende met de Chinesen te handelen commen daer niet, want brengen geen waeren die ons dienen, rouwe syde soude men op voorcoop met haer moeten coopen ende my dunckt dattet onmogelick is met de Chinesen te handelen sonder bedrogen te worden, ende oock alsser eenige winst te doen is wort het door de Mandorins belet. Ick soude wel geraeden vinden het comptoir van daer op te breken ende tot Ligor te leggen, twelck immer alsoo bequaem is, daer den Coninc van Bordelon ons alle vryheyt wel geven soude dan weet niet watter oock te handelen is, gelyck in Patane, doch sonder advys van de bewinthebberen ist niet geraden. Hier tot Bantam syn wel een goede perty lynwaten, die daer wel souden verdaen werden, doch met datter daer soo staet derf men niet seynden. Indien de Portugesen tegen my voor Malacca de overhandt hadden behouden, souden die van Patane onse factoors met het cappitael overgelevert hebben ende noch ist daer niet seker, daerom ist quaet met sulcken kanallie te doen te hebben, principalick, dewyl der geen oft weinich proffyt te doen en is.

Na China soude ick niet ommesien oft Johor soude eerst gesterct wesen, want wy sullen altyt wel tot handelen comen, als wy hier maer een plaetse hebben, daer wy de Portugesen van daen connen affbreuck doen; wy en hebben tot noch toe geen plaets in geheel India, daer wy ons magaseyn mogen maecken om victualie ende timmeragie van scheepen (te) mogen voorderen, twelck ons dapper van noode is; het gact hier tot Bantam alles becrampen toe, wy moeten een plaetse hebben, daer wy wat meer meesters syn ende volck vuyt ons landt connen doen comen wonen. Soo dan de compae. gediend mach werden al hadden wy al Jor, t'is vry wat vuyt de weech, Bantam oft Jaccetra soude ons best dienen, die van Bantam, gisse ick, ons soo sterck in haer stadt niet en willen hebben, die van Jaccetra spreeckt nu wel schoon, doch tsyn swerten ende veranderen alle uren.

In Bantam den 28 January a°. 1608.

UITTREKSEL UIT EENE ALGEMEENE MISSIVE VAN DEN OPPER-
 KOOPMAN TE BANTAM, JACQUES L'HERMITE AAN DE BEWIND-
 HEBBERS TE AMSTERDAM.

Laus Deo 28 January a° 1608, in Bantam.

Erentfeste Wyse enz.

Mynen lesten aen UwEd. is geweest met de schepen den Swar-
 ten Leeuw ende Provintien¹, die ick hope voor desen by UwEd.
 wel sullen syn gearriveert, waerby UwEd. geadviseert hebbe tgene
 hier alsdoen was passerende ende onder andere hoe dat den Coninck
 van Bantam geconsenteert hadde, dat alle de zyden door Sr. Ver-
 schoor² gecocht sonder eenigen tol te betaelen souden laden,
 waerover sooveel mogelyck was in de 2 voorschreven schepen
 werden gescheept, vreesende deselve belofte namaels souden mogen
 vergeten, welke sorge niet ydel is geweest, aengesien soo haest
 de voors. schepen vertroocken waren, de Coninck, Gouverneur en
 de Sabandaer terstondt om den tholl van deselve gesonden hebben,
 seggende wel geconsenteert hadde deselve zyde te laden, maer
 niet sonder toll te betalen . . . . .
 (dan, na lange propoosten) en eenige cleyne presenten aen som-
 mige gegeven, die de saecke meest altereerden, sooveel vercregen
 hebbe, dat men er niet meer aff en soude spreecken, mits conditie
 dat ick myn best doen soude, dat den eerstcomende admirael haer-
 luyden met eenige schepen in't stuck van Palembang soude helpen³,
 op welke conditie de resterende 217 baeltgens my door Jan Wil-
 lemsz in handen gelaten, tegenwoordich int schip Oraise hebbe
 geladen, watter nu voorts af volgen sal leert den tyt.

Daernaer op 17 Novemb. is hier gearriveert een jacht, comende
 van Madagascar, omtrent Antipera, alwaer de caraque St. Antonio
 by den admirael Warwyck in Patana veroverd, door leckheyt
 hebben moeten verlaten, ende het goet op een cylandeken gelost
 ende dit jacht daer gemaect, om hier te Bantam van haer weder-

¹ Die brief is op het R.-A. niet meer aanwezig.

² Opperkoopman te Bantam tot October 1607.

³ Bantam was nog steeds in oorlog met Palembang. Zie Deel II, bladz. 125.

varen te waarschouwen ende eenige schepen te versoucken om deselve goederen te gaen laden, waerover Claes Symonz Meebael ende Jan Fransz schipper van ditto caraque instanelicke versocht hebben het schip de Groote Sonne, dat lach en lade omme metten eersten naer Ternaty te vertrecken, dwelek haerlyyden hebbe afgeslagen, aengesien de nootwendige hulpe, die in Ternate van doen was, sonder deweleke ons volck aldaer apparentelyck het landt soude moeten verlaten, henlieden hope gevende op de komste van den admirael Matelief van China, deweleke eyndelyck den 27 November hier met syn schip Oraigne is gearriveert, sonder aldaer yets uytgerecht te hebben, alsoo van de Portugesen, die 6 schepen sterk waren, wiert verjaecht, gelyck UwEd. van hem selfs breeder sullen connen verstaen; soo haest hier gecomen was ende 't comptoir van gelt was voorsien, hebben geresolveert het jacht Madagascar met een partye kleetgens ende gelt in aller diligentie af te vaerdigen naer Amboina en Banda, om ons volck aldaer te waerschouwen van de kompste van een Engels jacht, dat hier den 24 November van Engelandt gecomen is, tydinghe brengende noch 2 groote schepen op komenden wege waren, om den voortocht van den inkoop van de folie en andere speceryen te mogen genieten, overmits hem gereet maeckten om met den eersten naer de Molucos en Banda te vertrecken, enz.

.....
 Het schip de Groote Zonne is den derden decembris van hier vertrocken naer Grece, om aldaer sooveel rhyss ende boonen te laden als mogelyck is, ende indien aldaer geen quantiteyt van rhyss ende boonen en conde bekomen, heeft ordere in Maccassar aen te loopen ende daer soo veel rys te coopen als hen noodich sal duncken om het fort Ternate te versien . . . . .

Ontrent een maendt vóórt vertreck van de Groote Sonne hebbe het jacht Duyfgen oock derwaerts gedepacheert met een deel rys ende arrae tot provisie van de schepen ende het fort, opdat se alsoo geanimeert mogen blyven tot de compste van de Groote Zonne.

.....
 .....

Op den 19 Decembris is hier gearriveert het schip Mauritius van Patana, niet sonders van ladinge medebrengeende als 60 oft 70 last goets, twelek al is watse naert vertreck van de laetste schepen hebben connen vergaderen, ende dat door de groote schelmerye van de Mantryns, die de onse alle dage wel eens den incoop van peeper ende andersints verbieden, soeckende zelfs alles op te koopen, om alsoo daernaer tgene men soude van doen hebben, uit hare handen te halen, twelek geen maniere en is van handelen. Ferdinando Michiels, die daer voor oppercoopman heeft gelegen is overleden, in syn plaetse is gesuccedeert Victor Sprinkel, oppercoopman van dito schip Mauritius. . . . . Het schip Mauritius voors. is den 27 ditto van hier vertrocken naer Madagascar, om de goederen van de gebleven caracque te laden.

Naer't vertreck vant voorsch. schip Mauritius is hierop op de rhee de gearriveert het schip Gelderlandt, daer coopman op is Hendrick Jansz. Craen ende Jan Jansz. Mol schipper, deweleke in de Mayottes aengeweest hebben ende aldaer vernomen den admirael van Caerden met 7 schepen, 8 dagen te voren van daer vertrocken, ende is soo de kuste van Goa langhs gecomen, in Calicut aengeweest ende met den Samoryn gesproocken, die seer verwondert was, syn belofte, hem door den admirael Verhagen ghedaen, niet en wert volbracht, waerover deselve (belofte), wete niet uyt wat last, heeft vernieuwt; vandaer zyn buyten Sumatra omme, naer datse eenige scheepkens van geender importantie hebben genomen, hier tot Bantam gecomen, alsoo door contrarie windt de straet van Mallacca niet hebben connen beseylen. Wy waren altzamen seer verblyt te verstaen, de vlote die U. E. soo corts naer ons vertreck hadde uytgesonden, ondert beleyt van den E. Admiraal Pauwels van Caerden, denwelcken alsoo het schip Gelderlandt van hem niet en hadde vernomen, wy voorzeeker achteden voor Mallacca te wesen, 'twelek in seer soberen staet soude gevonden hebben, alsoo door de groote sterffte en honger soer was godebeliteert, doch onse hope was ydel, alsoo de voors. Admiraal van Caerden den 6^{den} hier op de reede met 7 schepen

en een jacht is gearriveert, hebbende de straet van Malacca niet connen crygen. Het schip Gelderlandt hier gearriveert synde is by den admirael Matelieff goetgevonden tselve datelycken te despascheren naer Ternate, om het volck en de schepen, die daer liggen ende noodich dienen gerepareert, te verlossen.

.....

De heer admirael van Cnerden is den 10 deser van hier ver-
trocken om soo 't mogelyck waer tot Jhoor te comen, ende aldaer
de caracquen, die men dit jaer van China verwacht, waer te
nenien ende de stadt van Malacca te benauwen tegen de compste
van de toecomende vloot, dwelck, indien 't te wege hadde con-
nen gebracht worden, een heerlycke saecke soude geweest syn,
dan alsoo 't tegenwoordich in 't hert van den mouson is, heeft
eenige dagen geproeft; doch niet connen profiteren, waerover
met advys van den Admiraal Matelieff, met syn heele vlote naer
Ternate is geloopen, alwaer ick hope yets goets zal connen uyt-
rechten, alsoo een fraeye macht by den anderen sal hebben, Godt
geve syn voornemen wel mach succederen, het waer te wenschen,
desen hoeck eens van de Spaignaerden wierde verlost, soude hopen
de Portugezen wel van daer souden blyven, alsoo der middel
genoegh is de plaetze wel te versien.

Met die van Banda sal een ander resolutie moeten genomen
worden, off anders salt op't lest vuylen, het syn moetwillige
boeven ende andere natien wordender door opgeroekt. Ick soude
achten (dat als) het Engels jacht derwaerts is, sullen in schoone
conjuncture komen, alsoo ons volck eenen tyt lanck sonder gelt
en coqpmanschappen hebben geseten, dan syn nu wel versien,
hope het jacht Madagascar 14 dagen voor henlynden daer gearri-
veert sal wesen, ende de onse middel sullen gehadt hebben alles
op te coopen. Van haer twee andere schepen hebbe noch niet
vernomen, moghen se noch een maendt oft 6 weken toeven, sul-
len ons in de Moluques dit jaer geen schade doen. Het is ver-
drietich dat wyluyden vechten en smyten moeten ende dat dese
Engelschen soo gemackelyck hare ladinge onder onse vleugelen
connen halen. In de Molucos connen se ons geen schade doen,

als alleenlyck in Banda, dwelck oock wel te beletten ware als men die van Banda een bril op de neus settede. Sonder hetwelcke de Engelschen dese vaert niet en sullen laten te continueren, want daer vallen te groote proffytten ende noch meer vallen souden als U. E. alle de Molucqsche waren alleene in handen hadden ¹.

.....

.....

Het schip *Erasmus*, dat naer Johor van den Admirael Matelieff gesonden was, is op den 15 deser hier gearriveert, medebrengeende ontrent (?) blaar peeper in Johor, door Cornelis Franx uitgescheept, brengt tydinge de saecken van Johor in seer soberen staet stonden door het lange tarderen van de nieuwe schepen. De vyandt isser met eenige fusten en galeyen ontrent geweest ende hoewel geen landtocht en deden, waren de Johoriten soo bevreest, datse de stadt in brandt steeckende, alle tsamen in't geberchte ofte bosschagie vluchteden, daer naer synder Ambassadeurs over en weder gegaen ende met den vyandt in vredehandelinge getreden, de articulen die van d'eenen en d'andere syde geraemt waren sullen Uwe E. connen sien by het origineel, dat de onse in Johor hebben becomen ende den heer Admirael in handen geleverd.

Rayo Bonso heeft hiertoe niet willen consentieren, waerover oock naer Bintam ende Linga, dwelck hem toekomt, is ver trocken. Het schynt hem nu, het gouvernement van meest het Coninekryk in handen hebben gestelt, alsoo syn broeder daertoe niet en dient. Ick vreesse weynich sullen uytrechten, alsoo door het lange tarderen van de schepen den moet gantsch sullen verloren geven, ende alsoo by de Portugesen, die ongetwyfelt als de schepen van China sullen gekomen syn, eenige macht by den anderen sullen hebben, ondergebracht worden, 'twelck ons credit niet alleene by die van Johor ende omliggende plaetsen, maer oock by alle coningen van Indien, seer soude verminderen. Het ware wel noodich geweest den Admirael van Caerden daer hadde ge-

¹ Eerste ontwikkeling van het denkbeeld van monopolie der specerijen.

weest, dan tegen onmogolicke dingen is niet te doen, waerover de uytcomste van de saecke met patientie moeten verwachten. Het capitael dat daer aen lundt is, sal niet weinich peryckel loopen, ende dat van Patane van gelycken, alwaer noch wel 60,000 Realen hebben ende in Johor 10,000. Het schip Gouda comende sullen sien oft niet geraden is 'tselve derwaerts te senden, om partye van 't capitael te lichten ende eenige cattone lywaten in de plaets te laten, om haer niet geheelyck te ontblooten . . . . . Het schip Erasmus is geordonneert den peper die der in is hier te lossen ende dan naer Banda om syn ladinge te seylen.

b) Uittreksel uit eenen brief van denzelfden aan dezelfden, dd. Bantam 24 Julij 1608.

Mynen lesten aen Uwe. is geweest op 28 January met het schip Oraigne, dwelcke ick hope alsmede de andere als namentlyck Mauritius, Provincien en de Swarten Leeuw voor desen by Ue. wel sullen syn gearriveert. Het schip Gouda hebbende een lange uytreyse gehadt (is alhier gearriveert) en . . . . . is volgens d'ordre van den heer Admirael Matelief naer Johor ende Patane vertrokken den xi^{den} Marty.

Daernaer op 25 Juny is hier gearriveert het schip de Grootte Sonne, comende van Ternate, alwaer door het lange taderen van de nieuwe schepen soo lange gehouden is, dat in Amboina noch Banda niet en is connen comen, hoewel heel dicht by Hitto ende bynaer in de baye waren, alwaer Abraham Matthyssen aen landt voer omme den Gouverneur van syne comste te verwittigen, opkomende heeft aldaer gevonden den Admirael van Caerden, die alreede 2 van syn schepen, namentlycken den Goes ende Ceylon naer Banda om haere ladinghe hadde gesonden, houdende tship Erasmus, om aldaer in Amboina te laden.

Wat aengaet de negotie alhier (in Bantam) is jegenwoordich in stilstandt, door de groote questie, die tusschen den gouverneur en anderen Adel geresen is, waeroverbeyde in de wapenen syn, ende wel

eene groote veranderinghe moghte causeren, het is goet hier tegenwoordich een schip op de reede te hebben, anders soude men niet sonder peryckel wesen, als de partyen tegen malcanderen quamen te vechten; dan hebben nu met Godts hulpe geen en noot, watter uyt broeyen sal sullen haest zien, wy houden ons ondertusschen stil ende neutrael, alleenlyck op de bescherminge van onse logie lettende ende tgene buyten deselve, in de packhuysen van Latmoy (?) ende elders hebben leggende.

.....

c) Uittreksel uit eenen brief van denzelfden aen denzelfden,
Bantam s. d. November 1608.

De voorgaende enz. . . . .

Tsedert op 29 augusti is hier gearriveert het schip Erasmus, comende van Amboina, geladen met omtrent 700 bhaar nagelen, waertoe hem hier hebbe ingegeven 1750 sacken peper enz., hebbe hem voorts hier houden leggen tot de comste van andere schepen, die uytte Molucos verwachtende waren, om volgende UwEd. ordres niet alleen, maer in compagnie van de resterende schepen te seylen, welke oock daernaer hier wel zyn gearriveert, als namentlyck der Veer ende Ceylon seer ryckelyck in Banda volladen . . . . .

Hoe dat de saecken in Banda staen sullen UwE. particulierlyck van den heer Vice-admirael Adriaen Maertsz. ende andere medegaende coopiuyden kunnen verstaen, hebben weder naer haer oude gewoonte de pypen wat gestelt, dan alles is, ten besten affgelopen. Ick vreesse sooder geen ordre in dit eylandt gestelt en wort eens qualick sal affloopen, want dagelycx in moetwille toenemen en daer en is nyet wel remedie toe, tensy dat men se met geweld dwinght, dwelek oock zyn zwarichheden heeft. Niet alleen om die van Banda, maer oock ton respecte van alle andere landen, hierontrent, die daermede groot achterdencken soude gegeven worden; die van Amboina worden seer door de Bandanesen opgeroekt, ende is te sorgen schier oft morgen daer oock uytborsten sal; te meer, haer in den mondt gegeven is, naer ick verstaen, dat de brieven by Syn Ex^{lie} aen henluyden geschreven (die haer nochtans

om zeeckere redenen niet en worden behandight) luyden als aen bontgenooten ende nyet als onderdanen, ende naer haer seggen nyet als onderdanen maer als slaven getracteert worden, ende principalyck het volck van ontrent het casteel, overmits in gedurigen arbeyt werden gehouden, waerop wel dient geleth, want alsoo wy voorgeven geen landen te begeeren, maer alleen de Indianen van de slavernye van de Portugesen soecken te verlossen, meenen datse beter van ons als van de Portugesen behoiren getracteert te worden, waeraf ick achte UwE. voor desen volcomelyck van den Gouverneur ende anderen sullen zyn geïnformeert.

In Banda is noch voor oppercoopman gebleven Heyndrick van Bergel, alsoo de Bandanezen hem niet en wilden missen, waerdoor Cornelis Pietersz., die aldaer van den heer Admiraal Matelieff was gelaten, in Grecé, in plaetse van Steven Doensen, die met dese schepen overvaart, is gestelt. In dese plaetse van Grecé valt seer weynich te doen, soodat dickwils by de admiraels in delibèratie is gestelt geweest, of men thuys vandaer hoorde te lichten oft nyet, dan tot noch toe isser nyet fynalycken aff geresolveert. Soo ons volck daer blyven, sullen moeten een nyeuw huys maecken ende andere oncosten doen, alsoo het oude heel vervallen is, achte de admiraal van Caerden daer selfs aen sal loopen ende op alles goede ordre stellen, vreesse als de onse vandaer waren de Portugesen, die der noch zyn, zeer vast souden nestelen, die ons in de negotie van Banda seer schadelyck souden connen wesen.

Het succes van den E. Admiraal van Caerden in de Molucos sullen Uwe E. by dese medegaende, die hy self is schryvende connen verstaen ¹, heeft Taffecoa veroverd ende tselve met ons volck beset, dwelck ick hope mettertyt goede quantiteyt nagelen sal uytleveren, alsoo't voor desen het vruchtbaerste eylandt van allen placht te wesen. Naer het innemen van Taffecoa synder 2 schepen, als namelyck Walcheren en China op de rheede gebleven en de resterende liepen groot peryckel, dat voorwaer een groot ongeluc is. Godt geve de schade wederomme in een ander mach gerecom-

¹ Zie hierachter de brieven van den admiraal van Caerden.

penseert worden; het capitael ende voorts eenige victualie, die der inne was, is geberght ende het volck op de andere schepen gerepartieert ende principalyck op de schepen Bantam, Cleyne Sonne en Gelderlandt, die herwaerts gedestineert waren te comen, waeraf alleenlyck Bantam den 5^{den} Octobris hier gearriveert is, hebbende Gelderlandt ende Cleyne Sonne onder wegen gelaten, waeraf tot noch toe nyet en hebbe vernomen, vreesse alsoo de mousson meest verlopen is, dit jaer hier nyet en sullen connen komen, enz. enz. . . . .

De admirael van Caerden is zelfs in Ternate gebleven om in alles goede ordre te stellen, by hem houdende de schepen Banda, Patane, Delft en het jacht de Jager. Het Duyfgen is in't verdubbelen geborsten, soodat nootwendich eenige schepen met victualie ende andersints derwaerts sullen moeten gesonden zyn, enz. . . . .

Naer het vertreck van de schepen vuyt Ternate heeft de admirael van Caerden affgevaerdicht een cleyn jachtken, genaemt den Draeck, waerby aviseert met eenighe Chinezen, die daer gevangen hadde, een contractt ghemaect te hebben om teghen het toecomende jaer daer te brengen 100 picol rouwe Chinese syden enz. . . . .

Soo haest het voorsz. jacht de Draeck hier gearriveert was hebben in allen haest gedespacheert naer Succadana, overmits uyt eenighe joncken vandaer comende verstaen hadde dat de Coninck aldaer vermoort was, ende ons volck eenichsints in perickel stonden, doordien eenige steenen by haer hadden, hebben daermede gesonden Samuel Bloemaert en hem medegegeven 1000 realen van achten en $492\frac{1}{2}$ rosenobels, om te sien oft deselve dewyle daer soude zyn noch conde besteeden, daer commende heeft alles in beteren staet gevonden als wy wel gemeent hadden. Pieter Aertsen die daer lach hadde syn cargasoen meest verhandelt, behalven 2256 Larins, die my hier overgelevert heeft en is met het jacht hier gecomen, gelyck geordonneert was, daer syn eenighe schulden uytstaende gebleven . . . . .

brengt mede omtrent 275 caraat steenen, welke gepackt syn in een besaelcken en aen Abraham Mathysen, coopman en schipper op de Grootte Sonne, overgelevert, neffens twee besoarsteenen soodat dit een seer profytelycken handel is, en als men een jachtke hadde, dat men jaerlycx hiertoe alleen mochte gebruycken om te halen en brenghen tghene daer soude mogen van doen hebben, achte jaerlycks vry wat opbrenghen soude, te meer als men selfs naer Landa mochte vaeren, dwelck met sulcke jacht oock eensdeels doenlyck is. Ick hadde Samuel Bloemaert belast dat in Succadana synde alle naerstigheyt soude doen om naer desen handel te vernemen, dan alsoo de prauwen van Landa noch nyet gecomen en waeren, heeft het recht fundament nyet connen weeten, dan sooveel isser aff dat die van Succadana den handel op Landa nyet en connen beletten, al waert saecke tselve nyet en wilden consenteren, alsoo die van Landa ooc nyet veel op die van Succadana passen; dan vooreerst ist best met vruntschap geschiede, om alst nyet hotten en wilde t'eene met d'andre niet te verliezen, daerna als ons alles bekent sal syn, conne dan naer gelegentheyte van de saecke handelen, want ick achte als die van Succadana bevinden sullen, datse er eenighe schaede by lyden, tselve voor altyt niet en sullen willen consenteren, dan vooreerst achte gheen swaricheyt daerinne sullen maecken, overmits de saecke sooverre niet inne en sien en in allen gevalle connen alle swaricheden met weynich geschencken wechgenomen worden, en opdat men eens het rechte fundament van denselven handel soude te weeten comen, is by den breeden raet goetgevonden, dat het jacht wederomme derwaerts sal ghesonden worden, en hebben Samuel Bloemaert aengenomen om aldaer voor den tyt van 2 jaeren te leggen als Uwe Ed. by de copyen van de resolutien sullen connen sien. Sal tvoors. jacht met den eersten sien te despacheren en hem van alles wat mogelyck zyn sall provideren, opdatter een goede partie diamanten mach becomen worden. Soo haest het jacht in Succadana het volck en andersints gelaten sal hebben, is goetgevonden voort te loopen naer Banda, om het comptoir aldaer met eenich compliant te provyderen, waertoe 12,000 reaelen daerinne sal laeden en vandacr

sal wederomme hier comen, ondertusschen sullen by de joncken, die dagelycks van Succadana hier connen comen, verstaen hoe't met den handel van Landa staet, en watter noodich sal dienen gesonden, als wanneer tselve jacht wederomme derwaerts connen seynden, alsoo het seer bequaem is om de reviere van Landa(k) op te varen en andere diensten daeromtrent te doen, naerdan dan de gelegentheyd sal presenteren, nyet twyfelende oft sal tot sonderlinghe dienst van de Comp. strecken, waertoe oock van myne syde alle vlyt en naersticheyt sal aenwenden.

STUKKEN BETREKKELIK DEN SCHEEPSTOGT ONDER BEVEL VAN
DEN ADMIRAAL PAULUS VAN CAERDEN.

De sloopstogt van den admiraal van Caerden is in het werk «Begin en Voortgang der O. I. C.» slechts ten deele en bij Valentijn niet altijd met naauwkeurigheid beschreven. Geen beter bron voor de kennis der verrigtingen en lotgevallen van dien vlootvoogd, kunnen er geraadpleegd worden dan de hieronder volgende uittreksels uit zijne brieven. De onder n°. XIX medegelede brief van den bevelhebber op Tacomi of Willemstad geeft ten slotte een duidelijk overzicht van den toestand van het Nederl. gezag in de Molukken, nadat de admir. van Caerden was gevangen genomen, en van hetgeen de handhaving van dat gezag destijds vereischte. Cf. bladz. 65 hierboven.

XVII.

UITTREKSELS UIT BRIEVEN VAN DEN ADMIRAEL VAN CAERDEN
AAN DE VERGADERING VAN XVII.

a) Myn leste schryvens aen UE. is geweest den 27 October a^o. 1606 ¹ ende syn den 5^{den} November daarnaar in Annobons,

---

¹ Deze brief is niet meer aanwezig op het R.-A.

aldaar verwaantert, overmits het waater van de Caap niet goed en was ende ververscht vandaer tseyl gegaan, op den 12^d dito ende gecomen synde op den 4^{den} January 1607 op omtrent de hoochte van 36 graaden, wesende noch by westen de cabo de bone Esperanca, omtrent 60 mylen . . . . .

Den 17^{den} January het landt van de Cabo gesien ende den 26^{en} ditto de cabo das Agulhas gepasseert ende den 27^{en} februario ten ancker gecomen in de Bahia van Steven van der Hagen, ende des anderen daechs weder vandaer tseyl gegaen, om de onbequaemheyte van de reede ende datt men oock niet en conde aen lant comen, doordien dattet aen de wall seer storte, vandaer syn wy ten ancker gecomen op den 29^{en} maert des avonts voor Mosambique, ende sagen binnen tcasteel leggen dry scheepen, als 2 groote ende een cleyn, ende wert by ons geoordeelt datt de 2 kraken waren, ende syn des anderen daechs met de vloote binnen geseylt ende hebben de schepen van de viant veroverd, sonder eenighe wederstant, wesende de 2 schepen die daer jaarlycx comen handelen ende het ander een jacht datt daar op de custe gebruyct werde naar Cuama. Den eersten april syn wy op Mossambique aen lant gevallen ende geen wederstant vindende, de portugeesen al te samen vluchtende met vrou ende kinderen.¹

Den 10^{den} October op de hoochte van 16 gr. en 10 min. hebben een seyl gesien, hetwelck wy gejaacht en achterhaalt hebben, loopende naar de wall ende in den nacht hebben't veroverd ende ingenomen, sittende aan de gront ende was een kraeck, comende van Lixboa, genaemt Nossa Senora do Loretto, ende was een van de vier, die lest uitgevaren waren van Lixboa . . . . . hebben alles gelost, datt wy daaruyt conden crygen, overmits hy vol waters quam ende in de gront stiet ende alles daeruyt wesende, datt wy conden becomen, hebben den brant daer in gesteecken,

¹ De admiraal van Caerden verloor hier zijn tijd tot den 26^{en} Augustus, met vruchteloos het kasteel van Mozambique te belegeren. Men vindt het verhaal dezer belegering in *•Begin en Voortgangh der O. I. C.•* Deel II, AAA; doch de opgaven der dagteekening zijn in dat werk niet juist. Bij het verlaten van Mozambique ging het schip Zierikzee verloren. Cf. hierboven bladz. 64.

hebbende daer aan gelt uitgecregen 19490 realen van achten, een weynich laken, eene partye esmeraulden, tgeschut, 35 E gewrocht silverwerck, 53 pypen wyn, $7\frac{1}{2}$ pyp oly, 8 pypen asyn enz.

.....

Den 15 ditto tseyl gegaen ende den 17^{den} gecomen voor de barra van Goa ende geset, alwaar onder de bescherminghe van haar geschut laagen dry craken met veel galleyen ende fusten, waaruyt alles gelost was, soo wy verstaen hebben, ende gesien hebbende de gelegentheyte van haar sterckten ende batterien aen lant gemaect, hebben gants niet geraaden gevonden haar daar aan te tasten, syn daaromme weder vertrocken ende naar de eylanden Quemados geseylt, liggende op 16 graden, daer de craken het lant aensoecken ende daer geset met hoope om de craken van Mossambique daer te bejegenen, ende daer gewacht hebbende sonder haer te vernemen ofte oock geen tydinghe te hooren. Syn op den eersten November tseyl gegaen ende weder geseylt naar Goa ende des anderen daachs daar gearriveert ende geset voor de barra ende weder geraatslaucht, naademaal de andere niet en quaemen, ofte het oock geraatsaam was de scheepen aen te tasten, daar sy sooser op haer voordeel laagen, hetwelcke niet geraatsaam is gevonden ende op den 5^{den} tseyl gegaen naer Calicut, alwaer wy op den 13^{den} gecomen syn, ende heb van hen verstaen, datt daer een hollants schip geweest hadde over 4 ofte 5 dagen, en de capiteyn hadde met den Samorin gesproocken ende presenterende brieven van Syn Excellencie aen hem gebracht, ende het schip was vertrocken naer Cochin ende sou voorts naer Punto de Gala en Ceylon loopen, om aldaer te wachten, om den vyant eenighen afbreuck te doen, twelek wy altemael uyt een tolek verstonden, soo hebben wy terstont brieven afgesonden, vermoedende dattet brieven voor ons soude brengen ende dattet ons naar gesonden moste wesen ¹, ende syn met onse schepen hem naageseylt, want de Samorin tot Panana was ofte noch dry ofte 4 myl lager,

---

¹ Dat vermoeden was juist, het was het schip Gelderland, dat met geheime instructien aan Paulus van Caerden achterna gezonden was.

alwaar gecomen synde hebben verstaen dattet Jan Jansz. Moll ende Heyndrick Jansz. Craen waren, door een briefken datse gelaten hadden aen een tolck . . . . . ende was ses daagen voor ons compste vertrocken, hebben daaromme het schip Patany ende jacht de Jager daarnaar gesonden naar de Cabo de Comoryn ende Punto de Gala ende wy syn daar blyven leggen om den Samoryn te spreken, dewelcke syn ambassadeurs aen onse scheepen gesonden heeft, met den brief die hy met het leste schip van Syn Excellencie ontfangen hadde, begerende dat ick aen lant soude willen comen om met hem te spreken ende deese ambassadeurs met de tolcken hebben ooc seer aengestaen om eenige presenten voor den Samorin; soo hebben wy (daarvan) niet connen voorbywesen . . . . .

(Van Caerden vermoedde geheime verstandhouding tusschen den Samorijn en aldaer aanwezige Portugezen; hij geeft breedvoerig de redenen op van dit zijn vermoeden en vervolgt:) door alle welke redenen ik my niet vertrouwt hebbe aldaer aen lant te gaen ende soo hebben alles met syn ambassadors te scheepe afgehandelt, hetwelcke is, dat hy my schriftelyck met syn hant gegeven heeft op haer tael ende wyse, dat hy van waarde hout ende sal blyven houden alle hetgeene hy met Steven van der Hagen aangegaan heeft ende ick ten anderen syde, hebbe onder het contractt van Steven van der Hagen doen schryven, datt ick hetselfde contractt van waarde houde ende onderteykent . . . . .

Den 22^a dito syn wy tseyl gegaen ende den lesten ditto wesende ontrent de Cabo de Comoryn, hebben gesien 2 seylen ende bevonden te wesen het schip Patani ende jacht de Jager, vooruyt gesonden om Jan Jansz. Mol te soecken. Den 6^e December ten ancker gecomen onder Ceylon, ende alsoo wy eenige seylkens saagen hebben met de schaloupen ende jacht doen naar jagen; maar niet opdoende ende Jan Jansz. Moll daer niet vindende ende voor ons daer niet te doen wesende, syn vertrocken den 10^{den} ditto, om vandaer tseyl te gaen naar Malacca; maar hebben daer niet connen comen, ende achte het oock omtrent dees tyt des jaars niet mogelycken is, daar te mogen comen, soo hebben

wy ons cours naar Bantam gestelt, om vandaar naar Malacca binnen door te seylen ende op den 6^{den} Januario 1608 daar (i. e. Bantam) gearriveert ende hebben alhier gevonden den heer admirael Matelieff, liggende in de ladinghe. Jan Jansz. Moll¹ is hier mede geweest ende van den heer admirael Matelieff gedespecheert naar Macassar ende voorts naar de Molucos, en was twee dagen voor ons compste vertrocken, om in Jacatra eerst wat arack in te nemen en te verwateren. Datelyck 't mynder compste ben ick aen lant gevaaren om met den heer admirael Matelieff te spreken, denwelcke my geleverd heeft de copie van een secrete instructie aen my gesonden². Dwelck ick gecopieert hebbe ende in den breeden ende crychsraet gelesen ende op alles gelet, soo hebben wy geresolveert al te saemen in compagnie recht door te gaen naer Johor, om voorts te comen in de straat van Sincapura, hoopende noch tyts genoegh sullen comen om de craken van China te rencontreren. Dwelck by den heer admirael Matelieff oock soo goetgevonden werde ende dat sulcx is strecgende tot de meeste dienst van de Compe. enz. enz.

.....
 Voor Bantam den 9^{den} dach van Januari a^o. 1608.

PAUWELS VAN CAERDEN.

b) Wyse voorsicnighe seer discreete Heeren;

Myn lesten schryvens aen UE. is geweest den 9^{den} deeses met den heer admirael Matelieff, gelyck desen oock is gaende ende den 10^{den} syn wy van Pulo Panjan tseyl gegaen, om onse reyse te vervoorderen naer Johor ende dan voorts naar Malacca ende hebben bevonden tot op den 13^{den} ditto dat wy overmits de contrary wint en stroom seer quaalyck tot ons voornemen sullen cunnen comen, om in tyts in de straat van Sincapura te wesen, om de craken uyt China te verwachten, ende alsoo daarduer dan oock verlet soude wesen om in de Molucos te comen, overmits de

---

¹ Schipper van het schip Gelderland.

² Zie bladz. 233.

mouſon gepasseert ſal ſyn, ſoodat het dan een jaar soude ver-
 touven eer wy yets met ons ſcheepen op Ternate soude mogen
 attendeeren, ſoo hebben wy geraatsaam gevonden onſe resolutie
 met advys van den heer admir. Matelieff te veranderen . . . . .
 . . . . ., ſoo is by ons geresolveert datt wy met de geheele
 vloote ons naer Ternate sullen transporteren, ende aldaar ons
 beste doen ſoo't eenichsints geraatsaam gevonden werdt om de
 Spanjaerts daeruyt te dryven, alsoo wy oock bevinden sulcx ons
 opt hoogste by de secreete instructie belast werdt, overmits de
 Molucos het wit ſyn daer UE. op ſyn ſiende. Godt almachtich
 verleene ons ſyn seegen ende een geluckige uytcompste, enz. . . .

Op gisteren is het ſchip Erasmus, daer opperkoopman op is
 den fiscael Martinus Apius, alhier van Johor gearriveert, die ons
 mede verclaerde dat sy van gevoelen ſyn, datt byaldien wy by
 ons voornemen blyven, overmits de contrary wint en stroom te
 laat sullen comen om den viant den gewenschten afbreucq te doen.

Hiermede enz. . . . .

Ten ancker onder Pulo Babi, deesen 15 Januario a°. 1608.

PAUWELS VAN CAERDEN.

c) Eersame wyse voorsienighe ende seer discreete Heeren,

Mijn leste schryven aen UE. is geweest op den 9^{en} ende 15^{en}
 Januario met den admiraal Matelieff, daerby UE. verstaen sult
 hebben, wy geresolveert waeren met onse gantsche vloot te seylen
 naar Ternate, ende hebben ons verwaatert ende branthout gehaelt
 aen de versche rivier by Jacatra, vanwaer wy den 21^{en} Januario
 tseyl ſyn gegaen om volgens onse resolutie onse reyſe te vervoer-
 deren naer Ternate. Den 23^{en} dito is den breeden raet, de ſchipper's
 ende stuerlyuden vergadert geweest, om te resolveeren wat wech
 men soude neemen naar Ternate, om opt spoedichste daer te
 comen mogen; en werde geresolveert, dat men tusschen Borneo
 en Celebes door, onsen wech souden nemen en hebben het ſchip
 Patani affgevaardicht naar Macassar, om aldaar een partye rys
 te coopen, ende het ſchip Gelderlant daar vindende, onse brieven
 overleveren aen Heyndrick Jansz. Craen, om hem mede by ons

te voegen metten eersten in Ternate. Den 24 februario wesende noch $\frac{1}{3}$ van een graat by suyen den Aequinoctiael op de custe van Celebes is den breedten raet, mitsgaders de schippers en stierluyden, vergadert geweest, ende aenmerckende den langen tyt die wy hier alreede 't soeck gebrocht hebben . . . . . soo is geresolveert, datt men by zuyden Celebes sall omloopen door de Boqeron ende vooreerst op Amboyno aenloopen, en hebben datelyck ons jacht affgevaardight naar Macassar om het selfde aen de scheepen Gelderlant en Patani te advertceren, soo sy daer noch mochten wesen en datt sy oock mede een partye rys soude coopen. . . . . Den 3^{den} meert is het schip Patani, comende van Macassar, inhebbende omtrent de 40 coyan ryst, met het schip Erasmus comende van Bantam, by het eylant Bouton by ons gecomen, dewelcke daachs te voren by malcanderen gecomen waren ende hebben ons cours gelyckelyck in comp. naer Amboyno gestelt. Den 10^{den} marty syn wy in Amboyno gecomen, daer wy alles in goeden doene bevonden hebben; doch gebreck aen gelt, dwelck groote schaade veroorsaecht heeft, want den gouverneur en den ondercoopman verclaaren ditt jaar wel vijf hondert bahar nagelen door diversche joncken vervoert syn, twelck sy niet en hebben connen beletten, door datse geen middelen hebben gehadt om te betalen, ende waren t'onser compste tusschen de 2 en dryduysent reaalen van 8ten schuldieh en hadden nu in de loges omtrent de negenhondert bahar en apparentelyck om noch cortelyck tweehondert bahar te becomen, by mans gedencken is hier sulcken gewas niet geweest.

(De admiraal van Caerden gaat nu over in zijn brief tot het mededeelen van bijzonderheden over den staat der schepen en der bemanning en deelt eindelijk mede, op welke wijze hij zijne vloot verdeeld heeft. Het besluit van dit zijn omstandig schrijven is, dat het schip Erasmus zou laden op Amboina, dat de drie schepen Veere, Ceylon en Groote Zon zouden vertrekken naar Banda, om aldaar lading te halen; «voorts,» zoo vervolgt hij, «syn wy » geresolveert met de scheepen Banda, Walcheren, Bantam, China » en Patani te seylen naar Ternate, om aldaer te doen alles, dat

» ons mogelycken sall syn tot affbreuck van den vyant, en vandaar » sall het schip Bantam metten eersten, als men 't sullen mogen » missen, seylen naer Bantam, om aldaar te laden, als oock het » schip China naar Grissee, om aldaar van syn laadinge in te » nemen, te weeten tgheene hy op Grece sal vinden, ende voorts » vandaar naar Bantam seylen om voorts vol te laaden.»)

8° dach mayo a^o. 1608.

PAUWELS VAN CAERDEN.

d) Ed. wyse enz.,

Myn lesten schryvens aen UE. is geweest uyt Amboyno op den achtsten mayo, den 10^{den} dito syn wy vandaar tseyl gegaan ende den 18^{den} wel in Ternate voor Malayo gearriveerd. Den 19^{den} den breeden raet ende crychsraet vergadert ende hebben ons van alle gelegentheyten laten onderrechten, oock mede informatie genomen van de overloopers, die hier waren, van de gelegentheyten van den viant, op alles wel gelet hebbende is goetgevonden geweest, dat men op Tidore soude attenderen, alsoo op Ternata ofte op de stadt Gammelamma, naer alle des raets oordeel voor ons geen voordeel te doen soude weesen, want van de Spanjaerts seer sterck gemaackt is. . . . .

Ons oogenmerck dan genomen hebbende om op Tydore te attenderen, soo hebben wy datelyck over aen het vastelant (sic) van Gilolo gesonden, dat alle de ondersaaten ende vrienden van den Coninck van Ternate, met haer correccoren met alle haer macht soudent vergaeren ende by ons comen, onderwylen wachende op de compste der correccoren, soo hebben wy verstaen, dat de mestre de campo, de capiteynen ende soldaten van de galeyen hadde doen sweeren, dat soo wanneer sy onse fregatte, die wy hier hadden, conden begaen, dat sy se soudent aborderen, daarover wy goetgevonden hebben de fregatte in alle diligentie watt hooger op te boyen ende schootvry te maken voor een musquet, dwelcke alsoo gedaen is geweest ende is gemant geweest met hondert man ende in see geloopen voor Gammelamma, hoope de galeyen haer soudent abordeeren, ons vastelyck betrouwende de victorye aen ons syde soude vallen, soo de galeyen

hem abordeeren, hetwelck zoo niet heeft mogen gelucken, door een schelm van ons volck, die overgelopen was en den vyant alles geopenbaert heeft. . . . .

Aengaende van Tydore; naer datt de correccoren altesamen by ons vergadert hebben ende tghcen voorgewent was op Ternate ende op de galeyen te attenteeren geen apparentie was om wel te succederen, syn wy van Malayo gescheyden naer Tydore, daer wy op den 16^{en} Junio voor gecomen sijn ende geaenckert by t'oude casteel ende tot tweemalen doen besichtigen, waer men bequaemelycken soude mogen landen, dan naar't besichtigen ende alles wel overleggende, is by den raet beslooten niet te landen als sulcx by 't resolutieboek blyckt ende oock de reeden daerby, daartoe ick myn referere¹, daarnaer syn wy volghens tghcene by den raet beslooten was, met het schip Patani ende de jachten van Tydore geseylt, latende d'andere schepen daer leggen ende mede-neemende de meeste correccoren, geseylt naar Maquyan, voor de stadt van Tafaco, daar wy op den 20^{en} quaemen ende den 21^{en} s'morgens gelant en met geweld ingenomen, sonder groote schaade van ons volck, alhoewel het een seer stercke plaats is, en soo daer maar een dertich ofte 40 Spanjaerts geweest waren, soude te beduchten geweest hebben, dat wy de plaetse niet verovert souden hebben, in welcke veroverde plaetse wy gevonden hebben 36 bassen, twee falcons ende een cameel, 24 gongen ende omtrent achtendertich bahar nagelen, ende hebbe datelyk aen alle de andere steeden ende dorpen op teylant gesonden, datse aen den Coninck van Ternate ende aen ons van wegen Syn Excelentie obedientie souden doen, hetwelcke alsoo gevolcht is, sodat alle de oversten van tlant by ons in Taffaco gecomen syn, ende *beloften van getrouwicheyt gedaen hebben aen den Coninck van Ternate en aen ons in den naem als boven.* Hebben voorts brieven affgesonden aen de scheepen, haer adverterende tgeene gepasseerd was, om met den

---

¹ Het resolutieboek van P. v. C. is slechts voor een zeer klein gedeelte meer aanwezig, dat gedeelte loopt niet verder dan tot Junij 1608 en dan nog zeer onvolledig.

eersten onder Macquian voor Taffaco by ons te comen, om deese plaetse sterck te maecken ende te besetten . . . . .
 Daarop de scheepen op den 27 dach Julio voor Tafaco ten ancker gecomen syn, uytgesondert het schip Bantam, dat naer Malayo gegaen was, omdat het te beter bewaert soude syn, de schepen gearriveert synde, hebben het Duyfken mede weder afgesonden, met den capiteyn ende tvolck van Malayo, ende geresolveert de plaetse van Tafaco alsmede andere plaatsen, daart noodich sonde wesen op't eylant sterck te maaken, ende capiteyn (Apollonius) Schot met de soldaten die hy hadde met noch sooveel volcxs daerby tot 100 int getal, tot garnisoen daar te laten; alsoo dit eylant het naghelycxste eylant is van alle de Molucxsche eylanden ende oock overvloedich van lyftochten, daar Ternate veel gerieffs aff gehad heeft. Voorts ordre gestelt hebbende opt sterck maaken ende alle tghene daar by der hant soude genomen worden; soo ben ick met resolutie van den raat met de fregat ende eenige correccoren gevaaren, om alle de steeden ende plaatsen te besichtigen, ende om voorts alle de overichheyte van tlant den eedt van getrouwicheyt te laten doen solemncelyck op haer boeck.

Soo syn, Godt betert, op den eersten Julio de scheepen Walcheren ende China verongeluckt en tegens de wall aen 't recyff gedreven, waervan het volck, gelt, geschut, eenich want ende seylen gebercht syn met de meeste victuaille van 't schip China ende uyt Walcheren van victuaille nielt dat waardich is. Dit ongeluck vant verlies van de scheepen is met geen harde ofte groote storm geschiet, maar door een verheffinge ende aenloopinghe van schrickelyck hollwaater, door een storm die in zee wayde ofte gewayt hadde¹, ende alle de andere scheepen waaren in seer groot peryckel.

Geschreven opt schip Banda voor Malayo, desen 3^{den} Aug.
 a^o. 1608.

PAUL^s. VAN CAERDEN.

---

¹ Vermoedelijk eene zeebeving, welk natuurverschijnsel toen nog wel onbekend zal zijn geweest aan van Caerden.

(Van Caerden bespreekt verder wijdloopig in zijn brief, het gedrag en de handelingen van kooplieden, schippers en matrosen. Hij beklagt zich er over dat verscheidene personen voor eigen rekening handel begonnen te drijven tot nadeel van de compagnie, en dat de krijgstucht onder het volk bijna overal veel te wenschen overlaat. Voorts geeft hij op, welke bestemming de schepen gekregen hebben; want na het ongeluk op de reede van Matsjian moest daarin verandering worden gebracht: De schepen Bantam, Gelderland en Kleine Zon zouden naar Bantam stevenen, Walcheren en China waren voor Matsjian verongelukt, Zierikzee was reeds voor Mozambique gebleven; Erasmus was, zoo als wij gezien hebben, naar Amboina, de drie schepen Veere, Ceylon en Grootte Zon naar Banda afgevaardigd. Paulus van Caerden behield dus slechts van de geheele vloot twee groote schepen overig, namelijk Banda en Patani. Met deze schepen was hij voornemens eene expeditie in de wateren van Manila te wagen «om den viant «aldaar alle afbreuck te doen die ons mogelyck sall wesen»; doch in dit voornemen werd hij gestoord, door eene ramp welke hem en de compagnie op nieuw in de Molukken trof. De brieven van van Caerden toonen nu eene lange tusschenruimte, de reden hiervan vindt men in het hieronder volgende stuk.)

XVIII.

Den admirael Pauwels van Caerden gevaren zynde met 74 mannen van zyn volck in een wel gemonteerde fregat, vant schip Banda, leggende ter ancker voor Ternate, den 27^{en} Augusti A^o 1608 naer een eylandt genaemt Chau, leggende aen t'oosteynde van Gilolo, voorby de custe van Moro, om eene plaetse te vermeesteren, die de viant, te weten, de Spangiaerts van Ternate daer versterct hadden, is naer veel tegenspoets gehad te hebben daer wel gearriveert, alwaer niet alleenelycken met hulpe der Ternatanen het fort van de viant voorsz veroverde; maer de Spangiaerts tot thiene in't getal, die daer tot garnisoen laegen

heeft hy gevangen genomen van meninghe zynde deselve tschepe te brengen, ende de inwoonderen van tlandt, zynde over de 700 personen in't getal, gaff hy aen den Coninck van Ternate over. Scheydende, victorieus van deselve plaetse en op de wederom reyse zynde om tschepe te comen en veel tegenspoets door contrary stroom ende windt gchadt hebbende, is op de custe van Moro omtrent Leleda 16 ofte 18 mylen van Ternate de 2 Spaensche galeyen van Ternate gerescontreert daer Pedro de Hereda, generael over was; ende naer eenighe schooten jegens malcanderen geschooten te hebben, soodatter 7 man in het (Hollandsche) fregat geschooten waren en verscheyden deerlyc gequest, hebbent onder beloftenisse van bona guerra opgegeven, die henluyden by den voorn. Pedro de Hereda beloofd is geweest; doch niet geuseert, gebruyct nochte vergunt; want ons volck op de galeyen aen den riem hebben geseth, gevende haer alleenelycken droge rys, sout en water te eeten. Dese veroveringhe is geschiet den 17^{en} September anno 1608. Door het grote geleden ongemaek waren der van de selfde 74 hoofden, 21 gestorven in Februario 1609, ende in Junio 1609 zynder 34 verlost jegens Spangiaerts, die genomen syn geweest in eene Spaensche fregat, comende van Manilla, om in Ternate te loopen, soodat de Admiraal, doen ter tyt noch met 13 personen van syn volck gevangen bleeff; welcken persoon van den admiraal van Caerden, den mestro de Campo, Jhoan Desquinel, die Ternate ende tgene de Spangniaerts in de Moluquos hebben, wegens den Coninck van Spangien gouverneerde, noyt voor gelt heeft willen rantsoenen, niet jegenstaende hy wel 30 duysent realen van achten voor hem (door d'onvoorsichtigheyt dergenen die het beleyt wegen d'Oost-Indische vereenichde Comp. hadden) heeft mogen hebben; doch was daermede nyet te payen; maer eyschte de fortressen van Maquian ende Maleyo ende alhoewel aen ditto Mr. del Campo; door verblint verstant der Hollandren, Maleyo ofte de fortresse op Ternate gelegen, Orangie, voor des admiraels rantsoen werde geoffereert ende gebooden, heeft niet willen aenvaerden nochte acceptieren, tot grote ontlastinge van degene, die sulcx hadden gepresenteert.

(Wij zouden met de daarop gevolgde gebeurtenissen op en nabij Ternate, onbekend zijn gebleven, indien niet de hier onder volgende zeer belangrijke brief van Adriaen Corssen, dd. 27 Dec. 1610, van die gebeurtenissen en van den toestand der Molukken een kort en duidelijk overzicht gaf; tevens zal men daaruit vernemen, dat de ongelukkige odyssee van Paulus van Caerden haar einde nog niet bereikt had.)

XIX.

BRIEF VAN ADRIAEN CORSSEN, BEVELIEBBER VAN TACOMI, AAN
DE HEEREN MAJORES DER VEREENIGDE OOST-INDISCHE
COMPAGNIE IN ZEELAND, DD. 27 DECEMBER 1610.

Manhafte Wyse Voorsienige Seer discrete Heeren.

Ick en can nyet naerlaten door schuldigen plicht in myn eerste schryvens aen UE. te verwittigen den tegenwoordigen standt van de Molouques, alsmede soo wy die op onse compste alhier seer desolaet gevonden hebben ende ten deele tgene zedert gepasseert is.

Alsoo wy op den 18^{en} May 1608 met den h^r Admirael van Caerden in Ternaten arriveerden, alwaer vindonde 't schip Gelderlandt, de Cleyne Sonne, het Duyfken ende de Stadt van Malayo, die in dry bolwercken besloten lach (dewolcke men wel mesthoopen met recht hadde mogen noemen) daer Capt op was Geeraert Geeraertsz. van der Buys, met ontrent hondert soldaten van Tarnatanen, meyne nyet (dat) men 100 weerbaer mannen soude connen vuytmaecken hebben.

Den admirael van Caerden en synen raet vonden goet eenige personen van qualiteyt over te senden aen de vaste custe, alwaer de Tarnatanen gevluucht waren, ten tyde dat don Pedro de Coinge het land veroverde, om deselve soovele by de anderen te mogen crygen als mogelyck soude wesen, dewelcke den 10^{en} Juny in Malayo gecomen syn, onde gemonstert ontrent 350 mannen, hetwelck weynich was om den vyandt aen te tasten.

heeft hy gevangen genomen van meninghe zynde deselve tsclope te brengen, ende de inwoonderen van tlandt, zynde over de 700 persooenen in't getal, gaff hy aen den Coninck van Ternate over. Scheydende, victorius van deselve plaetse en op de wederom reyse zynde om tsclope te comen en veel tegenspoets door contrary stroom ende windt gchadt hebbende, is op de custe van Moro omtrent Lcleda 16 ofte 18 mylen van Ternate de 2 Spaensche galeyen van Ternate gerescontreert daer Pedro de Hereda, generael over was; ende naer eenighe schooten jegens malcanderen geschooten te hebben, soodatter 7 man in het (Hollandsche) fregat geschooten waren en verscheyden deerlyc gequest, hebbent onder beloftenisse van bona guerra opgegeven, die henluyden by den voorn. Pedro de Hereda beloofd is geweest; doch niet geuseert, gebruyet nochte vergunt; want ons volck op de galeyen aen den riem hebben geseth, gevende haer alleenelycken droge rys, sout en water te eeten. Dese veroveringhe is geschiet den 17^{en} September anno 1608. Door het grote geleden ongemack waren der van de selfde 74 hooffden, 21 gestorven in Februario 1609, ende in Junio 1609 zynder 34 verlost jegens Spangiaerts, die genomen syn geweest in eene Spaensche fregat, comende van Manilla, om in Ternate te loopen, soodat de Admiraal, doen ter tyt noch met 13 persooenen van syn volck gevangen bleeff; welcken persoon van den admiraal van Caerden, den mestro de Campo, Jhoan Desquinel, die Ternate ende tgene de Spangniaerts in de Moluquos hebben, wegens den Coninck van Spangien gouverneerde, noyt voor gelt heeft willen rantsoenen, niet jegenstaende hy wel 30 duysent realen van achten voor hem (door d'onvoorsichtigheyt dergenen die het beleyt wegen d'Oost-Indische vereenichde Comp. hadden) heeft mogen hebben; doch was daermede nyet te payen; maer eyschte de fortressen van Maquian ende Maleyo ende alhoewel aen ditto Mr. del Campo; door verblint verstant der Hollandren, Maleyo ofte de fortresse op Ternate gelegen, Orangie, voor des admiraels rantsoen werde geoffereert ende geboden, heeft niet willen aenvaerden nochte acceptereen, tot grote ontlastinge van degene, die sulcx hadden gepresenteert.

(Wij zouden met de daarop gevolgde gebeurtenissen op en nabij Ternate, onbekend zijn gebleven, indien niet de hier onder volgende zeer belangrijke brief van Adriaen Corssen, dd. 27 Dec. 1610, van die gebeurtenissen en van den toestand der Molukken een kort en duidelijk overzicht gaf; tevens zal men daaruit vernemen, dat de ongelukkige odyssee van Paulus van Caerden haar einde nog niet bereikt had.)

XIX.

BRIEF VAN ADRIAEN CORSSSEN, BEVELIIEBBER VAN TACOMI, AAN
DE HEEREN MAJORES DER VEREENIGDE OOST-INDISCHE
COMPAGNIE IN ZEELAND, DD. 27 DECEMBER 1610.

Manhafte Wyse Voorsienige Seer discrete Heeren.

Ick en can nyet naerlaten door schuldigen plicht in myn eerste schryvens aen UE. te verwittigen den tegenwoordigen standt van de Molouques, alsmede soo wy die op onse compste alhier seer desolaet gevonden hebben ende ten deele tgene zedert gepasseert is.

Alsoo wy op den 18^{on} May 1608 met den h^r Admirael van Caerden in Ternaten arriveerden, alwaer vindende 't schip Gelderlandt, de Cleyne Sonne, het Duyfken ende de Stadt van Malayo, die in dry bolwercken besloten lach (dewolcke men wel mesthoopen met recht hadde mogen noemen) daer Capt op was Geeraert Geeraertsz. van der Buys, met ontrent hondert soldaten van Tarnatanen, meyne nyet (dat) men 100 weerbaer mannen soude connen vuytmaecken hebben.

Den admirael van Caerden en synen raet vonden goet eenige personen van qualiteyt over te senden aen de vaste custe, alwaer de Tarnatanen gevluucht waren, ten tyde dat don Pedro de Coinge het land veroverde, om deselve soovele by de anderon te mogen crygen als mogelyck soude wesen, dewelcke den 10^{en} Juny in Malayo gecomen syn, ende gemonstert ontrent 350 mannen, hetwelck weynich was om den vyandt aen te tasten.

Nyettegenstaende de macht van de Tarnatanen cleyn synde, als oock onse vloot seer gecrenckt was voor Mossambique, is goetgevonden op den 15^{den} ditto te verseylen naer Tidoor, alwaer den 16^{en} des avonts op de reede gecomen syn, wel siende daer geen voordeel en conden doen, soo is de h^r Admirael met het schip Patani, dry jachten ende een fregatte den 19^{den} ditto vertrocken naer Mackjan, alsmede de voorn. Tarnatanen in comp^{ie} hebbende, daer wy den 21^{en} dito met ontrent 300 mannen gelant syn, voor een fortresse genaempt Taffecoa, deselve met geweld verovert ende tgansehe eylandt onder subjectie gebrocht, hetwelek nu met dry forten besedt is, namentlyck Taffecoa voorn. Noffaquia ende Tabellolle, tsamen besedt met 120 soldaten en den Capt als oppercoopman Apolonius Schotte.

Het voorn. eylant is wel gepeupleert, heeft jaerlycks een goet gewas van nagelen als UE. sult mogen verstaen door dese nevensgaende verclaringe gedaen by een Portugees aen Don Pedro de Coinge, als hy de Molouques veroverde, welcke voorn. Poortgees nu by my gevangen zit.

T'veroveren van Mackjan brocht weder groote couragie onder de Tarnatanen ende verswackte den vyandt seer, nyettegenstaende het groot ongeluck daer toeviel, wy 2 schepen op de reede verloren. Nu alles op ordre gestelt zynde is den admirael van Caerden vertrocken naer Tarnaten en aldaer tship Bantam, Gelderland ende Cleyne Sonne affgevaerdicht naer Bantam, die op den 4^{en} Augusti tseyl gegaen zyn.

Den 28^{en} Augusti den admirael seylende met een fregatte naer More, daerop waren 70 mannen soo soldaten als bootsgesellen, die op den 17^{den} September (naerdat sy Siau ingenomen ende geraseert hadden) door de Spaensche galeye verovert zyn, hetwelck geen cleyne verbaastheyt en veroorsaeckte, onder de inwoonders alhier; alsdoen heeft men de forten van Malayo op een nieuwe gaen verstercken, waerdoor dagelycx meerder Tarnatanen byeen versamelde.

De Spangiaerden onse vyanden waren op desen tyt seer weynich van victualie versien, daer quamen dageliex vele overgelo-

pen, ick meyne soo wy eenige macht hadden gehad, souden voor dien tyt wel wat goets connen berichten hebben; maer wy vonden ons selven soo swack ende weynich van victualie versien ten ware door groot geluck nyet een fregatte geladen met rys ende arack comende vuyt de Manilles verovert hadde geweest, souden groot gebreck hebben moeten lijden.

Ad. 23 Juni 1609, de vice-admirael Franchoys Wittert hier arriveerde met 2 schepen en 2 jagten, brocht weynich geweld om yets uyt te richten, noch veel min ons met victualje assisteerde; het noodichste als doen voorvallende was om t'eylant Mothier te verstercken, wiens inwoonderen mede voor de Castilianen gevluht waren, soo is tselve eylant starck gemaeckt en besedt met 40 soldaten, daer capiteyn over werde gestelt Adriaen Clemenssen Stolck, alsmede oock de inwoonders daer weder op gebrocht, dit gedaen synde is de admirael Wittert op den 22 Septemb. met het schip Amsterdam, 2 jachten en een chaloupe geseylt naar de Manilles, alwaer door de Castilianen tot ons groot leetwesen op den 25 April 1610 de admirael dootgebleven en de schepen verovert zyn.

Den 23 Sept. 1609, den vice-admirael Symon Janssen Hoen comende in Ternate met het schip Hollandia, Delft, de Provintien en tjacht de Valck, die alle haer macht tot Banda gelaten hadden, soo dat hier nyet anders op onse vyanden hebben connen attenteren, maer eyndelyck goetgevonden de stadt van Tacomi opt cylant Ternate weder te verstercken, daermede de meeste nagelen onder ons geweld gebrocht syn ende de Tarnatanen ten deele van alle plaetsen, daer sy gevluht waren weder op Ternaten gecomen zyn, welke voorn. stadt by den vice-admirael sterck gemaeckt synde is bezet met 100 soldaten, waerover ick door den vice-admir. en den raet geauthoriseert ben als capt., om over de voorn. stadt en soldaten volcomelyck te commanderen ende deselve sooveel ons mogelyck syn sal, van alle vyanden te beschermen. 'T verstercken van voorn. stadt is den eenigen middel geweest, waardoor de Tarnatanen meest byeen versamelt hebben. Ick hebbe binnen het eerste jaer met hulpe van eenige Tarnatanen, in de

stadt Tacome, nu by ons genoempt Willemstadt, over 300 huysgesinnen gebrocht, die wy aent vastelant gingen versamelen, waermede wy voor dit gewas gepluckt hebben 160 baar nagelen, die U. E. per tship Middelburch gesonden werden, soo ons geen volck ontbroecken hadde, soude van Willemstadt over de 600 baren connen leveren hebben, oock hebben die van Malayo door t'opmaecken van Willemstadt voorn. haer nagelen sonder sorge mogen plucken, soodat daer oock over de 200 baar ontfangen is.

Willemstadt by naer in defentie wesende, is den vice-admirael Symon Hoen vertrocken met het schip de Provintien ende veel Tarnataensche correccoren naer Batchian, daer de Castilianen een fort hadden, hetwelck by den onsen in 't laetst van November verovert wert, dateyck versterckt ende besedt met 45 soldaten, daer capt. over werde gestelt Adriaen van der Dussen. Ick achte daer weynich proffyt voor de H meesters te doen sal syn; dan alleenlyck de vyandt daermede gecrenckt wert, overmids voor desen veel sagou daer becomen heeft, ende oock wel 4 ofte 500 mannen conde lichten om tegen ons in den oorloge te gebruycken.

Den vice-admirael Symon Hoen overlydende op den 12 Januario 1610, was mede seer schadelyck, overmids geen overhoofd hebbende, de regeringhe soo eendrachtich nyet can geschieden, want den eenen den anderen qualyck wil verstaen ende een yegelyck soude wel den president in den raet willen wesen hebben, ofte sy daertoe bequaem waren off nyet, soodat voor die tyl nyet bysonders uytgerecht en is.

Ad. 16 Marty 1610, is den admirael van Caerden uyt de gevanckenisse gelost, dewelcke by den breeden raet op den 6 Juni gecoren is voor Gouverneur over de Molouques, in welck gouvernement nyet lange gebleven is, want by werde op den 13 Juli met het jacht de Goede hoop door de Spaensche galeyen *voor de tweede reyse verovert, hetwelck achte onss naem (die te voren in estime was) vry in cleynachtinge brocht*, alsmede het veel gespraec, dat met de Spaigniaerds gehouden werdt, aengaende van't ransoeneren van den Heer Admirael voorn. en can nyet goets onder de

Tarnatanen veroorsaecken ¹, de sommige seggen, de Ternatanen syn ons soo nyet toegedaen als voorgaende, maer my dunckt sy daer wel reden toe hebben, want daer veel personen groote schult in hebben, die nu hier noch in regeringe syn, alsmede eensdeels vertrocken, dewelcke om redenen wille hier ongenoempt sal laeten, maer alles tot gelegendertyt als hier een admirael coompt, tselve bewysen sal, opdat men soo alle ongelucken, die daerdoor soude connen ontstaen, voorkomen mach, men behoort met alle middelen met de Tarnatanen in vruntschap te blyven, want Tarnaten den wortel van de Molouques is, ende soo die beschadicht werdt den ganschen boom verderven sal, het is een volck dat seer op haer vryheyt staet en liever souden sterven dan haer onder subjectie van andere natie te geven, soodat wy nyet en behooren (noch met reden nyet en connen) eenige souverayniteyt over haer te pretenderen; maer als onse gealicerde vrienden met haer eendrachtich te leven, waertoe sy haer in alle billickheyt wel laten vinden.

Ick hebbe by diversche schriften gesien dat de H^{ro} ouse meesters de Molouques op het alderhoogste recommanderen, maer daer werdt weynich op geleedt, hier en comen geen schepen off haer macht en victualie syn al op andere plaetsen gebleven, myne h^{ro} sullen hebben te beduncken dat op Tarnaten, Mackjan, Batchian ende Mothier leggen omtrent 450 soldaten, daervoor wy nu binnen

---

¹ In een brief van Apollonius Schotte, dd. 9 Januarij 1611, gerigt aan den Raad van XVII, leest men omtrent deze tweede gevangenschap van van Cærden het navolgende: Op den 15 July 1610 de heer Admiraal van Cærden van Malayo naer Macquian comende met het jacht de Goede Hope, is voor Tydoor in stilte blyven dryvende, alwaer van de Spaensche galey, een fregat met een Tidoro-sche corra-corra aangetast, die hem naer een gevecht van omtrent dry uren verovert hebben, met toescgghen van goet quartier, tweelck te wenschen waer noyt hier in gebruyck en ware geweest. De Spagniaerts hebben den admiraal met het volck naer Ternate gevoert, vanwaer op den 18 ditto naer Malayan geomen is eenen Spaenschen vendrich met een vredevaen, wegen den admiraal versocckende eenige van den onsen naer Gamollamme mochten gesonden werden, om nopende syn rantsoen ende resterende gevangenen te spreecken met den Maestro del Campo; ten wat eynde Cornelis Leenaerts en met Christiaen den Dorst tot daer gesonden syn. Deselve van den Maestro del Campo den eysch verstaen hebbende en aen de resterenden van den Breeden ract rapporterende, is denselven al te beswaerlyck geoordeelt geweest, alsoo ten minste over de 40 duysent Realen van achten soudo belooopen hebben.

den tyt van 10 maenden geen vleesch, speck, oly, wyn ofte arack en hebben gehad, maer ter nauwernoot rys en sagou, principalyck hier leggende in een lant, waer nyet te coopen is off men moet het wel met gelt opwegen enz.

.....

Soo de Molouques nyet beter versien en werden, als tot noch toe gedaen is, en can nyet anders oordeelen oft sullen op haer hoogste geweest hebben, daer nu nochtans apparent is, jaerlycx eene goede parthy nagelen te becomen is.

De Spangiarden onse vyanden en slapen nyet, soecken oock met alle middelen tvuer tusschen de Tarnatanen en ons te stoocken, hetwelcke ick tot noch toe sooveel voorgecomen hebbe als mogelyck is, ten anderen werden de Castilianen toecomende January met macht uyt de Manilles verwacht, doch nyettegenstaende wy seer qualyck van alles versien syn, thoonen een goede couragie aen de inwoonders, verstercken onse fortten sooveel mogelyck is, ende sullen alle middelen soucken, ons beste doende om de macht der vyanden te wederstaen, waertoe de Tarnatanen haer oock gewillich presenteren, en men mach op haer oock wel vast betrouwen, dat sy ons nyet en sullen verlaeten, soo men haer met eenige reden bejgent.

De handel van de Chinezen door den admira. van Caerden versocht, om die in de Molouques te trecken en can nyet bevinden tot voordeel van Hr^a meesters te wesen, hoewel de victualie die sy brengen wy seer noodig van doen hebben. Sy brengen cleyne quantiteyt van rouwe zyde, alle de cattoenen cleeden werden by haer gecontrefeyt en vervalscht, die sy met menichte in de Molouques brengen en goeden coop geven, waerdoor de handeling van cleeden hier geheel bedorven soude worden, nochtans achte de Molouques de meeste cleeden van Coromandel verslinden ende met groote winst vercocht werden, soodat myns bedunckens beter ware de Chinezen in de Molouques nyet te trecken, want alle de coopmanschap van cleeden door haer te nyet soude gaen. *De Chynesen is een volck, die seer bedriechlyck syn; want sy daer geen sonde aff en maecken, als sy haer connen wachten van de wereltlycke overicheyt*

nyet gestraft te werden, van de reste maecken sy weynich swaricheyt; ick achte condē sy den duyvel vangen, sy souden hem souten om te vercoopen.

De Molouques syn op de comptoiren van Bantam ende Patane in cleynachtige sedert die by de Castilianen veroverd syn geweest, omdatse binnen 2 ofte 3 jaren weynich cleeden getrocken hebben, maer nu de Tarnatanen wederom versamelt syn, men soude daer wel een goede parthye vercoft ende alle d'oncosten wēl dobbel gewonnen hebben . . . . .

Soo myne H^r (als ick nyet en twyfel) willen trachten om de Molouques onder de subjectie van den Coninck van Tarnaten te brengen, om also alle de nagelen in onsen handen te crygen, ware hoochnoodich, dat alhier een admirael met een goede vlote quam, om op alles ordre te stellen, dat de Molouques met meerder autoriteyt onder één overhoofd geregeert mochten werden, dat wert verstaen Banda en Amboyna onder deselve regeringhe mede zoude zyn, opdat alsdan den Gouverneur over d'een plaetse soowel als over d'ander sorge soude dragen; want nu een yegelyck maer voor syn plaetse sorge en draecht, nyet en denckende datse dienaers van één meester zyn, want soo sulcx geschiede, dat alle dese plaetsen onder een overhoofd geregeert werden, soude strecken tot grooten dienste van de Hⁿ Meesters, want van Amboyna souden de Molouques alsdan veel secours connen crygen, overmidts daer veel joncken met rys en arack geladen comen. Oock soude dese regeringe gevouchlyck connen geschieden, want hy alle jaren in 't laetst van de noordelycke mouson naer Amboyna ende Banda soude mogen seylen, om aldaer ordre op alles te stellen en int eerste van 't zuyder mousson altyt weder mocht keeren, soodat men die reyse ende alles wat men daer te verrichten hadde wel binnen ses weken ofte 2 maenden conde doen, soo de Molouques in dier voegen nyet geregeert en werden, sal myns bedunkens groote schade voor de meesters wesen ende nemmermeer tot een goet cynde comen.

Het ware te wenschen dat den eersten admirael, die in de Molouques sal arriveren alles wel grondelyck doorsochte ende

geen pluymstryckers gelove en gaff, want voor desen meyne ick all valsche onderrichtinge syn gedaen aen eenige admiraels, principalyck aen den vice-admirael Symon Hoen, waerdoor in dolinge wert gebrocht, alsoo den vice-admirael in tlaetst wel conde bemercken, dat degene die hem onderricht hadden al meest door envie was toegegaen, d'een prysde, d'ander laeckte, alleenlyck omdatse daerdoor geadvanceert soude mogen worden.

Tgene ick hier boven verhaelt hebbe, sullen Myne heeren verstaen nyet uyt envie geschreven en wert, ofte dat ick met yemant eenige questie soude hebben, daerdoor ick een ander mocht haeten; maer alleenlyck tselve tot een waerschuwinghe schryve, opdat myn H^r daerinne mogen voorsien ende alle ongelucken, die daerdoor soude mogen ontstaen voorgecomen mochten worden, ofte anders soude mynen schuldigen plicht vergeten. UE. meucht breeder aen Sr. Cornelis Lenaertssen ende anderen vernemen, die ten deele gesien hebben, wat hier passeert aen wien ick my oock ben refereerende. Ick en soude int particulier soo wytloopende nyet geschreven hebben, maer alsoo ick versocht in den raet, dat men van wegen den breeden raet aen mynheeren soude schryven, en was nyemant die daer seer toe genegen was, derhalven ben genootsaecht geweest desen tegenwoordigen aen U. E. te adresseren, om daerdoor te waerschouwen, tgene myn Heeren vele aengelegen is, en sult alles voor waerachtich bevinden, enz. enz. . . . .

Desen 27 Decemb. 1610, in Willemstadt opt eylant van Tarnaten.

U. E. goetwilligen dienaer

ADRIAEN CORSSEN.

(PS.) Verclaringe gedaen by Tommette, een Poortugees (tegenwoordich by my gevangen sittende) aen don Pedro de Coïnge, ten tyde hy de Molouques veroverde, waeruyt sult connen verstaen wat nagelen uyt de Molouques jaerlycx te becomen syn:

Op een groot mouson.

Ternaten van 1200 tot 1600 baar.

Mackjan van 1600 tot 2000 baar.

Tidoor van 800 tot 1000 baar.

Mothier van 300 tot 400 baar.

Batchian van 60 tot 70 baar.

Op een gemeen mouson.

Tarnaten van 600 tot 1000 baar.

Mackjan van 800 — 1200 baar.

Tidoor van 400 — 600 baar.

Mothier van 200 — 300 baar.

Batchian van 20 — 30 baar.

STUKKEN BETREKKELIJK DEN SCHEEPSTOGT NAAR OOST-INDIE,
ONDER BEVEL VAN DEN ADMIRAAL PIETER WILLEMSZ.

VERHOEFF. — 1607.

De stukken, welke in een middellijk of onmiddellijk verband tot dezen scheepstogt staan en hieronder volgen, zijn belangrijk. Onder n°. XX—XXVI zal men brieven en contracten vinden, welke allen betrekking hebben tot de verrigtingen der Nederlanders op de kusten van Vóór-Indie en van Pegu. Alsdan volgt onder n°. XXVII eene reeks van vier stukken betreffende de stichting van den handel en van de faktorij der Nederlanders in Japan. Contracten met Sambas, Bantam, Banda, Amboina, Ternate, Batsjan, met vorsten en landvoogden op de kust van Choromandel, met Ceylon, en den radja van Djakatra achtervolgens door de Nederlanders gesloten, worden onder de n°s. XXVIII, XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXVI en XXXVII, XLI—XLIV aangetroffen, terwijl belangrijke berigten over Djohor, Celebes, den Waigioe-Misoel-Archipel, de Molukken, Bantam en over de verrigtingen der Nederlanders in het algemeen in brieven onder n°. XXIX, XXXV, XXXVIII; XXXIX en XL staan opgeteekend. Van alle deze stukken vindt men de noodige toelichting in § 5, bladz. 68—108 en bladz. 136 hierboven.

BRIEF VAN DEN ADMIRAAL PIETER WILLEMSZ. VERHOEFF AAN
DEN OPPERKOOPMAN EN GECOMMIT. DER O. I. COMP^{te}. TOT
BANTAM, GESCHREVEN UIT COETSJIN, DEN 18 OCTOBER 1608.

Voorsienige ende discrete Sr. ende gunstige goede vrunt,

Alsoo wy den 18 September met onse vloote van 13 schepen voor de barre van Goa gearriveert syn, ende aldaer gelegen tott den 2 October, verwachtende de vloote die uyt Portugal gescheyden is, maer en is daer doen noch niet gearriveert, behalven een craecke, die wat noordelyck van Goa geraect was, ende soo onse scheepen daerby quamen, waeren de galeyen ende fusten daer al aen ende staken hem selfs aen brant, datt wy, noch syluyden daer weynich proffyt af gehad hebben. Den 9 dito syn voor Calicout gearriveert om met den Samoryn aldaer te tracteeren, ende ons verbont te bevestigen; hy verzocht zeer ernstelyck om aldaer scheepen te blyven op de custe van Malebbar, belovende in syn stat vryen handel, presenteerende een fray steenen huys om onse goederen ende ons volck te logeeren, soodat sonder twyfel aldaer een zeer goede negotie soude mogen in treyn gebracht werden voor onse natie, maer alsoo wy verstaen de gelegentheyt van de suyt, te weeten Malacca noch aen de Portugeesen te zyn ende Ternate ende Tidor door de Castillanen van de Manilles verovert, zoo heeft ons goet gedocht onse voyagie daerwaerts te vervorderen, hoewel den Samoryn hem zeer quaelyck genoecde, doch hebben hem met alle vruntschap gecontenteert, mits belovende zoodrae als doenlyck is hem enige scheepen te senden, derhalven hebben dese saloupe afgevaerdicht naer Bantam, om U. E. aldaer te adviseeren ende opt hoochsten te recommanderen, dat soo aldaer enige scheepen tott twee ofte 3 toe (tweleck suffisant is op de cust van Malabare tegens de Portugesen te houden) te induceeren om derwaerts te gaen, beneffens een coopman om in Calicouten te negotieeren, ende aldaer procureeren, van weegen de Vereenichde Compagnie vrydom van tollen, ende vorder onderteekening van paspoorten, beneffens de onderteekening van den Samorin, Keyser

van Calicoute, ende senden UE. hier benefens het contract met hem gemaect, biddende voorts niet te willen laeten den Admiral, oppercoopluyden ende andere officieren op de scheepen daer int lant wesende, de saecke recommandeeren ende ten hoochste bevelen; wy en sullen oock niet naelaten soo haest doenlyck is van onse schepen mede derwaerts te senden, om haer te seconderen ende vervangen.¹

Alsoo wy van nu aen onse voyagie zyn vervorderende naer Malacca ende zal UE. gelieven dese saloupe terstont af te vaerdigen naer Johor ende ons neffens dien adviseeren van al tgene daerwaerts ende om de Suyt is passeerende, als de gelegentheyten van Ternate ende Tidore, Amboyne, Banda ende alle gelegentheyten van Moluke int largo ende vorder wat starcte ende gelegentheyten de Castillanen in de Manilles hebben ende ofte den handel van Chanqueo in Chyna noch daer is, ende hoe het hem tott Maccou in Schina toestaet, ofte onse scheepen derwaerts geweest syn ende yets hebben uytgerecht, opdat wy ons alsoo naer alle gelegentheyten ende occasie mogen reguleren. Derhalven is zeer noodich dese saloupe in alder haeste te depecheeren ende geen dach ist doenlyck laeten vertoeven. De schipper daerop gaende is genaempt Wessel Gerritssz., wilt hem in alles behulpsaem syn, ende eenich cost ende dranck van doen hebbende, hem van alles te voorsien. Alsoo den Vys-Admirael van dese vloot Frans Witort gestedineert is om nae't volbrengen van de secrete instructie tott Bantam te blyven, benefens andere ondercoopliden ende assistenten, soo sende wy hier benefens Paulus van Overbeke, ondercoopman vant schip de Vereenichde Leeuw, om aldaer by UE. te blyven ende verneemen van de negotie ende gelegentheyten aldaer, tott hett arrivement van den Visadmirael. UE. believe ons oock te adviseeren watt quantiteyt van penningen ende cargon daer tott Bantam ende op ander plaetsen, daer UE. afweet, blyft ende wat coopmanschap daer gereet sy om onse scheepen ende voyagie daernaec te dressceeren.

---

¹ Zie het antwoord hierop, op bladz. 76 boven, in de noot 1.

Den bringer deses sal UE. vorder adviseeren van ons weder-
vaeren op de voyagie, daer aen wy ons refereeren. Het sal UE.
believen mede te adviseeren wat scheepen van beyde de voor-
gaende vlooten nyt Indiën naer tvaderlant vertrocken syn ende
noch int lant blyven ende op watt plaetse soude mogen wesen.
Het sal UE. believeen eenige boontgens te senden naer Johor, om
mede te gebruycken ende stellent op reeckeningh, waermee ons
vruntschap sal geschieden.

Hiermede Eersaeme, discrete heeren ende gonstige goede vrund-
den, blyft den Almogende Heer in genade bevolen, die ons
altzaemen verlene geluck ende welvaeren tot gemenen beste ende
proffyt der Generale Compagnie.

Int schip Hollandia, voor Cochin, den 18 October anno 1608.

Ul. goede vrint

PR. WILLEMS VERHOEFF.

XXI.

CONTRACT GESLOTEN DOOR DEN ADMIRAAL P. W. VERHOEFF
MET DEN SAMORYN VAN KALIKOET. — 13 OCT. 1608.

Allen dengenen die desen zullen sien ofte horen lesen salut.
Alsoo op den 11^{en} Novembris 1604 tusschen den doorluchten,
hoochgeborensten en grootmachtichsten Samoryn, Keyser van Mala-
bar, Coninck van Calecuten etc. ter eenre ende den gestrengen
Heere Steven van der Hagen, Admiraal van 13 grote Nederlandt-
sche schepen, van wegen de welgeboorne Mogende heeren Staten
Generael der Vereenichde Nederlantsche Provintien, Zyne Prin-
celycke Ex^{tie} van Nassau ende de E. heeren Bewinthebberen der
Oost-Indische Comp^{ie} ter andere zyden, seecker contract opgerecht
ende gemaect was, streckende ende tenderende tot augmentatie
ende observatie van de onderlinge vrundtschap ende aliantie
tusschen des gedachten Keyserlycke Mat^s onderdanen ende onse
voors. Nederlantsche natie ende tot ruine ende destructie van de
Portugesen neffens heure geassocieerden, ende dat ons dese zaecken

singulierlyck van de Welgeboorne Ed. Heeren Staten Generael, Zyne Princelycke Ex^{te}. ende de Ed. Heeren Bewinthebberen voors. gerecommandeert waren, soo hebben wy Pieter Willems Verhoeven, Admirael Generael van 13 grote Nederlandsche scheepen . . . , de Welgeboorne Mogende Heeren Staten Generael, Zyn Princelycke Ex^{te}. ende de E. Heeren Bewinthebberen, ooc met advys van onsen breiden raedt ende door last en requisitie van Zyne Keyserlycke Ma^t. voors. t'voors. contract geadvoeyert ende geaprobeert, gelyck wy doen mits desen in alle zyne poin- ten ende articulen ende daer beneffens belooft Zyne voors. Keyserlycke Ma^t. alle faveur ende assistentie met schepen ende volck te doen om zyne en onse vyanden te ruineren ende te destrueren als ons te doen, mogelyck zal wesen ende tot dien fyne twee schepen, van Bantam, neffens wel gequalificeerde cooplyden ende cargasoen van onse natie naer Calecuten affsenden om handelinge ende commercie van coopmanschap aldaer te beginnen ende te dryven ende dat middelerwyle de schepen tot Zyne Keyserlycke Ma^s. dienste jegens zyne ende onse (vyanden) zullen mogen wer- den geimployeert, als de cooplyden voors. zullen doende zyn, om hare coopmanschappen ende waren (tot ladinge van de schepen nodich) by een te versamelen. Dies heeft Zyne Keyserlycke Ma^t. expresselyck belooft d'selve cooplyden van onse natie met goede plaetzen ende woningen, daer zy heure persoonen, goederen, coopmanschappen ende waren securlyck mogen vertrouwen ende bequatelyck logeren, te provideren ende te versien ende d'selve nemen in zyne protectie ende bescherminge, sonder te lyden, dat hun hinder ofte leet in eeniger wyse aengedaen wert, maer ter contrarie hun te patrochineren, soo int stuck van hun negotien als andersins ende nopende de tolln ende andere lasten op de com- mercie d'selve niet erger als zyne eygen onderdanen te tracteren, maer veel eer zoo veel in redenen bestaet, te privilegeren. Aldus gedaen, gecontraheert ende geacordeert tot Calecuten, den 13^{en} Octobris a^o. 1608.

't Oirconde d'onderteekeninge.

COPYE VAN DE MEMORIE DOOR JACOB DE BITTER TOT BANTAM
 GELAETEN VAN'T GENE OP DE CUSTE VAN CHOROMANDEL
 WERT GEDAEN, OM DEN ADMIRAEEL TE SYNER COMSTE AEN-
 TEDIENEN.¹

Alsoo wy gesonden syn geweest van den Admirael Pieter Willemss. Verhoeven op de custe van Choromandel, zyn wy gecomen voor een plaetse genaempt Tegenampatnam, alwaer wy om de contrarie windt sette, zoo heeft den Gouverneur een prauw aen boort gesonden met eenige bocken ende hoenderen, ende sanderen daechs noch liggende, is den Gouverneur selfs aen boort gecomen, ons presenteerende plaets omme een huys te bouwen ofte het vervallen fort van de Portugysen om aldaer te wonen ende met haerluyden in alle vrundtschap te negotieren, waerover wy haerluyden bedanckte, seggende dat den Admirael ons afgesonden hadde om in alder haest langs de cust van Choromandel tot Massilipatan toe te seylen, alsoo hy verstaen hadde, datter acht fusten van Goa tseyl gegaen waeren, om alhier ende andere plaetsen van Choromandel te berooven, oock dat de mouson verlopen was ende noch in Massilipatan mosten weesen, den tyt ons ontbrack om tzelve int werck te stellen, maer zoude ter begeerte van haer, tzelfde den Admirael aendienem, zoo haest wy by hem zoude comen, ende syn alsoo met groote vrundtschap van daer gescheyden.

Comende voor Petapoeli ende Massilipatan hebben d'oppercoopluyden zeer geclaecht over de onredelickheyt van de Gouverneurs ende Sabandaers, dat se geenem vryen handel en mochten hebben, maer alleen met haer handelen, ende als sy dat niet en wilden doen, verbooden haer inwoonders geen handel met de onse

---

¹ De opperkoopman Jacob de Bitter was door den admiraal Verhoeff vooruit gezonden naar de kust van Koromandel, en vóór zijn bevelhebber in Bantam aangekomen. Bij zijn daaropgevolgd vertrek naar Banda, liet de Bitter bovenstaande memorie achter, tot narigt aan den admirael.

te dryven, oock lieten de loogie opbreecken en vertrecken, seggen sy liever de Portugysen daer hadden als onse natie.

Ende wy gehoort hebbende de goede aanbiedinge van die van Tegenampatnam, oock dat se de Portugysen vyandt syn, ende de meenichte van de lynwaeten, die daer gemaeckt worden, hebben met malcanderen goet gevonden daer wederom aen te loopen om van den Coninck Caul te procureren ende volck te laeten blyven, hetwelck alsoo geschiet is.

Om dese plaetse van Tegenampatnam niet wederom te verliesen ende de coophandel aldaer wederom in treyn te brengen, oock om te verhoeden de Portugysen tselفة niet weder en incorporeerde oft eenige aenslagen op onse volck zoude mogen maecken, soude noodich achten, datter met de eerste gelegentheynt een jacht derwaerts gesonden wierde ende oock eenich geschut om opt casteel te leggen. Aengaende de coopmanschappen voor eerst is 25 bhaer sandelhoudt, 10 bhaer nagelen, 10 ofte 12 bhaer nooten, 4 ofte 6 sockels folie, watt groen fluweel, campher, warmscoppen ende eenich ander Porcelen, eenige gefigureerde armossyntgens; rootscherlaecken daer zeer well begeert, oock eenige andere armoisyntgens; geel cooper zoude de baer wel 225 realen van achten gelden. Om Tegenepatnam aen te doen, moet men sien de cust van Choromandel op 10 graeden aen te soecken ende dan langs de cust, alwaer ghy zult een casteel sien en een vlag sien waeyen ende by nacht een vier op het voors. casteel; int casteel sal ul. een witt huys sien staen, dit voorschreven casteel leyt op 11 graden 45 minuten noorder breeten van 10 graden langs de cust tot 13 graden toe en is geen peryckel, moecht op een gootelings scheut naer by landt loopen.

XXIII.

COPIE VAN 'T CAULL. VAN DEN CONINCK VAN GINGIER. ¹

Wy belooven aen Jacob de Bitter, Capt. van wege den Admiraal Pieter Willemsen Verhoeven, de Hollanders, die in Tegenam-

---

¹ Onder het gebied van Tandschor, op de kust van Carnatica.

patna sullen blyven, in onse bescherminghe te nemen ende de stadt op te laten bouwen, oock de Portugesen te ontseggen ende haer vyandt te blyven, waertegen wy Hollanders beloven alle coopmanschappen te brengen ende met alle coopluyden te negotieeren, midts dat wy sullen betaelen 4 ten hondert van alle de goederen die wy hier zullen brengen, uytgenomen de rys die in huys gebruyct wordt ende het geldt die en zullen niet betalen. Voorts zullen wy betalen 4 ten hondert van de goederen die wy daervandaen zullen voeren, uitgenomen die eens betaelt hebben en zullen niet weer betaelen. Welcke bovenschreven wy belooven ende sweeren aen wedersyden onverbreeckelyck te onderhouden. Amen, den 30 november anno 1608, in de groote stadt Gengier.

(Naar de copie berustende op het R.-A.)

XXIV.

DISCOURS DOOR LODEWYCK ISACSS. OVERGELEVERT AEN DEN
RAETT TOTT BANTAM WEGEN DEN STANDT VAN DE CUSTE
VAN COROMANDEL. — 5 NOVEMBER 1608.

Voorsienighe Heere den Vise-Admirael, midtsgaeders den breden raet.

Alsoo apparentelyck gesien is, de custe van Cormandel soo lange de negotie op Oost-Indien om de suyt, door de heeren de Bewinthebberen op toegeleyt, een bequaeme plaetse aengaende de catoene linwaeten ofte doecken ende anders dienstich bevonden is, waerdoor niet naerlaeten en connen tgeene de experientie in onsen tyt gheopenbaert heeft UE. voor te draegen, het gepasseerde soo voor de compste vant schip de Grootte Sonne als tot op ons vertreck.

Eerstelyck met de tweede voyage door tship Delft gedaen, wart goetghbevonden door Pouwels van Solt ende den raet (alsoo vervielen op Pettepoly ende wetenschap van die plaets gevonden, hoe bequaem se was, insonderheyt de roode verwe voor de beste

van die contreyen wert ghehouden) te versien met een hoofd, alsoo Dirck van Leuwen tot sulcx van den Heer Admirael Steven van der Hage geordineert (was), waerover met den Gouverneur aldaer syn overcomen een schryftelyk accoort om niet meer als vier per cento voor den toll te geven van de goederen soo int innecomen als int wtgaen, ende is door onse vertreck van Dirck van Leuwen het voors. accoort in handen van Pieter Isacksen overgetransporteert. De voordre negotie; dies aengaende sal mogen blycken by de coppye door ditto van Solt hier opt compthoor Bantam gelaeten syn. Vorder, hy tot Masilipatnam comende ende Pieter Isacksen alreede een jaer daer geresideert hebbende, wert van den Gouverneur aldaer midtsgaeters den Sabandar seer aengedrongen hem onse natie te presentieren voor den Coninck, verseekerende hun, het tot meerder confirmatie van donse de negotie soude strecken, waerover den raet soo van beyde plaetsen ende tship geresolveert hebben met malcanderen alsmeede den swaeren toll ende andere ongelden tot Masilipatan, die well tegen twaelf per cento beliepen, overleyt, goetgevonden de reyse naer den Coninck te doen ende te sien aldaer tot eenige verminderinge, tsy door schenkage ofte andere voorvallende gelegentheyte te ghebruycken, mochten te geraeken, ende alsoo van Solt ende Pieter Willemsen daertoe gheordineert van den raet waeren ende met requeste het versouck gedaen, hobben noyt appostil daerop connen crygen, dan ten laetsten van eenen Mirsomela, die 't gheheele governo in syn poodir heeft, de saecke aen den Gouverneur van Masilipatan geweest, dien alsoen daer was, seggende men met den voors. Gouverneur mosten accorderen, alsoo hy die geene was, die het lant van den Coninck pachte. Door sulcx anders geen middel synde syn genootsacckt geweest met den selfden te overcomen, midts drie duysent hoon (?) leenende voor een jaer sonder eenich intrest ende den voorn. toll te genieten tegen 4 per cento, sonder eenighe ongelden daer meer op te mogen pretendeeren, welcx schryftelyk gepasseert ende van den Coninck onderteeckent met noch een, tgeene den vryen handel heet als van wevers ende schilders, sonder eenich beletsel daerinne te doen

Verder comende op't arrivement vant schip de Groote Sonne ende het vereyste expedit om de voyage herwaerts te vorderen, syn genootsaecht geweest de goederen in den tolhuys te brengen, alsoo daer int ghemeen een ghebruyce is ende door absentie van den Gouverneur, die te Goeleconda was, wy qualyck soo veel condon verwerven, dat de veroverde goederen daer aen lant gebrocht synde, gewoogen werden, om naer behooren de bewint-hebberen daarvan te verwittigen ende alsoo den Gouverneur naert vertreck vant schip noch was tardeerende ende daegelycx de cooplieden Lodewyck Isacksen waeren persuadeerende de goederen te venten, heeft ten laesten licentie vercregen eenige van de gewogen goederen in syn huys te vorderen om daarvan te mogen disponeeren, daerover den Sabandar naer het goet in huys gebracht synde, daer verloff affgegeven was, in den nacht eenige van syn volck ten huysse van Loodwyck sandt om 't eysen, seggende oft ontbiedende niet en vermocht wt den toll te laeten volgen, door dien het advys van den Gouverneur gekregen, tweleken men heeft moeten aensien, die 'tselve metnaemen ende in voorn. tol needer is gesmeeten alsoo het nacht was ende de Sabandar de sleutel hadden de deuren niet en connen oopenen omt goet wederomme in de packhuysen by dandere te doen leggen voor tsanderendaechs, hoewel den tol alreede daarvan betaelt was, ende alsoo int selfde niet en saegen te vorderen, tot de compste van den Gouverneur in alles hebben laeten berusten, meenende met hem beeter te weege te comen ende in alles ons contentement te hebben, tweleke wel contrarye heeft gebleeken ende anders als verhoopende waeren, ons int eerste met woorden wel te vreedden stellende als persoonelyck daer synde alles wel was, dan eenige daegen daernaer ten huysse van ditto Loodwyck comende in plaetse vant ghepasseerde te remedieeren, was hem twintich duysent hoon aff eyschende, seggende: die van doen hadde tot toemaecken van twee van des Coninx scheepen, welcken onredelycken eysch behoort hebbende als sulckx tegen de natuyere synde, oogenmerk nemende opt voorgaende contractt met van Solt gemaect, welcke hem was voorhoudende, als noch eenige andre reedenen tot de materye

dienende, waerinne den voorschreven Gouverneur geen ghehoor wilde geven, blyvende by syn voorneemen persisteeren, seggende: soo hy jaerlycks niet eenige penningen van ons soude genieten, waervoor wy den vryen handel genooten, midts de verminderinge van den toll daer neffens, ende ghenoechsaem te kennen gevende, daer (men) niet gaff, den handel in alles ons stond te verbieden, twelcken met een woort seggens can te weege brengen, alsoo alles aen hem dependeert ende de goederen in den tol waeren leggende quaelycken bewaert, hebben genootsaecht geweest, wtwysende de resolutie daervan, hem met eenige penningen te voorsien, waerwt men lichtelyck verstaen can op wat voet den Gouverneur het contractt met Pouels van Solt gemaect aengegaen heeft, waer en tegen (het(geen) boven wy verseekert syn, alsoo geschiet is) in Pettepoly van alle dese voornoemde moeyte ende swaericheeden bevryt geweest syn, alsoo den Gouverneur aldaer in alles het contractt met van Solt gemaect naer gecomen heeft, waerop te letten staet. Ende alsoo het geweld van den Gouverneur tot Masilipatan daegelycx was toenemende hebben met malcanderen goet gevonden, Pieter Willemsen met eenen Jan Gerritsen de voyage op Arracan te doen, eensdeels om te ondersoeken de negotye aldaer te doen was ende meede gesonden, doort versouck van den Coninck aldaer voor deesen door andre aen de onse gedaen, welke gelegentheynt niet hebben connen laeten passeeren, door dien wy verstonden, de vyantschap van den Coninck aengenomen (was) tegens de Portugesen, als oock om te sien de Gouverneur van Massilipatan door sulcx ende anders op de custe daertoe dienende tot goede redenen in den vryen handel te trecken, dan alsoo int wederomme comen ende het arrivement van Pieter Willemsen in onsen tyt door middelen, die ons gebracken tot sulcx geen plaets heeft connen gryppen, oock onse hoope seer stont op de eerste comste van een van onse moesters scheepen beeterschap hadden verwacht, dan is int arrivement van Pieter Isacks. heel contrary ghebleecken ende den Sabandar int eerste wel veynsende (in absentie van den Gouverneur, die naert vertreck vant schip eerst comen soude) niet liet mercken, hetgeene hy in den sin hadde, ende eenige goederen

aen lant gecomen synde de beste met weynich proffyt naer hem genomen, seggende het voor den Coninck was ende Pieter Isacksen sulcx onghewoon synde als hem voorhoudende de schult een groote somme van penninghen was, die den Gouverneur schuldich was, ende niet missen en conde de goederen die best begeert waeren, waerover tot sulcx in't eerst niet heeft connen verstaen. Den Sabandar in den toll sittende, siende tot syn intentie quaelyck te geraecken, begost opentlyck met woorden wt te vallen in presentie van de ghemeente met onbehoorlycke scheltwoorden tegens Pieter Isacksen, seggende voorts als die Coninck soo veel niet en waer toe te betrouwen, die ons den vryen handel in syn lant was verleende, wy de logie wel mochten opbrecken ende niet meer als met de mouson te comen negotieren, de verseeckeringe van dese propoosten verhaelt, sal breeder blycken by de resolutie (aen den Heer Vice-Admirael dies aengaende getoont), alsmeede hier neffens gegeven de informatie van de voyage op Arracan door Pieter Willemsen gedaen, gelycken by die ons overgelevert heeft ende ons aen sulcx, mitsgaeders de resolutien aengaende Masilipatan in alles reffereeren ende insonderheyt versoucken reverentlyck het stuck van Arracan den Heer Vice-Admirael ende den breeden raet gelieven gerecommandeert te houden. Wat belangende in hoedanige manieren d'ordre van de twee plaetsen op de custe van Cormandel, naementlyck Massilipatan ende Pettepoly best geregeert behoorde, om de intrest ende ander schaede te verhoeden, connen anders niet verstaen als int presideeren met maent om maent, oversulckx dat wel verstaen can werden geen confusie lichtelyck tusschen d'een ofte d'ander en heeft te brengen ende doordien wel subtyle aldaer vereyscht gehandelt, met bequaeme ordre geregeert te werden, dunckt ons noodich als vooren verhaelt, gelycke personen in soedaeniger manieren aldaer te regeeren ende swaericheyt souden vinden indient op soedaenighen voet sonde blyven, gelycken tegenwoordich, wel verstaende als daer een groot cargasoen van gecede penningen, die derwaerts wel diende gesonden te worden dan wel met cloecke personen te vooren besorcht (oock) goet achten

ieder partyculier rekeninghe te doen ofte soude anders lichtelyck doort quaelyck draegen, soo deene als dandre, die Compagnie groote schaede lyden.¹

Onderteeckent in Bantan desen 5 November anno 1608.

DIRCK VAN LEEUWEN.

LOODEWYCK ISSAACKS. EYLLOF.

LUCAS JANSEN.

XXV.

INFORMATIE VAN DE BOCHTE VAN BENGALA EN DE ARRACAN
GEDAEN DOOR PIETER WILLEMSS. IN MASILIPATAM DESEN
25 MAY A°. 1608.

Aen den Eersaemen Raet van Masilpatam ende Petapoli.

Alsoo ick door UE. ordre ben gesonden geweest, om de custe van Arracan te ontdecken ende te ondersoecken, wat negotie aldaer voor de Comp^{ie} te doene soude moghen wesen, soo ist, dat ick deselve reyse door Godts genade volbracht hebbe, achtervolghende de instructie ende vant cargasoen my mede gegeven reliqua ende reeckeninghe gedaen, oock den Firman van den Coninck van Arracan aen den breeden raet geschreven, overgelevert hebbe, daer beneven oock mondelinge vertelt het versoeck van den voors. Coninck, gelyck oock wat op die custe van Arracan ende Bengalen voor negotie is te doen, waerdoor wel verhoopt hadde dat Ul. opt versoeck van den Coninck zouden ordre gestelt hebben, maer siende nochtans dat Ul. cleyne middel hebt om tselve met proffyt uyttevoeren, soo hebbe ick om my soo veel het mogelyck is in mynen schuldigen plicht te quyten, dese schryftelycke informatie aen Ul. willen overleveren om oft de Comp^{ie} door het retardereen van des Coninck versoeck eenige middel te stellen, geinteresseert wierde, my met desen te moghen verantwoorden,

¹ De inhoud van dit stuk is verder niet meer verstaanbaar, omdat de schrijvers kennelijk niet bij magte waren om, hetgeen zij verhalen wilden op papier uit te drukken.

op dat niet t'avont ofte morgen de schult op mijne negligentie geleyt en worde, sal derhalven den stant van den Coninck als oock de middelen om den handel aldaer te mogen doen, verhaelen.

Naerdat ick met lief in Arracan gearriveert ben geweest, soo hebbe aldaer den Coninck gevonden, die ontrent 5 maenden te vooren uyt Pegu gecoomen was, daer hy 't casteel van St. Jago (daer sich onthoudende is eenen Phillipe de Britto met ontrent 3 à 400 soo Portugeusen, Mesticos, als Topas ende eenige 5 à 600 Peguers) belegert heeft gehad met ontrent 100 duysent man ende ontrent 150 fusten ende by de 3000 galyas ofte prauwen, doch heeft het voors. casteel niet connen veroveren, door dien eenige Peguers tegen hem opstonden ende dat de Portugeusen met 6 fusten meester van de see waeren, oock den regentyt aencomende heeft het daer niet langer connen houden, maer heeft moeten opbreecken. Hy dan verneemende van onse compste heeft ons seer vriendelycken doen ontfangen, den tol vry schenckende ende groote eere door zynen adel ons laeten aendoen, tot dat ick by hem quam, alwaer hy my vraechde d'oorsaecke van mynder comste; hebbe hem daerop den brief van Ul. geleverd, waerover hy niet weinich verblyt is geworden, overmits ul. een Caul was versoekende om versekert in zyn land te moghen comen, hoopende daerdoor, dat onse scheepen in syn lant coomende, hy wel meester van zyne vyanden zoude worden ende presenteerde derhalven gants Bengalen, Pegu ende Arracam om onse negotie vry ende franck te moghen doen, vraegende my voorts, toen als oock daer naer tot diverse reysen, oft onse scheepen niet souden willen coomen in syn lant ende helpen de Portugeusen daer uyt dryven, soo wilde hy tselfde ons in geeven, te weeten t'voors. Casteel in Pegu, het eylant van Sindive ¹, Chatigan ², Diangh ofte ander plaetsen in Bengalen, gelyck hy deselve wel eertyts aen de Portugeusen gegeven heeft. Waerop ick hem antwoorde dat aengaende, met onse scheepen hem te helpen verdryven de Portugeusen, zyne ende onse vyanden, hoopte jae, dat tselfde wel soude mogen geschieden, maer

---

Sandowa. ² Tsjitagong.

dat ick geen last en hadde van sulcke materie te tracteeren, was alleenlycken gecoomen om met hem vrientschap te maecken ende te sien wat handel in syn lant te doen was, dan by alsoo verre, by wilde eenige brieven schryven, dat ick deselve geerne wilde bestellen ende myn devoir doen, om de scheepen te beweegen ende als zy by hem gecoomen souden zyn, zoo mochte hy met hen als dan handelen, twelck hem wel bevallen heeft ende daerover het firman, door my aen Ul. overgelevert, gesonden, waerby ul. synen sin connen verstaen, ende opdat ul. van alles wel geïnformeert blyft, sal Ul. weeten dat des Coninckx versoeck met den eersten behoort int werck gestelt te worden, nyt oorsaecke den Coninck het voorleden jaer in Pegu zyn hoofd gestooten heeft ende dit jaer 4 ofte 5 fusten in Bengalen hebben loopen rooven ende steelen, soo datter geen prau noch galey uyt Bengalen in Arracan gecoomen is, waerdoor den handel dit jaer heel slecht in Arracan geweest is ende te duchten staet, dat by alsoo verre de Portugeusen continueren in Bengala te houden ende onse compste tardeert, dat Arracan heel sal declineeren ende den Coninck dwingen om den peys te versoecken ende hen in alles te wille te weesen, gelyck de Portugeusen oock selfs peys syn soeckende, eensdeels om de gevanghen Crysteneten te verlossen, dier bij de 4000 sielen syn, als oock om den grooten handel ende proffytten, die se uyt dese bocht gehaelt hebben ende by alsoo verre dese peys voor onse compste geslooten is, soo moghen wy er als dan wel van daen blyven, want de Portugeusen sullen denselven soewel besluyten dat het tot groot achterdeel van de Comp^{ie} ende den Oost Indischen handel sal strecken, daer ter contrarye de Portugeusen uyt Pegu zynde, soo zyn se versteecken van Porto Pequeno tot Martaban, jae vry van St. Thome tot Malacca toe ende daerenbooven soo souden men de Mooren van Masilpatam ende Choromandel oock wel wat fynder doen singhen ende niet alleenlyck den Portugeuschen capiteyn geen gagie meer doen geeven, maer deselve wel voor ons vorcrygen ofte in plaets van dien eenige ander vryheyt ende de fortsen van de Gouverneurs ende Sabanders wel doen veranderen in meerder faveur, gelyck ul. tselfde oock eens deels wel bekend

is, waerby ul. mach mercken ende verstaen wat affbreuck voor de Portugeusen ende voordeel voor de Compe. tselvd soude strecken; den handel van Choromandel soude hierdoor oock seer augmenteeeren met eenige doecken naer Arracan, Pegu, Martaban, Tenasserin ende ander plaetsen te senden ende van daer met rys op Atchin negotieren; den handel van de robynen soude absoluyt in handen van de Comp^{lo} vallen, soudent een cantoor in Arracan moeten houden, alwaer men jaerlycx wel 100 (mille) r. van 8^{en} in soude connen besteeden, den handel van de serrelacque soude men met den Coninck connen contracteeren, dat denselven niemant als wy lieden soudent moghen uytvoeren ende soudent jaerlycx connen vergaderen 4 à 5000 man, zynde elcke man 45 ƒ hollants ende gelt aldaer 4 à 5 Langas ofte 2 R. v. 8^{en} de man. De lywaten vallen in Bengala, te weeten in Sirapur, de sijne betilhes ende cassas in Sonnargam, de fijnste t'Suittars, Salimpurys ende ander vaste doecken, oock fijn catoene gaeren ende zoudent jaerlycx wel 15 à 20000 R. van 8^{en} connen besteeden, twelck altsaemen voor tvaderlant zoude dienen; uytgenoomen dese coopmanschappen soo vallen noch veel ende groote proffytten binnen 's lants te handelen, als uyt Arracan op diversche quartieren, op Bengalen, Pegu, Awa ende ander plaetsen meer. Toucheerende den handel van de indigo soude men in deser voegen moghen uytvoeren. In Chatigam, hoofdstadt van Portogrande, toebehoorende den Coninck van Arracan, most men een cantoor hebben ende daer met den Benjanen ende Keteris, die daer uyt Indostan, Lahor, Agara, Delli ende ander plaetsen coomen contracteeren, om den indigo de rievier Gangas aff te brengen, twelck soo de Portugeusen verdreven waeren, gevoechlick zoude connen geschieden, want de Benjanen, dat groote ende machtige coopluyden zyn, soudent als sy maer den smaeck van ons wech hadden, jaerlycx een groote partye connen leveren ende soude men desen handel meest connen dryven met speceryen, sandalhout ende Chineesche waeren, waerop groote proffytten te doen syn, waerdoor den indigo ende doecken goeden coop soudent vallen, daer ter contrarye den handel op Suratte, soo apparentlyck is, geenent voortganck sal hebben. Dit is

t'geene ick ul. weete te informeeren aengaende de bochte van Bengalen ende Arracan ende alsoo my dunct hier veele aen gelegen is, soo bidde ick dat ul. t'selvige wil behertigen ende den heer Admirael ofte den breeden raet hier aff metten eersten te willen verwittigen, opdat door lanckheyt des tyts hierinne geen veranderinge en comt, waarby de Comp^{le} geinteresseert worde, want te vreesen is, dese gelegentheyte gepasseert zynde, qualyck wederomme te verwachten sal wesen. Hiermede besluytende meyne mynen schuldigen plicht genoegh voldaan te hebben ende de saecke ul. gerecommandeert, desen 25 May 1608, in Masilpatam.

PIETER WILLEMSSEN.

XXVI.

(Alhier ter linkerzijde
staat de jaep van
den Keizer.)

SALIMSCHA, KEYSER VAN PEGU, CONINCK VAN ARRACAN, CHATIGAN, SINDJUI, DIANGH EN ANDERE PLAETSEN VAN BENGALLA, HEER VAN 'T VERGULDE HUYSEN EN DE TWEE WITTE OLIFANTEN ENZ., SENDE MYNE GROETENISSE AEN U, CAPITEYN VAN MYNEN BROEDER IN DE WAEPENEN, DEN MACTIGEN CO. V. HOLLANDT, A°. 1608.

Alsoo Ick verstaen hebbe, soo door 't schryven van de Cappiteynen uitt Masulipatam, Petapoly, Atchin, als oock door het mondelingh rapport van Uwen Pieter Willemsz, de groote begeerte die Uwe Prince heeft, om met alle Cooninghen van Indie vrientchap en alliance te hebben, en insonderheyt die vyanden syn van de Poortugesen, (soo ghyl. van my wel geïnformeert sytt) soo behoore Ick wel de eerste plaetse te hebben by Uwe Prince, angesien de groote begeerte die ick van den beginne (hoorende uwen grooten lof ende fame) ghehadt hebbe om Ul. in myn landt te hebben ende de Poortugesen dacruyt te dryven, dan siende het retardement, dat ghyluyden tot noch toe gedaen hebt, hebbe niet connen langer uytstel met de Portugiessen doen (overmits de groote ongetrouwichheyt, die sie an my getoont hebben); maer hebbe

ontrent de ses hondert Poortugesen soe doet geslagen als gefangen genomen en gansch Bengalla gedestruceert, alsoo dat my nu niet meer als een Tschenga in Pegu is overgebleven, alwaer Ick het voorleeden jaer met een groote armade heenen trock en naer de principaale Cappiteyn genaempt Paulo del Rega, hebbe met drie fusten genoomen ende synde het Casteel opt punct van sich overtegeven syn der sommige Abaxins tegen my opgestaen en alsoo de regentyt voor de hant was, hebbe myn leger moeten opbreken. Soo gyl. nu deselve Hollanders syt; die tegens de Vicc-rey soo vroomelyck gevochten hebt, uwer Prince en myn dienst wilt doen, uwen naem ende faem in Indien wilt verbreyden, soo versoecke ick ernstelick op Ul., niet te willen laten, myn te comen helpen wreken, tegens die rebellerende Tschenga, ende sulcks doende, soo belove ick als een Cooninck, voor altoos te blyven vyant van de Poortugeesen en heur myn lant te verbieden en Ul. te geven gants Bengalla, Aracan ende Pegu ofte eenige andere plaetse, die ghyl. soudt willen verkiesen om een stadt ofte Bandaer te maken en Ul. daertoe alle favours ende hulpe te doen en soo dit caul niet sterck genoch is, als gyliden coompt, wat gy nogh voorts meer soudet moogen versoecken sal Ul. geworden.

Daeromme en omme de lieffde van uwen Prince, die ick wel weet, grooter dinghen van hem versouckende, my nyet weygeren soude, laet niet ofte compt met den eersten dat doendelyck is, want aen de haeste veel geleege is, gelyck ghyl. breeder sult moogen verstaen, doort schryven van uwen Pieter Willemsz. aen wien Ick in 't breede mynen wille te verstaen gegeven hebbe, waertoe myn referreere ende deesen eyndigende wenschen Ul. voorspoet en victorie op syne vyanden en een haestige compste in myn landt.

(Naar de copien berustende in de Arch. der
O. I. C. — R. A.)

STICHTING VAN DEN HANDEL EN VAN DE EERSTE FAKTORIJ
DER NEDERLANDERS IN JAPAN.

De belangrijke stukken, welke wij hieronder over de eerste betrekkingen der Algem. Oost. Ind. Comp. met het rijk van Nippon laten volgen, zijn, vooreerst: een brief van den onderkoopman Hendrik van Raey, waarbij hij verslag geeft van den togt, welke hij in 1609 mede heeft gemaakt naar Japan ¹ met de schepen Rooden Leeuw met pijlen en Griffioen; daarop volgen twee besluiten van den Breeden raad der twee bovengens. schepen, waaruit blijkt wie naar den Keizer van Japan als gezanten zijn gezonden, hoe dezen daar ontvangen zijn, wat zij verkregen hebben en wie de eerste residenten in de faktorij der Nederlanders zijn geweest. Het vierde stuk eindelijk is eene vertaling van den handelspas door den Keizer van Japan, Minamoto Ijejas, aan de Nederlanders in het jaar 1609 uitgereikt. De heer Oetsida, kolonel-kommandant van het Japansche detachement, hetwelk zich thans hier te lande bevindt, heeft de vriendelijke beleefdheid gehad, van dit stuk op nieuw voor mij te vertalen. De heer Lauts heeft in zijn werk over Japan, van dat stuk eveneens eene vertaling medegedeeld, welke hem door tusschenkomst van het ministerie van Kolonien verstrekt was. Men zal bij onderlinge vergelijking opmerken, dat er tusschen de vertaling door den heer Oetsida gegeven en die welke van het ministerie van Kolonien afkomstig is, eenig verschil bestaat. Welke van deze beide vertalingen de juiste is, kan ik natuurlijk niet beslissen. In beide vertalingen bestaat intusschen eene onoplosbare moeijelijkheid en deze betreft den naan van hem aan wien de pas is uitgereikt. De vertalers van het ministerie van Kolonien zoowel als de heer Oetsida lezen, den naam van Taks of Tjaks, groen of Kroenheike of beike. De vraag is nu welke

¹ Uit dezen brief heeft ook Mr. L. C. D. van Dijk zijne berigten geput, toen hij zijn werkje over « Onze vroegste betrekkingen met Japan » heeft zamengesteld.

naam s daarmede bedoeld? Jacques Groenewegen zegt Lauts, stoutweg; maar die oplossing is kennelijk onjuist, vooreerst omdat Abrah. van den Broek en Nicolaas Puyck, naar den Keizer zijn gegaan en den pas hebben ontvangen, maar ten anderen vooral, omdat Jacob van Groenewegen toen reeds in Mei 1609, tegelijk met den admiraal Verhoeff op Banda was vermoord en dus niet in Japan *kan* geweest zijn. ¹ Ik zoude dan nog veeleer geneigd zijn, uit die woorden te lezen: voor Taks, Jacques, voor Koroen, de naam Cornelisz en voor Beike het woord Specks; zoodat alsdan Taks Koroenbeike zou aanduiden den naam van den eersten Nederlandschen resident in Japan Jacques Cornelisz Specx. — Ondanks deze altijd moeilijk te verklaren duisterheid in het Japansche stuk, is de pas, welke hieronder wordt medegedeeld, volgens het eenparig gevoelen van de heeren von Siebold, Hoffman en Oetsida zonder eenigen twijfel een echt stuk.

---

a) VERSLAG VAN DE REIS NAAR JAPAN IN 1609 DOOR
HENDRIK VAN RAAY. ²

Laus Deo Ady 8 November 1610 int jacht de Pauw,
liggende op de rede van Petane, segge 8 October.

Eerentfeste, wyse, voorsinnige seer discrete Heeren, alsoo het schip Delft hier wt de Moluckes op 3 Augustus is gecommen ende hoope op ultimo deser wederomme van hier met synne ladinge naer het patria sal vertrecken, soo hebbe niet connen naerlaeten UE. een weynich t'adviseren van het gene ons op de reyse als oock inne Japan is wedervaren, waervan het schip den Vereenichden Leeuw met pyllen, twelek van hieren op 22 Novem-

---

¹ Vergelijk verder bladz. 34 hierboven, Lauts, Japan en zijne staatk. betrekkingen, 1847, bladz. 171. Begin en Voortgangh, Deel II. Reis v. Verhoeff, bladz. 52, en Mr. J. C. D. van Dijck, Zes jaren uit het leven van Wemmuer van Berchem enz., bladz. 4, en Over onze vroegste betrekkingen met Japan, bladz. 23.

² Zie bladz. 87 hierboven.

ber 1609 met synne volle ladinge is vertrocken, (aan) Myne heeren van alles goet onderrecht sal doen; dan alsoo de schepen veele perykelen op de reyse syn onderworpen ende hetselve op de wederomme reyse wel eenich ongeluck, twelck Godt verhoede, soude connen beiegenen, sal desen UE dienen voor advis.

Alsoo wy met het schip den Vereenichden Leuw met pyllen met het jacht den Griffioen van Rotterdam voor de reviere van Joor op ancker lagen omme door ordere van den Heer Admirael saliger de Portugese armade, die men seyde inne Mayo ofte Junio voor Mallacka soude commen te verwachten ende ons dan naer de Moluckes vervoegen, omme alsoo van alles goet rappoort aen den Heer Admirael te doen, Soo is de chaeloepe van het schip Delft op 4 Mayo 1609 by ons gekommen, ons advis brengende dat de Heer Admirael te Bantam verstaen hadde dat inne Maccauw een groote Portugese Craeke lach, die op Ultimo Juny soude naer Japan vertrecken, oversulcx ons met brieven op het alderspoedichste mandeerde te vertrecken, ende in gevalle wy de craeke quaemen te missen, evenwel inne Japan soude aenloopen ende daer vrye handelinghe ende commersie versoeken, soo syn wy op 10 ditto, tseyl gegaen naer Petane ende syn aldaer op 28 ditto gearriveert ende hebben aldaer eenige syde, peper ende sommig loot innenomen, omme soo wy de craeke niet en veroverden, enigen schyn, van dat wy daer begeerden te handelen ende een comptoir te stichten, mochten laeten blyken. Soo syn wy wederomme op primo Juny van Patane vertrocken, omme onse reyse te vervolgen ende syn met goeden voorspoet, naer dat wy tusschen Poelo Cavalle ende Lequeo Pequeno enige dagen hadden gecruyst omme de voors. caraeke int gesichte te crygen, alsoo het hier naeuw ende de bequaemste plaetse was, omme by te houden, dan hebben gemeynlyck hier eenen haerden suytwesten wint gehadt, die ons seer neer dreef, soodat wy Lequeo Pequeno niet weer en mochten beseyllen, derhalve resolveerde onse reyse naer Japan te vervoorderen, alwaer wy op primo July syn gearriveert ende vervielen voor de reviere van Langesacke ende kregen stracx twee praeuwen aen boort, twelck passagie-berken waeren, die mede naer Firande

wilden, waervan wy twee man int schip kregen, die onse loots-
 luyden waeren, ende quaemen noch dien selven avont voer Firande
 ende hebbent gesett achter enen hoeck, daer de stadt achter leyt
 ende syn soo naer enige daegen door behulp van veele bareken
 voor de stadt gekomen, alwaer wy het op 6 vaem hebben geset,
 beschut liggende voor alle winden ende hebben hier eyndelycke ver-
 staen, dat de cracke twee dagen voor ons, inne Langesacke was
 gearriveert ende was al den 10 Mayo van Maccauw vertrocken,
 ende dat door advis van Mallacka, die een fregatte hadden af-
 geveerdicht ende tegen den mouson met een stierman, die wy op
 11 Desember 1608 wt twee prysen, die van Maccauw quaemen
 voor Mallacka veroverd hadden, haer adviserende, dat wy met
 een vloote daer laegen, waervan wel eenige schepen mochten
 naer China gaen, daeromme souden haer spoeden ende niet wachten
 omme op den bestemden tyt, gelyck sy gemeenlyck doen, tseyl te
 gaen, soodat het schynt dat Godt ons soo grooten geluck niet en
 heeft toegeleyt. Hadde ons de Heer Admirael maer acht dagen te
 vooren geadviseert, soude ons niet mogen ontgaen hebben, want
 was door contrarie wint al beneden Maccauw gedreven ende was
 de ryckste kraeck, die inne menige jaeren inne Japan was geweest
 per advis.

De cooplieden, te weten S^r. Abraham van den Broek met
 Nicolaes Puyck, coopman van het jacht den Griffioen, syn op
 27 July naer den grooten Keyser gereyst, omme den brieff van
 Synne princelycke Exc^{le} aen de Keyserlycke Mayesteyt te ver-
 toonen, die ons dieshalven van den Heer Admirael was mede
 gesonden, benevens enige andere wt het jacht de Goede Hoop
 bekomen, medenemende voor baren toleck eenen genaempt Mel-
 chior van Santvoort, een vant overbleven volck van Jacob Quaec-
 kernaeck ¹, omme een contract van vrye handelinge ende commersie
 met synne Keyserlycke Mayesteyt te maeken ende syn aldaer op
 den 28 July gearriveert ende hebben spoedichlycken verkregen
 hetgene wy versochten, te weten een vrye handelinge inne synne

¹ Cf. Deel I, bladz. 124 en Deel II, bladz. 219.

landen, waer het ons lust ende best gelegen komt ende mogen een huys maeken soo groot ende kleyn als ons belieft ende onse waere ende coopmenschap daerinne brengen ende soo dier verkoopen als wy connen, ende syn nieuwers innegehouden, gelyck de Portugesen syn, die nacht ende dach wachters inne hare schepen hebben ende wort eenen gesetten prys op hare coopmenschap gestelt ende mogen hetselfde niet eenen penninck dierder verkoopen, alle dwelcke haer geweldich speet, te meer omme dat hare gesanten vyff dagen int hoff van den Keyser voor donse geweest waeren, maer mochten niet verhoort worden. Hoe seer sy ons blameerden als seggende wy waeren seerovers ende gene coopliden ende andere duysent beuselingen meer, maer mochte haer niet helpen, dan moesten wachten, dat donse eerst verhoort waeren ende haer bescheet van den Keyser hadden ende doen wierden sy mede verhoort.

Hiermede gaet copye van den brieff van synne Keyserlycke Mayesteyt geschreven aen synne Princelycke Ex^{cie}, hebben oock daerbeneven twee andere brieven van syne Magesteyt becommen inne forme van paspoorten voor de schepen die hier naer sullen commen, waervan d'een is gelaeten tot Petane ende den anderen tot Bantam.

De coopliden syn op 13 Augusto wederomme tot Firande wel gearriveert ende alsoo onse saeken meest verricht waeren, hebben begost gereetschap te maeken omme te vertrecken, ordonnerende aldaer Jaques Speex voor opperkoopman, te vooren ondercoopman op het jacht den Griffoen met noch 3 assistenten ende eenen jongen, laetende daervoor cargesoen een weynich rouwe syde met ontrent 10 last peper, met belofte alle neersticheyt te doen met den eersten mouson, daer wederomme een schip te senden met allerhande Hollantse waeren, insonderheyt laekens, die daer seer begeert syn ende wy waeren geresolveert met malkanderen, alsoo wy den handel inne Japan nu verkregen hadden, oock het eylant van Lamao inne tChina aen te doen, omme te sien ofte wy daer wat proffytelyckx voor de Compagnie soude mogen verrechten, dan daer comende wilden ons niet te spraeck staen, noch oock

aen boort commen, ende alsoo ick op de valreep stont omme aen lant te varen, quaemen met een kleyne jonck achteromme loopen, ende staken eenen grooten brieff omme hooge ende weesen ende riepen met alle man dat wy deur gaen souden, soodat wy, siende hier voor ons niet ten besten en was, lichten ons ancker en vervoorderden onse reyse naer Petane, alwaer wy op 30 October, Godt sy gelooft, wel syn gearriveert. Ende naerdats wy onse ladinge daer hadden verkregen, soo is met den raet beslooten, alsoo nootsaekelyck volck inne Cambogie¹ moet wesen, dewyl den handel van Japan nu verkregen is omme de hertenvellen, was ende andere waeren, die daer overvloedich vallen, op te coopen ende inne Japan groot proffyt geven, voor de Comp^{le} my hier aen lant te laeten, omme met den naesten mouson derwaerts te gaen voor oppercoopman, alsoo den scheepsraedt den tyt, die ick met haer gevaren hebbe voor assistent, als oock door den Heer Admirael onderkoopman gemaect wesende, my bedancten van goeden dienst, soo hebbe hier op het voors. gewacht tot inne September, doordien geene penningen van Bantam, waeromme geschreven was, en quaemen ende het comptoir van Petane soo ongeprovideert was, dat wy tot 2 reysen moesten gelt leenen, omme te marct te gaen, ende alsoo het jacht de Pauw wt de Manillies was ontvlucht, twelck aldaer met den Admirael Fransois Wittert, die op het schip Amsterdamme was overgegaen, benefens het jacht den Arent ende den Valck daer waeren geseilt ende aldaer ontrent 23 Chinese joncken, rykelyck gelaeden, hadden bekommen van de Spaengnaerden, die met 9 groote seyllen wtquaemen, syn geslaegen, waervan tot noch toe niet en weten anders imant afgekomen te wesen dan het jacht de Pauw voors. met de sloepe van Delft, soo dat dit voorn. jacht door schryven van den Heer Admirael Pauwels van Kacarden, met victaly naer de Moluckos moest gesonden wesen ende den coopman Pieter Segersen, doordien op het comptoir eenich volck, die haeren tyt wtwaeren, gelicht wierden, hier aen lant is ge-

---

¹ Kambodja.

bleven, soo heeft den raedt goetgevonden my daer wederomme voor oppercoopman op te setten, waerinne my soo hoope te gouverneren, dat myne Heeren ten volle van my sullen vernoeght wesen.

Hiermede Erentfeste wyse seer voorsinnige Heeren, bidde den Almogende UE. alle te saemen te spaeren inne een langdurige gesontheyt. Amen.

UE. goetwilligen Dinaer,
HENRICQ VAN RAEY.

Hiermede gaet eene memorie van de goederen inne Japan dienstich.

b) RESOLUTIEN VAN DEN BREEDEN RAAD DER SCHEPEN
ROODEN LEEUW EN GRIFFIOEN.

Op dato den 25 July 1609 door convocatie van den president ende Breede Raden vergadert synde op 't schip, de Vereenigde Leeuw met Pylen.

Gehoort hebbende het rapport van Jacques Specx op gisteren gecomen synde van Langesacki tgene hem aldaer bejegend is, soo metten factor van den Coninck van Japan als anderen, is goetgevonden, volgende de seer groote vrientschap ende presentatie aldaer ontfangen ende aangeboden, eenige personen te committeren om naer Miaco ende van daer voorts ter plaetse daer sich synne Magesteyt is onthoudende te reysen ende met deselve syne Magesteyt aisulcken Contract van Vrede ende Handelinghe aen te gaen als tot versekeringh van onse commercie ende meeste proffyt van de Compagnie soude mogen strecken.

Ende zyn hier toe gecommitteert d'Ed. Abraham van den Broeck ende Nicolaes Puyck, die benefens hen sullen nemen twee assistenten ende sullen deselve hun greeet houden omme ter comste van de galeyen die daartoe van den factor verordineert syn ende alhier dagelyckx verwacht werden, te embarqueren.

Is mede goetgevonden dat Melchior van Santvoort een van de overgebleven persoonen van tship van Jacob Quaeckquernaeck mede reysen zal ende volgende syne presentatie hem ten dienste

van de Generale Compagnie gebruycken als goede experientie van 't vs. Jant, staet, mitsgaders van de taele hebbende, mits ter discretie van den raet daervan gecontenteert te worden.

(get.) JAN WALYCHSSEN.

A. v. D. BROECK.

CORNELIS CORNELISS THART.

NICOLAAS PUYCK.

JACQUES SPECK.

(1609.)

c) Op den 20 September a°. 1609 door convocatie van den president, de breede raden op tship den Rooden Leeuw met pylen vergadert, legghende in de haven van Firando.

Alsoo door het rapport van d'eersamen Abraham van Brouck ende Nicolaes Puyck verstaen is de ghoede onthalinghe ende tractement henluyden by syne Keyserl. Ma^t. van Japan bewezen, blyckende by de Missiven en passen ¹ tot confirmatie van vrye handelinghe ende commercie de Hollanderen op alle plaetsen en havenen van Japan verleent, deselve medegegeven ende tot verseeckerheyt van de scheepen die in toecommende sullen commen omme den handel te continueren, is deselve syne Majesteit aen syne Princelycke Ex^{cl^e} schryvende en belovende de Hollanders als syne ondersaten te tracteeren ende te doen tracteren, als men ghoede en oprechte vrinden behoort te doen; ²

Soo is dienvolghende ghoetgevonden en gheresolveerd, volghende d'ordre van d'Ed. Heeren Bewinthebberen, d'Ed. Heere Adm^t. Pieter Willemsz Verhouven en syne breede raden, alhyer te laten voor hoofd en oppercoopman: Jacques Speck ende neffens hem als assistenten Hans Verstreepen, Laurens Adriaens ende Nicolaes Pieterssen. Cryn Cornelisz voor jonghen onder verbeeteringh van dry gulden ter maent, alsoe bequaem is voor meerder te gebruycken. Is mede geresolveert ende ten dienste van de Comp^{ie} noodich bevonden aen te nemen Jan Cousyns, schieman gheweest synde opt schip van Jacob Quaeckernaeck, omme denselven als tolek, bottelier ende voorts, waerinne de Comp. sal connen dienen, te ghe-

¹ Zie dien pas, hieronder lit. d.

² Men vindt den brief hierbedoeld bij Mr. L. C. D. van Dijk, II. bladz. 26.

bruycken onder tractement van 20 gl. ter maendt enz. enz. . . .

Den raedt te lande sall bestaen in Jacques Speck als praeses en voorts twee assistenten, die by hem daartoe bequaemst metter tyt sullen bevonden worden. Is vorder ghoetgevonden vooreerst een huys in huyre te nemen, daer men met een branthuys tot verseeckeringhe van de coopmanschappen can gheaccommodeert syn, tot der tijt toe men sien sall, wat de ghelegenheyte ende noot-saekelykheyte sall vereyssen, daerinne de Raedt te lande sall disponeren.

Ende sal voor cargasoen blyven, enz. . . . .

(was geteekend:)

NICOLAES PUYCK.

A. v. D. BROECK.

CORNELIS CORNELISZ THART.

JACQUES SPECK.

JAN WALYCHSSEN.

d) HANDELSPAS DOOR DEN DSCHJOGOEN AAN DE NEDERLANDERS
VERLEEND, OP DEN 25^{en} AUGUSTUS 1609.

Hollandsch schip, als komt in Japan, (in) welke haven ook, naarmate het aankomt zal niets ontbreken, in de toekomst volgens dezen (bovenstaanden) zin, mag geregeld heen en weder komen. Aan deze zaak zal niets ontbreken.

Het 14^e jaar Keitsjô,¹ 7^e maand 25^e dag.

Ter linkerzijde staat de roode² Tjap des
Dschjogoens.³

(Tjaks of Taks Koroen heike of beike.)

¹ De jaarkring Keitsjô begint met 1596 A°. Christi, dus is het 14^e jaar Keitsjô = 1609 van onze jaartelling. Laus geeft verkeerdelijk op Kerisjoo in plaats van Keitsjô; het geheele verhaal overigens van dezen togt is bij dien schrijver onnauwkeurig en verward.

² De roode Tjap wordt alleen gebruikt in zaken van gewigt of bij stukken, bestemd voor personen op wie men prijs stelt.

³ De naam des Dschjogoens, die toen regeerde, wordt opgegeven te zijn geweest Minamoto Jjejas.

XXVIII.

EEUWICH CONTRACT EN VERBONT DOOR DEN CAPITEYN SAMUEL BLOEMAERT VAN WEGHEN DE HOECH MOGHENDE HEEREN STATEN GENERAEL DER VEREENICHDE NEDERLANTSCH E PROVINTIEN, SYNE PRINCELYCKE EX^{tie} EN DE HEEREN BEWINTHEBEREN VAN DESELVE LANDEN, TRAFFIQUERENDE OP OOST-INDIEN, TER EENRE, EN DEN DOORLUCHTIGHEN CONINCK VAN SAMBAS EN OMLIGGENDE PLAETSEN OP HET EYLANT BORNEO, TER ANDERE SYDE GHEMAECKT, EN VASTELYCK BESLOTEN HET NAERVOLGENDE: ¹

In den eersten is gecontracteert dat de voordachte Hooch Mogende Heeren Staten Generael, Syne Princelycke Ex^{tie} en de Bewinthebberden den seer Mogenden Coninck van Sambas synen onderdanen en landen sullen helpen beschermen tegens alle geweld, ongelyck en invasie te waeter en te lande, die hem door de Spanjaerden ofte Portugiesen soude mogen aengedaen worden;

Ende by soo verre iemant van buyten den Coninck in syn lant quame aendoen eenighe oorloghe, sullen de capiteyns en ghecomitteerde der Vereenichde Nederlanden tot Sambas residerende met allen hun volck en maght deselvighe resisteren en den Coninck van Sambas assisteren soo veel mogelyck is.

By soo verre die van Sambas ievers buyten haer lant eenighe oorloghe ofte entreprise aenveerde sullen de voors. capiteynen ofte gecommitteerden met haere macht te waeter en te lande niet ghehouden syn cenigh behulp te doen.

Hiertegens sal den seer moghende Coninck van Sambas en syne onderdanen, waerinne begrepen wort Manpawa, Landa en alle de landen, die onder syn gebiet staen, die van de voorn. provintien, als Gelderlant, Hollant, Zeelant, Uytrecht, Vrieslant ende Overysseel en haere ghealicerden van de voornoemde provintien com-

¹ Zie hierboven bladz. 88. Men vindt dit contract, hoewel onvolledig, reeds verscholen in het verward verhaal der reize van P. W. Verhoeff, in *Begin en Voortgangh*, bladz. 203. Cf. ook Mr. L. C. D. van Dijk, *Neerl. vroegste betrekkingen met Borneo enz.* Amsterdam 1862, bludz. 137, die bijzonderheden mededeelt, over de wijze waarop dit contract is tot stand gekomen.

missie hebben, in syn lant verleen vrye handelinghe en suffisante woonplaetse en vasticheyt, daer hunne persoonen en goederen in goede bewaeringhe mogen syn en deselve beschermen teghens allen en iegelycken sonder dat sylieden ofte haer goederen sullen beswaert worden met eenighe lasten, maer haere goederen vry uyt en in vaeren, sonder eenighen tol ofte andere ongelden te betalen;

Desgelyck sal de voornoemde Coninck degene, die de commissie van de voors. provincien hebben, vry in alle landen laeten handelen, als Manpawa, Landa en voorts heel tot de wilden, daer de diamanten gevist worden sonder dat (door) syne ondersaten deselvighe eenighe veranderinghe ofte overlast gedaen sal worden.

Sal van gelycken de hoochedachte Coninck van Sambas en de syne niet toelaten ofte vergunnen eenighe handelinghe ofte woonplaetse aen eenighe Spangaerden, Portugiesen, Engelschen, Franssen ofte eenighe Europische natie.

Van gelycken sal den voorgedachten Coninck van Sambas geen diamanten uyt syn lant laeten voeren, door syn inwoonderen ofte eenighe vremde natien, die in syn landen soudon mogen comen traffiqueren, maer deselvighe alle aen degene, die de commissie van de voors. provincien hebben tot eenen redelycken prys vercoopen;

Ende by sooverre die van Landa, desgelycks de wilden, daer de diamanten gevist worden volcomelyck (alleenlijk?) tot Sambas wilden comen handelen en Suckadana verlaten, sullen degene, die de commissie van de voors. provincien hebben haer huys ofte comptoir aldaer oock opbreecken en in Sambas comen, alsoo op twee plaetsen woonende, altyt orloghe tusschen de Coninghen van Sambas en Suckadana soude ontstaen.

Sullende hoochmoghende Heeren Staten Generael, Syne Prinselycke Ex^{te} en syne capiteynen en comisen in Oostindien traffiqueren met den Coninck van Sambas en syne onderdanen, nu en ten eeuwighen daghe goede aliantie en vruntschap onderhouden en de voors. punten in alles naercomen en noch meerder die tot vrede en vruntschap strecken, des noodich synde ghemaect te worden, dewelcke by beyde de partyen ghelyk desen onderteeckent en geconfermeert sullen syn.

Actum tot Sambas, desen eersten October A°. 1609, was onder-
teeckent in Arabische letters met den naem van den Coninck

SABOA TANGAN PANGERAN AYDE PAF (Pangerang Adipati?) SAMBAS.

Daeronder stont:

Uyt den naeme van Hoochmoghende Heeren Staten
Generael, Syne Princelycke Excellentie en de Heeren
Bewinthebberen der Vereenichde Oost-Indische Comp.

SAMUEL BLOEMAERT.

XXIX.

STUKKEN BETREKKELIJK DEN OVERGANG VAN HET RIJK VAN
DJOHOR ONDER HET GEZAG DER PORTUGEZEN, IN 1610.

Hierboven op bladz. 81, 84 en 89 verhaalden wij reeds op welke wijze het rijk van Djohor tengevolge van verzuim en onmagt der O. I. Comp., verloren ging voor het Nederl. gezag. In den hieronder volgenden brief, vindt men het kort verhaal dezer gebeurtenis. Wij voegen daaraan toe eene missive door den Sultan en den Radja Sabrang van Djohor aan Maurits geschreven, nadat hij kennis had gekregen van de onderhandelingen der Nederlanders met Spanje. Deze brief is reeds medegedeeld door den heer van Dijck, in zijn werkje over Japan, doch het stuk is aldaar zoodanig verscholen in eene noot, op eene plaats waar men het niet zou zoeken, dat ik gemeend heb deze belangrijke missive hier nogmaals op eene meer zichtbare plaats te mogen doen afdrukken.

---

a) BRIEF VAN JACQUES OBELAER GESCHREVEN IN JHOOR
25 NOVEMB 1610.

Eerweerde seer voorsienige Heeren.

.....
De Coning heeft my diversche reysen gevraccht waerom hier geen schepen en comen en dat hy verstaen hadde, datter drie Hollantsche schepen tot Patane waren ende datse Jhoor heel ver-

lieten; gaff' voor antwoord: wy meenen, dat de schepen van Patana hier comen sullen, soo ist daer by gebleven.

Primo October 1610 is hier gecomen de Ambassadeur van Malacca, dat een geboren Portuges was, gen^t. Joan Lopez de Morere Tonbongon, die den pays hier quam onderteecken, die wel ontfaen wiert, nadat hier by een jaer portugezen voor de reviere gehouden hebben, met fergatten, zoodat hier als geen vaert geweest en heeft . . . . . Den 16 Oct. is hier ommegeroepen en getrommelt dat de Maleyen mette Portugesen niet vechten souden op lyfstraffe en dat het pais was mette Portugesen, zoodat elck seer verwondert was . . . . .

Den 22^{en} dito is den Ambassadeur voors. van hier vertrocken naer Malacca, den Coninck sont twee ambassadeurs met hem, om den pais daer te teecken, zoodat hier nu veel lywaect en cleetgens comen van Malacca, die goede coop vercocht worden, zoodat de goederen van de logie in verzaeck liggen . . . . .

Den 21 November ditto, zyn wy by den Ragia Sabrang ofte delir gegaen en ons seide, s'anderendaechs 't s'avons begeerde in de logie te comen, om van eenige secreten, met ons te sprecken, soodat hy den 23 ditto 't savonts in de logie gecomen is met weinich volck en met ons gesproocken heeft, seggende: de pais dien ick gemaect hebbe is tot proffyt van syn broeder, Syne Princel. Ex^{tie} en de Bewinthebbers en d'onse niet verlaten en sal soolange als hij leeft, en den pais heeft moeten doen door armoede, ende een jaer bycans belegert is geweest van de Portugeesen, en dat hy zyn excuse doet aen de heeren Staten met een briefken, waeraen wy ons refereren.

---

b) MISSIVE VAN DEN SULTAN EN DEN RADJA SABRANG OF DI ILIR
BONGSOË¹ VAN DJOHOR AAN GRAAF MAURITS,
VAN ORANJE NASSAU.

Den Machtichsten Coninck van Joor, gebiedter over alle de omliggende plaetsen ende eylanden hierby gelegen, beneffens Ragia

---

¹ De jongste prins uit het huis Djohor, die aan de overzijde van het water woont.

de Ilir ofte Bongsouw, syn broeder van gelycke afcompste, in alle syn doen stantvastich;

Aen Mauritius van Oraignien, Grave van Nassouwe, Catsen-elleboge, Viane, Diets, Meurs, Marquis van der Vere enz. enz. Admirael en Capiteyn Generael van der Zee;

diendt desen voorder, 't schrivens van Syne Princelicke Excellentie ons met grooter blytschap behandicht is, en den inhoudt van dien wel verstaen, midts de goede affectie van onsen broeder noch t'ons waert continuerende, volgens ons verbondt, onse hope ooc anders niet staende, dan alleene op onsen broeder, dien 't vermach Malacca ons weder te leveren.

Dan heeft ons vooreerst inwendich zeer bedroeft te aenhooren onsen broeder met den Coninck van Portugael in eenich accoort getreden is, want oversulex op wien mogen wy onse hope meer stellen omme der stadt van Malacca weder te vercryghen, soo 'tselvige accoort met den Coninck van Portugal voortganck heeft; derhalven soo noch eenige genegentheyt ende affectie t'ons waert is, dat men ons toch eerst behulpich sy, omme Malacca weder aen ons te brengen, waerdoor den naem van onsen broeder vereert ende over de gantsche werelt verbreet mach werden, onse eenige hope en vertrouwen oversulex op onsen broeder noch stellende.

Voorders werdt in 't schryvens van onse broeder versocht, ons voorgaende verbondt te vermeerderen ofte vernieuwen; waeromme dat toch telckens verandert ofte vernieut; waer derhalve wel onse begeere, dat onse broeder gelieve eens een persoon van aensien met voller macht ende autoriteyt herrewaerts te willen zenden, opdat met dien een onverbreeckelick accoort mach gemaect werden, tweck mochte duren tot de dagen des oordeels toe, al quamer dan twintich ofte dertich admiraelen, soo waer der geen veranderen meer aen; want nu, soo compt een admirael, met welken wy een goet accoort hebben gemaect, compt daernaer een andre en verandert tselvige; soo doende sal tgeen eynde hebben accoorte te maecken; dan mochte het soo geschieden als wy hier verhaelt hebben, soo ware het eens te eynde van contracten te macken

ende en waere niemandt, die die meer soude mogen veranderen.

Getrouwelicken getranslateert uyt de Maleysche spraecke, alleene naer de letter, door Cornelis Franx.

(Was gesegelt met de zegel van Ragia de Ilir ofte Bongsouw.)

XXXI.

MEMORIE EN INSTRUCTIE AANGEBRACHT IN INDIE MET HET JAGT
DE GOEDE HOOP, OP DEN 4^{den} MEI 1609. ¹

Memorie voor de Manhaften, vroomen onsen seer lieven ende bysonderen, de Admiraelen, Vice-admiraelen, Opper ende Onder-commiesen in Oost-Indien ende elck van hen in 't bysonder.

U sal kennelick wezen dat vóór het vertreck uyt desen landen van onse vloete onder het beleyt van den H^r Admirael Pieter Willemsen Verhouven alhier preparatie was, om te comen in onderhandelinghe van vrede met den Coninck van Spaigne ende den Aertzhertoge Albertus.

Van welcke vredehandelinghe wy aen den voorsz. admirael ende andere van syne vloete, alsoock by onse missiven aen Jan Willemsz. Verschoor ² ende den eersamen Frederick Houtman hebben gelast ende oock geschreven, dat men in Indien soo waecsaeem ende met sulcken discretie soude sprecken, als de gelegentheydt desselfs zoude verheysschen.

Ende synde sedert tot deselve vredehandelinghe op den 2^{en} february alhier in den Haghe ghecomen de gedeputeerde van den voorsz. Coninck ende Eertshertoghe, in getaale van vyff personen, met seer grooter swuyte.

Soo heeft men met deselve gecommitteerden de besoigne ter hande genomen ende is daer inne soovarre gehandelt, dat daer op syn gemaect eenighe conditien betreffende de gemeyne zeevaert

---

¹ Zie bladz. 82 hierboven.

² Deze was inmiddels vervangen door l'Hermite.

ende den handel op Oost-Indien, van hetwelck Uwer E. copie wort gesonden, opdat UE. zoude mogen sien, hoe ernstich de gedeputeerde des Coninx van Spaengien ende den Eertshertoge hebben aengehouden, dat de Heeren Staten Generael ende dese landen soudē voortāen ophouden van meer op Indien te vaeren ende handelen.

Waerinne de gecommiteerde van de Heeren Staten-Generaal in gheender manieren hebben willen consenteeren ofte bewillighen, maer resolutelycken geseyt hebben geenē vrede te begeeren, daermet sy de vrye zeevaert nyet en soudē blyven behouden ende moeten verlaeten haer geallyeerde vrienden in Oost-Indien.

Maer alsoo men tot nu toe in dese vredehandelinghe in't stuck van de gemeyne zeevaert ende handelinghe op Oost-Indien nyet en heeft connen accordeeren ende nochtans de vrede nyet en heeft ongedaen begeeren te laeten, soo isser deur tussenspreken van den Ambassadeur der Coningen van Vranckryck, Engelandt ende Denemarcken ende andere Rycxgesanten geraemt ende geacordeert op't approbeeren des Coninxs van Spaignien, stilstant van wapenen voor 9 jaeren voor de quartieren in Oost-Indien ghelegen ende andere plaetsen, beginnende van de Vlaemsche eylanden oostwaerts geheel Africa ende Asia door, als by deselve copien sult sien.

Wy segghen, dat men den vredehandel nyet en heeft begeeren te laeten en dat men opt stuck van der zeevaert en de handel op Oost-Indien een expedient ofte middelwech heeft gevonden, te weten den stilstant van wapenen voor 9 jaeren, die ingaen sall, (als) nyt copye (blyckt), geduyrende welcken tyt van 9 jaren de geotroyeerde Comp. in allen plaetse van Europa, Africa ende Asia niet weesende onder tgebiet van den Coninck van Spaengien sal mogen handelen ende traffiqueren, maer in plaetsen daer den Coninck van Spaignien ofte de synen tgebiet hebben, daer en sal men niet mogen handelen ofte traffiqueeren, ten waere, met gelieve van deghenen die het ghebiet heeft, dan by noot sal men de plaetsen mogen aenvaeren ende aldaer vriendelyck gehandelt worden.

Nu ist alsoo, dat den staet van dese vreedehandelinghe alsoo is ende is ons gevoelen sulcx, dat den vreedo sall worden getrefft ende niet ongedaen blyven, d'welck geschiedende zall de cessie van wapenen ende hostiliteyt in Indien ende andere plaetsen beoosten de Vlaemsche eylanden voortganck hebben ende ingaen den eersten Septembris 1609 ofte eer, ter plaetse de notificatie van dese cessatie van wapenen en hostiliteyten sal wesen verwitticht.

In stilstandt van wapenen ofte treves sullen oock weesen alle onse geallieerde vrunden in Africa, Asia ende alle plaetsen in Oost-Indien, *die vooralsnu geallyeert syn ofte noch met ons zullen in alliantie, vriendschap ende contract comen, geduerende den tyt van twee jaeren nae date van desen off dat wy daeroff de weete ofte advys alhier mogen hebben op half meerte 1611 toecomende.*

Ende nu dat het alsoo is, dat desen treves van 9 jaeren is geraemt ende dat wy meynen denselven by den Coninck van Spaignien sall worden geapprobeert en datt *de condityen sulcx syn, dat de eene partje nyet en sall mogen vaeren, daer de ander partje het gebiet off contract heeft, soo moet men nu sien, dat wy daer mede ons proffyt doen en het is nu den rechten tyt, dat ghylieden het vaderlant ende de Compagnie merckelycken dienst cont doen.*

Dat is, dat ghylieden terstont en sonder eenich uytstell bestelt dat op alle plaetsen van importancie daer de Comp. proffyt en goeden handell soude **CONNEN DOEN**, worden gesonden bequaeme personen, die den Indianen aengenaem syn ende dat men alle Coninghen, Princen en Heeren van Oost-Indien in alle plaetsen van importancie, daer aen de Comp. geleghen is, van deese vreedehandelinghe met goede manieren en bequaeme redenen verwittighen ende alsoo beleeftelyck te kennen gheven, dat sy daeromme nyet en verontwaerdigen ofte miscontentement en hebben ende dat moet men ten eersten doen, aleeer dat 't selve by den Portugeesen ofte anderen als Engelschen, die nu met twee schepen om naer Oost-Indyen te coomen, seylreet leggen werde gedaen, die sulcx nyet ten besten, maer well tot onzen nadeel den Indianen souden moghen overdragen.

Gy sult ghelyck als wy zeggen den Indianen van deese vreedehandelinghe ende beraenden trêves verwittighen ende perfectelycken

te kennen gheven, dat alle Coninghen, Princen, Heeren, republycken, steden ende plaetsen met ons in deselve treves ende stilstant van wapenen moghen begrepen wezen ende de vryheyte daeraff met ons ghenieten, te weeten alle deghene die tselve begeeren ende met ons contracten van alliancie en vruntschappe begeeren te maecken.

Om nu bequaemelicken metten Indiaensche Coninghen en Princen contracten van vruntschappe, aliantie en conditien van handel en trafique te moghen maecken, so seynden wy Ul. hierneffens seeckere memorie, inhoudende de redenen en middelen daermet men de heeren en Coninghen om contracten ende alliantien te maken sall beweeghen ende persuadeeren enz. enz. . . . .

Mede seynden Ul. oock verscheyden volmachten aen eenighe princen ende coninghen, in de Portugeesche taele by Syne Excellentye onderteeckent, daer wy goetvinden contracten en alliantien te maecken, sult deselve aen denselven Heeren moghen overleveren met behoirlycke eerbiedinghe, ende so buyten deselve noch eenighe andere persooenen off plaetsen syn, daermede ghy acht, dat dienstelycken soude wezen contracten te hebben sult die oock sien te bevorderen, ende *voornaementlyck so recommanderen wy ul. de plaetsen van de Moluques ende eylanden van Banda op't allerhoochste*, als synde dese landen en der Compagnie daeraen opt allerhoochste gheleegen, daerom so moet men geen arbeyt, moyte noch onkosten daerinne spaeren, ja alle dinghen verby ghaen ende Moluques ende eylanden van Banda bovenalle in onze vruntschap ende contract te vercrygen, ende soo eenighe van de Moluques ons mochten wezen affgevallen off affgenomen, men moetse by alle wegen sien weder te crygen ende de Portugeezen of Castilianen daeraf doen logeren.

Op de principaelste plaetsen daer ghy aliantie en vruntschappe sult maeken, daer souden wy goetvinden, dat ghy met wille van de Indianen eenich fort maecten, opdat wy deselve plaetsen met meerder verseeckertheit mochten houden ende oock voor onse plaetsen mochten verdedigen ende den handel van deselve plaetsen alleen voor ons behouden en de Portugeezen ende anderen daeruyt

houden, dwelck volgende den beraemden treves ofte stilstant van wapenen alsoo soude moeten geschieden, daerom soo siet alles tot de meeste versekerheyt te vererighen.

Wy seggen andermael dat dese landen ende de Comp. meest aen de Molucques ende eylanden van Banda is ghelegen, daerom sult deselve plaetsen boven en voir alle anderen sien te verseecken ende soo eenighe persoonen onder de Indianen syn, die hierinne U connen dienst ende advancement doen, sult dezelve met eenighe presenten moghen vereeren, om tot uwe meyninghe te comen, want de meeste profyten vermeynt de Comp. uit de Moluques ende Banda te haelen, principalycken soo wy't daertoe condon brenghen, dat wy allen de nagelen, nooten ende masis in onsen handen soudon becomen, ende alle andere natie daeraff blyve uytgeslooten ende nu dat de Engelschen met 2 scheepen derwaerts comen, so sall goet wesen, dat ghylieden alle de naghelen, noten ende masis in uwen handen siet te cryghen ende opcoopen, opdat de Engelschen en Portugeesen daeraff gheene overbrenghen en ons de merckt bederven, wilt daerinne vlytigh arbeyden ende alle devoir doen.

Den handel van China wort ul. oock opt hoogste ende wel ernstelick gerecommandeert voornamentlick van de rouwe syde, daerop goede profyten syn te doen ende oock seer groote quantiteyt can worden verhandelt, maecken oock seer groote neeringhe ende welvaert onder het arbeytsvolck ende so denselven handel op China in gheender manieren en ware te becomen, soo moet men nochtans sien, dat men de rouwe syde over andere plaetsen als Patana ende andere plaetsen become enz.

.....
 .....
 Wy hebben goetgevonden dit jegenwoordich jacht genaemt de Goede Hoope in haesten aff te vaerdighen, om u daermede te seynden deese tegenwoordighe copyen van de geraemde acten van treves ofte stilstant van wapenen ende dat ghylieden daerby sout weeten, dat by sooverre den treves voortganck compt te hebben, dat elcke partyc, dan voor hem alleen sall behouden ende oock

alleen sal mooghen bewaeren, de plaetsen die onder syn gebiet staen, daer hy fortten heeft ofte oock contracten is hebbende, sonder dat de andere partye in deselve plaetsen sal moogen coomen ofte eenighen handel doen, *d'welck voirwaer een saecke van grootte importancie en consequentie is.*

Ende opdat dese landen ende oock de compagnie hierinne oock haer proffyt zoude moghen doen, so en hebben wy niet aengesien deese grootte costen, omdat wij u daarmede den last soude gheven om ten dienste van de Comp^{te} te maecken alsulcke contracten en aliantien van vruntschappen ende handel, dat daer door de Comp. mach vercryghen sooveel plaetsen, daer sy den handel alleen mach behouden als ghy. eenichsints sult connen doen, laet hierinne gheen tyt verliesen; maer tzelve ten eersten verrichten ende seynden ons daeraff de bescheyden herwaerts so dickwils alser scheepen herwaerts coomen ende dat in sulcker manieren, dat wy de leste contracten alhier ten alderlancxsten moghen hebben voor halfmeerte 1611. De oude contracten die voor dezen sullen weezen gemaect sult laeten vernyeuwen ende soo bondich maacken als doenlycken is.

De eylanden van Solor en de Thimor daer het sandelhout wast, daermet in de Indien grootten handel ende proffyt wort gedaen, deselve dienden wy oock in onse vruntschappe te hebben ende eenighe contracten ende fort ende daerom sult daerop mede letten.

Ende soo men de contracten nyet en soude connen vercryghen, dat men den handel alleen voor altoos soude vercryghen, so moet men nochtans deselve sien te vercryghen voor so langen tyt als men can ende in alles het avancement van de Comp^{te} te soecken enz.

(In het laatste gedeelte van deze Instructie wordt op nieuw op hetgeen boven gelast was, nader aangedrongen).

In Amsterdam 11 Apriles 1608.

XXXII.

EEUWIGH VERBOND T DER VEREENIGHDE NEDERLANTSCHEN
 PROVINCIEN, SYNE PRINCELYCKE EXCELLENTIE, DE H^{ION}
 BEWINTHEBBEREN VAN DE SELFFDE LANDEN, TRAFYCUEREN-
 DE OP OOST INDIEN TER EENRE ENDE DEN SEER MAGHTIGEN
 KONINCK VAN BANTAM ENDE D'OMLIGGENDE PLAETSEN
 ENDE DE EYLANDEN VAN JAVA TER ANDERE ZYDE DEN
 . . . . FEBRUARY A°. 1609 GEMAECKT.

Alsoo der apparentie is, dat tusschen den seer hoogmaghtigen
 Philippus de derde, Koninck van Hispanien ende Portugal neffens
 syne gealieerde ende Ho. Mo. Heeren Staten Generaal der Ver-
 eenighde Nederlantsche provintien ende syne doorlughtige prince-
 lycke Exc^{tie} secker contract houdende (trêves) inde Oost-Indien
 en d'eylanden van dien voor den tyt van 9 jaeren gemaect sall
 worden.

Waerinne d'geallieerde vrunden aen wedersyden gecomprehen-
 deert mogen syn, die de effecte van de voorsz. trêves sullen
 hebben te genieten ende de voorsz. mog. h^{ION} Staten Gener^l zyne
 doerl. princel. Ex^{tie} ende onderdanen in goede conversatie met
 den seer mogenden Koninck van Bantam syn staende, waer van
 een naerder verbondt ende blykelyck contract dient geformeert te
 worden.

Soo is vooreerst gecontracteert dat de voordaghte Hoogmoghende
 H^{ION} Staten Generael syne princel. Ex^{tie} ende de Bewinthebberen
 den seer mogende Koninck van Bantam syne onderdanen ende
 landen sullen helpen beschermen ende assisteren tegens alle geweldt,
 ongelyck ende invasie te water ende te lande, die hun door de
 Spangiaerden ende Portugesen souden mogen aengedaen worden
 directelyck ofte indirectelyck.

Ende by sooverre ymandt van buyten, den Koninck van Bantam
 in syn landt quam aendoen eenige oorloge, sullen den Capiteyn
 ende die Gecommitteerde der Vereenighde Nederlanden tot Bantam
 residerende, met alle hun volck ende maghte deselve resisteren
 ende den Koninck van Bantam assisteeren, sooveell mogelyck is.

By all sooverre, die van Bantham ywers buyten haer landt eenige oorloge ofte enterpryse aenvaerde, sullende voorsz. capiteynen ofte gecommiteerde met hare maght te water ofte te lande niet gehouden syn eenigh behulp te doen.

Hier jegens zal den Ho. Mo. Koninck van Bantham ende syne onderdanen, die van de voorsz. provincien als Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, Uytreght, Vrieslandt en Overyssele ende haer geallieerde van de voorsz. provincien commissie hebbende, in syn landt verleenē vrye handelingh en sulligante woninge, plaetse daer hunne personen ende goederen in goede bewaringe mogen syn ende deselve beschermen tegen alle ende een ygelick, sonder dat zylieden ofte haer goederen zullen beswaerdt worden met eenige lasten, hoedanigh die soudē mogen wesen.

Sall van gelycken den Hooggedaghten Koninck van Bantham ende de zyne niet toelaeten ofte vergunnen eenige handelingen ofte woonplaetse ach eenige Spangiaerden ofte Portugesen ofte andre Europische natie, alsoo d'Ho. Mo. H^{ren} Staten Gener^l, Syne princelycke Ex^{ho} ende hare capiteynen en commiesen in Oost-Indien traffiquerende, met den Koninck van Bantham ende syne onderdanen nu ende ten eeuwigen dage goede alliantie ende vrundschap onderhouden ende de voorsz. poincten in alles naerkomen ende nogh meerder, die tot vrede ende vrundschap strecken, des nodigh synde, gemaect te worden, dewelcke by beyde partyen gelyck dese onderteekent ende geconfirmeert sullen syn, tot Bantham, actum ut supra.¹

(Copie Contractenboek O. I. C. — R.-A. bladz. 37.)

¹ Zie boven bladz. 33.

XXXIII.

ACCOORT GEMAECKT TUSSCHEN DEN VICE-ADMIRAEEL SYMON JANSZ. HOEN, UYTEN NAME EN VAN WEGE DE ED. MOG. HEEREN STATEN-GENERAEL DER VEREENICHDE NEDERLANDEN, SYNE PRINCELYCKE Ex^{tie} ENDE DE HEEREN BEWINTHEBBEREN ENDE DE HEEREN ORANCAYS, VAN ALLE DIE EYLANDEN EN PLAETSEN VAN BANDA, TER ANDERE SYDE, DESEN 10de AUGUSTY A°. 1609, IN'T SCHIP HOLLANDIA, LIGGENDE OP DIE REEDE VAN 'T FORT NASSAU IN DE EYLANDEN BANDA.

In den eersten beloven en sweren de voorschr. HH. Orancayen van Banda, by eede, dat sy met ons in eeuwige vaste pays en vrede onder het fort in bescherming van tcasteel Nassau en den Gouverneur sullen staen en ressorteeren.

Ten tweede beloven de voors. Heeren en Orancays van gelycken, dat se alle speceryen in dese eylanden vallende, sullen leveren en vercoopen ofte verhandelen, aen de gecommiteerden van de voors. heeren Staten vant fort Nassau, sonder aen eenige andere persoonen ofte natie, als de voorseyde gecommiteerden eenige speceryen int minste ofte meeste te mogen vercoopen, verhandelen ofte verruylen.

Ende ingevalle de voorseyde Orancays eenige speceryen voor eenige vivres aen eenige Javanen ofte anderen verruylden, twelc sy vermogen te doen, met consent van den Gouverneur, onder conditie, dat de voors. Javanen ofte andere Indianen deselve speceryen wederom aent casteel Nassau sullen moeten vercoopen ofte vermangelen, sonder deselve (sonder consent van den Gouverneur) te mogen vervoeren ofte vercoopen.

Alle joncken sullen gehouden wesen te ankeren onder 't commandement van 't geschut van 't casteel Nassau op de reë voor Campong-Java.

Alsoo alle de steden en dorpen van 't eylant daer 't casteel op leyt met die wapenen geconquesteert syn en dat door oorsaecke van de moort van den Admirael Verhoeven saligher, soo ist dat

tselve eylant ten dienste van de Ed. Mog. Heeren Staten-Generael, Syne Princelycke Ex^{tie} en die Heeren Bewinthebberen der gener. vereenichde Oost-Ind. Comp. eenwelyc en erfelyc sal worden behouden, sonder dat de voorseyde Heeren en Orancays van Banda, daerop eenige actie sullen mogen pretendeeren, ten ware de Heeren Staten daer anders in disponeren.

Voorder belooven en sweeren wy by eede, uyt ten name en van wege de Ed. Mog. Heeren Staten-Generael, Syne princel. Ex^{tie} en de Heeren Bewinthebberen der Gen. Vereenichde Oost-Ind. Comp., de Bandanesen tegen alle Portugesen en anderen die haer eenige overlast souden willen doen, alle hulpe en assistentie te bewysen en haer te beschermen.

Soo belooven wy alle Bandanesen te vergunnen, dat zy met hare joncken sullen mogen varen en traffiqueren op alle plaetsen daer 't haer believen en goetduncken sal, mits dat zy geen speceryen en sullen mogen vervoeren. Ende zullen mede omme van de onsen in zee synde niet beschadigt te worden, van den Gouverneur vant fort Nassau paspoort versoecken, die hy de voors. Bandanezen op haer versoeck sal geven.

Voorder beloven wy alle overloopers, die van hare meesters de Bandanesen om eenige quade feyten, ofte andersins soude mogen overloopen, aan voors. Bandanesen wederom te geven, sonder dieselve te mogen behouden, waerentegen de voors. Bandanesen insgelycs gehouden sullen wesen alle die persoonen, die van de onsen aen haer syde sullen overloopen, wederom in handen van den Gouverneur vant fort Nassau te leveren, sonder deselve te mogen besnyden, behouden ofte moors te maken.

Alle welcke punten ende articulen wy beloven by eede uyt ten name ende van wege de Ed. Heeren Staten-Generaal, Syn Princel. Ex^{tie} en de HH. Bewinth. enz. getrouelyc naer te comen, te onderhouden en te doen onderhouden; van gelycke belooven ooc by eede de voors. Heeren en Orancays van alle die eylanden en steden van Banda, en is desen tot een oirconde by de voors. partyen onderteekent en met het singnet van de Companie versegelt.

XXXIV.

ACCOORD TUSSCHEEN DEN VICE-ADMIRAEEL SIMON JANSZ. HOEN,
DEN KONING VAN TERNATE, DEN CAPITAN-HITOE EN DE
ORANG-KIAI'S EN DE ONDERZATEN VAN LOEHOE, LISSYDY,
COMBELLO, ALSOOK ALLE DE OLISIVEN EN OLILIMEN VAN
DIEN, MET ORANG KIAI BASY (CERAM EN MANIPA).¹

Wy ondersaten van Loehoe, Lissydy, Cambello, alsoock alle de Olisives ende Olilimes van dien, met Orang Kay Basy doen reverencie aan de voeten ende bidden Godt, Hy Uwe May^t. (Koning van Ternate) een langdurig leven wil verleene.

Voorder is de reverentie van Basy ende wy Uw M. onderdanen om Uwe May^t. te kennen te geven, hoe dat de vice-admiraal Symon Hoen ende Frederick Houtman, Gouvern^r. vant casteel Amboyna, ons Uwe May^{ts} onderdanen aen 't casteel ontboden heeft, daer wy allen gecompareert hebben, soo ist dat de vice-admiraal ende gouverneur versogt hebben om het oude accoord te vernieuwen, dat tusschen de Hollanders ende Uwe May^t onderdanen gemaect is; waerop Uwe May^{ts} onderdanen gemaect (?) hebben, wy tselve door vreesse Uwer May^t niet over ons nemen, want het geen manier is, dat de ondersaten voor Haeren Heer gaen; nogthans door het versoeken ende aenstaen van den Vice-admiraal ende Gouvern^r, soo doen wy UE. May^t weten, dat wy allen ons submitteren ende volkomen willen en sullen naekomen, tverbont tgeene tusschen U ende den Prince van Hollandt gemaect hebt. Op een maendagh 1° maene Jombadlelba² int jaer Mahomet 1019, a^o Christy 25 Augusty 1609:

Verbontschrift van de Orang-Kays van Louhou, Cambello,
Lissydy met oock Orankay Basie, alsoock den Capt Hitoe
ter centre en den vice-admiraal Symon Hoen ende Frederick
Houtman, Gouverneur van Amboyna, ter andre syde.

Eerstelyck sullen de Christenen en de Muhamedanen . . . .³
dogh en sullen den anderen niet molesteren.

¹ Uit den aanhef van dit stuk blijkt, dat Ceram en Manipa en welligt ook Hitoe destijds de suzeriniteit van Ternate erkenden. Zie hierbij N^o. V.

² Djamâd'l-âwal?

³ Hier is in het copieboek der contracten eene zinsuete overgeslagen.

Ten anderen, soo wie onder 't casteell van Amboyna staet, sullen onder de Hollanders blyven ende wie onder Hitoe staet sullen onder Hitoe blyven ende mede die onder Lissydy ende Combello staet sall onder Combello en Lissydy blyven ende off 't geveiele ymandt onder syn hoofden niet wilde staan ende hem vergrepen, tzy die onder de Hollanders, onder Hittoe, Louhou, Cambello ende Lissydy staen, sullen de Hollanders, mitsgaders die van Hitoe, Louhou, Combello, Lissydy gehouden zyn (voor) malkander te reghten ende te straffen onder treght van zyne hoofden.

Ten derde sullen de Hollanders op ons landt sonder consent geen casteell ofte fort moghen macken, soolangh wy in de eeuige vrintschap zyn.

Ten vierde, soo daer eenige, van onse vier steden, weghliepen onder tgebiet van den Gouverneur, sal deselve aen ons weder leveren, opdat sulcx niet meer en doen, alsmede soo yemandt daer van des Gouvern^{rs} gebiedt weghliepe en in eenighe onser vier steden quamen sonder consent van den Gouverneur, sullen wy denselven wederleveren.

Ten vyffden sullen alle de naghelen aen de Hollanders moeten geleverd worden, waervan nu gheen vasten prys gemaect is; maer waghten opt gebodt van onsen Koninck van Ternaten. Twelck sullen allen volcomentl. naerkomen.

Dit accoordt van den Gouvern^r en Vice-admirael voorn^d. is gedaen uyt den namen van de H^{rn} Steten-Generael, Syne Princel. Excellency in Hollandt, op Woensdagh 25^{en} dagh van de maen Jomvadillavall¹ int jaer Muhammed 1019, A^o Christy 26 (?) augusty 1609.

(Naar de copie in het Contracten-boek der O. I. C. —
Bladz. 51, Dl. I, R.-A.)

---

¹ Djamâdi'l-âwal (?). De tijdrekening schijnt in dit en in het onmiddelijk voorafgaande stuk niet juist.

BETREKKINGEN DER NEDERLANDERS MET HET RIJK VAN GOA OP
HET EILAND CELEBES. BERIGTEN OMTRENT DEN TOESTAND
VAN DAT EILAND, TUSSCHEN DE JAREN 1609—1612.

XXXV.

Brief van Samuel Denis aan de HH. Bewinthebberen
der Vereenichde O. I. Compagnie te Amsterdam,
dd. 15 July 1612.¹

Laus deo ady 15 July 1612 in Sanboppo, in de Baye van
Maccassar.

Eerentfeste wyse voorsienige seer discrete heeren, mynheeren
de Bewinthebberen der generaelle vereenichde Oost-Indische Comp^{ie}
wenschen UE. altsaemen geluck, voorspoet ende lanck leeven.

Alsoo my tot noch toe de gelegentheynt niet voorgecommen en
is, om UE. te moogen adviseeren, van tgeenen alhier in dese
plaetse (ten tyden van myne residentie) gepasseert is, soo wil ick
UE. by desen adviseeren, als dat ick alhier aen lant gebleeven syn,
door order van den E. H^r Vice-Admerael Franchois Heyndricks
Wittert, met een cleyn cargasoen van cathoene cleetiens om daer-
meede de plaets ofte forten van de Moluccos, Banda ende Amboyna
te moogen versien, t'gene wel connen naercommen ende desen
plaetse wel gelegen is om de voorschreve forten, van alle lyff-
tochten te mooghen versyen, tsy van rys, buffels, vleys ende
arrack, visch ende meer andere dingen, noodich tot de forten.
Ick hebbe per verscheyde reysen eenige vivres met joncken aff-
gescheept, dan weynich ten effecte gecoomen, gelyck ick UE. hier
sal verhaellen, te weeten den 28 February 1610 hebbe een party
rys naer Anboyna gescheept, per de joncke van d'Orankaye Jntche
Wiche, dowelcken in de Boutons vervallen syn ende aldaer 3
maenden gelegen, soodat de rys (door stooten van de joncke
op een recyff) nadt geworden is ende meestal bedorven. Ten anderen
hadden noch in een joncke naer de Mollucos affgescheept een

¹ Cf. boven bladz. 102.

party van 27 lasten rys, een party arrack, gesouten buffels, vleys ende gesouten visch ende 2 baeren was, tgeenen alhier op f3033. 5. 4. quaem te staen, hetwelcke mede (God betert) op den 23 September 1611 op dese kuste, voor een plaetse genaemt Kayly, gebleven is, alsoo sy by nachte op een reciff verseylde, alwaer de joncke in stucken gestooten is, d'oorsaecke dat ick myn cargasoenen met jonckx versonden hebbe is geweest, dat alhier tot noch toe seer selde scheepen ofte jachten gecomen syn, omme de goederen inne te nemen, die alhier in de loogie hadden leggen, ja dat meer is, hadden hier ontrent de 20 maenden geleegen, sonder eenige scheepen te vernemen, soodat ick door tversoeck van die van de Molluccos, Banda ende Anboyna genootsaeckt geweest hebbe de goederen in joncke te laden, waerover de ongelucken gevallen syn, twelck my van herten leet geweest is.

Aengaende de negotie alhier, sullen myn heeren verstaen, dat de Portugysen van Malacca jaerlyckx hier commen handelen, meedebrengeende grootte quantiteyt catoene cleeties, die sylieden alhier wtventen ende weederom voor retour haer gelt inployeren in folye, nooten ende nagelen, dewelcke met joncken jaerlyckx van Banda ende Anboyna overcommen ende deselve somtys tot leege prys becommen, gelyck alst het verleeden jaer gebeurt is, want sy de folye 115 ende 120 ryalen de Bandannesche baer opgecocht hadden, nooten naer advenant, de naegelen worden meede vercocht a 60 ende 65 Rⁿ. de baer, dat beter coop was als in Anboyna, want dit t'verleeden jaer in Anboyna by de onse a 66 rⁿ. opgecocht werde. Ick soude geerren den voors. foly ende nooten opgecocht hebben, dan alsoo ick geen order gehadt en hebbe om droges op te coopen, alsmeede oock per faulte van dat het canthoir alhier ontrent de 2 jaeren ongeprovideert geweest, hebbent moeten naerlaeten, hoewel ick op alle canthoiren genoch geadviseert syn geweest, in wat staet dit canthoir lange tyt geweest is, twelck gecauseert heeft, dat wy allhyer stille hebbe moeten sytten, tegens myn groot leetweesen, sonder yets te connen wtcrechten. Hier syn dit jaer weeder een deel joncken van Banda ende Anboyna gecomen, dewelcken by de Bandanpesen gehandelt

hebben, dewelcken meest met folye ende nooten overcomen syn, tgeene de Portugysers weeder opgecocht hebben, te weeten de folie à 150 ende 155 ryalen de baer, nooten 22 à 23 ryalen de baer, naegelen 68 à 70 ryalen de baer, dan en hebben die niet connen opcoopen, overmidts de Portugesen geweldich opjaegen ende ten anderen geen order en hebbe, om deselven waere, tot sulcken prys op te coopen, t'geene UE. voor advis dienen sal.

Op den 29 Mayo verleeden is alhier gecoomen tship de Roode Leeu met pylen, commende van Ternaten, Banda ende Anboyna, denwelcken t'canthoor alhier door last van den E. H^r Gouverneur-Generael eenich contant gelaeten heeft, te weeten 10000 ryalen van achten, om tselve t'imploieren tot de fortten van dese quartierien, waerin ick myn wterste devoir doen sal, want syluyden my adviseeren datter groot gebreck van lyftocht syn, tgene myn genoch kennelyck geweest is, twelck te vooren per faulte van provisie niet en hebben connen volbrengen. Ick hebbe my wederom op een nieu met de heer Commander Brouwer aen de Comp^{ie} verbonden voor den tyt van 3 jaeren, om mynheeren noch eenighe goede dienste te moghen doen, waerinne ick my hoope soo te quitten, dat mynheeren haerluyden sullen bedancken, ditto Brouwer heeft my voor myn sallaire toegeleyt 60 gulden ter maent, mits tselven by mynheeren ende de Heer Gouverneur-Generael in dese quartierien sal geadvoveert werden, daer ick niet aen en twiffelen.

UE. sullen believe te verstaen, dat alhier de Coninck van Goa ende Tello by tyden van Claes Leursen 2 baeren foly gescheept hebben tot een vereeringe aen UE., ende alsoo sy niet en weeten te seggen, in wat schip sy desen foly geladen hebben, midts sy de naem van 'tship vergeeten hebben, soo versoecken de voors. coninghen, dat UE. haerluyden belieft met den eersten te adviseren ofte de voors. 2 baeren foly by UE. aldner te rechte gecomen is, waerop mynheeren sullen believe te letten. Wy presommeren dat het in de Swarten Leeu sal gescheept syn, alsoo sylieden seggen, dat den schipper van dat schip, daerse dese goederen inne geladen hebben, genaemt was Capitayn Schandt, twelck my doet presumeeren, dat het schip de Swarte Leu sal

weesen, van Matelieffs vloote, daer Willem Cornelissen Schout schipper ende coopman op was.

Wat aengaet den rys, is alhier nu jegenwoordich heel dier, dewelcken nu onder de 32 reallen de coyan ofte last niet te becomen en is, te weeten witte suyveren rys, grauwe gemengde rys, dat sy alhier noemen bras Java gelt 25 à 26 reallen de coyan; d'oorsaecke van dese dierte in de rys is, dat de Coninck van Goa de Bougisen met geweld onder syn gemacht getrocken heeft, welcken Bougisers syn d'inwoonders van Celebes, die heydens waeren ende haer nu Moors gemaect heeft, alwaer sy groote quantiteyt van rys consumeeren, dan ick meene dat de rys wederom tot synen gemeene prys van 16 à 18 ende 20 realen de coyan commen sal, alsoo sy nu een tamelycken goede oogst ende goet rysjaer gehad hebben.

In tship tWapen van Amsterdam, dat alhier op den 18 Juny van Banda gearriveert is, hebben 15 coyans schoone witte rys innengeladen tot syn provisie, op de wederom reyse naer 't vaderlant à 32 maessen de coyan, hebbende haer hier tamelycken ververst, soodat sy tegenwoordich t'seylreet leggen, om met Godes hulpe te seylen naer Grasse ende Bantam ende soo voorts naer t'vaderlant. Godt verleene haer behoude reyse, enz.

Hiermede Erentfeste enz.

Ul. dienstwilligen Vriendt,
SAMUEL DENIS.

(Behalve de betrekkingen, welke door, den in dezen brief vermelden, Claes Leurs met den Koning van Goa zijn aangeknoopt, moet er ook reeds tusschen den admirael Matelieff en dien vorst verstandhouding hebben bestaan, zooals blijkt uit eene memorie, door dezen vlootvoogd na zijne terugkomst in Nederland opgesteld. Matelief schijnt, blijkens dat stuk, het voornemen gekoesterd te hebben, om met dien vorst van Celebes, de Banda-eilanden te veroveren, en met dat doel zelfs in 1607 den koopman Abraham Mathijsz naar Makassar te hebben afgevaardigd. Hij schrijft daarover het volgende: . . . . Het eylant Banda is sooveel gout waert alst groot is ende wort by forma van een Republicque geregeert

ende 't syn een deel schelmse houverdige moedwillighe arme bedelaers ende hoeveel incomen datse hebben, soo syn se noch altydt ten achteren, sy verlaten haer daerop, dat alleman haer van doen heeft ende gaven oock niemant een goet woort, hebben oock geen middel om haer te beschermen, doch de oneenicheyt van de omleggende coninghen geeft haer stercte, daer hebben veel vryers nae geweest ende noch syn, die van Ternate in syn tydt, die van Tuban, die van Macassar ende oock die van Sorbay, de Portugesen meenden ten tyde van Andree Furtado, die die van Hitoe verdreeff, de Bandanesen t'onder te brengen, doch door andere toevallen beleth, soodat ick hebbe verstaen, dat die van Tuban soude hebben geseyt, dat die van Banda t'onder moeten gebracht worden, indien 't de Portugesen ofte Hollanders niet en doen, soude hy tselve sien te doen. Daerom soude men moeten één van dese voors. Koningen in den arm nemen ende hem 't selve eylandt met onse hulp winnen, ende gelett hebbende wie ons proffytelycxt soude mogen wesen, hebben nyemant connen bedencken, als den Coninck van Mackassar, om dese reden, dat hy een Coninck is, die corts over de 5 ofte 6 jaeren aen de Mahometische religie is gebraght ende beter hope, hem tot het Kristendom te brengen, als andoren, die der in opgevoet syn, en d'onderdanen noch veel heydens syn; dat syn lant het vruchtbaerste is van die quartieren van eetwaren, enz. . . . . .

Ick hebbe van langhsamerhant syn gemoet doen sonderen, daer ick noch geen antwoord op en hebbe, alsoo 't selve door Abraham Mathysz is belast te doen, die in 't laeste van tjaer 1607 van Bantam met 't schip de Grootte Sonne derwaert gingh, dat wy hem souden leveren 't eylant Banda, mits de heele conqueste onder syn vaên geschiedde. . . . . de buyt moste men al met discretie deelen, enz.)

XXXVI.

BEVESTIGINGH VAN 'T CONTRACT EN EEUWIGH VERBONDT
 GEMAECT BY DEN H^R ADMIR. FRANS WITBERT, UYT DEN
 NAEM ENDE VAN WEGEN DE MOG. H^{RN} STATEN-GENER. DER
 GEUNIEERDE LANDEN, ALS HOLLANDT, ZEELANDT ENZ.,
 SYN PRINCEL. EX^{TIE} ALS GOVERN^R DERZELVER LANDEN
 ENDE DE H^{RN} BEWINTHEBBEREN DER OOST-INDISCHE COMP.
 TER EENRE EN DEN GROOTMAGHTIGEN KONINCK VAN TER-
 NATEN ENDE TEGENWOORDIGE ED^{LEN} DESER LANDEN TER
 ANDERE ZYDE. ¹

Dat in alle formen ende artykelen, gemaect in de maent
 meyo 1607, tusschen den E. H^r admiraell Cornelis Matelief, de
 jonge, ende Synen Mayesteit voorsz., sullen aen wedersyde be-
 vestight ende onderhouden worden, volcomentl. als den inhoudt
 van dien vermeldt, hetwelcke, door de Hollanders ende Zeelanders
 benefens de Ternatanen op dese naervolgende manieren sall naer-
 gekomen worden.

Den admiraell beloofft met alle zyne vermogen de Ternatanen
 te helpen, haer landt dat haer den vyandt heeft affgenomen ofte
 landen hem affgeweken ende de Castelanen ofte Portugesen toe-
 gevallen syn, recouvreren ende wederomme onder subjectie ende
 gehoorsaemheyte te brengen.

Waertoe den admiraell vooreerst met syn schepen zall gaen naer
 de Manillhas ende Philippinas omme naer alle vermogen te belet-
 ten, dat de Castilianen geen schepen, provisie ofte toevoer her-
 waerts aen sullen senden, ende den gemeenen vyand ende haer
 aenhangers alle mogelycke affbreuck te doen.

Den admiraell sulcx verricht hebbende zall hem wederom her-
 waerts naer Ternaten vervoegen, sonder op eenige plaetsen verder
 te zeylen, als in de eylanden Manillhas sooverre het mogelyck is
 en den tyt ende weder sulcx toelaet.

¹ Cf. Begin en Voortgang, Deel II, Reis Verhoeff, 195, alwaar dit contract
 ook staat gedrukt, doch op het einde verschilt met het handschrift R.-A. Zie
 verder hierboven, bladz. 214, de noot 1, en Valentijn, Molucco's, I, 231.

Onderwylen sall den admiraell ende synen raedt doen affvaerdigen eenige correccoren naer Amboyna, met advys ende brieven naer Banda ofte daer de vloote is, om alle hulpe van schepen ten eersten hier te mogen hebben, ende sall den admiraell niet vertrecken uyt dese landen, tot Banda ende Amboyna begrypende (behoorende?) voor en alear een ander admiraell uit Hollandt, Zeelandt enz. ofte andere commissie van Syne Princel. Ex^{uo} ende Bewinthebberen zal gekomen zyn.

By sooverre eenige peys tusschen de Hollanders, Zeelanders enz. met de Castilanen ende Portugesen werde gemaectt ofte eenighe stilstandt van wapenen voor eenigen tyt sall worden geaccordeert zal niet mogen geschieden ofte sullen de Ternatanen ende alle geallieerde als Ternate, Mackian, Mortier, Sula, Cambelle, Lohoe, Bouro, Manipes, Selebes, Mineau, Taffouco, Pangasar, Sangi, Manado, Moro, Lolola, Gameanor, Sebouwo, Gilolo en alle andere eylanden ende natien onder den Koninck van Ternaten sorterende, mede met de Hollanders en Zeelanders enz. in't zelve contract begrepen syn en gelyck accoordt genieten.

Den admirael belooft overkomende in ons (zijn?) landt, sulcx grootelycx te kennen te geven aen de Heeren Bewinthebberen, dat zy daer een armade op toerusten sullen omme de Castilanen uyt het eylandt van Ternate te dryven.

Des geven wy de maght over in handen van de Hollanders en Zeelanders, voorts bekennen wy dat de Hollanders en Zeelanders een schutsell (syn) die ons beschermen, by sooverre sulcx geschiet dat de Heeren Bewinthebberen een vloote tot onser assistentie senden, belooven wy ende sweeren (wy) de Hollanders niet te verlaten.

D'onkosten, die hier op gedaen syn, belooven wy alle wat in ons vermogen is te voldoen, totter tyt toe, dat wy reekenen wadt d'onkosten belooopen, sullen alle de tollen van de inwoonders ende vreemdelingen in handen van de Hollanders en Zeelanders (komon), omme haerselfs mede te betaelen ende vorders (haerselfs) van alle tollen te bevryden.

Wacrover wy inwoonders en alle onse ondersaten belooven,

zoals die verstroyt syn op andere plaetsen in vreemde landen soo haest byeen te vergaderen uyt alle plaetsen, die den Koninck toegedaen syn, als mogelyck is, om met gelyckerhandt de Castilianen te verdryven, soo niet verwaghten UEd. aller assistentie.

Des sullen wy niet vermogen met andere natien ons nagelen te verhandelen, alleen by den koopman, die de Hollanders, Zeelanders enz. gestelt hebben, opdat UE. namen in ons landt magh vermeerderen ende den prys, die by den Koninck ende den admirael sullen geraemt worden, sullen wy inwoonders gehouden syn te accepteren.

Oock dat de Hollanders, Zeelanders ende wy Ternatanen in alles zouden met malcanderen overeenkomen; voorts en sullen niet vermoogen de Hollanders over de Ternatanen eenigh recht ofte justitie te doen, vooraleer sy het den raedt van de Ternatanen hebben te kennen gegeven; desgel. soo haer de Hollanders te buyten ginghen sullen haer de Ternatanen niet moghen justiceren, vooraleer sy het den raedt van de Hollanders, Zeelanders te kennen gegeven hebben; oock malcanderen niet in geloofsaken te berispen ofte bespotten; ofte tgeviel datter eenighe Hollanders of Zeelanders wilden (over)loopen om het moorsch gelooff aen te nemen, sullen gehouden wesen, die gewilligh in handen van de Hollanders en Seelanders haer justitie over te leveren, desgel. soo eenige Ternatanen Christen wilden worden, sullen haer in de justitie van de Ternatanen haer handen leveren.

Mede dat den Koningh van Ternaten beloofft, met d'allereerste commoditeyt ofte mousson sall een ofte meer correccoren aff doen vaerdigen naer Loehoe ende Combello, met een overste uyt de naem ende van wegen de Heeren Staten-Generaell van Hollandt en Zeelandt, Syn Princelycke Ex^{te} ende Syne May^t van Ternate, om de inwoonderen van dito plaetse voor te houden het eeuwich verbondt, tgeene tusschen de Hollanders, Zeelanders enz. ende Syne Mayesteyt van Ternate is gemaect ende bevestight, waertoe sall authoriseeren eenige bequame personen van wegen Syne Mayesteyt voorschreven, met volkomen autoriteyt ende commissie om alles te doen effectueren ende in onderdanigheyt te houden,

daer beneffens de h^r admiraell met synen raedt van wegen de Hollanders, Zeelanders enz. mede sall seynden ende autoriseeren eenen Adriaen Corssen ofte alsulcke personen, als Syne May^t van Ternaten met den raedt der Hollanders, enz. sal verdragen ende des noodts synde een fortresse maeken, tzy op Loehoe ofte Combello, tegens den aenstoot der vyanden.

Dat de Hollanders ende Zeelanders met den Koninck van Ternaten ende syne geallieerde vrunden ende vasalen, sullen verbonden ende gehouden wesen ende mits desen verbinden te onderhouden ende te doen onderhouden een eeuwighe verbintnisse van vrient-schappe, conversatie, handel en commercie ende dat Syne May^t ende de Hollanders ende Zeelanders voorn. aen Syne May^t t'allen tyden sullen geven alle hulpe, faveur ende bystandt ende te helpen defenderen, naer alle haer vermogen tegen elcx ende een ygelyc onser vyanden, die aen Syn May^t ofte aen de Hollanders, See-landers voornt in eeniger maniere souden soecken ofte traghten t'offenceren ofte beschadigen, hetwelck in aller voegen de Hol-landers ende Zeelanders voornt, gelyck ook Syne May^t ende alle haare vasalen, vrunden ende geallieerde sullen verbonden blyven te onderhouden ende defenderen 'tzelve boven verhaelt is, onder verbintnisse van getrouwigheyt, eere ende woordt, die wy beyde aen Godt ende onse evennaesten schuldigh zyn.

Aldus gedaen in de stadt Malayo ofte sterckte Orangie, leg-gende opt eylandt Ternaten in de Moluccos, in de maent van July a^o 1609, ende was onderteyckent met Arabische letteren, uyt den naem van den Koninck.

Onder stondt:

FRANS WITTERT.

CORNELIS LEENDERTSZ CRACKEEL.

ADRIAEN WOUTERSZ.

PIETER GERRITSZ.

(Naar de copie in Contracten-boeck O. I. C. —
Deel I, bladz. 39.)

XXXVII.

EEUWICH VERBONT ENDE ONVERANDERLYCKE BROEDERLYCKE VRUNTSCHAP GEMAECT TUSSCHEN DEN DOORLUCHTIGEN HOOGGEBOREN CONINCK VAN TERNATEN KYTSIL MODO FARO SUEL; DEN GESTRENGEN HEERE SYMON JANSSEN HOEN, VICE-ADMIRAEI VAN DERTHIEN GROOTE NEDERLANDSCHE SCHEPEN, VAN WEGE DE EDEL MOG. HEEREN STATEN DER GEUNIEERDE NEDERLANDSCHE PROVINTIEN, SYNE PRINCELYCKE EX^{tie}, GEBOREN PRINCE VAN ORANGIEN, GRAVE VAN NASSAU, CATZENELLENBOGEN, VIANDEN, MARQUIS VAN DER VEER ENZ., MITSGADERS DE HEEREN BEWINTHEBBEREN DER GENERALE OOST-INDISCHE COMP^{tie}, TER EENRE ENDE DOOR REQUISITIE VAN DEN GROOTMAGTIGSTEN CONINCK LOUDING, CONINCK VAN ALLE DE EYLANDEN, LEDEN ENDE STEDEN VAN BATSJAN TER ANDERE SYDE, DEN EENEN DEN ANDEREN BELOVENDE OP CONINCKLYCKE ENDE VORSTELYCKE WOORDEN, DEES NAERVOLGENDE PUNTEN ENDE ARTYCKELEN IN ALLE MANIEREN NAER YDERS UYTERSTE VERMOGEN NAER TE COMEN.

Eerstelyck belooft Syn Conincklycke May, van Ternate ende met alle syne geallieerde vrunden, de Ed. Mog. Heeren Staten-Genrl., Syn Princelycke Ex^{tie}, mitsgaders de heeren Bewinthebberen, Syne Coninckl. Ma^t van Batsjan tegen alle hostile proceduren onser vianden te beschermen, die Syne Ma^t voors. binnen syne limiten soudon soecken eenige last ofte affbreuck te doen, deselve sooveel mogelyck sal syn te ruineren ende syn Coninckryck van alle overlast te helpen defenderen.

Dies belooft Syn Coninckl. Ma^t van Batsjan met alle syne geallieerde, Syne Coninckl. Ma^t van Ternate ende syne onderdaenen tegen alle gewelt ende belegeringe onser vianden met alle syn macht reciproque te assisteren ende op het versoek datelyck sonder eenich vertrek te hulpe te komen.

Sullen oock alle de inwoonders van de eylanden van Cayo,

een geven, die door de Coninckl. Mat van Batsjan voors. overwonen syn geweest ende te vooren onder 't ryck van Ternaten gestaen hebben, wederomme onder tselve ryck ressorteren ende onder 't commandement van Syn Coninckl. Mat van Ternaten staen, sonder dat Syn Coninckl. Mat van Batsjan, daer eenige actie sal hebben te pretendeeren.

Belangende 't stuck van de religie sullen allen Syn Ma^t ondersaten voors., soo van de mooren als heydenen, haer gewillichlyck tot de Christelycke Religie willende begeven, vryelyck mogen doen, sonder dat Syne Ma^t ofte de syne tselve in eeniger manieren soudent mogen in 't openbaer ofte heymelyck weeren, ende sullen oock de gecommitteerde van de heeren Bewinthebberen niet vermogen de mardyckers ofte nieuwe christenen, die door haer ernstich versoek begeeren moors te worden, int selve stuck te verhinderen, maer in suleke gevalle veranderinge van religie moeten gedooogen.

Voorder beloovent wy Symon Jansen Hoen, van wegen de Ed. Mog. Heeren Staten-Generl., Syn Princel. Ex^{tie} ende de Heeren Bewinthebbers voors. op Syn Coninckl. Ma^t lant een casteel te fortificeren, tselve van soldaten, geschut ende andere nootwendige amonitie van oorloge naer ons vermogen van capitael ende veel gediensstige manufactueren soo versien te houden, dat Syne Ma^t genoeghsaem van alle hostile proceduren der Spanjaerden met Godts hulpe sal bevryt syn.

In recompens vant voors. belooft Syne Coninckl. Ma^t van Batsjan met alle syne ondersaten, de cooplyden ende de soldaten van de Nederlantsche natie met goede plaetse ende wooningen daer sy haere goederen, coopmanschappen ende waeren sequurlycken mogen vertrouwen ende bequamelycken logeren, te versien, deselve nemende in syn protectie ende bescherminghe, sonder te lyden, dat haer hinder ofte leet aengedaen wort, maer ter contrarie hem te patrocineren, soo in't stuck van haere negotie als andersints, daer sy Syne Conincklycke Ma^t in van doen soudent mogen hebben, sonder den Capiteyn van tfort eenige van syn correccorre ofte volck om den vyant affbreuck te doen, ofte

in eenige andere nootwendige voorvallende saecken gebruyct te werden, te mogen weygeren.

Nopende de handelinghe der naegelen verbint Syne Ma^t van Batsjan deselve een goen andere natie, als aen de gecommiteerde van de Generaele Vereenichde Oost-Indische Comp^{le} te leveren ende te vercopen tot soodanigen prys, als de voors. gecommiteerde met Syn Coninckl. Ma^t van Ternaten bedongen hebben, sonder te lyden datse in eenige andere natien handen wechgevoert wert.

Sullen oock gheen swaerder tollen ende andere lasten, die op de negotie vallen, betaalen, als Syne Ma^t naturelle ingeboren doen.

Aldus gedaen ter eeren Godts, streckende tot augmentatie ende observatie van de onderlinghe ingegaene vruntschap tusschen beyde dees hooggedachtens Conincklycke Ma^{ts} onderdaenen ende onse voors. Nederlantse natie ende tot ruyne ende destructie van de Portugesen ende Spanjaerden, neffens haere geassocieerden door den gestrengen heere Vice-admirael Symon Janss. Hoen, daertoe geauthoriseert van de Ed. Heeren Staten-Generael, Syn Prince-lycke Exell^{tie} enz., mitsgaders de Heeren Bewinthebberen enz.

Aldus gedaen op 't eylant Laboua in Batsjan, desen 10 Decem-ber 1609, ende was onderteeckent

SYMON JANS. HOEN.

(Eenige Arabische karakters.)

Ick Frederick Houtman, raet van Indien, oudt Gouverneur van Amboyna, attestere ende verclare by den eedt aen de Vereenichde Oost-Indische Comp^{le} gedaen, dat dit bovenstaende geschrift is de copie van 't accoort dat den Coninck van Ternate met den Vice-admirael Symon Jansen Hoen ter eenre ende den Coninck van Batsjan ter andere syden metten anderen hebben gemaect, segge voor reden van myn wetenschap, dat deselve hebben helpen collationeren ende de onderteyckeningh met myn eygen hant geschroven.

Actum Jacatra desen 28^{en} December A^o. 1620.

FREDERICK HOUTMAN.

XXXVIII.

Brief van Appollonius Scotte aan den Heer Hendrick van Bergel, Gouverneur van Banda (3 Jan^v. 1610).

Achtbare seer voorsienighe Heer Gouverneur.

Op 20 Octobris waren deese medegaende brieven door den Heer Vice-Admirael St. Symon Jansoon Hoen per jacht de Jagher aen UE. ende den Gouverneur van Amboyna afgeveerdicht, ende alsoo tselve jacht door stilte de voors. voyage niet heeft cunnen volbrengnen, is primo Januari a^o. 1610 wederom gecomen ende den Heer Vice-Admirael deselvighe brieven wederom behandicht, die seer noodich heeft gedacht UE. mochten bestelt werden, my die in haest toegesonden heeft om de selve onder dit couvert naer Soula te seynden (per jacht de Hoope, dat aldaer om sagu te laden gedestineert was), alsoo hier verstaen hadden dat Bartholomeus de Graeff daer soude weesen, door wien deese UE. ter hant soude moghen comen, my belastende UE. te verhaelen tgunt alhier naer syn schryven wt Tacome gepasseert is.

Den Coninck van Ternate ende synen raet continuerende int versoecken, dat onse scheepen voor Tydoore souden comen, alwaer hy hem wel met 25 ofte 30 correcooren beloofde by te voeghen, om alsoo de inwoonderen vant selvighe eylant tot de wterste benautheyt te brengen, alle mogelycken afbreuck den viant aendoende.

De wercken op Tacome, nu Willemstat geheeten, meest volmaeckt synde, heeft den Heer Vice-admirael tselve by de hant genomen, sulcks soude wel yets goets veroorsaecken alst gestadich ende eendrachtelyck gecontinueert werde, doch alsoo dit volck geen dinck heftich naer behooren aen en binden, twelck den Heer Admirael deesen aengaende een contrarie wtcompste heeft doen oordelen, derhalven geraden gevonden het eylant Bat-

² Cf. boven bladz. 104.

schan met de scheepen de Provintien ende tjacht de Hoope met 15 wel gemande corecooren aen te tasten, waertoe den Coninck van Ternate ende synen raet seer genegen waren. Soo ist dat op 25 Novembris a°. 1609 den Heer Vice-Admirael met de voor-
 noemde scheepen ende corecorren naer tselve eylant vertrocken is, alwaer gearriveert synde ter plaetse daer de Spangjaerts een sterckte gemaect hadden, heeft tselve fort datelyck met een brieff doen opeysschen, de Spaengjaerts geen sprake met ons willende houden, is de reste van den dach daerop geschoten, geresolveert des anderen daechs vroeck met alle man te landen, alsoo dien dach doende waren met den Coninck van Batschan te tracteeren, die eyndelyck tot stilstant van wapenen gecomen is. Des anderen daechs vroeck door ordre van den Heer Vice-admirael aen lant comende, hebben bevonden tfort van den Spaengjaert verlaten was, die met alle de christenen ende Portugysen van Labouwa op eenen hooghen berch te landewaert in gevlucht waren, van waer sy den Spaenschen gouverneur van Ternate, nopende haeren stant verwitticht hebben, hulp ende bystant versoeken; den Heer Vice-Admirael trachtende deselve Spaengjaerts ende christenen te becomen, heeft Sr. Jan Dirckzoon ende my met ontrent 100 muskettiers om haer te soecken te landewaert ingesonden, in comp^{ie} hebbende ontrent 21 Tarnatanen ende Batschaunders, hebben wy deselve, een dach gemarcheert hebbende door een rivier, gewaer geworden op eenen seer hooghen berch, daer sy geretireert waren; weesende int getal 16 Spaensche soldaten met een vendrich met 10 getroude Portugysen, neffens eenighe Mardikos ende Christenen van Labouwa, in alles in getale 230 sielen, aen welcken wy eenen swart gesonden hebben, versoekkende om met haer te moghen spreken. Wy ondertusschen opclimmende, syn soo naer gecomen, dat wy malcanderen toegeroepen hebben; den vendrich ons afvragende wat ons begeeren was, is hem tot antwoord gegeven, als dat wy om hem ende syn geselschap aldaer gecomen waren, hen lyff ende leven neffens andere conditien presenterende, alle twelck by hem afgeslaghen is, seggende aldaer te willen leven ende sterven, soodat wy

malcanderen oorlooch toeroepende voor dien dach vertrocken syn, met resolutie des anderen daechs vroeck (neffens tsecours van 200 Tarnatanen) dat van den Heer Vice-admirael verwachtende waren hun aen te tasten, twelck oock soo aengevanghen weesende is de plaets vechtender hant veroverd, van den viant doot blyvende den vendrich met noch 7 Spaengjaerts, 5 Portugysen ende een deel nieuwe christenen tot 36 oft 37 int getal, alle de resteerende syn meest in onse handen gecomen. De Christenkinderen ende vrouwen heeft den Heer Vice-admirael met groote moyte wt de Tarnatanen haer handen gecreghen; van d'onse syn 9 ofte 10 Duytschen gequetst, waeronder eenighe wel geraeckt waren, doch noch geen gestorven. Noopende tsecours dat sy van den Spaenschen Gouverneur versocht hadden is 5 ofte 6 daghen daernae gecomen onder het lant van Batschan met een galeyende 6 corecooren, meynende hun volck noch te vinden, twelck den Heer Vice-admirael vernemende, heeft Sr. Jan Dirckz. met 80 muskettiers met een deel Batschanders daernae toegesonden, als wanneer ick met de Tarnatanen door ordre van den Heer Vice-Admirael wedergekeert was naer Makian, van welke troupe den Lieutenant Anthony du Floo voor wt getrocken is met 21 muskettiers om te besichtighen, die alsoo den viant (die verborgen lach) voorby gemarcheert is, ende int wederkeeren deselve opt lyff gecomen, alwaer hy met noch een soldaet doot gebleven is, den viant ende ons volck confuselyck van de anderen scheydende. Den Heer Vice-Admirael heeft geen moyte gespaert den Coninck van Batschan tonswaerts te trecken, denselven schynt oock onse natie seer toegedaen te weesen, hem verblydende van de Spaengjaerts ontlast te zyn. tFort dat wy daer vonden van steen opgemetselt, hebben met 4 halve flanckerende bolwercken versterckt; daer is gebleven voor capitain ende oppercoopman Sr. Adriaen van der Dussen met 50 eeters, den Heer Vice-Admirael een accoort ende verbont met den Coninck van Batschan aengeguen hebbende, is van Batschan vertrocken naer de scheepen voor Tydoor, medebrenghende 8 gevanghen Spangjaerts, voor dewelcke verhoopen te lossen de 10 resteerende gevanghen hol-

landers die op de galeyen sitten, midts den Spaenschen Gouverneur latende volgen. sulcke christenen ende Portugysen als gewillich sullen weesen by de Spaengjaers te gaen wonen, waerin wy met den voors. gouverneur overeen gecomen waren. Veerthien daghen eer wy voor Batschan quamen synder 7 Spaengjaerts met 3 corecooren van Batschan wt Garo gevaren naer Soula, soodat apparent is deselve Spaengjaers mede in ons handen sullen comen, waertoe den Heer Vice-Admirael ordre gestelt heeft, ende in gevalle sulcks geschiet syn wy gehouden deselve over te leveren.

Belangende de vryheyt van den Heer Admirael van Caerden (die UE. seer doet groeten) is als nu noch niet apparent, ten ware wy wilden voldoen den eysch van de Maestro de Campo, die alhier alte swaer geoordeelt werdt, doch sy verwachten advys wt de Manilhas.

Den Spaengjaert verlanckt seer naer pays, waervan haest tydinghe verwachten, den Heer Vice-Admirael versoeckt seer ornstelyck UE. gelieve hem te verwittighen belangende den stant van Banda. Wat aengaende het eylant Makian is (Godt loff) alles in goeden doen, ende UE. niet anders weetende te advyseeren sal deesen eyndighen.

Hiermede Achtbare, seer voorsienighe Heere blyft Gode bevolen, dien ick bidde UE. met de Comp^{te} beware in lanckdurighe gesontheit ende verleene wat salich is. Geschreven met haest in de stad Taffascho opt eylant Makian deesen 3 Januari anno 1610.

UE. Dienstwillighen

APOLLONIUS SCOTTE.

Het voornemen van den Heer Vice-Admirael ende synen breedèn raet is met het meestendeel van de schieepen voor Ternate te gaen kruycen om alsoo de vloote van Manilha te verwachten die wy meenen alle daechs comen sal.

ERSTE BETREKKINGEN DER NEDERLANDERS MET DEN WAIGIOE-
MISOEL-ARCHIPEL.

XXXIX.

Brief van A. van der Dussen, Kapitein op het fort
Barneveid, op het eiland Batsjian, dd. 24 Dec. 1610,
aan de Heeren van den Raad van XVII. ¹

Ghestrenghe manhafte wyse seer voorsienighe Heeren.

Het is my leet enz.

T'veroveren van dees plaets achte onnodich te verhaelen, alsoo de mondelinge rapporten UE. genocli daervan onderrecht zullen hebben, dan can niet naerlaten een weynich van de bequame gelegentheyt van dit eylant te verhaelen, naer tgunt tot noch toe hebbe connen verneemen ende sien is hetselfde overvloedich in nagel ende saguboomen en soude naer de onderrechtinge van de inwoonders meer nagelboomen hier, dan op eenige andere eylanden in dees Moluques weesen, dewelck door gebreck van volck niet gehavent conde worden, soodat ick selfs op sommighe plaetse wel een uyr door de affgevallen nagelen totte eynclauwen toe gegaen hebbe, waer tselve als Mackjan gepeupleert, twyffele niet, off UE. sout meer proffytan dan van eenige plaetsen te verwachten hebben, vermits het eylant Wilato ² omtrent 12 mylen van hier sorterende onder dit selfde ryck niet minder van de welryckende nootenmuscaaten vruchtbaer als het eylant Nera in Banda is, ende daerenboven oock van veel nagelboomen versien, die van jaer tot jaer door 't vertrecken van de inwoonders afvallen ende onnuttelycken vergaen, deweleke door persuasie van des Coninck broeder, die tegen hem geconspireert hadde, nner hy verstont de Coninck hem wilde ombrengen, op een eylant genaempt Poerematten ³ gelegen,

¹ Cf. boven bladz. 105.

² Bilato of Obilatta, een der Oebi-cilanden?

³ Poeromatten, kan dit zijn Poeloe-Matta, Noordwaarts van Ceram? De opgave van afstand is hier even als voor Wilato, in ieder geval onjuist. Met Poerematten kan ook misschien Palamatta, een klein op de Westkust van Boeroe gelegen cilandje, of ook Boeroe zelf, bedoeld zijn.

omtrent 20 mylen van hier gevluht zyn, ende boven dit alles is het (de) naestby gelegen coorenschuyr der Spangaerden in deese gewesten geweest ende altans niet wenich wel gelegen voor het eylant Mackian, dan 't waer te wenschen 50 mylen verder lach, vermits de Mackjanneesen, die hier dagelycx commen, de handelinge van sagu gans bederven, dewelcke anderssins geen cleyne proffytten veroorsaecken en soude, want op de sagu (van hier op Mackjan gescheept) meer als een centgien, bovendat ick van één drie op de cleeden maecke, gewonnen wert.

Het eylant Pourematten dat seer peupleus en dees coninx onderdanen zyn, leyt omtrent 20 mylen van hier, is seer overvloedich van de welgebaxste sagu, die in dees contreyen valt en wert daer tot veel civylder prys als hier ingecoft, ick soude deselfde wel by de Nederlantsche beschuyt derven vergelycken. De inwoonders hiervan zyn omtrent 4 ofte 5000 menschen (behalve de boeren die int lant wonen), in diverse steejdens verdeelt en tegens malcanderen in wapenen, waervan wy eenige doort versoek van den coninck met het jacht de Jager in comp^{le} van 10 correccoren in vruntschap, soo niet, met geweld, geresolveert waeren te lichten, twelck tot de heer Admirael van Caerden comste utgesteld werde ende tot noch toe door syn tweede gevankennisse en 't verlies van tjacht de Jager naergebleven is, niet naerlatende den toecomenden admirael de gelegenthey van 't lant oock voor te dragen, dat in't peupleren van dees plaets niet weynich gelegen is, vermits van veele proffytelycke materialen vruchtbaer ende van de instrumenten (twelck menschen zyn) ontbloot is, laetende niettemin daer sooveel inwoonders, dat men oock een goede handelinge en quantiteyt van sagu becomen mach, dewelcke door de wyte van der zee niet lichtelyck bedurven can werden, meene, waren wy van jachten versien geweest, zoude al een goet effect gesorteert hebben, en gel. meenich kint syn vader te vroeck ontvalt, soo is oock dees plaets van syn conquesteur ende daernaer van ons hoofd den heer Admirael van Caerden te vroeck berooft, vermits een ydereen seer tracht syn conquesten te vergrooten en van alles te versien.

Door 't veroveren van dees plaets hoopte de handeling van sagu op het eylant Papouwa mette compste van de nieuwe vloot tot seer groot profyete van de Comp^{ie} te stabilleren en yemandt tot den inkoop tot daer te houden, tweleck oock al geschiet zoude zyn geweest, waer ick hier van een assistent ofte een ander soldaet, die men sulcx sequurlyck toe mocht vertrouwen, versien, ofte van dees andere cantoiren daarvan gerieft mochte worden, tweleck voor dees tyt oock door gelycke gebreck niet geschieden en con. Daer valt soo groote menichte van sagu, dat het in comparatie dees andere omliggende eylanden ver te boven gaet en dat men ongevaerlyck alle maents ofte twee ten lanxsten 3000 gebackten farden sagu tot een geringe prys van ongeachte cleetgens becommen soude, en alles wat hier van slecht goet onvercoft blyft aldaer connen venten, sonder eenige goede soorteeringe van lynwaten te brengen, vermits meer na de meenichte van de stux als nae de deucht ofte fynte van 't goet sien, in voegen dat men meer voor twee kandakyn, die à $\frac{3}{4}$ rialen van 8^{en}, dan voor een fyne salalo, die à 4 R. van 8^{en} 't stuck vercocht werden, coopen sal, soodat tusschen hier en daer meer als een centgen avance is, behalve in de deucht deselfde oock seer verscheelt en beter getrocken en vercocht wert. Een farde sagu compt hier nae den inkoop van de cleeden daerse voor geveylt wert, omtrent 8 stuyvers te costen, ende op Mackjan à $\frac{3}{4}$ Rs. van 8^{en}, ja oock een rejael gevense, can niet te veel tot daer gesonden werden, besonder alsoe wel gebackten en hart gedroocht is.

De Regeringe van dit volckryck eylant bestaet in drie coninckrycken, namentlyck *Weige*, *Mishol* ende *Weigamo*¹, zynde niet te

¹ Het is duidelyk, dat de schryver van dezen brief slechts onvolledig kennis droeg van hetgeen hij omtrent dit land der Papoea's mededeelt. De drie koningrijken, waarvan hij spreekt, en die hij voorstelt als op één eiland gevestigd, zijn drie eilanden, genaamd: *Waigioe*, of Way in de oude kaarten, *Misoel*, *Misoel* of *Mioel* en het land of eiland *Gamme*. Tegenwoordig noemt men deze eilandengroep de *Waigioe-Misoel-Archipel* en wordt zij gesteld tusschen 1°45' en 2°5' ZBr. en tusschen 129°50 en 130°31 O. L. Zij omzoomt alzoo de meest Noordwestelijke punt van Nieuw-Guinea. Het Geo. en Statist. Woordenb. zegt dat *Misoel* ook *Waigamino* genaamd wordt; doch op oude geteekende kaarten vindt men den naam van *Gamme* gegeven aan het kleinere eiland, dat zuidwaarts van het eigenlijke *Waigioe* is gelegen, nabij de straat *Dampier*.

min als vassalen van dees coninck, sonder met eenige andere natie in vruntschap te wesen, maer alle hostile proceduyren tegen deselve thoonen, niet willende deese yemant, als deese Batsianesen handelingé consenteeren. Zy rooven gestadich op de custe van Seram, daerse niet weynich beutten van Gout en slaven van daen halen; syn onder 't volck van dees Moluques seer veracht, slecht ende bot in haer handelingte te dryven, leven al te samen sonder wett, behalve haer coningen en haer kinderen, die door vreesse van dees coninck haer hebben laeten besnyden en 't moors gelooff aenhangen, niet twyfelende off sal mette comste van de 3 coningen, alhier, die van dach tot dach verwacht werden, een contract van handelinghe onder verbintnisse aen niemant eenich sagu als d'oude legger te vercoopen¹, waertoe ons dees coninck, als oock mede onse constapel *Adriaen Jacobsz. Cuff* op het schip *Middelburch*, die om de coningen te haelen van my afgeveerdicht is geweest, geene cleyne hoope geven, ende vermits noyt wit mensch daer gesien hebbende, seer solemneelyck naer haer wyse onthaelt werden, en alsoo ick niet een schynvogel in de lucht wille vangen ende veel ongeëffectueerde dingen overhoop halen, sal 't hier by laeten, tot dat U.E. de profityten selff zullen doen oordeelen van den inlantschen handel alhier.

Het enz. enz. . . . .

Desen 24^{en} Decembris 1610 op Carsavondt, in Labouwa, op 't fort Barnevelt, gelegen op den eylande Batzian (ondert:)

A. VAN DER DUSSEN.

(Na dezen brief vond ik niets verder omtrent onze eerste betrekkingen met den Waigioe-Misoel-Archipel en ging de draad van dit belangstellingwekkend verhaal voor mij verloren.)

---

¹ Men zou uit deze zinsnede kunnen afeiden, dat er toen reeds een Nederlander op die eilanden geresideert had tot den opkoop van sagu, was die „legger“ de in de volgende regels genoemde *Adr. Jac. Cuff*?

ALGEMEENE MISSIVE VAN JACQUES L'HERMITE AAN DE KAMER
VAN XVII.

XL.

Laus Deo, ady 10 November 1610, in Bantam.

Het voorgaende is copye van mynen lesten gesonden met de schepen Rotterdam en Hoorn, die ick hoope Uwe E. wel sullen syn toegecomen, tzedert is hier op 11 September gearriveert het jacht den Griffioen van Banda, die gheen beeter tydinghe van den standt aldaer en brengt als de voorgaende, alsoo de Bandanesen noch in oorloghe waeren continueerende, sonder aparentie van beterschap, gelyck UwE. by de copye van den brieff van den Gouverneur van der Voort¹, hierneffens gaende, sullen connen sien. Daernaer is hier op 16 September gearriveert een verovert scheepken, genaempt Ternate, comende van de custe van Chormandel ende Achin, van waer in companye van de Cleyne Sonne was vertrocken ende onder weghe door contrarie-wint van de anderen versteecken, waerdoor begonnen te vreesen voor eenich ongeluck, overmits de Sonne lange tardeerde ende een groot leck hadde; doch is eyndelyck Gode loff op primo October hier wel gearriveert, brengende tsamen 292 packen Choromandelsche cleeden, 24 packen met gaeren, 72 baelckens anil en 39 packen mett Gouseratse lynwaeten, in Achin, door Albert Willemsen ingeocht . . . . .

Alle saecken staen tegenwoordigh op de custe in beteren doen als voor desen geweest zyn, overmits Sr Arent Maertsen selfs by den Coninck van Gingier is geweest ende plaetse van Paleacatta heeft vercreghen om een huys te maecken ende daer vryelyck te moghen handelen, twelek gheen cleyne saecke is, aengensien wel een van de bequaemste plaetsen is van de geheele custe ende men daer alle sorteringhe van cleeden *à contentement* sal connen becomen². De plaetse van Tegenapatnam³ heeft (ons) oock in

¹ Gouverneur van Banda, opvolger van H. van Bergel.

² Zie XLII.

Zie XXII en XXIII.

goeden doen gebraght, met den Naicq gecontracteert ¹ en het comptoir in eene plaetse Tirepopelier geleyt, ontrent 2 mylen landewaert in, daert veel bequamer is als in Tegenapatnam, dat maer een woeste plaetse is en nyet bequaem om te woonen. De copyen van de contracten die dees aengaende syn gemaect gaen hier neffens ² als oock de instructien by den voors. Arent Maertsen aen de coopluyden van de voors. twee plaetsen gelaeten, alsoo der door oneenicheyt vry watt desordre was geschiet, soodat dese plaetsen tegenwoordich in goeden doen blyven, ende alsoo voortaan de principaelste sullen syn van de custe, voornamentlyck Paleacatta -- gebreekt er anders nyet als cloecke coopluyden, die de saecke weeten ten effecte te brenghen en den handel naer behooren te dryven, aen hetwelcke aldermeest is geleghen. — Wat Massulipatnam en Petapoely aengaet, syn wel voorsien van volck, hoewel Sr Pieter Isaïksen saligher, seer subitelyck is gestorven, in wiens plaetse Sr Jan van Weesick is gestelt, die hem, overmits gheen gelegentheynt en sach van verlost te werden, noch een jaer heeft laten bewillighen daer te blyven, dwelck geëxpireert synde yemant anders in syn plaetse sal moeten werden gestelt, hoewel beter ware noch eenighen tyt bleve om degene die van nieus, daer souden moghen comen van alles t'instrueren, alsoo daer soo gerust nyet en sitten, als op de andere plaetsen, door de schelmerye der Gouverneurs, die haer daer veel moyte aendoen, als Uwe int lange by de brieven van Sr van Wesick, waeraf de cotype hier neffens gaet, als oock een journael op de reyse van Bagnagar ofte Golconda gehouden sullen sien, waeraen my dees aengaende refereere. Daer sal in dit stuck wel dienen goede ordre gestelt, want soo niet haer quaet voornemen voorkomen, sall tot een quaet exempel van de andere plaetsen strecken, van dewelcke in sulcken gevalle nyet minder en sullen hebben te verwachten. Ick wenschte wel dat de nieuwe vloote hier by tyts waere eer het schip dat derwaerts gedestineert is, van hier vertreckt, opdatter volcomene ordre mochte worden gestelt, sonder

---

¹ Zie XLI.

² Zie achter dezen brief.

tweleke maer halff werck en sullen connen doen ende alles sal imperfeekt blyven.

Alsoo voor desen met de scheepen van de custe comende veel cleeden by de bootsgesellen ende anderen syn medegebracht, die hier beneden de merckt tot groot achterdeel van des Comp^{ies} cleeden werden vercocht, hebben ter comste van dese scheepen alle de cleeden, die onder particulieren waren naer ons genomen ende henluyden deselve tot eenen redelycken prys betaect, opdat daeraf gheene achterwege souden werden gehouden, dan alsoo voor haer vertrec van hier henluyden gewaerschout hadden, ende de overheyt van dese scheepen haer beste gedaen hebben sulcx te beletten, hebben geen quantiteyt gebrocht, soodat dit jaer de Comp^{ie} daerby gheen schade sal lyden, het waere goet den coopman, die hier leyt, specialen last gegeven werde, om dese en diergelycke dinghen te verhoeden, want als de overheyt van de schepen met sulcx oock besmett syn ende ons nyet in alles behulpelyck en syn, soo en connen gansch nyet te weghe brenghen, als voor desen by eenighe scheepen van daer gecomen wel is gebleecken, die aen de engelsche ende andere goede partyen hebben vercocht, derhalven sullen Uwe Ed. believeen de bequaemste ordre hierinne te stellen, alsoo nyet weynich hieraen en is geleghen.

Op p^{mo} passado is hier oock gearriveert het jacht den Hazewint by Uwe E. affgevaerdicht om den beslotenen treves met den Coninck van Spagnien te vercondighen, waermede seer geerne verstaen hebben, dit voorjaer 7 ofte 8 scheepen, by Uwe E. herwaerts syn uytgesonden, die wy alle daghe met groot verlanghen syn verwachtende, overmits meest alle plaetsen yets van doen hebben, ende veele dinghen daer wel noodich ordre in dient gestelt tot haer comste wert uytgesteld. Het schip Medemblick daer UwE. vermaen affmaecken int jaer 1609 herwaerts gesonden te hebben, is tot noch toe nyet te voorschyn gecomen, soodatt grootelycx vreesse tselve ergens moet verongeluckt syn, te meer Sr Arent Maertsen voor San Thomé synde, van den Bisschop en andere verstaen heeft, datter een Hollandts schip op de Maldivas soude gebleeven syn, doch weeten sonderlinghe gheen particulariteyt

te seggen, dan is seecker datter een gebleeven is. Ende aengesien Uwe E. ordonneeren dat men het voors. jacht den Hasewint gebruycken soude daer het best te passe soude comen, hebben 't selve gedestineert te gaen naer de custe van Choromandel, alsoo met de scheepen, die van hier naer de Molucques, Amboyno en Banda souden gaen, de notificatie gevoechlyck sal connen geschieden, ende aengesien de moeyte ende vexatie die aen de onse in Massulipatnam wert aengedaen principalyck is spruytende uyt het miscontentement dat hebben, overmits nyet genouch van alle coopmanschappen ende principalyck van Moluckse waeren en werden voorsien, hebben goetgevonden, aengesien hier tegenwoordich in de logie van sulcx nyet geprovideert en syn, dattet in aller haest sal loopen naer Grege, om van daer te haelen een partye sandelhout, die daer over 2 jaeren uyt het schip Eendracht is gebleeven ende noch onvercocht leyt, hoopende dat ondertusschen de scheepen van Patane hier sullen syn, om daeruyt eenighe nagelen ende andere coopmanschappen, daer dienstich te moghen lossen, alsoo van nooten, noch foelie dit jaer nyet en sullen connen werden versien, doordien uyt de vertrockene scheepen nyet en hebbe connen op voorraet lichten, overmits de Gouverneur (te Bantam) tol is pretendeerende van alles wat in sulcker voeghen soude moghen aen lant brenghen, dwelek voordesen noyt en is geschiet, gelyck Uwe E. hiernaer breeder sal verhalen, soodat dit jaer nyet sonders op de cust en sal connen werden gesonden ende tot het toecomende jaer sullen moeten patienteren, dwelek nyet wel comen en sal, overmits henluyden een partye nooten ende foelie vastelyck is toegeseyt. Den inkoop vant gaeren ende anderen cleeden die Uwe E. syn ontbiedende sullen sien in't werck te stellen, dan vreesse nyet wel sooveel garens en sullen connen becomen ende int maecken van de cleeden souden moghen schadelyck vallen. Met dit schip ben Uwe E. 24 baelen seyndende met de Cleyne Sonne van daer ontfangen, als oock 74 baekens anil tot eene proeve, die in Massulipatnam is gecocht.

.....
 Aengacnde de saecke van Arrecan wort tegenwoordich by de

coopluyden op de custe liggende van cleynder importantie gehouden, overmits de cleyne proffytten die daer vallen connen ende de groote oncosten die de Comp^{ie} vooreerst soude moeten doen om den Coninck weeder in syn ryck te bevestighen, dwelck tegenwoordich heel in troubel is, gelyck UwE. by de copye van den brief van van Wesick ten deele sal connen sien, als. oock by het Resolutie-boeck, dat goetgevonden hebben die saecke vooreerst te laeten vaeren, alsoo daer sonder een groote macht nyet sonders en is uyttrechten. De plaetse van Bengala soude myns bedunckens van meerder importantie syn, alsoo men langs Porto Pequeno ¹ den handel van Lahor ende Agra, daer den anil ² valt ende gemaect wort soude connen in treyn brenghen ende daerenboven vallender veel schoone witte lynwaeten, die in Nederlandt ongelyck dienstigher souden syn als die van Massulipatnam, met noch meer andere manufacturen, waeraff ick achte UEd. voor desen breeder informatie sullen hebben gehadt, en de Heer Gouverneur-Generael alle noodighe ordre en instructie dies aengaende sal brenghen.

.....

.....

Tgene Uwer voorder opt stuck van den handel ordonneert, sal sooveel mogelyck werden naergecomen, dan opdat alles met goet fundament begonnen werde dient vooraf eerst een plaetse gesocht, daer men alle dinghen vry uyt en in mach voeren sonder tol ofte belastinghe, en daer men huizen mach laeten maecken sooveel en soo groot als de gelegentheyte vereyscht, daer men de goederen sekerlyck mach betrouwen, dwelck hier tot Bantam nyet en sal connen geschieden, want het haer noch te veel is, dat deese huysen hier staen, en soecken daghelycks oirsake om deselve onder eenen aparenten schyn aff te brecken, om tot hetwelck sooveel beter te comen, nu cortolings meest alle de steenen huysen van de Chinezen hoeft laten afbrecken, ende ten ware eenighe vrees van den Mataram, die dese plaetse met oorloghe dreyght, soude

¹ Een der monden van de Ganges ten oosten van de Hoeghly, eene nog meer oostwaarts gelegen uitwating droeg destijds den naam van Porto-Grande.

² Indigofera-anil, de plant waaruit de indigo als kleurstof wordt vervaardigd.

al geschiet geweest syn, watter nog voorder af worden sal, sullen metter tyt gewaer worden. Doen de schepen met de cleeden van de custe gecomen waeren, dede den gouverneur naer ouder gewoonte aenseggen, dat van sinne waeren, deselve te lossen, heeft hetselve op het voorgaende accoort over 2 jaeren mett den overledenen gouverneur gemaeckt nyet willen consenteren; maer daer af 5 percento voor tol gepretendeert, dwelck in geender manieren geraden gevonden hebben te consenteren, tensy dat ons in alle andere dinghen oock gelyck andere natien en wilde tracteeren en principalyck int uytvoeren van den peper, daer aff den tol door de hooge taxatie te onlydelycken hooge loopt, heeft naer gheenens voorslach oft eenich accoort willen hooren, ons wel onbeleefde-lycken ende buyten propoost seggende, dat indien den tol nyet wilden betaelen, die ons naer syn believen soude opleggen, dat wel mochten vertrecken . . . waer door wederomme genootsaecht syn geweest ons naer Jacatra te wenden en den Coninck aldaer (die ick verstaen eenighen rouwcoop hadde, doordien het voorleden jaer de gepresenteerde conditien nyett en hadde aengenomen) te versoecken, in een vast accoort ofte contract te treden, waertoe te meer syn geneghen gēweest, siende de ordre, die Uwe E. op 't stuck van den handel syn gevende, ende hier ontrent nootwendich eenighe plaetse sullen moeten hebben om een magazyn te maecken, alsoo 'thier voor de gaende ende comende schepen boven alle andere plaetsen seer wel is gelegen, oversulcx is raetsaem gevonden Cornelis Jacobsen Mairros ondercoopman van dese logie derwaerts te schicken, om te sien hoe verre des Coninckx genegentheyt tot dese saecke is streckende, denwelcke ons alles goets heeft gerapporteert, vindende den Coninck seer tot sulcx geneghen, waerover S' Arent Maertsen, Cornelia Cornelissen 't Hart en den voors. Cornelis Jacobsen wederomme derwaerts syn gesonden met volcomen last om alles watt redelyck is, finalyck met den Coninck te besluyten, waer aff Uwe. vóór het sluyten van desen het effecte hoope te adviseren . . . . . enz.

UED. dienstw. dien.

JACQ. L'HERMITE, DE JONGE.

PS. Ady 13 Novembris, naer tshryven van desen syn de gecommiteerden van Jacatra wederomme gecomen en met den Coninck het contract beslooten, waeraff Uwe E. hierneffens copye ben seyndende ¹, hoope tselve naermaels de Comp^{le} seer proffytelyck syn sal, de plaetse daer de huysen sullen staen is gecocht, opdatter de Coninck daernaer te minder actie op soude hebben te pretenderen. Soo haest den Gouverneur-Generael compt sullen sien watt op de saecke ordonneert, ondertusschen sullen de plaetsen laten afheyninghen ende eenighen steen ende hout tot de bouwinghe gereet houden, opdat tsynder tyt alles gereet sy, de cleeden ende andere goederen, die daervoor eerst souden mogen lossen, sullen in een gehaertsteenen huys, daerse voor brant en andersints wel bewaert syn, geleyt worden, waermede ons voorerst wel sullen connen behelpen.

XLI.

ACCOORT GEMAECKT BY DE CAPITEYNEN ARENT MAERTSEN EN PIETER GERRITSEN BOURGONGIEN, VAN WEGEN EN UYT CRACHTE DIE ED. MOOG. HEEREN STATEN EN SYNE PRINCELYCKE EX^{tie} MAURITIUS DE NASSAU ETC. (TER EENRE SYDE) EN TIEREWINGHE LAYE (?), GOUVERNEUR OVER DIE LANDEN TONDA MANDALAM (TER ANDRE ZYDE EN DAT VOOR EEUWICI), GEDAEN DEN NEGEN EN TWINTICHSTEN MARTIUS ANNO SESTHIEN HONDERT EN THIEN. ²

Eerstelyck sal Syne Princelycke Ex^{tie} hebben binnen de fortesse van Tierepopelier, het huys genaemt Nocte Callalamatte, dat in 't voors. fort staect, gemaect van blaauwen arduyn steen, lanck synde 105 voeten, breed 74 en heeft hoochte naer advenant, twelck op heeden onse Prince voor syne ondersaten is geschoncken en overgelevert, sonder daer iets voor te betalen; omme alle amonitie van oorloge, cruyt, loot, coegels, londt, anckers, touwen,

¹ Zie XLIV.

² Zie n°. XI in den aanvang en hierboven bladz. 136.

zeylen en alle andre coopmanschappen te mogen bewaren voor brandt, rovers, dieven en meer ongelucken; diewelcke plaetse wy Hollanders ende Zeelanders van wege die Generale Comp^{le} syn, sullen vermogen te timmeren naer ons gelieven, mits dat wy sullen gehouden wesen aen lant te brengen binnen die voors. fortresse een metalen halve cartouwe ende dry iseren gootlingen, tot bescherminghe van onse en die Heeren Bewinthebbers goederen, die welcke plaetse de Aya sal gehouden syn ons te helpen bewaren ende assisteeren tegen die Poortugesen en alle andre, die ons eenige affbreuck ofte schade souden willen doen, hetwelcke de voorn. Aya tot synen coste sal moeten onderhouden.

Oock sullen wy, die van de Generale Vereenichde Oost-Indische Comp^{le} syn, gehouden wesen te betalen van alle goederen en coopmanschappen die hier gelost en geladen sullen worden twee ten hondert, wel verstaende tgene dat ons (eens) betaelt heeft, niet meer betalen sal; oock 't gelt, rys en andere behoeften voor die fortresse en 't huys sullen niet betalen.

De Aya en sal niet vermoogen eenige Poortugesen te laten woonen ofte handelen in Tegenapatnam ofte in die plaetse van Tierepopelier, maer ter contrarye vyant daarvan blyven.

Niemant aen beyde syden sal vermoogen eenige questie, arguatiën ofte disputatiën van de religie te maken.

Soo daer iemant hem begave door eenig quact feyt over te loopen by den Aya ofte in syn lant, sal die Aya gehouden wesen dienselven over te leveren in handen van onse natie.

Voorts sullen alle personen, coopliden vermoogen met ons te handelen, coopen en vercoopen alle coopmanschappen en goederen, behalve swavel, hetwelcke eerst aan den Nayck of Aya gepresenteert sal worden, om hem te vercoopen.

Alle schilders en wevers, die eenige obligatie met ons sullen maken, van weege eenige cleeden te laten schilderen ofte doeken te leveren, sullen gehouden wesen hetselve naer te comen, by faulte van dien sal de capⁿ die alhier is blyvende vermoogen dienselve aen te laten tasten en alhier in de boeyen laten sluyten, waerover de Aya sal gehouden wesen corte executie te laten

doen, en haer hetselve laten naercomen, alsoo het dan geaccordeert sal wesen.

Oock sal den Aya niet vermoogen hier te laten handelen eenighe Europesche natie, dan alleene die bescheyt van syne princelycke Ex^{te} brengen.

Wy zullen oock vermoogen te handelen in *Porto Novo*, daerinne wy oock mogen lossen en laden naer ons gelieven.

Oock soo belooven wy van wegen die Generale Oost-Indische Comp. aen den Aya, soo hy eenige goederen, geschut, ammonitie van oorloge ofte andere fraeyicheden uyt onsen landen begeert te ontbieden, soo sullen wy gehouden syn, hier met de eerste gelegentheyte te brengen, voor denwelcke den Aya sal betalen, gelyck hetselve in onse lant heeft gecost.

Oock en sullen wy niet vermogen soo wanneer wy op die reede van Tegenapatnam ofte Porto Nova met onse schepen ten ancker leggen, eenige schepen schade te doen ofte aenhalen.

Alle die schepen, die van hier naer andre plaetsen zeylen met paspoort van onsen capteyn, en sullen onse Hollanders, Zeelanders ofte die van die Generale Comp. niet vermoogen eenige schade te doen.

Soo de Aya een paspoort van den capteyn begeert om eenige goederen van eenige plaetse te ontbieden voor zyn particulier en niet meer, sullen gehouden wesen aen den selven te geven.

Alle welcke contract voors. Ick Aya Tierewingelaye, Gouverneur van de voornoemde landen, belove nu noch immer meer te breken, dat swere ick op Mynen Nayck en Christoppernaick (?), wy contractanten ter andere zyde beloven mede uyt den name en van wege die Generale Vereenichde Oost-Ind. Comp. tselve naer te comen, en tselve syn swerende op onsen prince nu noch nimmer meer te breken.

Onderstont in roode was gedruckt het zegel van den Aya en daerby geschreven: dit is die bevestinge van den Aya: Tierewingelaya, ende was ondorteeckent

ARENT MAERTSS. PIETER GERRITZ. BORGONGIEN.

XLII.

ACCOORT GEMAECKT BY DEN CAPTEYN ARENT MAERTSZ. VAN
 WEGEN EN UYT CRACHT DER ED. MOG. HEEREN STATEN
 EN SYNE PRINCELYCKE EXT^{ie} MAURITIUS DE NASSAU ENZ.
 TER EENRE, EN DEN DOORLUCHTIGEN HOOCHGEBBOREN
 COONINCK GENAAMPT, VINKATA PATI RAYA ALOU, COONINCK
 OVER DIE LANDEN CARNATICA, SINWASENA, PATI EN MEER
 ANDRE HEERLYCKHEDEN TER ANDRE SYDE, ENDE DAT VOOR
 EEUWICH, DESEN 24 APRIL A°. 1610.

Eerstelycken sal syne Princelycke Ex^{tie} voor syne ondersaten hebben, in Palleacatten een plaetse om te timmeren een steenen huys, omme alle ammunitie van oorloge, cruyt, loot, coegels, lont, anckers, cabels, touwen, zeylen en alle andere coopmanschappen te mogen bewaren voor brant, roovers, dieven en meer andere ongelucken.

Voorts sullen wy Hollanders, Zeelanders en allen diegene, die van wege die Generale Comp. hier traffiqueren, gehouden wesen te betalen van alle goederen en coopmanschappen, die hier gelost en geladen zullen worden, twee ten hondert, wel verstaende tgene dat eens betaelt heeft, niet meer en sal betalen; oock 't gelt, de rys en andre behoeften voor het huys sullen niet betalen.

De Cooninck en sal niet vermoogen eenige Poortugeesen te laten wonen ofte handelen in Paleacatte; maer ter contrarye haer tselve te verbieden.

Niemant an beyde syden, sal vermoogen eenige questie, arguatie ofte disputatie van de religie te maken.

Soo daer iemant hem begave door eenich quaet feyt over te loopen by den Cooninck ofte in 't lant, soo sal den Cooninck gehouden wesen, dieselve over te leveren in handen van onse natie.

Voorts sullen alle persoonen, coopliden, vermoogen met ons te handelen, coopen, vereopen, alle coopmanschappen en goederen, sonder dat iemant sulcx soude mogen verbieden.

Alle schilders en wevers, die eenige obligatie met onse natie alhier sullen maken, van wege eenige cleeden te schilderen ofte

leveren doeken, zullen gehouden wesen, hetselve naer te comen en by faulte van dien sal den capt., die alhier is blyvende, vermoogen deselve aen te laten tasten en allhier in de boeyen vermoogen te stellen, waerover den Coninck sal gehouden wesen corte executie te laten doen, en haer hetselve laten naercomen, alles soo het dan geaccordeert zal wesen.

Oock en sal den Cooninck niet vermoogen hier te laten handelen eenige Europische natien, dan alleene die bescheyt van syn princelycke Ex^{tie} brengen.

Oock soo beloven wy van wegen die Generale Comp. aen den Coninck eenige goederen, amonitie van oorloghe ofte andre frayicheden uytt onse landen begeert te ontbieden, soo zullen wy dieselve gehouden wesen, hier met den eersten gelegentheyte te brengen, voor diewelcke de Cooninck sal gehouden wesen te betalen gelyck het in ons lant gecost heeft.

Soo wanneer wy op die reede van Palleacatta met onse schepen ten ancker leggen, soo sullen wy niet vermoogen eenige schepen schade te doen of aen te halen.

Alle de schepen die van hier naer andro plaetsen zullen seylen met paspoort van onsen capiteyn sullen onse natie niet vermogen eenige schade te doen.

Alle welcke voorsz. contracten Ick Vinkata Pati Raya Alou, Coninck over die landen van Carnatica, Sinwakena, Pati en meer andere heerlyckheden, belove nu noch nimmer te breecken, hetselve Ick sweere by mynen *Godt Perumal*.¹

Ick contractant van wegen die Generale Oost-Indische Comp^{ie} beloove mede tselve, nu noch nimmer meer te breecken, soo waerlyck moct my *Godt* helpen.

Onderstondt in swarten lack gedruckt het segel van den Cooninck en daerby stont geschreven: dit is het segel van den Cooninck, by Zyne Majesteyt selfs gedruckt; tot meerder versekeringhe heeft (de Koning) ons noch syn handt gedruckt op eenen doeck gegeven, dat men noempt de hand van Sandel, en onderteeckent

ARENT MAERTSS.

---

¹ Vishnoe?

XLIII.

ACCOORT GEMAECKT DOOR CAROLUS DE LANNOYE, GECOMMITTEERT VAN CAPT. WILLEM JANSZ., UYTT CRACHT VAN SYNE PRINCELYCKE EX^{te} MAURITIUS, PRINCK VAN ORANGIEN, GRAVE NASSAU, ENZ. ENZ. ENZ., ADMIRAKL, CAPTEYN-GENERAEL VAN DER ZEE, TER EENRE: EN DEN DOORLUCHTIGEN HOOGGEBOREN KAYSER VAN CEYLON, CONINCK VAN CANDY, GENAEMPT SENERATADAZYN, TER ANDRE; GEDAEN DEN 13 APRIL 1610.¹

1. In den eersten alsoo noodich is, dat Zyne Princelycke Excellentie voor syne ondersaten; tot bevoirderinghe van de negotie van deselve in Oost-Indien, eenige plaetse van doen heeft, om syne goederen, coopmanschappen en andersints te bewaeren, sal Syne May^t an Syne Princel. Ex^{tie} ofte synen captain geven, al sulcken plaets in Candy, als sy sullen begeren, soo groot ofte cloen, als Syn Excell^{tie} ofte synen capteyn sal goetduncken.

2. Sal Syn May^t oock verbonden wesen, die goederen, die Syne Princ^l Ex^{ties} ondersaten in Syn May^t lant te vercoopen brengen, sonder haere costen in Candy te beschicken, en weder haere goederen die sullen incoopen, sonder haere oncosten aen die schepen te leveren, dus sullen Syne Excellencies schepen ten ancker en op die reede comen van de plaetsen Tyrekonnemala en Cottiaer.

3. Sullen oock alle vassallen van Syne Princelycke Ex^{tie} syne schepen en goederen, van wat plaetse datse comen, wederom

---

¹ Cf. bladz. 157 en bladz. 8 hierboven. Men zou uit de art. 1, 3 en 4 van dit contract kunnen afleiden, dat het denkbeeld van Seb. de Weerd, om van Ceylon een centraal-punt te maken, nog niet geheel door de Oost-Ind. Comp. was prijs gegeven. Aanleiding tot het hierboven staande contract gaf een schrijven van den Keyzer van Kandia aan den scheepsraad van het jagt de Eendragt, hetwelk in de maand Maart 1610 de kust van Ceylon nabij Batticaloa bezocht. Ten gevolge daarvan zond de scheepsraad in haast den persoon van Carolus de Lannoy naar Kandia, die daarop op den 13 April 1610 dit contract met den Keizer sloot. In November daaraanvolgende werd C. de Lannoy voor eenigen tijd in Kandia als gezant bij den Keizer geplaatst.

versonden worden mogen, sonder dat Zyne May^t yets op sal te seggen hebben, noch eenige tol affgenieten.

4. Sal Syne Princelycke Ex^{tie} oock vermogen in des May^{ts} landen hout te halen en te houwen tot bouwinge van de schepen.

5. Sal Syne May^t oock niet vermogen eenige beswaringe ofte tollē te nemen van de schepen, bescheyt van Zyne Princel. Ex^{tie} hebbende, tsy van goederen, die sy sullen laden ofte ontladen.

6. Soo eenige persoonen van d'een ofte ander partyen, yet op den anderen hebben te seggen van schult en weerschult, tsy door leenen ofte coopmanschappen, hoe het soude moogen wesen geschiet, sal Syne May^t gehouden syn ten eersten versoeck van den aenclager recht te doen.

7. Sooder yemant van de onsen om quaet regiment by Syne May^t hulpe versocht, tsy met loochenen van syn gelove ofte andersints, om syn quaet leven te bedecken, sal Syn May^t haer niet anhouden; maer geven hem in bewaringhe van die onsen, om ter gelegener tyd sulcke straffe over te doen, datter een ander een exempel an sal nemen.

8. Oock en sal Syne May^t niet vermogen, die Poortugesen ofte Castelianen eenigen handel te verleenen: dus sal Syn Princel Ex^{tie} met Syne May^t geduirige vrientschap onderhouden en an Zyne May^t vyanden, die Coninck van Spangien en Poortugael geen assistentie vermogen te doen tzy met volck, geschutt, schepen ofte ammonitie van oorloge.

9. Syne May^t eenige goederen wtt onse landen van doen hebbende, hoe die soudē moogen wesen, sullen dieselve brengen, mits Syne May^t ons daer gelt ofte waeren voor sal geven, voor sooveele als Syne May^t met ons can accorderen.

10. Soo wie eenige schandael in eenige saeken van religie geeft, die sal angeclaccht en gestrafft worden, by syne overhey^t daer hy onder sorteert, soowel van d'eenē als d'andere zyde.

XLIV.

CONTRACT TUSSEHEN DEN VORST VAN DJAKATRA EN DE
 NEDERLANDSCHE GECOMMITTEERDEN ARENT MAERTSSEN,
 CORNELIS CORNELISSEN 'T HART EN CORNELIS JACOBSEN
 MAIROS, OP LAST VAN DEN OPPERKOOPMAN JACQUES L'HER-
 MITE, GESLOTEN DEN 10/13 NOVEMBER 1610. ¹

Ditt is het contract van den Koninck van Zjakarata met den
 Cap^{tn} Jacques l'Hermite, de jonge, afgesondene van Mauritius
 de Nassouw, prins van Orangie en de Staten van Hollandt ingegaen.

De Hollanders die tot de stadt Zjacarata gekomen zyn en een
 missive van Maurits de Nassouwen en de Staeten van Hollandt
 medegebraght hebben, deselve staet de Koninck van Zjacarata toe
 te handelen in de stadt van Zjacarata en daer beneffens een goede
 plaets om een logie te stighen, om hare coopmanschappen te
 bergen, hebbende in de lenghte 50 vademen lenghte en oock zoo-
 veel in de breete, allwaer een logie sullen timmeren 'tzy groot
 off kleyn, sooals zy sullen goetvinden, mits de Hollanders daer-
 voor aen den Koninck van Zjacarata sullen betaelen twaelf hon-
 dert Realen, en soo de Hollanders van ymandt eenighe molestie
 aengedaen wierden, 'tzy oock wie het zoude mogen wesen, soo
 sall den Koninck van Zjacarata de Hollanders hierin zyne hulpe
 bieden.

Indien ymandt eenigh quaedt tegen de stadt van Zjacarata
 bedryve, tzy Castilijanen off Portugesen off ymandt anders, en
 dat deselve in tlandt van den Koninck van Zjacarata eenigh
 geweldt aenreghen, soo sullen de Hollanders, die in Zjacarata
 zyn tzamen, met hare schepen den Koninck van Zjacarata assis-
 tentie bewysen.

¹ Dit is het eerste contract met dien vorst gesloten, ten gevolge waarvan de
 Nederlanders zich te Djakarta gevestigd hebben. Dit contract is ook afgedrukt
 in het werk van Mr. J. A. van der Chijs: De Nederl. te Jakatra. Die schrijver
 is echter door de berigten van Camphuis, omtrent den tijd wanneer het gesloten
 zou zijn, in dwaling gebragt; het is geteekend door partijen reeds tussehen 10 en
 13 November 1610 en niet op 28 Januarij 1611, zooals blijkt uit het postscriptum
 van den brief van Jacques l'Hermite, dd. 10 November 1610, door ons onder
 n°. XL hierboven medegedeeld. Vergelijk verder Valentijn, D. IV, bladz. 435.

Indien den Koninck van Zjaccarata eenigh landt beoorlooght, tzy te lande off te water, soo zullen de Hollanders met hem niet gaen.

En omdat wegens de negotie geen questie en valle, zoo hebben wy met den Koninck van Zjaccarata geaccordeert, dat zoo wanneer de Hollanders peper laden, deweleke in de stadt van Zjaccarata gekoght hebben, soo sullen se voor toll betalen van yder 100 gewighten 5 gewighten, en dat voor den Koninck van Zjaccarata, en sall desen toll altyt gereguleert worden nae dat de prys derselve dier ofte goede koop is, voorts den toll van billy bilibilan met de Roeba-Roeba voor de Koninck sall bedraghen tien realen voor 100 gewighten, en wat aengaet de Roeba-Roeba voor den Sabandaer, deselve sall voor 100 gewighten twee reaelen bedragen, gel. mede voor de schryvers twee realen, voor de 100 gewighten ende voor de waghmeesters 1 reael voor de 100 gewighten.

Soo de Hollanders eenige coopmanschappen kopen, als sandel-hout, notenmuscaten, foeyle, nagelen en diergelycke waren, soo se deselve laden soo sullen se aen den Koninck voor toll betalen voor 100 Realen 5 reael, niet meer nogh minder.

Soo de Hollanders eenige Chineesche waren kopen, gelyck Tafta-zyde stoffen oft diergelycke saken en sullen daer gantsch geen toll aff betalen, soo se willen laden in een schip soo laden se maer en soo se die willen verkoopen aen 't landt soo verkoopen se maer aen landt, soo alst haer zall believen.

Soo de Hollanderen eenige coopmanschap in een schip off jonck tot Zjaccarata aenbrengen, deselve sullen se daer mogen ontladen, sonder daer eenige toll van te betalen, maer deselve nae haer believen mogen verkopen, en soo se niet van sints moghten syn deselve aldaer te verkopen, soo sullen se deselve weder mogen laden, zoo als se sullen goetvinden.

De Hollanders die in de stadt van Zjaccarata resideren en sall den Coninck niet beletten aen d'eylanden houdt te haelen, om haere schepen enz. te bouwen.

Soo een slaeff van de Hollanderen yets tegen de Hollanderen misdoe en kome wegh te lopen tot den Koninck, deselve zall de

Koninck aen de Hollanderen wederom restitueren ende soo een slaeff van de Koninck diergel. bestaet te doen, soo sullen de Hollanderen deselve aen den Koninck mogelycx restitueren.

Soo er yemandt aen de Hollanderen schuldigh is, soo sullen se het aen de Sjabandar tekent maken, en soo den Sjabandar seyt betaelt, soo sullen se t'ooock moeten betalen, en soo de penninghen dan niet voor den dagh komen, soo sall den Koninck syn hulpe daertoe contribuieren omme deselve in te vorderen, soo het aen den Sjabandar bekendt gemaect werde; soo en sall den Koninck daertoe niet helpen, omdat het den Sjabandar niet bekendt gemaect en is, soo sullen dan die goederen ook verlooren wesen.

Soo eenige menschen de Hollanders eenige molestie aendoen, deselve sall den Koninck van Zjajacarata straffen nae de costuymen van den lande, en soo de Hollanderen jegens de Javanen eenigh quaet moghten bedryven, soo sall den Capitⁿ de misdadigers daerover straffen.

Soo er eenighe Poortugesen ofte Castiljanen willen tot Zjajacarata komen handelen, hetselve sall haer den Koninck verbieden.

Dit is het accoordt van den Koninck van Sjjajacarata met de Hollanderen gemaect, soo en gelyck tselve volcomentlyck beschreven is en is men hierover te vreden geweest, sonder datter eenige veranderinge kan in geschieden tot in eeuwiglheit toe.

Was onderteeckent WIZJA GARAMA, ¹

Koninck van Jacarata.

(PIETER BOTH.) ²

(Naar de copy in het register der contracten der O. I. C., volgens het translaat van den onderkoopman Herbert de Jager.)

¹ De heer van der Chys leest hieruit *Widjaja Krama*.

² De handteekening van Pieter Both is waarschijnlijk later ter bekrachtiging daaronder gesteld, toen hij op den 19^{den} December 1610 te Bantam aan wal was gekomen.

STUKKEN BETREKKELIJK DEN TOESTAND DER OOST-INDISCHE COMPAGNIE EN HAREN STRIJD TEGEN DE KOLONIALE OPPOSITIE.

1607—1609.

Wij hebben hierboven in het negende Hoofdstuk getracht eene korte schets te geven van de vele moeilijkheden, waarin de O. I. Compagnie reeds kort na hare oprigting werd gewikkeld. Onder die moeilijkheden behoorde ook, zooals wij gezien hebben, de aanmerkelijke daling der actien. De bewindhebbers schreven die daling toe aan de zamenspanning, de «rottery», der toenmalige koloniale oppositie, en zij verzochten bij verzoekschrift daartegen hulp van de Staten-Generaal. De tegenstanders der Compagnie, zich noemende «diverse coopluyden ende ingesetenen deser provintien ende participanten in de tienjarige rekening,» verweerden zich in een contra-rekwest. Beide stukken volgen hierachter, onder n°. XLV en XLVI; men leert er den toestand der Compagnie hier te lande uit kennen, terwijl eene nadere toelichting er van te vinden is op bladz. 120 sq. boven.

De bewindhebbers hadden ook nog met andere bezwaren te kampen; die bezwaren sproten gedeeltelijk voort uit de plannen door Hendrik IV, Koning van Frankrijk, in overleg met de tegenstanders der Compagnie hier te lande ontworpen, over eene in Frankrijk op te rigten Compagnie voor de vaart naar Indie. Toen Lemaire voor Hendrik IV aanving de uitrusting tot eenen scheepteght, bij noorden-om naar Indie, gereed te maken en de bewindhebbers der O. I. C. daartegen de expeditie onder Henri Hudson uitzonden, verlangde de Kamer van XVII, behalve andere «ampliatien» van het octrooi, in het geheim van de Staten-Generaal te verkrijgen, dat ook de weg bij noorden-om in het monopolie der Comp. mogt worden begrepen. Onder de hand opende Isaac Lemaire eene contra-mijn en deed hy eene remonstrantie aan Joan van Oldenbarnevelt overhandigen, waarin hij de monopoliezucht en onmagt der Oost-Ind. Comp. met sterke kleuren afschilderde. Dit allerbelangrijkste stuk vindt men onder n°. XLVII en de nadere toelichting er van op bladz. 123 boven.

Aen de Ed. Mogende Heeren, de Staten-Generael der
Vereenichde Nederlanden.

Geven onder behoorlycke reverentie te kennen, de Bewint-
hebbers van de Oost-Indische Compaignie, hoe dat sy supplianten
van tyde tot tyde by dagelyxse experientie, hoe langer hoe meer
bespeuren, de groote disordre ende misbruycken, die by forme
van Rotterye gepleecht wordt, int vercoopen ende coopen van de
actien in de Oost Indische Compaignie, daerinne bestaende datter
eenige persoonen t'samenspannen die continuelycken groote par-
tyen van actien in de tienjarige rekeninge, als oock de veertien
schepen op een jaer, twee, drye, vier ende vyff dach syn ver-
coopende, jae hondert duysenden meer, dan sy int Register van
de Compaignien bekent staen, bedingende datse de leveringhe niet
en sullen gehouden syn te doen, voor den tyt van de betalinghe
sal wesen omgecommen, onder pretext van de vercochte actien
tot haerluyden verseeckertheyt in handen te willen houden, tot
den dach van de betalinghe, ende wanneer de tyt van de leveringhe
van de actien bynae syn omgecommen, sulcx dat de vercoopers
die alsdan moeten soecken te coopen, om de coopers te voldoen,
weten sy eeniche tydinche vuyt te stroyen, daarmede sij de actien
doen slappen, als selver nytbiedende op die tydinge, eenige partye
van hondert ponden vlaems goetcoop te geven, ende dickwyls
onder haer complicen selver coopende. Daerop dan die geruchten
loopen, dat de actien soo veel geslapt syn, ende doen middelertyt
in plaetse van hondert ponden vercocht te hebben, duysent pon-
den incoopen, streckende alles tot groot nadeel van de gemeene
participanten, die door versterff oft anders hare actien vercoopen
moeten, alsmede van de ghene, die deur het stroyen van de valsche
tydinge ende andere quade practycquen worden gediscourageert,
ende alsdan soecken hare actien quyt te maecken tot vylen pryse.
Oock souden in toecommende tyden veel van de coopers seer
mogen worden vercort, wanneer de actien merckelyck quamen
te verbeteren, alsoo alsdan veel van de vercoopers niet en souden

connen leveren de groote partyen, die sy souden hebben vercocht, nochte ook niet van vermogen syn, de schade aan de coopers te repareren, want hoewel dat elcken cooper meent wel bewaert te syn metten vercoopen, voor de partyen, dien hy coopt, soo is den cooper nochtans onbewust van de groote parthyen die den vercooper aen velen anderen diversche personen is vercoopende, ofte vercocht heeft, want als haer daervan waer gebleken, souden sonder twyfel de vercoopers niet vertrouwen, jae en is niet sonder groote suspitie dat den algemeenen vyant syne creaturen heeft onder de verschr. vercoopers, omme de Compaignien te brengen in cleynachtige, ten eynde by U. E. M. den Indischen handel in cleyne estime ende van weynich importantie zouden worden gehouden.

Omme welke disordre, Rotterie, ende quade practycquen te voorkomen, versoucken de supplianten onder verbeteringe dat U. E. M. over alle de geunieerde Provintien met expresse placate daerinne doen versien, ende te bevelen dat alle dieghene, die eenige actien in de Compaignien van Oost-Indien hebben vercocht op tyt, ofte anders, deselve binnen een maent, naer de publicatie gehouden sullen syn te transporteren aen de coopers, ende deselve by de bouckhouders van de Compaignien respective te doen overboucken, op den naem van de coopers, met expresse stipulatie, dat deselve actien geaffecteert ende verbonden sullen blyven aen de vercoopers, tot dat syluyden daervan sullen wesen betaelt, ende dat ook alle actien, die naermaels sullen worden vercocht op tyt ofte anders altyt binnen een maent naer de vercoopinge sullen moeten worden getransporteert, ende overgeboeckt op pene, indien den vercooper in eenige van de voorschr. punten bleve in gebreke, dat hy sal verbeuren syne vercochte actien oft de weerde van dien, ende daerenboven indien uyt al sulcke contracten van vercoopinge naer den tyt van de voorschr. maent, eenige questie tusschen den cooper ende vercooper quam te rysen ofte ontstaen, dat daervan by den Rechter geen recht en gedaen sal worden.

't Welck doende, etc.

XLVI.

Aan de Edel Mog. Heeren, Staten-Generael der Verenichde Nederlanden.

Geven seer onderdanichlyck, ende met eerbiedinge te kennen diverse coopluyden ende ingesetenen dezer Provintien, als participanten in de eerste tienjarige Reeckeninge, van de geotroyeerde Oost-Indische Compaignie, hoe dat sy supplianten, nu cortelinge in ervaringe geconimen synde, dat die Bewinthebberē van de voorsch. Oost-Indische Comp^{ie} goetgevonden hebben, te formeren ende uwer Edel. te presenteren, sekere requeste, met remonstrantie, dat syluyden, by dagelyse experientie, hadden bevonden groote disordren ende misbruycken, by forme van rotterye geplèecht, (soo sy die interpreteren), int coopen ende vercoopen van actien, in de voorsch. tienjarige Reeckeninge, alsmede in de veertien schepen, op tyt van een, twee, drie, vier ende vyf jaren dach, daarbyvögende, dat diverse door quade practyquen niet en onderlaten, eenige tydingen oft valsche geruchten uyt te stroyen, om daerdoor hun proffyt te doen, ende dat meer is, wel vermetentlyck derven seggen, niet sonder groote suspitie te syn, dat den vyant syne creatures heeft, onder de vooschr. vercoopers, omme de compaignie te brengen in cleynachtinge, ten eynde by de Edel. ende Mog. Heeren Staten generaele den Indischen handel in cleyne estime ende weynich importantie soude worden gehouden, etc. Ende daaromme aan uwer Edel. Mog. versocht, by expressen placeate, daerinne te willen versien, etc. 'T is nu sulcs, dat sy supplianten hoochnodich gevonden hebben, inder waerheyt uwer Edel. aen te wysen, hoe cleyn fundament, ende weinich redenen, d'selve Bewinthebberē tot soodanich haer aangeven ende versoeck syn hebbende, ende ook om henluyden supplianten inderdaed naectelycken te ontschuldigen, van al sulcke calumnien, ende valsche accusatien, off suspitien der bewinthebberē, die (met reverentie gesproocken) al te pertydich werden voorgedragen (gemeret die supplianten als goede patriotten) lieffhebbers van 't vaderlant ende de welvaart van dien, syn participerende, ende herederende

in de voorschr. Compagnie treffelycke groote sommen van penningen, na yders gelegentheyte ende middel, ende met goeder herten ende gemoede wenschen, na de welstant van de voorschr. Oost-Indische handelinge ende commercie, ende waaruit die veranderinge ende 't verloop in de actien van deselve Reeckeninge dikwerff geprocedeert is ende noch procedeert, can alles worden affgenomen uuyte redenen, middelen ende motiven, hierna in 't corte geducceert.

Eerstelyck is notoir ende wordt alhier tot ververschinge van memorie aangewesen, dat ten tyde van 't begin van de eerste tienjarige Reeckeninge, die gelegentheyte hem sulcs heeft toegedragen, dat eenige weynich dagen naer t'expireren van den geordonneerden ende geprefigeerden tyt, ende de volteeckeninge derselver in den jare 1602, die teeckenaers ende participanten over hunne teeckeninge in deselve Comp^{ie} voor elke hondert ponden Vlaems, die sy geteeckent hadden, ende begeerden te vercoopen, hebben connen avancheren veertien ende vyftien percento, zonder dat by yemant alsdoen, jae noch in sesse maenden daerna, eenen stuyver was gefurneert, ende door verloop van deselve tyt (gelyk daerdoor vele saecken veranderen, principalycken ten aensien van de ongestadigheyt der menschen), is die grooten yver soo geslapt ende vermindert, hoewel sonder fundament off reden, dewyle tot dien tyt toe noch niets en was gepasseert, dat alsulcke treffelycke veranderinge soude connen causeren, dat d'actien syn gevallen tot alleen drie, vier ende vyf percento avanche.

Corteling daerna hebben die bewinthebberen beginnen te equipperen, d'eerste vloote van twaalf schepen, voor de voorschr. tienjarige Reeckeninge, onder 't beleyt van den Admirael Steven Verhagen, in den jare 1603 uuytgevaren na de Oost-Indiens, ende dat alsdoen die selve actien meer als anderhalf jaer stil ende in een staet syn gebleven, op ses ende seven percento, avanche; dan hier te lande tydinge commende, dat de voorschr. Admirael met syn vloote hadde ingenomen die fortressen van Ambona ende Tidore, syn d'selve actien daerdoor in pryse gewillicht van 25 tot 30 percento (uyt redenen, die men voor gewis hielt), dat men ten proffyto

van de voorsch. Compagnie, alleen soude genieten, die negotie van de nagelen (wesende voor de Oost-Indische handelinge de principaelste stut ende welvaart, daar velen met goet fundament meest op hebben gesien), om d'selve in goede quantiteyten ende ten minste pryse hier te lande te brengen, ende daarna die schepen met goede ladinge arriveerende veroorsaecte meerder rysinge ende willinge in de voorsch. actien tot 40 percento avanche;

Dienvolgende die voorsch. ingeladen goederen tot seer hoogen ende gewenschten pryse vercocht synde, ende bevindende dat d'selve een merckelycke groote somme waren bedragende, syn daardeur de actien in de voorsch. Reeckeninge van dage tot dage, ja uuyre tot uuyre, in seer corten tyt treffelyck gewillicht, ende in pryse verhoogt.

Te meer gemeret voor date van dien afgevaren synde, die tweede vloote voor de voorsch. Reeckeninge onder 't beleyt van den Admiraal Matelieff, is in de-elve conjuncture des tyts, seker subyt geruchte in dese landen gecommen, van 't veroveren van de stadt Malacca, welke tydinge niet alleen by de gemeene man, maar oock selfs by de bewinthebberen van verscheyden cameran vastelyck gelooft, voor de waarheyt aangenomen ende anderen door henluyden medegedeelt is geweest, als nader blyckt by 't geene daarvan door henluyden in geschrifte gestelt, ende daerna in druck uytgegeven synde, achter strate openbaerlyck geroepen ende vercocht is geworden.

Gedyurende welke suspense tydinge, soo is men in Europa seeckerlyck verwitticht ende geadviseert van 't eerste memorabel ende schadelyck verlies van Ternate ende daarby gevolgt d'eylanden van Molucos, die niet alleen by seer cleyne ende sobre ordre ende toesicht, maar door negligentie van de Bewinthebberen (gelyck veelen kennelyck is) syn wechgenomen ende verlooren, niet jegenstaende de menigfuldige remonstrantien ende advertissementen by hen eygen commisen (daarvan een goet deel nog in 't leven syn) dieshalven aan de Bewinthebberen gedaen, met genoechsamer aanweysinge van 't geene tot conservatie ende bewaringe derselver op 't hoogste van noode was, daarop luttel is gelet geworden;

door welke verlies van Ternate, Tidor ende andere Molucksoeylanden, die reputatio van de actien treffelyck heeft beginnen aff te nemen, synde die prys gevallen op 58, 59 en 60 op een jaar, daar deselve te vooren op veel hooger prys geweest syn.

Naar welke eerste droevige ende schadelycke tydinge hier te lande op ten 27 Marty 1607 gecommen, oock cortelinge gevolcht is het vruchtloos beleyt ende succes van den Admirael Matelieff voor Malacca, mitsgaders 't verlies van de twee notabele schepen, met alle de cargasoenen, ingeladen goederen ende comptante penningen totte incoope van de ladinge ende het avancheren van de negotien gedestineert, importerende 't verlies van dien, mette maentgelden ende andere extraordinarie oncosten van de belegeringe, by de seven hondert duysent gulden, niettegenstaende die mannelycke couraige van den heere Admirael Matelieff, ende 't verlies off schade den vyant aldaer aengedaen, sonder dewelcke die staat van Indien op dese wyse nog in veel geringer ende soberder conditie ende qualiteyt soude syn geweest.

Behalven dat oock is te considereren het merckelyck verlies geleden soo by 't affbranden van 't schip onder Wieringen, als het verongelucken van 't seylreedt schip Gelderlant, in Seelandt gestrant, ende insonderheyt van 't ryck geladen schip West-Vrieslandt genaamd, gebleven synde, onder 't eylandt Mauritius, synde soo ryckelyck ende costelyck geladen geweest, als oyt eenig schip, 'twelck hier te lande is gearriveert ende misschien niet lichtelyck arriveren sal, mitsgaders ook voornamentlyck ende kennelyck, door het ophouden van sulcke notable pertyen pepers, gestrect hebbende, ende noch meer ende meer streckende, tot ongeloofflyck nadeel van participanten ende goede ingesetenen, uuyt 't welck men veel eerder soude connen voortbrengen, dat de vyant geen cleyn dienste door sodanige schadelycke opinie is gedaan, gemerct die Portugesen alle jaren haer peper in groote quantiteyten vercocht ende te gelde gemaakt hebben, den pryse beneden d'onse een weynich stellende, ende alsoo vele pepers vercocht, die noch in Indien niet en was gewasschen, als de Bewinthebberen de hare in groote quantiteyten al hadden leggende,

ende noch leggende hebben, niet lettende op de groote interesse, door 't verlies van de tyt, sulcs dat hare ongefundeerde opinie, ende andere schadelycke regieringe, ende administratie veele goede patriotten ende participanten, discourageert, door welke geledene schaden ende versuymenisse (die hier alteffens overhoop quamen) d'aotien seer treffelycken ende merckelycken zyn gevallen tot op 47 ende 48 percento op een jaar dach.

Daernaer is gevolgt, dat men hier te lande verstaen heeft het vruchteloos beleyt van Admiraal Pauwels van Caerden voor Mosambieque, met verlies van 't schip Siericksee; item die overcompste van den voorsch. Admiraal Matelieff, sonder den handel in China gevordert oft becommen te hebben, niettegenstaende syn gedaen devoir, sulcs dat aen 't succes van dien immermeer grootelycs werdt getwyffelt; ook by de jongste tydinge vernomen het verlies van 't schip Enkhuisen ende de cleyne apparentie van 't weder veroveren van Ternate, mitsgaders d'andere Moluckse eylanden door secours ende ondersteuninge van den vyant, uuyte Manillies aldaar gecommen synde, sulcs dat d'selve actien (soo door d'voorsch. geledene schaden ende 't quaet succes in de negotien, als voornamentlyck mede in 't regard van groote lasten ende affbreuck, die de Comp^{ie} heeft te dragen, ende de seer excessive ende extraordinarie groote oncosten die by de Bewinthebberen in 't equipperen ende uuyttrusten van de schepen als andersints gedaan syn ende noch gedaen worden, ende dat die participanten nauwelycs tyt connen sien oft ramen, immers geen reeckeninge mogen maecken, wanneer zy een stuyver uuytdeelinge van de tienjarige Reeckeninge sullen becommen, d'wyle d'selve meer ende meer met groote sommen van penningen op interesse te lichten belast is, 'twelck de Compagnie teynde van de Reeckeninge goen cleyne schade sal toedragen: op 't leste noch meerder syn gevallen tot omtrent 40 percento, min ende meerder op een jaer dach.

Uuyt alle welcke notable schaden ende verliesen quade successien, schadelycke opinien ende gededuceerde redenen, middelen ende motiven, int corte gededuceert, ende by uwer Edel Mog. discretie naerder te moveren, claerelyck ende evidentelyck can

worden affgenomen, d'oorsaecke van 't verminderen van d'actien in pryse ende waerde, sonder dat die supplianten, die dikwerff in deselve actien hebben gehandelt ende noch dagelycs handelende syn, in 't coopen ende vercoopen, eenigsins 'tselve can worden geimputeert, veel weyniger dat die Bewinthebberen met reeden ofte waerheyte henluyden connen beschuldigen, voor sulcs alsoe in haere requeste te kennen geven, gemerct sy participanten synde, een groot deel van 't corpus van de tienjarige Reeckeninge maecken, ende over sulcs hen t'onrechte voor uwer Edel Mog. denegieren.

Alsoo sy luyden voor Godt den Heere, in goeder conscientie, haer selven ontschuldigen, dat sy hen noyt met cenige quade geruchten ofte uuytstroyinge van valsche tydingen gemoeyt hebben, hon dieshalven oock gedragende tot Uwer E. Mog. kennisse.

Ende dewyle 't versouck van de voorschr. Bewinthebberen in 't besluit van hare requeste begrepen (als namentlyck dat Uwer Edel Mog. gelieven souden by placcate ordre te stellen, dat alle die geene die eenige actien in de Compaignie van Oost-Indien hebben vercocht op tyt ofte anders ende nochmaels sullen mogen vercoopen, dieselve binnen een maent na de publicatie gehouden souden syn te transporteren aen de coopers, ende die by de boeckhouders van de Comp^{ie} respective te doen overboecken etc.) grootelycs is streckende tot onderdruckinge van de Oost-Indische handelinge, ende vercortinge van de participanten, mitsgaders verwerringe ende confusie derselver ende oock dat die Bewinthebberen daerdoor mogen weten ende kennisse hebben van alle handelingen, die in deselve actien zouden geschieden, om daarmede hun proffyt, soo int generael als particulier, te doen, ende consequentelyck om te bestryden ende te beschadigen de vryheyte van de coophandelinge, die hier te lande tot welvaert derselver, op 't hoogste gesocht ende toegelaten wordt, synde immers alle eerlycke ende geoorlooffde negotien ende handelingen in 't stuck van coopmanschappen, vercoop van goederen, actien ende andersins gepermitteert, ende een yder vry staen te doen oft laten, sonder dat oyt by placcate d'selve syn verboden oft bepaelt geworden, noch

dat uuyte selve handelingen geene processen of calangien ontstaen oft gemoveert werden.

Soo syn daaromme die supplianten eendrachtelyck genootsaecten te keren tot uwer E. Mog. heeren, als voorstanders van uwer E. onderdanen ende ingesetenen gerechtigheyt, seer reverentelyck biddende ende versoeckende dat uwer E. Mog. believe de gelegentheynt deser saecke te behertigen, ende tot welstant ende vryheyt van de handelinghe, 't voorschr. schadelyck ende mispryselycke versoeck van de voorschreven Bewinthebberen affslaen, soo om de negotien niet te bestricken oft de vryheyt van dien te benemen, alsook insonderheyt om te weeren groote ende merckelycke schaden ende menigte van processen ende calangien, die sonder eynde uuyte selve saecken andersins sullen ontstaen, ende proceduren, gemerct een ieder daerdoor sal worden benomen den middel, om na syn welgevallen te disponeren van syn gecochte actien, voor ende alleer deselve betaelt sullen syn, ende middeler tyt verliesen, die occasie van de opslach ende 't proffyt dat onderwylen soude mogen voorvallen, uwer Edel Mog. wyse ende goeder-tierene discretie die gelegentheynt der saecke vertrouwende, om daarin te disponeren, soo als uwer Edel Mog. tot minste ongeriff van goede ingesetenen, verhoedinche van merckelycke schaden, menichfuldige processen ende vryheyt van geoorlooffde negotie ende handelinghe, tot welvaert deser landen sullen bevinden te behooren, 't welck doende, etc.

XLVII.

BRIEF EN REMONSTRANTIE VAN ISAËC LEMAIRE AAN JOAN VAN OLDENBARNEVELT.

Edele, wyse, voorsinnige ende hoochgeleerde Heere.

Alsoo ick in ervaringe geraeckt ben, hoe dat de Bewinthebbers van de respectieve Cameren van de Oost-Indische Compagnie voorgenomen hebben, te versoucken aen de Ed. Mo. Heeren Staten-Generael ampliatio van haer gegunde octroy ende met eenen dat

de vaert naert noorden daerinne begrepen mocht worden; oock dat den Raetsheer Voocht my in eene syner missive heeft aengeroert, dat hy goetvonde, ick van sulcks myn gevoelen ende oordeel aen U. E. soude willen overschryven, ten eynde dat andere coopliden vant landt by eenige ampliatio oft dispositio op het voors. versouck te doen, geen preiuditio en geschiede, vastelyck vertrouwende, dat U. E. tselve niet qualyck en soude nemen, maer na syne gewoonlycke goedertierentheyten ten besten soude duyden; soo ist dat ick hier op tseyl gaende, ende oock beweecht door de importantie van de saeke, als concernerende ten hoochsten, den dienst des landts, de vrymoedicheyten ende stouticheyten hebbe genomen, dese medegaende remonstrantie te stellen, waerin syne Ed. na syne groote wysheyt sal connen sien, hoe men de Comp^{le} soo soude connen helpen ende accommoderen in haer versouck, dat middelertyt t'gemeene vaderlandt (wiens welvaart men ten hoochsten moet behertigen ende bevoorderen), niet en patere ende lyde, als voorhenen geschiet is ende noch geschiet, doordien de bewinthebbers meer hebben geembrasseert ende voorgenomen te doen, als in hun macht ende vermogen is, ick bidde Syne Edele met goede oogen dese remonstrantie te willen aennemen, als comende van eenen, die ontsteecken is met groote begeerte, om Syn Ed. ergens in te mogen dienen, het rekenende voor groote eere, plaetse te mogen hebben onder 't getal syner dienaren; het schrift is wat ampel ende ampelder dan de groote ende sware affaeren (daermede syne Ed. dach ende nacht geoccuppeert gaet ten hoochsten dienst des landts) wel connen lyden; dan myne cleyne wetenschap in sulcks te remonstreren, ende d'importantie vant stuck en hebben niet connen verdragen meerder cortheyt. Voorder, alsoo ick vernomen hebbe, dat op de denominatie van het raetsheerschap in den raedt van Brabant, de eerste in de order staet D. Petrus Stasius, die nu eenen langen tyd in den Hage gevoencscert heeft, ende hy van my versocht heeft, dat ick hem aen u Ed. soude willen recommanderen, meynende, dat myne recommandatie oock wat daertoe soude mogen helpen, soo is het, dat ick syne ouders wel gekent hebbende, ende hem

oock, als synde van myne goede oude bekende vrienden, sulcs niet en hebben connen weygeren; bidde derhalve syne Ed. den voorgemelden persoon, die ick houde voor een, die syn stuck wel verstaet, ende capabel is tot sulcken ampt (als syne Ed. beter weet als ick) voor gerecommandeert te houden, ende in de electie te favoriseren, niet twyffelende oft hy en sal daertoe geraken soo U Ed. hem wil promoveren, alsoo dat aen U Ed. alleen staet.

Waarmede desen eyndigende u Ed. mynen cleynen ende geringen dienst in tgene ick vermach aenbiedende, bidde den Almogenden, dat hy,

Edele, wyse, voorsinnige ende Hoochgeleerden Heere, u Edelheys persoon, met haren gantschen gesinne in syne heylige beschuttinge ende bescherminge neme. —

U. Ed. Dienstwilligen Dienaer

Tot Amsterdam den 24 January

ISAÏC LE MAIRE.

Anno 1609. —

Remonstrantie aen myn Heere den Advocaat, waerdoor Syne Ed. genochsaem na syne wysheyt sal connen afnemen, hoe schadelyck ende preiudiciabel voort vaderlandt soude syn, de ampliatioe vant Octroy dewelcke men versouckt van de Ed. Mog. Heeren Staten, ende dat de vaert naert noorden daerinnen begrepen ende ingesloten mach worden.

Alsoo de bewinthebbers van de Oost-Indische Compagnie onder den anderen hebben geresolveert, niet alleen ampliatioe te versoucken aen de Ed. Mo. Heeren Staten-Generael op het octroy hun A^o. 1602 vergunt, maer daer beneffens oock van meyninge syn, van gelycken octroy te versoucken op de vaert vant noorden, die noch te vinden is ende misschien by haer niet gevonden sal werden, ende met sulcken ernst apparentelycken niet en sal gesocht worden, als by andere, door vreesse van die niet alleen te mogen behouden, alsoo andere lantschappen daertoe soo naer sullen syn

als sylieden, ende dat sulcks streckt tot preinditie van alle partikuliere cooplieden van dese Geunieerde Provincien, die hun op de acte van de Heeren Ed. Mo. Staten, gegeven ende verleent den 13 April A°. 1596, hebben verlaten ende noch verlaten, soo wort door de navolgende poincten bewesen, hoe schadelyck sulcs is, ende streckende tot ondiens van dese landen.

Eerstelyck is syne Ed. kennelyck dat de Ed. Mo. Heeren Staten-Generael goet hebben gevonden aen de generale Comp^o van Oost-Indien te verleenen seker octroy, dat niemant uyt dese landen soude mogen navigueren voorby de Cabo de Bonne Esperance ende door de strate van Magellanes, ende dat op sekere groote penen daertoe geimposeert.

Dit octroy heeft de voors. Compagnie nu omtrent 7 vervolgende jaren gepessedeert, ende desniettegenstaende in Oost-Indien evenwel gevaren in sulcker vougen ende maniere, ende niet anders als sy gedaen hebben te vooren, eer dat hun het octroy was vergunt, sonder datse eenige plaetsen, landen ofte andere vaert hebben ontdeckt tot voorderinge van de commercie, die in dese landen manqueert ende ten hoochsten noodich is, ten aensien van de veelheyt van de cooplieden, schepen ende zeevarende volck, dat van jaer tot jaer is toenemende, ende en hebben anders niet gedaen als simpelycken speceryen ende eenige slechte syden gehaelt (de prinsen uygesondert) ende door malcanderen gerekent jaerlycs niet meer als seven schepen gesonden, want sedert het vergunnen van het octroy tot nu voor de thienjarige rekeninghe niet meer in alles uytesonden syn, soo groote schepen als jachten, als tot den number van 49.

Syn Ed. weet ten vollen, van wadt importantie (tot krenckinge van de algemeyne vyanden de Spagnaerden) de vaert door de Strate van Magellanes na de Zuydsee is, welcke vaert den coninck van Spagnien ten hoochsten redouteert ende vreest, hebbende geantenteert (om alle natien daervan te excluderen) ouer eenige jaren die stract te boucleren ende sluyten, met eenigen forten op de engte daervan te maken en de colonien van Spagnaerden te deduceren, want alsoo hy op syn swackst is in de Zuytsee, soo vreest hy

seer inbreuck van die syde, ende dat overmits beneflens de voorgemelde oorsake, hy eenen onversoentlycken vyandt aan die van Chile heeft, dewelcke grensende met syn goutcuste van Peru, die hy besit, ende hebbende oock een getempert ende goutryck landt, mach dienen voor een brugge diegene, die hem aldaer wil comen bestoken; den Spagnaert wel wetende wat een doorne dit in synen voet is, heeft die van Chile groote oorloge aengedaen, maer sy en hebben op hun niet eenen voet landts connen winnen, blyvende de plaetsen van Tuccapel en Arauco, frontieren tegens de Spagnaerden van oyer 30 jaren, ende hebbende seer mannelyck, meer als 90 à 100 jaren, hare vryheyt tegens de Spagnaerden (die haer soucken t'onder te brengen) gemainteneert, soo en wachten sy na geene andere occasie, dan dat sy door ymandt ter zee geassisteert souden mogen worden, om den Spagnaert, die sy dootlyck haten ende meer als de Nederlanders, schade ende afbreuck te doen.

Nu niettegenstaende datter middel is, dese heerlycke ende treffelycke vaert tot voordeel onses vaderlandt te ontdekken, vrintschap ende alliantie met de Chilesen te maken, ende door dien middel te infesteren de geheele custe van Peru, Nova Espana ende veele eylanden liggende in de Zuydsee, ten deele ontdeekt, ende die noch staen om ontdeekt te worden, ende dienvolgende niet alleenlyck den Coninck van Spagnien syne vaerden te beletten ende aff te snyden, maer oock het versamelen van syn gout ende silver ende tgene dat meest te wegen is, dat de Ed. Mo. Heeren Staten om de voors. Compagnie te accomoderen, dese vaert ontnomen hebben eenige coopliden, die daervan octroy hadden ende veele sware oncosten daertoe aengewendt; evenwel soo en heeft de Comp^e van Oost-Indien tot noch toe (omtrent 7 jaren van de thien verstreken synde) noyt schip noch schuyt gearmeert ende derwaerts toegesonden, twelck geene cleyne schade en is geweest voort vaderlant; want ten waer d'octroy geweest van alleen (allen?) daer te mogen varen, de andere souden het hebben gedaen, ende wy souden ontwyffelyck de vruchten daervan voor desen in onse oorloge hier te lande al gevoelt hebben. Ende alhoewel dit punct

dickwils by de Compagnie geventileert ende voorgenomen is geweest, nochtans door manquement van middelen, ende dat sy elders meer werck hadden, als sy wel kosten uytvoeren, soo is het in alle vergaderinge van de zeventhiene in state gestelt, sonder eenige resolutie daerop te nemen.

Van gelycken is mede noyt gedacht, door dese Compagnie om de Spagnaerden en Portugesen te beletten den treffelycken ende rycken handel die se hebben aen de coste van Peru ende Nova Espana op de Philippines ende Japan, welcke vaert alleen met dry groote schepen te houden in de Zuydtsee, de Spagnaerden belet ende infructueulx can gemaect worden; voorder soo en heeft sy noyt gelet op de ontdeckingen van bekende oft onbekende landen, die men weet oft presumeert, dat gelegen syn in de Zuydtsee voors., soowel int zuyden, als noorden, in dewelcke men treffelycke ende proffytelycke negotie soude connen stabileren.

Om nu te comen voorby de Cabo de Bonne Esperance, soo bevindt men mede dat de Compagnie van Oost-Indien tot ontdeckinge van den rycken handel van Monomotapa, Soffala ende de heele coste van het vastlandt van Africa tot de Roode Zee incluyt, d'eylanden van Madagascar ende andere (daer particuliere cooplieden wel soudent weten groot voordeel ende proffyt te halen, soo het hun gepermitteert wierde), noch d'eerste schip hebben te seynden.

Dat in alle dese plaetsen grootten ende treffelycken handel wort gedreven ende per consequent, seer groot proffyt wort gedaen, dat is alle de werelt kennelycken gelyck men noot synde, sulcks soude connen deduceren ende aenwysen; ende terwyle sulcs is, men soude mogen argueren ende vragen, waeromme de Comp^e van Oost-Indien sulcs niet en doet, alsoo sy alleen het octroy heeft, ende tselve mach doen, alle andere daarvan geexcludeert synde; daerop en valt niet anders te seggen oft te antwoorden, dan dat se de macht noch de middel niet en heeft sulcs te doen, want meer als werck heeft, om den begonnen handel van specerye te manteneren ende onderhouden, als claerelycken blykt, dat dit jaer 1609, fautte van capitael ende dat de Comp^e wel een millioen

guldens op deposito hout loopen, sooveel daarmede te doen heeft in dese groote schaersicheyt van gelt die er regneert, dat veel is dat se haer sake in state mainteneert; ick laet staen dat se eenige nieuwe negotien soude beginnen.

Waerdoor de Comp^e in sulcke groote schult ende achterheyt steckt, ende hoe qualycken de goederen van deze Comp^e worden geadministreert, wat onnutte ende wat onbehoorlycke oncosten datter dagelycks gedaen worden, tot groot interest ende nadeel van de participanten, soude men int cortte genoch connen aenwysen; dan opdat men niet en soude seggen, dat wy uyt syn, om alle de actien van de Comp^e te contrecarreren, soo sullen we dat in silentie laten passeren ende andere daervan de clachten ende remonstrancen laten doen, alsoo onse meyninge ende intentie alleen maer en streckt om te bewysen, dat de Heeren Staten-Generael geensints en behooren toe te staen, dat het octroy geamplieert werde; maer ter contrarie tot benefitie van dese landen ende voorderinge van den coophandel hetselve gelimittleert ende gerestringeert mach worden.

Want door de redenen hiervoren verhaelt, blyckt genochsaem de impotentie van de Comp^e ende dat hun middelen geensints en strecken, om volgende het octroy, door de Strate van Magellanes te navigueren, de vaste landen van Peru ende eylanden te beseyllen ende negotie aldaer te fonderen, ende voorts te ontdekken alle de nieuwe landen, soo int Zuyden als int Noorden gelegen, mede alle de vaste landen ende eylanden van Africa, als hiervooren verhaelt.

Staet mede te considereren, dat alsoo de eerste thienjarige rekeningh binnen dry jaren comt te expireren, ende dat een nieuwe rekeninghe volgende het octroy nootwendich sal moeten geschieden, alsoo de eerste thienjarige rekeninge sal moeten eyndigen, de participantten seer weynich lust sullen hebben in dese Compagnie oft tweede rekeninge te participeren, siende de cleyne oft geen proffytten, die sy hebben te verwachten ende daerdoor sal se, hoe langs hoe minder, macht ende faculteyt hebben, om in eenige ander negotie meer als met de speceryen te handelen.

Tewyle dan, dat de Comp^e sulcks niet en can doen, ende dat dese Geunieerde Provincien daerdoor groote ende merckelycke schade syn lydende, niet alleen int stuck van de negotie (daer de welvaart van het landt aan dependeert) maer dat den geheelen staet vant landt, ten aensien van den grooten afbreuck, die men den Coninck van Spagnien soude connen doen, interest ende prejuditie lydt, soo ist noodich, om hier in te versien, dat de Ed. Mog. Heeren Staten-Generael uyt hun autoriteyt het octroy restringeren ende limiteren, in stede van te amplieren, namentlyck dat de Comp^e haer sal contenteren met den handel van de spee-ryen, syden ende andere coopmanschappen, die sy souden mogen halen met hare schepen in Asia, geexcludeert Africa mette synne eylanden, America mette synne eylanden, ende voorts alle de nieuwe landen aen het Zuyden ende Noorden van de Zuydtsee gelegen, in welcke plaetsen de Compagnie alsnoch niet en heeft geweest.

De Compagnie selfs, indien dat se sonder passie van dese saken willen oordeelen, de Ed. Mog. Heeren Staten-Generael sulcks ter handt nemende, en sal geen redene hebben haer daervan te beclagen, want tewyle dat se in 7 jaren tyts van dese vaerden geen ontdeckinge heeft gedaen, doen se in haer meesten fleur is geweest ende de meeste macht gehadt heeft, van sulck treffelyck capitael haer betrouwt, wat salt syn soo wanneer de eerste thienjarige rekeninge eyndigt, ende dat door de quade successen ende administratie van de Comp^e ende cleyn oft geen proflyt den participanten toegedomen, elck een syn capitael sal thuyt halen, sonder voordier daerin te willen verstaen.

Want dat de Comp^e schynt te pretenderen, de eerste thienjarige rekeninghe te doen smiltten in de tweede thienjarige rekeninghe, ende daertoe te versoucken autorisatie van de Ed. Mo. Heeren Staten-Generael, sich fonderende op ick en wete niet wadt nietige ende frivole redenen, is gantsch ende gaer absurd ende impertinent; want sy en vermach sulcks niet te doen, als strydende tegens de conditien ende artyckelen van het gegeven octroy, waervan het 6° artyckel medebrengh, *dat men telcken thien jaren*

» een generaal slot van rekeninghe sal maken, ende sal elckeen t'eynde » van de thien jaren vrystaen, daeruit te mogen scheyden, ende syn gelt » naer hem te nemen, » hierop siende tmeestendeel der teeckenaers, soo hebben sy vrywillichlyck geteeckent tot 65 tonnen gouts, vastelyck verhopende, dat eer' 5 oft 6 jaren soudē verloopē syn, sy ten minsten haer ingeleyde capital soudē wederom crygen: oft alles ten quaetsten genomen, binnen thien jaren (voigende haer eygen geraemde conditien) de hoofdsomme met de proffytē soudē vernemen; dan het is gesien de thien jaren geexpireert synde, noch niet eenen stuyver uytgift sal vallen; nu soo men daertegen directelyck wil comen, ende daertoe misbruycken de autoriteyt van de Ed. Mo. Heeren Staten-Generael, is te bedencken, wadt onlust ende murmuratie sulcks onder de gemeynte ende participanten sal veroorsaken, dewelcke van nu alreets ten besten niet en syn gecontenteert, van die absolute administratie ende dispositie haerder middelen door de bewinthebbers, die in hare bedieninge absoluter syn, als de Ed. Mo. Heeren Staten selfs, ende alles doen sonder ymandt aen te sien, hun toeleggende contrarie het octroy van alle de prinsen 2 percento van provisie, daer hun niet meer als een percento en is gepermitteert; dat se niet en vermach noch en behoort te doen.

De vryheyt, die dese Provintien tot allen tyden door eene speciale genade Godes genoten hebben, ende om dewelcke te mainteneren, sy haer niet ontsien en hebben aen te nemen eene sware ende langdurige oorloge, tegens den grootsten potentact van de Christenheyt, ende alles op te setten ende te wagen, goet ende bloet, en can niet lyden dat men onder den eenen deckmantel oft den anderen, vrye lieden haer gelt langer onthoude ofte onderhoude alst haer lieff is, want dat soude eene spetie van tyrannye syn, dewelcke dese landen bōven alle andere dingen niet en mogen luchten, noch verdragen.

De bewinthebbers die sullen ontwyffelyck, om dese hare onbehoorlycke pretentie (waermede sy den eenen dach ofte den anderen de Ed. Mo. Heeren Staten sullen comen importuneren, om alsoo in het absolute bewint van ander lieden goet te blyven sitten,

waerby sy goen schade en doen) te couloreren, veele dingen weeten op de baen te brengen, die wadt in de oogen schynen te syn, ende middelertyt weynige oft geene soliditeyt en hebben; ende by namen dat het dient tot proffyt van de participanten, die in de naestvolgende thien jaren beter varen sullen, haer gelt in de Comp^e latende, als in de vorige; item dat het dienstich is voort landt, dat men den coninck van Spagnien werck levere in Oost-Indien, ende dat best can geschieden door haer, wanneer sy soo merckelycke masse in handen houden. Beyde dese redenen, die en hebben niet veel fondements, want wadt angaet 't proffyt dat men soude mogen doen, meer als voorheen, daer is weynich van te seggen, is geheel onseker, ja apparent gantsch contrarie uyt te vallen; want ist dat sy in haren besten fleur niet beter haer stuck en hebben weten aen te leggen, wat salt syn nadien hare saken in decadentie syn beginnen te commen, ende bycaus soo verre gecomen syn, dat sy maer met eenen vleugel en slaen, wat onge-rechticheyt is het, ymandt te dwingen syn gelt in handen van andere te laten, van wiens administratie men murmureert, ende dat op een ydel hope van gewin, die men eenen wyst als een vogel in de lucht. Ja, sullen sy hierop seggen, die'r niet in en wilt blyven, die can syn actie vercoopen ende alsoo syn gelt tot hem nemen; hierop moet men weten, dat het een ygelyck niet gelegen en is, want weduwen ende weesen, die moeten het haer daerinne houden tot het uyteinde, alsoo de voochden ende mom-boren daervan niet en vermogen de actien van hare pupillen te vercoopen, maer wel aenveerden de uytgiften daervan; oock per-soonen van qualiteyt, ende die op hun eere ende reputatie staen, die en willen hun die cleynicheyt niet aendoen, van hun actie te gaen vercoopen, om de lieden geen opsprake te causeren; ende moetten alsoo naer de uytgiften wachten, die geschapen syn in sulcke manieren in te comen, dat wel 15 jaer ende langer sal wesen, eer de participantten die becomen, de thienjarige rekeninge finerende volgende het oetroy; tis eenen somtyts gelegen thien jaren syn gelt te derven, diet ongelegen is 20 jaren te derven.

Oock genomen de vercoopinge geschiet, 't en is tot het meeste

voordeel der vercoopers niet, want alsoo men meer weres maect van de sonne die opgaet, als die nederdaelt, ende meer hout vant gene daer men noch dienst ende benefitie van verwacht, alst gene men alreets genoten ende wech heeft, soo is het apparent dat de bewinthebbers de tweede thienjarige rekeninghe sullen favoriseren, tot nadeel van de eerste, die aftrecken al tgene sy kunnen, om de toecomstige, waervan sy proffyt verhopē, te beneficiēren; gelyck de experientie dat maer te veel en leert in de rekeninghe van de 14 schepen, gegaen onder den Admiral Warwyck, dewelcke men aftreect alle tgene men met eenigen schyn can, om te geven de loopende thienjarige rekeninghe; men hadde geresolveert by de 17^e, dat men den peper van de thienjarige rekeninghe niet en soude beginnen te vercoopen, voor ende aeler den peper van de 14 schepen vercocht was, om alsoo die rekeninghe te sluyten; daernaer hebben de 17^e om de voorgemelde reden dese resolutie veranderd, ende besloten, dat men d'een door d'ander soude vercoopen, de helft van d'een ende de helft van d'ander; twelek ick maer voorts en brenge, als een exempel van veele, waerdoor de eerste rekeninghe soude geprejudicieert worden door de laeste; hetwelcke soo geschiedende (gelyck het ontwyffelyck sal) soo de Ed. Mo. Heeren Staten dese haer ongerechtigheyt toestaen, soo sullen de participantten op veel nae niet maken van hare ingeleyde penningen, tgene sy meynden, ja oock tgene sy anderssints soudē doen, soodat daer niet tusschen en quame waerover sy groote oorsake hebben sullen, haer ten hoochsten te beclagen.

Wat aengaet de redenen, die men voorts brengt van dienst des landt, ick meyne dat het blyckt oochschynnelyck uyt het voorgemelde narré, dat het octroy soo ampel blyvende, als sy subreptive (abuserende de Ed. Mo. Heeren Staten hun gelovende te doen, dat se niet en connen) het vercregen hebben, het merckelyck strekt tot nadeel onses vaderlants, want benefens dat al die voorgemelde landen ende handelinge niet aengesocht worden, soo soudē der vyff schepen tegen een dat sy uytseynden uyt ons vaderlandt derwaerts varen, den eenen naer d'een gewest, d'ander naer een ander, daer sy soudē meynen proffyt te doen, want elck soude

een bysonder desseign hebben, ende genomen dat sommige vergeten proffyt te doen, dat soude comen op veele particuliere, die 't niet en soude connen schaden, mits lieden van middelen sulcke voyage aennemen; ende middelertyt het landt en soude niet connen laten wel te varen, door in ende uytgaen van veele schepen, ende door gebruyck van het zeevarende volck, ende de ingeseten proffyt te genietten, soodat hierop wel ryhelyck dient te worden gelet.

Ende opdat, gedurende den tyt van het loopende octroy, het landt niet gefrustreert en wort van sulcke treffelycke zeevaart, die als begraven ende doot leyt, sonder dat daerop gelet wordt, alsoo de Compagnie toch sulcs niet en can ter handt nemen, alsoo hun middelen daertoe niet en strecken, noch bestant en syn, soo ist meer als billich ende betamelyck, dat dit aen particuliere cooplieden wort vergunt, ende desen handel, niettegenstaende het gegeven octroy, voor elckeen mach open gedaen worden, dat heel noodich ende seer voordelycken voor dese landen sal syn, gelyck den tyt ende experientie sulcs sal uytwysen.

De Ed. Mo. Heeren Staten-Generael sullen redene genoch hebben, om de bewinthebbers dit te remonstreren, ende hun daertoe te doen condescenderen; want als sy tot hun behoeft hebben, de vaert van het geheel landt van Asia, waerin begrepen syn de coninckrycken van Cambaya, de custe van Malabar, Coromandel, Bengala, Pegu, de custen van Malacca, Patana, Siam, Cambogia, Cochin-China, China ende voorts de eylanden, als Seylon, Sumatra, Java, Borneo, Macasser, d'eylanden van de Moluques, Ambon, Banda, Solor, Timor ende alle de andere, liggende tusschen de strate van Malacca ende de strate van Sunda, tot de hoochte van de Philippines, soo hebben se meer, als sy sullen connen navigueren ende van doen hebben, al hadden se drymael soo veel capital, alsoo tot nu toe veel van dese landen noch te bevaren syn, sonder dat de Comp^e daer eenige negotie heeft vercregen.

Ende opdat de bewinthebbers geeno redene soude hebben hun te beclagen van dese verdeylinge, soo hebben de Ed. Mo. Heeren Staten middel om de Comp^e in regard van dese navigatie van Asia, het octroy te amplieren, ende hun toe te staen, alles wadt

sy sullen bevinden te behooren, opdat sy hun niet en formaliseren ende het landt mede benefitie van dese andere vaerden souden mogen genieten.

De saken mogende in dese maniere geaccomodeert worden, soo en sal de Comp^o van Oost-Indien geen interest daerby lyden, maer ter contrarie genieten d'effect van hun octroy, met sulcs als de Ed. Mo. Heeren Staten hun meer souden vergunnen int stuck van de prinsen als anderssints, vryehey in de incomende goederen, ende aen d'andere syde het landt soude mede genieten de benefitie van alle dese andere vaerten, dat een groote sake ende seer proffytelyck soude wesen voor den coophandel, alsoo veel schepen dese vaerden souden gaen practiseren, ende de convoyen ende middelen van het landt seer vergrooten, boneffens den afbreuck die onse vyanden souden hebben te verwachten, soo door de negotien als prinsen, die er dagelycs souden geschieden, de hostiley in die quartieren blyvende, ende niet en connen laten van seer groot aensien ende consideratie te wesen.

Staet mede te noteren, dat Africa noch America geen speceryen noch syde altyt en geven, maer dat de meeste negotie in de voors. quartieren soude wesen; omme op gout ende silver te tenderen, namentlycken dat, aen de custe van Peru, Nova-Espana ende het vastlandt van Africa, soodat de Comp^o in geen deelen eenige verachteringe oft discommodatie soude hebben te verwachten; want gout noch silver en can der niet te veel comen, brengt oock geen affslach in coopmanschappen, maer ter contrarien doet die te meer gelden, ende daervan soude de Compagnie benefitie trecken, mits veel contants moeten hebben, om hunnen handel te doen, daer het dickmaels aengebreeckt.

Nu voor soo veel angaet de vaert van Noorden, tewyle de Heeren Staten-Generael deselve vry hebben gestelt voor alle degene, die se sullen willen soucken, ten soude geen redene syn, dat men de Comp^o van Oost-Indien yets soude consenteren, tot preiuditie ende nadeel van particuliere, dan wel dat d'effect van de gedane belofte van de Ed. Mo. Heeren Staten mach volgen dengenen, die daerin sal aventueren, alsoo andere soowel als de

Compagnie, daerop desseing hebben gemaect, ende niet en behooren gefrustreert te worden.

T'en is oock niet proffytelyck voor het landt, dat men meer octroyen soo ampel, generael ende in sulcke manieren verleent aen de Comp^e, want daermede geniecten eenige particuliere alleen het benefitie ende het generael is daarvan gefrustreert, alst blyckt by de tegenwoordige Compagnie van Oost-Indien, dat de bewinthebbers in hun particulier met de proffytten doorgaen, ende de participantten en sullen apparentelyck niet crygen den risico van hare penningen, verre synde van eenich merkelyck proffyt uyt de Compagnie te trecken, als men gecalculeert heeft, dat soude geschieden, want tot nu toe met goede rekeninghe sal connen bewesen worden, dat in 7 jaren tyts niet meer als omtrent 23 tonnen gouts en is gewonnen, alle de prinsen daerin gerekent, dien middelertyt gedaen syn, van waer sullen dan de proffytten comen, die de participanten hebben te verwachten, den interest tot nu toe van de penningen tegens 8 ten hondert, bedraecht meer als dese winste, waer blyft den risico van gaen en comen, van sulcke sware en periculoose vaert, die 30 ten hondert importeert ende niet minder te becomen en is.

Soo de Ed. Mo. Heeren Staten-Generael de Comp^e van Oost-Indien assisteren met 12 schepen van oorloge (deselve equiperende als behooren, met soldaten, amonitie van orloge ende van de grootheyd die se verheysschen te wesen, om tegens gallioenen ende caraquen te slaen, met de maentgelden int wederom comen) sullen costen luttel min als 1800 duysent guldens, ende is onmogelyck dat de Comp^e deselve met twee vloten, groot elck van 10 ja 12 schepen, can verdienen, die se naer Oost-Indien uytseynden sullen, soodat seer beswaerelyck ende met groot nadencken sal wesen, dat het landt sulcks doet, ende om dit alle jaren te continueren, soo sal het landt veel meer onkosten doen dan alle de proffytten, die de Comp^e van Oost-Indien sal connen conquereren ende aenbrengen geduerende den gantschen tyt van het octroy, sulcke schepen en onkosten te doen, op een onseker niet wetende, waer men die soude connen winnen oft verdienen; soude beter wesen

ende dienen te geschieden, op de custe van Spagnien de oorloge continuerende, want voor het selfde gelt dat dese twelff schepen naer Oost-Indien souden costen, men 30 ordinary schepen op de custe van Spagnien soude connen houden, die door de continuele prinsen die se daer souden mogen crygen, hun selfs souden connen betalen, dat in Oost-Indien niet te verwachten en is, want de Portugesen hebben voor desen soo genepen geweest, dat se reservata gaen, ende op een andere maniere navigueren, als sy voor henen plegen te doen, ende alsoo en is daer op niet te bouwen, noch vaste calculatie te maken.

Ende als de Ed. Mo. Heeren Staten gelieffden te resolveren ende goet vonden eenige andere octroyen te geven, ende dat beter vonden als de negotie int generael te laten geschieden, soo soude men een Compagnie van Africa beoosten de Caep connen formeren, een ander van America ende nieuwe landen door de strate van Magellanes, sonder dat dit preiuditie soude causeren aen de gepretendeerde Comp^e op West-Indien (deselve voortgaende) die in dese Ooceansche zee ende over dese syde van de strate haer quartier soude hebben, de Compagnie van Guinea soude mede in haer palen blyven, ende dit can alles geschieden, sonder dat den eenen den anderen beletten soude oft in den wech syn; ende voornamentlyck soude de Compagnie van Oost-Indien geen interest altyt daerby lyden, hoewel dat se niet en soude laten, haer ten uystersten te formaliseren; dan het generael behoort het particulier te overwegen.

MEMORIE OVER DEN TOESTAND VAN HET NEDERLANDSCH GEZAG
IN OOST-INDIEN, OMSTREEKS HET JAAR 1610, DOOR
JACQUES L'HERMITE, DE JONGE.

Jacques l'Hermite, de jonge, aan wien gedurende ruim drie jaren de leiding van het belangrijke hoofdkantoor te Bantam was toevertrouwd geweest, vertrok in den loop des jaars 1611 uit Indie en bood na zijne terugkomst in het vaderland zijne goede diensten aan de Kamer van XVII aan. In de zitting,

welke dit collegie op den 21 Aug. 1612 te Amsterdam hield, werd, o. a. «verstaen, dat men Sr. l'Hermite sal gebruycken, »omme de Heeren Bewindhebbersen dagelicx te dienen van advys, »van verscheyden saecken, de negotie en den Oost-Indischen »handel betreffende en 't geene daertoe noodich sal wesen; »dickwils te vermaenen, omme op alles goede ordre te raemen »en dat hy voor een tyt hem hiertoe wil laten gebruycken »daervoor men hem eene vereeringh sal doen.»

De hierondervolgende remonstrantie, juist één dag vóór dit besluit aan de Kamer van XVII door l'Hermite aangeboden, zal wel vermoedelijk tot deze resolutie aanleiding hebben gegeven. Het mag als een bewijs van het doorzicht van l'Hermite worden aangemerkt, dat de meeste denkbeelden, welke hij in zijne memorie ontwikkelt, hetzij ten gevolge zijner raadgevingen, hetzij door den zamenloop van omstandigheden, die hij voorzag, later ten uitvoer zijn gelegd. Onder meer, willen wij slechts wijzen op hetgeen l'Hermite schrijft over de stichting van een sterk kasteel te Djakatra, over de aanstelling van een directeur-generaal, over een extirpatie-stelsel in de Molukken in te voeren, over het uitroeijen der bevolking op Bartda, en het plaatsen aldaar van perkeniers, eindelijk over de middelen om eene volkplanting van Europeanen in Indie in het leven te roepen en over de gebrekkige wijze, waarop de Heeren XVII zoodanig eene volkplanting trachten te verkrijgen.

Hoe groot gewigt de Bewindhebbers aan deze memorie hebben gehecht, blijkt, behalve uit de resolutie van 21 Aug. 1612, bovendien ook daaruit, dat dit stuk in handen gesteld schijnt te zijn van den advocaat-fisikaal bij den hove van Holland en Zeeland, Hugo Grotius, aan wien, blijkens eene resolutie van 16 Sept. 1610, de Kamer van XVII, voornemens was, het beschrijven van den Oost-Indischen handel «historiaelsche wyse» op te dragen. De kanteekening ter zijde van dit stuk geplaatst, zijn dan ook door de hand van Grotius daarop gesteld. Cf. verder bladz. 169 sq. hierboven.

XLVIII.

Corte Remonstrantie van den tegenwoordigen stant eniger plaetsen in Indien ende wat remedien vooreerst daertoe dienen gebruyckt, overgelevert in de vergaderinge van de Seventhienen, tot Amsterdamme den 20^{en} augusty 1612, by Jacob l'Hermitte, de jonghe.

Het is genouchsaem blyckelyck dat Uwe E. vry wat reeckening gemaeckt hebben op het besluit van den Trêves met den Coninc van Spaignien ende de Eertshertogen, meenende denselven soewel in de Indische quartieren als Europa te genieten ende hare saecken meest op dit fondament gebout, waerover den Gouverneur-Generael geordonneert es eene gelegene plaetse tot syne wooninge te verkiezen, tsy tot Bantam ofte elders, om van daer alle dinghen ende principalick het stuck van de negotie by der hant te nemen ende te dirigeren, dwelck als den Trêves in Indien stant gegrepen hadde, enichsints soude hebben connen geschieden. Maer aengesien tegenwoordich de Spangiaerden door eenige victorien, die sy in de Manillas op den admirael Wittert ende in Ternate op den admirael van Caerden, naer de expiratie van den tyt van den Trêves hebben gehadt, soo trots ende hoochmoedig geworden syn, datse niet alleenlick van den Trêves niet en willen weeten, hoe-wel henluyden de notificatie van dien tot verscheyden reysen is gedaen, maer oock nu meer als oyt te voren het stuck van oorloge met aller macht ende neersticheyt by der hant te nemen, als blyckt by de menichte van volck die (sy) het voorleden jaer in Ternate hebben gebrocht, de entreprinse die se corteling op Tacomy hebben gehadt, het jacht de Jager, dat onder Malayo liggende in brant hebben geschoten en aen meer andere hostile proceduren, die hier te lanck soude vallen te verhalen ende oock by faulte van schryven van die plaetsen niet sekerlycx en connen vertellen. Ende alwaert schoon saecke, dat de trêves tusschen de Spangiaerden ende d'onse uiterlicker wert onderhouden, so sullender noch-

Victorien
der Span-
giaerden.

Hostili-
teyten na
de notifi-
catie.

tans in de Molucques merckelycke swaricheeden vallen, overmits men d'inwoonders tot onderhout van denselven seer qualick sal connen brengen, ende men door haer altyt in de wapenen sal moeten syn, alsoe niemant syn pertye sal willen verlaten, maer veeleer onder de hant stercke, gelyck ick achte den admirael van Caerden in eenige syner brieven in't lange is aenwysende, uit alle hetwelcke lichtelick te besluyten is, ja daer is oock niet aen te twyfelen, soe lange de Spangnaerden eenige avantagie op de onse meenen te hebben, off sullen d'oorloge in die quartieren continueren, d'welck by den raet tot Bantam wel overwoogen synde, ende verstaende, dat men niet alleenlyck diffencive maer oock offensive oorloge tegen haer ende haere adherenten behoorde te voeren, geresolveert hebben, dat men alles aen soude tasten wat men op eenige plaetsen soude connen vermeerderen, principalyck haer oogenmerck nemende op 't schip, dat naer de custe van Choromandel soude gaen, alwaer den vyant dickwils merckelycken affbreuck is te doen, niet twyffelende, als onse garant sullen becomen hebben, ende sy aen ons, gelyck wy aen haer, ten achteren syn, wel haest tydinge van den treves sullen hebben. Ondertusschen sullender etlycke jaren ende misschien den tyt van de treves doorloopen, eer in dit stuck volcomen ordre sal connen werden gestelt.

Resolutie
van offen-
sie by den
Nederl.
Raedt in
Indien.

Derhalven soude noodich achten, gemerckt de Gouverneur-Generael niet op alle plaetsen en can present ende het stuck van de oorloge in alle manieren aen de negotie (be)hoorde geprefereert te worden, alsoe aen 't goet succes van 't eene de welstant van 't andere is gelegen, oock daertoe wel de meeste sorge, voorsichtigheyt ende autoriteyt dient gebruyckt, dat den Gouverneur-Generael voors. syne residentie niet en neme tot Jhoor, Bantam ofte Jacatra, gelyck Uwe E. in de instructien aenwysen; maer veeleer in de Molucques — Banda, Amboyno, alsoe in die plaetsen altyts de meeste swaricheden met den vyant, Engelschen ende Indianen sullen voorvallen; ende sal myns bedunckens van daer beter ordre in 't stuck van de negotie connen stellen (de generale directie van dien yemant anders committerende) ende veel minder

Residentie
van den
Gouvern.
Generael.

daerinne versuymen als men van Bantam ofte Jhoor soude connen doen in 't stuck van den oorlooge.¹

Daerenboven isser geen cleyne swaricheyt te maecken, wat plaetse de Gouverneur-Generael (in de voorgeschrevene niet blyvende) tot synder wooninge soude mogen verkiezen, want indien hy hem nederstelt op eenige plaetse bequaem tot de directie van de negotie, als Bantam, Jacatra, Jhoor ofte elders daeromtrent, en sal (hij) sulcke conditien met coningen niet connen bespreecken, als tot verseeckeringhe syns persoons ende principalyck des Compagnie's capitael ende goederen sullen noodich syn, alsoe op geene van de voors. plaetsen sullen consenteeren eenich fort te maecken, sonder 'twelcke geen verseeckeringhe en connen hebben, want gansch ongeraden souden achten, dat de Gouverneur-Generael ergens blyven soude, daer selfs geen volcomen gebiet heeft, onder het commandement ende ter dispositie (zou staan) van dese swarte coningen, daer toch gantsch geen trouw ofte vrientschap aff te verwachten is, dan soe lange men haren wille doet, en (sy) groote profyten van ons verhoopen, ende wat swaricheden voorder hieruyt soude mogen ontstaen can ydereen lichtelyck considereren, welke (lang na soe groot (niet) en sullen syn, (indien) yemant anders van minder qualiteyt tot de directie van de negotie op de voors. plaetsen is blyvende, die dese swarten altyt met den naem ende aensien van den Gouverneur-Generael eensdeels in achterdenken en toom sal connen houden ende eenich ongelyck ofte schade aen de voors. personen geschiedende, can 't selve altyt beeter ende gevoechlycker door den Gouverneur-Generael geremedieert ofte gewrooken worden, dan oft 'tselve aen synen persoon ware geschiet, als wanneer qualyck remedie tot de saecke soude zyn te vinden.

---

1 Art. 11 der instructie voor Pieter Both, GG., gaf hem in last om te overwegen waar hij zich vooreerst zou onthouden, 'tzij tot Bantam, Djohor of elders. In 1613 gaven de XVII^{en} hun verlongen te kennen, dat de gouverneur zijn zetel zou houden op Amboyna, hetgeen, zoo als hierboven blijkt, overeenkomstig het gevoelen was van l'Hermite.

Hoe noodich het is dat er een Generael hoeft in de Molucquen ^{Een Com-}mandant ^{noodich in} de Molu- ^{ques.} sy, die over alle de fortten ende comptoiren aldaer commandere, dunckt my onnoodich hier te verhaelen, alsõe Uwe E. by de saecken selve genouchsaem sullen bevinden de groote picken, twisten ende tweedragten, die daer onder de onsen (overmits meest allen van eender qualiteyt zyn) regneren, die alzoe verre ^{Dissensien} zyn ingebroocken, datse somwylen oock tot op d'inwoonders comen, alsoe yder de synen of die onder hen sorteeren, wil voorstaen, ende dat somwylen met onreden, waardoor malcanderen in disrespekt by deselve brengen ende lichtelick eenige onverwachte swaricheyt soude mogen causeren, dwelck met de presentie van den Gouverneur-Generael lichtelyk sal connen werden geremedieert. Daerenboven sal oock goede ordre connen stellen op 't stuck van den handel ende principalick van de reeckeningen, want alzoo der veel plaetsen ende comptoiren syn, sal der eene gemeene plaetse moeten geordonneert worden; die reekening met de particulieren en alleen correspondentie met het generael comptoir houde, alsoe sonder dit niet mogelick is, dat de generale boecken in behoorlycke forma connen worden gebracht, gelyck oock tot noch toe by faulte van dien deselve ongeformeert syn gebleven.

Ende alsoo den voorgaenden voorslach oock niet sonder swaricheyt en is, overmits de Gouverneur Generael daer geheel van de hant zynde, in alle andere dingen seer qualick sal connen ordre stellen ende dat met het generale gouvernement sooveel te doen sal hebben, dat het particuliere van de Molucques seer qualick sal connen waernemen, alsoo syn presentie niet alleenlick hier maer oock op andere plaetsen diewils hooch noodich sal zyn, soe soude men connen een bequaem persoon tot het voors. gouvernement comitteren, die in allen gevalle niet van minder aensien, experientie ende wetenschap in 't stuck van de oorloge, coopmanschappe ende andersints dient te syn als den Gouverneur-Generael selfs, overmits het gouvernement van die plaetsen alle die qualiteyten, niet minder als alle de reste van geheel Indien, is vercysschende, ende daer is oock wel het meeste betrouwen ende

achterdencken in gelegen, dwelck te gevoechlycker sal connen geschieden, gemerckt noodwendig altyt eenige soodanige persoonen in Indien sullen dienen onderhouden (te worden), die by afsterven oft eenich ander ongeval van den Gouverneur-Generael in syne bediening mogen succederen, in welcken gevalle den Gouverneur-Generael syn woonplaetse soude mogen nemen in Amboyna ofte Banda, van waer alles met meerder aensien ende reputatie soude connen dirigeren ende wat naerder by de hant syn, om van alles verwitticht te mogen worden, ende persoonlyck accederen daer syn presentie soude mogen vereyscht worden.¹

Amboyna
of Banda.

Waer men nu een plaetse tot de directie van de negotie en de generale amagasieneu soude mogen verkiesen, sal sonder merckelycke swaricheyt niet syn, aengesien vooren verhaelt hebbe op geene van de plaetsen door Uwe aengewesen, volcomene seekerheyt en sullen connen crygen, ende hoewel Jhoor ofte daeromtrent soewel als Bantam ofte Jacatra tot de directie van de negotie is gelegen, soe en sal men daer sonder andere verseeckeringhe, doordien men naerby Malacca is, geen merckelyck capitael mogen betrouwen, waerdoor men nootwendich een van de suydelycke Bantam. plaetsen sal moeten nemen. Tot Bantam can 't niet syn, overmits daer geen vryheyt en connen becoomen van de goederen te lossen ende wederomme naer contentement te laden, oock geen huysen meer consenteeren willen te maecken ende die der staen tot sulcx Jacatra. veel te cleyn syn, soodat men Jacatra (hoewel de reede ende incompste van de reviere vry wat onbequaemer is als tot Bantam) voor de twee andere sal moeten verkiesen, gemerckt de groote vryheyt ende bequame plaetsen tot huysen, die daer van den Koninck hebben becomen. Wat het vertrouwen aengaet, achte als men de gelegentheyte van desen Coninck wel insiet, dat men hem met meerder redenen soude mogen vertrouwen, als yemant van de andere, soo anders yemant yets te betrouwen is, aengesien syn macht cleyn is ende groote hulpe ende proffyt van ons staet

¹ Overeenkomstig dit advies werd in 1613 een directeur-generaal aangesteld, die voorloopig te Bantam zijn zetel hield en tot welk ambt J. Pz. Koen benoemd werd.

te verwachten, om syn plaetse ende neringhe van dien te vermeerderen, ende men sal de huysen soo connen bouwen, dat men voor hen sonderlinge niet en heeft te vreesen. Het en sal oock niet noodich syn continueelick soo overgrooten capitael by de logie te houden, als men alle de cleeden die men daer niet en maeckt te vercoopen, met de eerste commoditeyt naer de Moluques, Amboyna, Banda ende andre plaetsen repartieert, van gelycken can men oock doen met het contant, dat men niet tot het comptoir aldaer ende om de andre noordwaert gelegen, te provideren, soude mogen van doen hebben. Wat aengaet de speceryen, die men daer van andere plaetsen soude mogen vergaderen, gelyck Uwe E. ordonnere te doen, om de scheepen daeraff te laden ende perickelen van innewaerts aen te seylen als oock de langhe reysen te verhoeden, sal vooreerst door veel inconvenienten niet wel in 't werck connen gestelt worden, ende alser al eenighe vergaderinghe van goederen soude mogen geschieden, daermede men jaerliex een schip ofte twee soude connen affaden, gelyck eenichsints soude connen geschieden alsser jachten ende oude scheepen genouch in 't lant waren, soo en sal dat nochtans sooveel niet importeeren, datter eenich peryckel uyt soude ontstaen te verwachten, alle twelcke alleen daerom aenroere, om oft saecke ware datter geen gelegentheyte van plaetse ofte andersints en conde gevonden worden, oft dat men de groote costen ontsaege van op eenige onbewoonde ofte andere gelegene plaetse een reael fort ende stadt te bouwen, om eenen rendez-vous te hebben, want als men hiertoe verstaen wilde, gelyck in alle de manieren noodich achte, sal den besten en sekersten middel zyn om den stant van Indien te verseeckeren, want soo lange dat niet en geschiet, daer altyt seer onvast sullen sitten.

Royaal
fort.

Tgeene Uwe E. voorder ordonneren van alle de Molucqse waren te vergaderen, ende in etlycke jaeren geen over te seynden, achte niet wel practicabel, want de experientie ons leert (behalve veele andere swaricheden die in dese saecken gelegen syn) dat de nooten ende foelie daer te lande in Indien soe langen tyt niet en connen geconserveert ende bewaert worden als in dese landen, alsoe de

Reserve
van
speceryen.

continueele hitte deselve in weynige jaeren van de myt ende
 gewormte gansch geconsumeert; daerenboven en hebben wyluyden
 de middelen niet, gelyck de Portugiesen eertyts gedaen hebben,
 om daer te lande eenige merckelycke quantiteyt te vertieren, ende
 al waer 't schoon, dat al de commoditeyten hadden, soo valt er
 noch dese swaricheyt, daer sonderlinge op dient gelet, dat het
 niet mogelycken is alles te consumeren watter meer soude mogen
 vallen, als in dese landen van doen is, overmits de quantiteyt
 nagelen, nooten ende foelie, die der jegenwoordich op alle plaetsen
 gepluckt wort, ongelyck veel grooter is, als in voorleden tyden
 by de Portugiesen is geweest, want nu ter tyt niet alleenlyck
 alles gepluckt en wordt watter wast, maer hebben daerenboven
 noch ontallycken veel boomen aengeplant ende noch dagelycx
 aenplanten, waerdoor alles noch staet te vermeerderen, dwelck
 eertyts heel anders was, alsoo der niet meer gepluckt en wiert,
 als de Portugiesen begeerden, want tgeene by andere natien wt
 Amboyna ende Banda wiert gevoert, hadde niet heel veel te be-
 duyden, dwelck den eenigen middel is geweest om de speceryen
 in reputatie te houden; doch alsoo der nu verscheyden natien nae
 staen ende malcanderen deselve soecken te ontrecken, soo en can
 noch en mach dese middelen nu niet gebruyckt worden, want wil
 men verhoeden, dat de nagelen, nooten ende foelie niet in andere
 natien handen comen, soo en can men anders geen middel ge-
 bruycken als deselve al te samen oecoopen, ofte anders sullense,
 wat opsicht dat men daer oock op soude mogen nemen, jae oock
 van de plaetsen daer selffs 't gebiet hebben, in andere handen
 verspreyt worden, waeruyt geen cleyn achterdeel en soude spruy-
 ten. Coopt men se alle (gelyck men noodwendich doen moet) soe
 en sal de swaricheyt niet minder syn, overmits gelyck verhaelt
 hebbe, alle de quantiteyt op veel na niet en can geconsumeert
 worden, soodat men nootwendich eenig middel sal moeten soecken,
 soo men se in eenige reputatie wil houden, dat de speceryen
 eerder vermindert als vermeerdert worden . . . . .
 . . . . . In wat manieren men dat in 't werck soude
 mogen stellen sal vrij wat te discoureren vallen en sal alleenlick

éene voorstellen, opdat Uwe E. dan voorder daeróp mogen letten.

Naer alle appaentie staen de saecken in Amboyno ende Banda tegenwoordich soe, dat niet wel mogelijk en sal syn henluyden tot reedenen te brengen, off daer sullen meer fortien op verscheyden plaetsen moeten gemaect worden, als namelycken op Lohoe ende Combello, die de saecken van Banda seer aantrecken ende naer vermoeden eenich contract met de Engelsehe gemaect hebben, als oock op Pulo Way, Lontor, Rosingein ende andere plaetsen in Banda, die ongetwyfelt een groot gelt, soo van maecken als onderhouden, sullen costen, ende alleenlick, gelyck vooren geseyt is, daertoe dienen, om alle de speceryen in handen te crygen, ende tot ons gecomen synde, meer schade als voordeel sal geven, soo soude myn opinie syn, dat men het maecken van soe veel fortien principalick op Amboyna ende Banda (want in de Molucques de saecken geheel anders gelegen syn), soudien achterwegen laten, houdende alleenlick de principale plaetsen met eenige sterckten versekert, ende de andere, die wat uit de wege ende verre van der hant liggen (indien se haer beloften niet en wilden achtervolgen ende tot reddenen verstaen), dwingen met uytroedinge harer Executie. nagel- ende notenboomen ¹, dwelck het eenige punct is, waermede de moetwillige de middelen benomen soudien worden, de Compagnie schade te doen, met haere goederen aen anderen te vercoopen. De oncosten van vele fortien soude hiermede geëxecuteert worden ende de speceryen soude men veel williger en tot beteren prys connen venten, dwelck in de Molucques oock op eenige plaetsen, daer men tselve bequaemst soude vinden int werck soude connen gestelt worden. De swaricheden, die hieruit soude mogen ontstaen, sal wel het meeste wesen de ergernisse, die er de Indianen uit soudien mogen nemen, dan dat soude met der tyd wel dootbloeden ende daer sal lichtelyck remedie toe connen gevonden werden, die het in twerck synde best sullen openbaeren, als

¹ Dit is het eerste spoor van het later ingevoerde en voor zoo velen noodlottige extirpatie-stelsel. Men zie over de gevolgen van dat extirpatie-stelsel o. a. het rapport der HH. H. J. van de Graaff en G. J. Meylan, over de Molukken, 5 Junij 1821, gedrukt in het Tijdschrift v. N. I., 1855, aflev. April.

ook alle andere swaricheden, die der vorder soude mogen voorvallen, die in alle gevalle soo groot niet en connen syn, als die te resulteren staen, uyt het maecken ende onderhouden van soo veel forten ende casteelen.

Banda. Hoe de saecken in Banda staen ende het weynige dat daer door den Gouverneur-Generael is uitgerecht, sullen Uw Ed. by syn schryven genouchsaem connen verstaen; heeft een fortken op een berchken, dat over het fort Nassau commandeerde, gemaect hebbende, vier bollewercken in calcck opgemetseld, dwelck alles geweest is wat met syne macht heeft connen te wege brengen, sonder yet anders van importantie uytgerecht te hebben, dan met het vertreck van Hollandt ende Middelburch hebben eenige tochten van cleynder importantie op de Bandanesen gedaen, dewelcke, oft immers eenige, van de stedekens, naer het schynt door honger oft ander gebreck gedreven synde, oock merckende dat de oude leggers, die haere conditie best kenden, meest waren vertrocken, den pays hebben versocht, die haer, naer dat wy met het jacht Ternate, dat den 22 augusti 1611 van Banda is vertrocken, door den Gouverneur-Generael is geconsenteert, dan onder wat conditie wort niet geadviseert¹. Wat vruchten desen pays sal voortbrengen, sullen metter tyt vernemen, dan vreesse niet naer wensch en sullen syn, principalick soo d'Engelschen daer wederomme comen, gelyck aparent is, ende naer het schynt eenige van de Bandanesen, die noch niet in accoort met den Generael getreden waren, daerop wachten, als namenlyck Lonthor, Pulo Way en Pulo Ron, daer de Engelsche het voorleden jaer meest mede gehandelt hebben, dwelck geen cleyn achterdencken geeft, dat in eenich accoort ofte contract met henlyuden syn getreden, te meer daer die van Pulo Way ende Pulo Ron willen staende houden, met de onsen

---

¹ Niet lang na het sluiten van het accoord, door ons onder n°. XXXIII vermeld, waren de Bandanezen op nieuw in opstand gekomen. De tijding daarvan werd in 1610 te Bantam ontvangen en de Gouverneur-Generaal was daarop in persoon met zes schepen naar Banda vertrokken. Door gemis aan voldoende strijdkrachten moest Both zich bepalen, tot eene verdedigende houding; te dien einde stichtte hij het fort Belgica, boven Nassau gelegen, en kon hij niet veel meer doen dan de twisten voor een tijd bijleggen.

nae den moort niet in accoort syn gecoomen, noch geene gedeputeerde tot het besluit van den pays en hebben gesonden, hoewel in 't contract by Symon Hoen gemaect in Duytsche tale oock staen begrepen, dan het schynt daer sonderlinge niet op heeft gelet, hoewel met alle hare actien genoechsaem te kennen gaven, dit hare meeninge te syn; want geduyrende den pays, dat elck een aen 't casteel quam handelen en is niemant van haer oyt aen 't fort geweest, doende haere dinge meest beschicken door die van Lonthoor, ende syn oock d'eerste geweest die den Engelsman Dmilton (Middleton) vrye handelinghe hebben verleent. Naer myn cleyn verstant soe en had men in dese conjuncture niet naer peys behooren te luysteren; want indien het de Bandanesen altyt vry sal staen, als 't haer te passe compt de vrede te breecken ende in noot synde henluyden denselven op haer versouck weder lichtelyck wert geconsenteert, sal niet als schade ende quade consequentie inne brengen . . . . . ende daerenboven connen haer in weynige maenden vrede soe veel verstercken, dat daerop wederomme een jaer ofte meer connen oorloge voeren, dwelck alreede genouchsaem is gebleecken ende sullen 't so dickwils continueren, als hen duncken sal cenich voordeel op de onse te connen genieten, tensy dat hierinne eenige andere ordere werde gestelt ende eenige merkelycke macht gesonden werde, *om haer geheel v'onder te brengen* ende den bril te dege op den neuse te stellen, twelck in alle manieren sal moeten te wege gebracht syn, indien men eenige merckelicke vruchten van die plaetse wil genieten, derhalve men myns bedunckens niet naer eenige vrede ofte handel en hoorde te trachten, voor ende alear *dat men haer geheelick overwonnen* ende met goede verseeckeringe *tot redenen gebracht ofte gansch wtgeroyt* hadde ¹. . . . .

Gedwongen ofte gansch uitgeroeyt synde, dwelck wel het sekerste soude syn, alsoe dit schelmachtich gedrocht nemmermeer soe wel in toom en sal connen gehouden worden, als men wel gaerne

¹ Deze liefderijke raadgeving werd in 1621 door J. Pz. Koen gevolgd en Banda geheel ontvolkt.

soude (wenschen), soe sal men middel moeten soecken, om dese eylanden wederomme te peupleren ende met inwoonders versien, alsoe sonder deselve de vruchten niet en connen werden gepluukt, geharent, noch de eylanden selfs tot proffyt van UwE. geapliceert worden. Wat volck men daer soude mogen inne stellen staet te debateeren. De inwoonderen ofte ingeboorne selfs daarinne te laten is gelyck geseyt hebbe gantsch ongeraden, brengt men eenige andere Indyanen, van wat natie het soude mogen wesen, men sal der geene vinden, daer men volcomelick op sal mogen betrouwen, alsoe die uytgejaechde nemmermeer en sullen naerlaten d'andre op te rockenen ende alle middelen aenwenden om den staet in troebel ende onrust te brengen, waertoe altyt occasien genoegh sullen hebben ende principalick als degene, die men daerinne soude stellen moors waren, waerdoor nootwendich vele forten ende soldaten op die eylanden soudent moeten werden onderhouden, dwelck alsoo 't ongetwyffelt veel costen soude. de proffytten consequentelyck seer maegher sal maecken.

Colonien. Om alle twelcke te verhoeden, soude men myns bedunckens niet beeters connen voorwenden als het lant, dat alreede geconquesteert is ende noch veroverd soude mogen worden, *van onse natie selfs te laten bewoonen*, ende uytdelen onder suleke redelycke conditien, als Uwe Ed. selfs sullen goetvinden. Tot welcken eynde eenich merkelyck getal van huysgesinnen in Indien mosten worden gesonden om door deselve de vruchten te doen plucken, die men henlyuden tot eenen redelicken prys soude moghen betalen ende afcoopen, waermede haeren cost voor vrouw ende kinderen ryckelycken soude connen verdienen, sonder van de Comp^{ie} eenige gagie ofte cost te genieten, als men maer de packhuysen versien hielt van proviande, die se om haer gelt soude mogen coopen, dwelck geen cleyne ontlastinge voor de Comp^{ie} soude syn, want als dit eens in treyn waere, soude hen van alle de gagien van de soldaten connen ontlasten, als er maer eenige officiers gegagieert bleven, die het volck somwylen in de wapenen oefenden¹ . . .

¹ Jacques l'Hermitte schijnt alzoo, volgens dit stuk, de nitvinder te zijn geweest van het weinige tijds later, na 1621, ingevoerde stelsel van perkeniers.

.....

Dese plaetse (Banda) soo gepeupleert ende van onse volck bewoont synde sullen UWEd. eensdeels een plaetse hebben om eene *Republyque* te formeeren, waerop wel mercke UWE. oog merk seer is, om altyt by noot volck in Indien te hebben, waermede de fortten eenichsints connen werden versien; dan, om alle ambachten te planten ende in 't werck te stellen om schepen, fusten ende chalupen te maecken ende meer andere diergelycke, die swaer vallen uyt dese landen te brengen, soude men een andere plaetse moeten verkiesen, waertoe Amboyno noch eenichsints bequamer soude syn, overmits beter versien is, van hout ende andere commoditeyten, als Banda ende soude voor dees tyt geen andre plaetse weeten aen te wysen, ten waere, men op eenich van de eylanden in ofte voor de strate van Sunda gelegen off op de custe van Sumatra, die alle seer overvloedich syn van hout, een plaetse vercoos om tot een rendez-vous en generael amagasin te maecken ende hoewel dit oock niet sonder difficulteyt en is, overmits de coninghen, daer onder d'eylanden staen, nimmermeer sullen toestaen, dat wy daer soo vast nestelen, soe soude men stilzwygende een plaetse moeten kieser, die ick achte wel naer wensch te vinden sal syn, als men aen 30 ofte 40 mylen niet gebonden is, ende gebruycken dan sulcken middel, als de gelegentheyte vereyschen sal om het werck te beginnen, alwaert oock met onwille van de Javaenen, men soude altyt daernaer den peys wel weder connen maecken, doch men verkiese de plaetse waer men wil, soo most men andere middelen ende volck beschicken om 't selve in 't werck te stellen, want de huysgesinnen die (men) met de leste schepen tot dien eynde begonnen (is) te seynden, geen luyden syn daer men yets goets mede soude connen beginnen, maer wel om alles goets (sooder noch yets goets in de quartieren is overgebleven) in confusie en verwerringe te brengen en als men geen andere degelycke gestelde huysgesinnen derwaerts en soude connen seynden, daerby de inwoonders eer stichtinge als quaet exempel werde gegeven, soo waer het senden dersolver veel nutter naergelaten, want soo voort gaende sal Amboyno ende

alle andere plaetsen daer se souden mogen gestelt worden niet als hoerecotten gemaect worden, alsoo het schynt (sy) niet van sinne te syn veel anders te doen om een stuyver te verdienen; ende alwaer 't saecke datter eenige onder den hoop waeren, die de handen uyt de mouwe (gelyck men seyt) wilden steecken om yets te verdienen, ick en sie geen middel waermede, alsoo haer alle middelen door de artiquelen, die se onderworpen syn, gansch worden benomen, derhalven nootwendich eenige andere ordre in dit stuck sal moeten werden gestelt, ende de gehouwde personen sulcke privilegien gunnen, die ick achtte buyten schade van Uwe E. genouch te vinden syn ende alreede eensdeels voor één plaetse (Banda) heb aengewesen, dat se niet alleen middel hebben yets te verdienen, waermede vrouw en kinderen mogen onderhouden maer oock daerdoor affectie ende genegentheyte tot het lant crygen, om aldaer hun leven te verslyten ende andere daermede mogen aengelockt worden ende sonder dese middel achte niet dat men de saecke tot het gewenste eynde sal connen brengen¹. . . . .

Sobere
macht van
den Gouv.-
Gener.

Dat de Gouverneur-Generael met soo weynich macht ende de scheepen van alles so weynich versien in Indien is gecomen, sal alle dingen in dese conjuncture niet weynich verachten, want bovendien dat d'oorlooge nergens en sal connen gevoordert worden, sullen de Spangiaerden niet weynich moets grypen, als sien sullen met soo cleyne macht in de Molucques compt. ende de Ternatanen sullen daerentegen den moet gansch laten sincken, overmits geheel van haere hope sullen syn gefrustreert, alsoo haer altyt hope is gegeven van de treffelycke vloote ende naer met het schip der Goes, dat lest van daer gecomen is, hebben connen

¹ Men vergelyke hiermede de bijlage F, beh. tot het verslag aan den Koning, dd. 24 Dec. 1857, Lit. A, der Staats-commissie betreffende Europesche kolonisatie in Indie. Men zal in die bijlage vinden, dat de GG. Koen in 1618 en later, nog voortdurend dezelfde klagen liet hooren als l'Hermite, over de ongelukkige wijze, waarop de Bewindhebbers kolonien in Indie wilden aanleggen. — Toen ik in 1857 de bijlage F voor bovengen. Staats-commissie zamenstelde, was mij de memorie van l'Hermite nog onbekend, omdat dit stuk eerst in 1864 voor het R.-A. is aangekocht.

verstaen, was er al vry wat murmuratie onder henlyuden, niet alleenlyck omdat soo cleyne macht te verwachten hadden, maer oock omdat soo lange tardeerde, hebbende verscheydene correccoren affgevaerdicht om haeren noot te vertoonen ende syne comste te spoedigen, die nochtans door 't belet van de saecken in Banda tot het alderleste van den mouson is uytgesteld; daerenboven syn de scheepen van alle scheepsbehoefden, als seylen, touwen, teer ende andersints soo weynich versien (indien 't anders soo is als de schippers wel clagen) dat haer seer qualick connen behelpen, principaelick nu de reyse wat langer sal duyren als hun ingebeelt hadden, waerdoor de jachten, die in 't lant syn ende reparatie van doen hebben, niet alleen onversien blyven, maer men soeckt maer actie om deselve (de jagen) te slyten . . . . .

Gelycke verachteringhe sal oock in 't stuck van de negotie causeren, het weynich verschot van cooplyuden, dat met de voors. vloote van den Gouverneur-Generael is gecomen, want alsoo met de vloote van den admiraell Pieter Willemsen (Verhoeff) sonderling geen verlossing is geschiet, procureert elck een te vertrecken, ende alsoo de Gouv.-Generael de swaricheyt deser saecke int eerste soowel niet overleyde als hem naer die experientie wel geleert heeft, dede sonderlinge geen diligentie om eenige van de oude te verwilligen, waerdoor daernaer gedwongen synde te roeyen met de riemen die hy hadde (gelyck men seyt) op verscheyden plaetsen persoonen heeft moeten stellen, die de bequaemste tot haer offitie niet syn, waeruyt op sommige plaetsen wel eenige desordre soude mogen ontstaen, soodat in alle manieren noodich syn sal bequaeme persoonen van aensien, beleyt ende experientie derwaerts werde gesonden, alsoo aen deselve den welstant van de saecken in de quartieren principalick dependeert, gemerckt meest alle saecken moeten gedirigeert worden naer hem de gelegentheyte presenteert, sonder dat men advys van dese landen can verwachten; want het is blyckelyck, dat *alle de groote desordren schaden ende verachteringhen, die er in Indien geschiet syn, principalyck by faulte van goede conducteurs syn bygecomen*, waeraff vele exempleu soude connen allegeren.

Wat vorder alle comptoiren int particulier aengaet ende wat daer dient versocht sal hier niet verhalen, alsoo 't selve by den Gouverneur-Generael die daer by der hant is, gevoechlyckst sal connen werden versien, alleenlick sal in passant aenroeren, datter metten eersten wel een bequaem, cloeck, ervaeren persoon dient gesonden, om als hooft op de custe van Coromandel gebruyckt te worden, alsoo aparentlick die plaetse door het vertreck van Jan van Wesick niet na wenschen sullen blyven versien, want boven de ordinairesse quellingen ende swaricheden die de onse aldaer door de aengeboorne schalckheden ende bedriegeryen van de inwoonders onderworpen syn, staen deselve in dese conjuncture noch dagelycx te vermeerderen, gemerckt de Engelschen met eenige Nederlanders, die daer vóór desen in dienst van de Comp^{ie} hebben gelegen ende alle gelegentheden wel weeten, oock derwaerts syn, die nergens en sullen uytgewesen, maer oock alle plaetsen, daer d'onse liggen, toegelaten ende aengehaelt worden, ende overall eerst gesiender syn als wyluyden, indien se ter eerster aencompste gelyck haere gewoonte is, eenige liberaelheyt toonen, want dese Indiaensche natie al te samen met desen euvel besmet syn, dat se die liefst hebben, die meest geven ofte proffyt af staen te verwachten, twelck indien 't henluyden naer haere opinie niet continueert en deselve minder bevinden als in 't eerste wel meenden, is oorsaecke dat de affectie en het goet tractement allenskens begint te vercouwen, ende ten laetste in eene quaetwillicheyte ende haet uytberst, gelyck meest in alle plaetsen van Indien seer merckelyck is gebleecken, derhalve dit in sonderlinghe recommandatie dient gehouden.

Ende hoewel op veele dingen wel perticulierlycker soude connen discoureren, hebbe tselve nogthans, om prolixiteyt te schouwen, naergelaten, hebbende alleenlick eenige principale dingen by den anderen gestelt, opdat uwe daeruyt fundament soude mogen nemen, van alles breeder mondelinge te handelen, waertoe altyt bereyten, my in alle gewillicheyte te laten gebruycken.

Gedaen in Amsterdam, desen 10^{den} augusti, 1612.

JACQUES L'HERMITE, DE JONGE.

NAAMLIJST DER NEDERLANDSCHE OPPERHOOFDEN, BESTUURDERS VAN
FAKTORIJEN, POSTHOUDERS EN LEGGERS IN OOST-INDIE,
SEDERT 1597 TOT 1610. ¹

a) JAVA.

Bantam.

1. Claes Simonsz. Meebaël. 1600—1602.
2. Sr. Vloots. } 1602.
- Claes Gaeff.
- Jan Lodewycksz.
- Rochus Pieters.

benevens nog eenige anderen; deze waren te Bantam gebleven, voor verschillende Compagnien, die hier gelijktijdig elk eene faktorij hadden.

3. Stichting van eene steenen-loge door den admiraal Warwyck, den 20 Aug. 1603, onder het bestuur van:

François Wittert, opperkoopman. 1603—1605.

Steven Doenssen, onderkoopman.

4. Jan Willemsz. Verschoor. 1605—1607.
5. Jacques l'Hermite, de jonge. 1607—1611.
6. Mateo Coteels. 1611.

Grissée.

- Adriaen Schaeck. } 1602(—1603). (?)
- Hans Roef.
- Gheurt van Doornick.
2. Dirk van Lecuwen. } 1604.
- Aernout Heynsz.
3. Steven Doenssen, van Groenendyck. 1607, 1608.
4. Cornelis Pietersz. van der Meer. 1608.
5. Adam Claesz. van Driel. 1610.
6. Andries Soury. 1610, 1612.

¹ Deze naamlijst is, zoo ik vrees, nog niet volledig; doch zeker vollediger en nauwkeuriger dan die, welke tot nu toe bestonden. De stichters van het Nederl. gezag in Oost-Indie verdienen wel, naar mij dunkt, dat hunne namen bewaard blijven.

b) BALI.

1. Emanuel Roodenburgh. }
 Jacob Claesz. van Delft. } 1597—1601.
 Jan Jansz. de Roy. }
 2. Een ongenoemde. 1601— . . . .

c) ARCHIPEL DER MOLUKKEN.

Ternate.

1. Frank van der Does. 1599—1601.
 2. Jan Pietersz. Suyer. }
 Chr. Adr. den Dorst. } 1601— . . . . ?
 3. Anthonie van Nyevelt. 160?—1605.
 4. Gerrit Gerritsz. van der Buys, fort Oranje, te Malayo.
 11 Junij 1607—Julij 1608.
 5. Adriaen Woutersz., fort Oranje, te Malayo. Julij 1608—
 1610 of 1611.
 5*. Adriaen Corssen, te Tacomi of Willemstad. 1609, 1610 sq.

Motir.

1. Adriaen Clementsz. Stolck. 1609—

Matsjian.

1. Apollonius Schotte, kapitein en opperkoopman / te Taffasoho.
 Christiaan Ariaen den Dorst, 1^e boekhouder } 1608—1611.

Batsjian.

1. Adriaen van der Dussen. 1609—1611.

Tidore.

1. Jacob Jansz. Hansz. 1605.

Eerste algemeen landvoogd over de Molukken, d. i. Ternate, Matsjian, Batsjian, Motir en verdere onderhoorigheden.

1. Paulus van Caerden. 6 Junij 1610.

d) AMBOINA.

1. Jan Dirckz. Sonnenbergh. 1600—1601.
 (1601—1605 het Holl. fort verlaten.)
 2. Frederik de Houtman. 1605—1611.

nevens dezen:

Dirk van den Aertbrugge, opperkoopman. 1608— . . . .
 Gysbrecht van Vianen. 1608—

Jasper Jansz. 1608—1611.¹

Pieter Aelmering. 1608—1610, op Hitoe.

e) BANDA.

1. Adriaen Veen, op Lonthor. } 1599—1602.
Augustyn Stalpaert, van der Wiele op Neira. }
2. Een ongenoemde. 1602— . . . .
3. Heyndrick van Bergel. 1605—1609.
4. Jacob de Bitter. 1609. Overleden zijnde, wordt weder vervangen door:
5. Heyndrick van Bergel. 1609—1610.
6. Willem van der Voort. 1610— . . . .

f) WAIGIOE-MISOEL-ARCHIPEL.

1. Adriaen Jacobsz. Cuff. 1609, 1610. (?)

g) CELEBES.

1. Claes Leurs. 1607 of 1608. }
2. Samuel Denis. 1609, 1610, 1611, 1612 tot . . . } te Samboppo.

h) PATANE en SIAM.

Patane.

1. Daniel van der Leck. } 1602—1604.
Pieter Walichsz. van Delft. }
2. Eene faktory der Zeeuwen. 1602.
3. Daniel van der Leck, c. s. 1604. Ook in Judja.
4. Claesz. Simonsz. Meëbael. 1604—1605. (?)
5. Ferdinand Michiels. 1605—1607 te Patane.
6. Heyndrick Jansz. 1607 als onderkoopman te Patane.
7. Victor Sprinckel. 1607—1610.
8. Pieter Seghers 1610— . . . .

Siam.

1. Daniel van der Leck. (1604?)
en Cornelis Speex. (?)
2. W. Ph. Tonneman } 1604—1606.
van de Perre. }

¹ Jasper Jansz. was Lt.-Gouverneur van Amboina in 1610 en volgde aan Fred. de Houtman op, als Gouverneur, in 1611.

3. Cornelis Speex. 1607. Ook in Ligor.
4. Lamb. Jacobsz. Hein. 1608.

i) JAPAN.

1*. Jacob Quackernaeck.	}	In 1600 in Japan aangekomen als schipbreukelingen.
William Adams.		
Melchior van Santvoort.		
1. Jacques Speex	}	1609, te Firato gebleven in de eerste Nederl. faktorij.
Hans Verstreepen.		
Laurens Adriaensz.		
Nicolaes Pietersen.		

j) DJOHOR.

1. Jacob Buysen. 1602— . . . .
2. Cornelis Franx. (?) 1606. (?)
3. Abraham van den Broek. 1607—1609.
4. Jacques Obelaer. }
Abraham Willemsz. de Ryck. } 1609, 1610.

k) ATSJIN.

1. Frederik de Houtman, c. s., gevangen. 1599—1602.
2. Cornelis Jolyt. }
Nicol. Pieterssen. } 1601—1603. (Voor de Zeeuwsche
Jan Martsens. } Comp. van ten Haeff.
Lucas Anthonissen. }
- 2*. Cornelis Speex. 1602—1603. (Voor de Zeeuwsche Comp.
van Moucheron.)
3. Jan de Decker, c. s. 1603.
4. Jan Diercx. 1604— . . . .
5. Aelbrecht Willemsz. 1608—1610.
Jean le Mercier. 1608 overl.

l) BORNEO.

Sukkadana en Landak.

1. Hans Roef. }
- 1*. Willem Bonsel. } 1606, 1607.
2. Pieter Aerts. 1608.

3. Samuel Bloemaert. 1608, 1610.

W. J. Salvement. 1610.

Hector Roos. 1610.

4. Pieter Aerts. 1611.

Sambas.

1. Samuel Bloemaert. 1609.

Pieter Aerts. 1610.

m) KUST VAN CHOROMANDEL.

Mazulipatnam.

1. P. van Soldt. 1605, 1606.

2. P. Isaäcz. Eyloff. 1605—1610.

Pieter Willemsz.

3. Jan van Wesick. 1610.

Pieter Gillesz. van Ravesteyn. 1610.

en Anthonio Schorer. 1610.

Petapoli.

1. Dirk van Leeuwen. }
Pieter Warkyn. } 1606.

2. Jan van Wesick. 1608—1610.

Hans Marcelis. 1608.

Pieter Gillisz. v. Ravesteyn. 1609.

Anthonio Schorer. 1609.

Tirepoplier en Tegenepatnam.

1. P. G. Bourgoing. 1608—1610.

Hans Marcelis. 1608, 1609.

Jac. Symonsz. Steyl. 1610.

Paliacatta.

1. Willem Jansz. }
Hans Marcelis. } 1610.
Abraham Fontaine. }

n) ARRAKAN.

1. Pieter Willemsz. }
Pieter Gerritsz. Ruyll. } 1608.

o) CEYLON.

1. Carolus de Lannoy.	}	Nov ^{ber} 1610—Febr. 1611.
Pieter Willemsz. Buys.		
Jacob Leynse.		

p) KUST VAN MALABAR, KANANOR.

1. Hans de Wolff	}	1603, door de Portugeezen opgehangen.
en Lafer.		

q) GOEZERRATTE.

1. Hans de Wolff.	}	1602.
Lafer.		
2. David van Deynsen, . . . 1608
met eenige anderen (het Nederl. volk vermoord).

1^e *Gouverneur-Generaal*. — *Pieter Both*. 1610.

EINDE VAN HET DERDE DEEL,

LAATSTE DEEL VAN DE EERSTE REEKS.